Eddalæren
og
dens Oprindelse

eller

Nöjagtig Fremstilling af de gamle Nordboers Digtninger og Meninger om Verdens, Gudernes, Aandernes og Menneskenes Tilblivelse, Natur og Skjæbne

i

udförlig Sammenligning, saavel med Naturens store Bog, som med Grækers, Persers, Inders og flere gamle Folks mythiske Systemer og Troesmeninger

med

indblandede historiske Undersögelser over den gamle Verdens mærkværdigste Nationers Herkomst og ældste Forbindelser &c.

ved

Finn Magnusen,

Professor og Medhjelper ved det Kongelige Geheime-Archiv.

Et Prisskrift, kronet af det Kongelige Danske Videnskabers-Selskab.

Fjerde Bind.

Kjöbenhavn.

Forlagt af den *Gyldendalske* Boghandling.

Trykt hos Directeur *Jens Hostrup Schultz*,

Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1826.

Forerindring.

Netop for 30 Aar siden fremsatte Tydsklands udödelige *Herder* *) först det Önske, at det Kgl. Danske Videnskabers-Selskab vilde fremsætte en Pris-Opgave om Oprindelsen til den nordiske Mythologies Sagn og Forestillinger — da et saadant Spörgsmaal, efter hans Mening, maatte angaae hele Nationers Sag, en Skat af menneskelige Opfindelser, Sprog og Tanker, og han tillige ansaa *Edda* for at overgaae de fleste Mythesystemer i Rigdom, Værdighed og Brugbarhed. Tyve Aar derefter opfyldtes hint Önske, ved kraftig Medvirkning af en Dansk Ædling, ej allene af Byrd og Stand, men og af Aand og Hjerte; — Opgavens Besvarelse blev prövet og antaget; et Lustrum hengik dog, indtil Prisskriftet un-

*) I hans skjönne og sindrige Afhandling: *Iduna oder der Apfel der Verjüngung*, som aabnede *Schillers* Tidsskrift *die Horen* (1796).

derkastedes Trykken, men benyttedes, tilligemed den siden henrundne Tid, til de begyndte Grandskningers Fortsættelse og Udvidelse, indtil det hele Værk nu maa ansees for fuldfört og udkommer paa engang i Boghandelen.

Jeg haaber, at *Herders* Ord: "*Der Keim der Edda ist aus Asien her*" ved dette Skrift ere tilstrækkelig beviste, ligesaavel som vort Stamfolks Oprindelse og Indvandring her til Norden fra hin Verdensdel. — Skjönt mange ældre, saavel Danske som fremmede Forfattere, alt havde fremfört adskillige Beviser herfor, kunde de nyeste Opdagelser om vore Stamforvandte i *Asien* ikke være dem bekjendte; slige har jeg derfor, saavidt muеligt, sögt at samle og benytte *). — Da Værkets (i

*) Ved Værkets Slutning seer jeg, at *Geijer* i sine *Svearikes Häfdar* 1ste Del (1825) har arbeidet til det samme Maal og naaet de samme Resultater. See især hans nævnte Skrift S. 366-405. Vigtige Vink om Folk af vor Æt, som i Oldtiden toge Persien og en stor Del af Indien i Besiddelse, gives i *Rasks* nu udkommende lærerige Afhandling *om Zendsprogets og Zendavestas Ælde og Ægthed* (ogsaa indfört i det

Snbscriptions-Indbydelsen) forudbestemte Omfang (hvilket jeg dog har seet mig nödsaget til noget at overskride, for ej at udelade de vigtigste af de nyeste Oplysninger) ikke har kunnet give Plads for et nöjagtigt Sagregister eller andre betydelige Tillæg, tillader jeg mig her at paapege de Steder i Bogen, som især vedkomme Asafolkets eller de nordiske Gothers Oprindelse fra det sorte Havs Kyster og den store Kaukasiske Fjeldstrækning m. m. — nemlig disse: I. 59, 65-69, 111, 121, 131, 147,

Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter) S. 6 o. f. Jfr. nærværende Skrifts I. 177-179, 194-195. Jeg bemærker ved denne Lejlighed, at jeg endnu ikke har seet et i Tydskland nylig udkommet vidtlöftigt Værk: *Baur Symbolik und Mythologie oder die Natur-Religionen des Alterthums*, hvis Forfatter, efter literære Tidender, deri har sögt at vise vor Menneskestammes og dens Religioners Herkomst fra Nord-Indien (eller de dertil grændsende Höjlande), i Overensstemmelse med mine her fremsatte Meninger. — Hvorvidt han fremförer flere Beviser derfor end jeg, er mig saaledes ubekjendt. Den oldnordiske Religion skal han ikke have undersögt i nogen særskilt Afhandling, men kun lejlighedsvis sammenlignet enkelte Poster deraf med indiske og andre Oldsagn.

153 o. f. 164, 178, 181, 195–203, 276–279, 308-315, 326-330; — II. 75–78, 86, 197-199, 246, 261, 333-335; — III. 4, 23-32, 38-67, 70-82, 84–100, 103–133, 150-155, 171-172, 271-278, 281-283, 290-293; IV. 107-114, 194-199, 408-413, 455-456, 467, 501. Endvidere paaviser jeg de Steder, som angaae *Buddahs* eller *Bodas* asiatiske Religion og dens formodede Sammenhæng med den gamle *Odinske*, nemlig: I. 130-138, 182–185, 194-198, 209, 244, 263, 281, 295, 338, 341-342, 348, 362-63, 368–69 o. f. 389, 395; jfr. 98, 169, 210 o. f. 237, 243, 246–47; II. 43 o. f. 113 o. f. 159-61, 166–74, 185, 189-92, 229 o. f.; III. 2 o. f. 44 o. f. 55 o. f. 74–78, 85, 105–107, 109, 121-24, 128-33, 164, 177, 282, 295, 323; IV. 146, 392 o. f. 401 o. f. 406, 408, 462 o. f.; — hvorved det maa bemærkes, at en af Nutidens ypperste Orientalister *Abel-Rémusat* antager det for sandsynligst, at begge Hoved-Sekter have dyrket en mythisk Gud og tillige en forgudet Heros (som en incarneret Guddom) under de

samme Navne*). En anden vigtig historisk Bemærkning af den samme Forfatter**) kan jeg og ved denne Lejlighed anföre: "Blaa Öjne og blonde Haar ere den Gothiske Stammes Kjendemærker. De fandtes vel blandt Grækerne, men disse blandedes vistnok med nordiske Folk; ogsaa blandt nogle Tyrkiske Stammer, men netop dem, som havde mest Samqvem med de östlige Gother. De Asiatiske Forfattere gjöre os bekjendte med hele Stammer og talrige Folkeslag med blaa Öjne og gule Haar i Middel-Asien, men Navnene *Djater [Jater] Ye-tha [Jeter, Yether, Geter], Asiani [Aser, Asiere* &c.], hvormed de nævne sig, lede os atter til den

*) *Mélanges Asiatiqves; (sur l'Asie polyglotte de Mr. Klaproth)* 1825, I. 308-309. Buddhisternes Religions-Sekt er endnu den talrigste paa Jordkloden, og *Dubois* mener endog, at dens Tilhængere næsten udgjöre Halvten af det menneskelige Kjön. *Moeurs, institutions & cérémonies des peuples d'Inde* (1825) I. 138. Dog gives der maaske adskillige Personer i vor Verdensdel, der ville ansees for dannede, om ikke endog lærde, der neppe kjende Buddhismen af Navn!

**) *Journal des Savans.* 1825 S. 521.

Gothiske [Jotiske] eller *Getiske Hovedstamme*" *). Slige Kjendsgjerninger, lagte til de Underretninger, som i nyeste Tider ere erhvervede om den sammenhængende Kjede af Sprog og Religionssystemer, der forbinde de Indisk-Persiske, Thracisk-Græske og Gothisk-Germaniske Folkestammer med hinanden, samt Sagnskrivernes Vidnesbyrd om Oldtidens og Middelalderens store Folkevandringer fra Öst til Vest o. s. v. — kaste et nyt og uventet Lys over Menneskehedens ældste Historie, som uden Tvivl, ved fortsat Grandskning, efterhaanden vil udbredes og tiltage i vejledende Klarhed **).

Ved de vidtlöftige Undersögelser, hvortil nærværende Arbeide har fört, har jeg ikke kunnet andet end sande *Heyne's*

*) Jfr. dette Værks I. 195-196 om de indiske *Katter* (eller *Kattier*), hvorved man maa erindres om de germaniske *Katter; Plinius's Cotter* (som udvandrede fra *Asien* til *Europa* over *Tanais*); vore *Goter*, *Gotner*, *Gauter* o. s. v.

**) Jfr. *Tübing. Literatur-Blatt* 1825, S. 410, hvor de beskyldes for Overmod, som nu ville nægte de indiske, græske og oldnordiske Religionssystemers radikale Forbindelse.

mærkværdige Ord: "Meget urigtig er den sædvanlige Mening, at Mythologien kun bestaaer af absurde Fabler; den udgjör tvertimod den ældste Philosophie og Historie. Den indeholder de Gamles Tanker over Verden, Gud, Forsynet, — hvilke de billedligen udtrykte. Senere fik Mythologien en anden Skikkelse. Da Philosopherne ikke længer brugte den, benyttedes den af Digterne, og tilsidst af Kunstnerne." — Vi kunne vistnok antage med temmelig Sikkerhed, at hine ældre og rigtigere Troesmeninger, adskilte fra den mythologiske Billedvrimmel, med hvis bogstavelige Fortolkning Mængden lod sig nöje, vedligeholdtes af visse præstelige Stammer blandt de fleste hedenske Folk, som lærte dem hemmelig fra sig til visse udkaarne Lærlinge, der skulde opdrages til Folkenes Lærere, Digtere, Hövdinger eller Dommere; ogsaa vel undertiden til andre, som vilde og kunde erhverve sig en större Dannelse end den almindelige Hob. Saaledes opstode Ægypters, Persers, Grækers, Romeres og fleres Myste-

rier *). — Brahmaners og Druiders Undervisningsmaade var af den samme Art, og vore Forfædres *Runer* (med hvilket Navn saavel Skrivekunsten som alle literære og især de höjere religiöse Kundskaber betegnedes) regnedes, efter Ordets egentlige Betydning, til deres hemmelige Lære **). — Jeg haaber, at nærværende

*) Mange blandt Grækernes Philosopher, som lærte i offentlige Skoler, hörte vistnok ikke til den præstelige Stand — men de vare og længe underkastede slige Farer som *Sokrates*, der dömtes til Döde, fordi hans Lære om Guderne angaves for at afvige fra den af Præsterne offentlig forkyndte. Ogsaa Digteren *Aeschylus* var nærved at blive stenet, som beskyldt for at have röbet de Eleusinske Mysteriers hemmelige Lærdomme for Folket. Hvorledes Brahmanerne endnu behandle dem, som aabenbare *Vedaernes* egentlige Lærdomme for de Uindviede, er almindelig bekjendt. At anföre lignende Exempler, som nærmere angaae de kristelige Religioners Bekjendere, er her overflödigt.

**) Til dette Slags *Runer* eller *Mysterier* henföres i Edda-Digtet *Vafthrudnersmaal* Lærdommene om den store Verdensbrand og Asernes eller Elementar-Gudernes Död, samt Verdens Fornyelse og en ny Menneskeslægts Tilblivelse. Dog antydes endvidere et end hemmeligheds-fuldere og Jætterne ubekjendt Sagn, som *Odin*

Værk vil godtgjöre den Sætning, at de mest oplyste blandt Hedenolds Nordboer have havt saadanne Meninger om den höjeste Gud som vor Verdens förste Frembringer, om den menneskelige Sjæls Oprindelse fra Guddommens Aand, dens Udödelighed og tilkommende Lön eller Straf, om den yderste Dag samt Himlens og Jordens Fornyelse m. m. — som i mange Dele stemmede overens med den hebraiske og den derfra nedstammende kristelige Religion, med nödvendig Undtagelse af de Lærdomme, som kun vor hellige Aabenbaring kunde forkynde. Den her anstillede Sammenligning viser det vel ogsaa tydelig nok, at de gamle Inders, Persers, Grækers og fleres Troeslære i Hovedsagen var af den selvsamme Beskaffenhed, skjönt de mange Sekter, hvori disse og de fleste Religioner have adskilt sig, efterhaanden have afveget fra hinanden i de selvsamme Læresæt-

skulde have hvisket sin Sön *Baldur* i Øret för han lagdes paa Ligbaalet. Herved erindres man atter om Slægtskabet mellem Ordene *rúnir* og *rýna* (hviske o. s. v.), ligesom *μυθος* muelig er beslægtet med *μυω*, *μυζω*, *musso* (mumle) o. fl.

ningers billedlige og allegoriske Fremstillinger paa de mangfoldigste Maader, ved Sprogenes, Himmelegnenes, Jordbundens og andre Omgivelsers successive Forandringer og Indvirkning. — Det kan vel saaledes ikke ansees for upassende, at nærværende Værk — som angaaer de vigtigste Forhold, hvori de mærkværdigste hedenske Religioner i Almindelighed og den oldnordiske i Særdeleshed stode til Kristendommen — udkommer i den nordiske og især *vor Danske Kristenheds förste tusindaarige Jubelaar.* Ved den Danske Kirkes anden hundredaarige Reformationsfest 1736 udgav *Erik Pontoppidan* paa Latin et lidet, men bekjendt Skrift *), hvori han omhandlede adskillig Overtro, som endnu i de Dage vedvarede i Danmark og Norge fra de hedenske og katholske Tidsaldre. De af ham oplyste Levninger af *Thors* Dyrkelse i begge Riger ere især mærkværdige, f. Ex. den, at denne hedenske Naturgud, lige til Aaret

*) Under Titel: *Everriculum fermenti veteris;* see især dets S. 11-14.

1720, dyrkedes i *Guderup* paa Öen *Als* ved hemmelige Morgen- og Aften-Bönner. Her har jeg ogsaa taget Hensyn til forskjellige i de nordiske Riger gangbare overtroiske Meningers, Folkesagns og Almue-Skikkes förste Oprindelse fra Hedendommen og visse höist paafaldende Paralleler dertil, som endnu findes blandt Asiens Folkeslag.

Den i Prisskriftet anstillede Sammenligning har ellers kun kunnet beskjæftige sig med en almindelig Udsigt over de gamle Österlænderes, Nordboers o. fl. Religions- og Mythe-Systemers vigtigste Læresætninger, med Hensyn til deres indbyrdes Forbindelse og dens Aarsager, samt den fælles Grundvold, hvorpaa de ere opförte. Mine Collectanea tilbyde Materialier for et fuldt saa vidtlöftigt Værk, angaaende de Overensstemmelser, som hine Folks övrige Oldsagn, Mindesmærker, politiske og religiöse Indretninger, Astronomie, Tidsudregning, sædelige Forhold m. m. öjensynlig udvise; men da jeg endnu ikke kan vide, om vor lærde og dannede Al-

meenhed skjænker nærværende Værk sit opmuntrende Bifald, tör jeg ej afgive noget Löfte om slige Undersögelsers fremtidige Bekjendtgjörelse ved Trykken. Derimod haaber jeg snart at kunne udgive en nogenledes udförlig *oldnordisk Gudelære* uden Hensyn til en slig Sammenligning, som den her anstillede (der nödvendigvis maatte affattes paa en gandske anden Maade) — da et saadant Skrift ikke synes at burde fattes vor Literatur, i en Periode, hvori Naboriget *Sverrigs* Regjering har anordnet, at saavel hin Videnskab, som den nordiske Archæologie fremdeles skulle læres ved dets Gymnasier eller lærde Skoler, — ligesom vor allernaadigste Konge allerede 1814 havde befalet, at Forelæsninger over den nordiske Mythologie skulde holdes ved det Kgl. Danske Akademie for de skjönne Kunster.

Kjöbenhavn, den 1ste Marts 1826.

Finn Magnusen.

Indhold af fjerde Bind.

Tredie Bog.

Slutning af den oldnordiske Kosmologie eller Forfædrenes mythiske og religiöse Verdensbetragtning, hvori Meningerne om Menneskets Sjæl, samt dens Tilstand efter Döden tillige omhandles.

Tredie Bog.

Slutning af den oldnordiske Kosmologie, eller Forfædrenes mythiske og religiöse Verdensbetragtning, hvori Meningerne om Menneskets Sjæl, samt dens Tilstand efter Döden tillige omhandles.

Indledning,

angaaende Meningerne om Sjælens Oprindelse og Natur, samt et andet eller tilkommende Liv overhoved, med Hensyn til Menneskets Sædelighed i det jordiske.

I. I det Foregaaende har jeg vist vore Forfædres Troe paa den överste Gud, boende i det höjeste Lys, fra hvem alle de övrige, samt vor hele Verden og alle dens organiske Væseners Liv har sit förste Udspring [1]. Fra dette evige höjeste Væsen — enten vi saa betragte det som fuldkommen unævnt, og *Surtur* som dets empyreiske Statholder, som, ved dets Befaling og Magt, gav Verden sin förste Bevægelse, samt fölgelig nedlagde Spiren til dens

og de den styrende Elementar-Kræfters Udvikling og Dannelse, eller vi tillægge det hint Navn af *den Dunkle* eller *Ubegribelige* — udsprang den demiurgiske Trefoldighed, hvem vor ældste Mythologie tilskriver vor Verdens (eller Mellemverdenens), Naturaandernes og Menneskets egentlige Dannelse eller Skabelse [2]. Den ypperste af dens tre Personer betragtedes især som vor Verdens besjælende og styrende Aand, under det dertil svarende Navn *Odin*. Denne det Timeliges Overgud var dog ikke nær saa fuldkommen, som det höjeste og förste Væsen, den evige Æthers reneste Aand, da han udvikledes af selve Materien, og nedstammede saaledes tildeels fra Underverdenens (*Niflheims* og *Elivagas*) kolde og dunkle Jætter, ligesom og hans, ved deres Undertvingelse, vundne Herredömme over Mellemverdenen dels er ufuldkomment og dels indskrænket, som underkastet de höjere Norners Vælde, der, uden Tvivl, af Mange mentes at være dem overdraget af hin Alverdenens uforgjængelige Hersker, som i Tidens Fylde vilde finde det nödvendigt at ödelægge den i physisk og moralsk Henseende forværrede Mellemverden, tilligemed de den styrende elementale Guder, for atter at frembringe dem i en fornyet og forherliget Tilstand.

II. Dog betragtedes *Odin* som vor Verdens höjeste Aand, hvem dens Herredömme

var overdraget af den evige Alstyrer, især virkende og aabenbaret i dens Himmelluft, samt meddelende en Deel af sit Væsen, tilligemed Livet, til Menneskene paa den Maade, som er vist og udviklet ovenfor I, 334 o. f., II, 59 o. f. Herved maa jeg dog paa ny erindre om fölgende mærkelige Sted af den yngre Edda: [3] "Han lever altid" (efter Ordene: *til alle Tider* eller *gjennem alle Tidslöb)* og raader for alle Ting, baade Store og Smaae. Han skabte (forfærdigede) Himmel, Jord og Luft-Strækningerne (Sphærerne) og Alt hvad dertil hörer. — Hvad der dog er det Vigtigste, skabte han Mennesket og gav det en *Aand*, som skal (stedse) leve, men aldrig forgaae, om end Legemet oplöses til Muld eller brændes til Aske [4]. Alle de, som have fört et sædeligt (eller dydigt) Levnet, skulle leve og være hos ham selv paa de Steder, som kaldes *Gimle* eller *Vingolf* [5]. Onde Mennesker fare derimod til *Hel* og derfra til *Niflhel* [6] — det er ned til den niende Verden." See herom endvidere ovenfor III, 217 o. f. Vi finde her, at denne hedenske Lærer, (hvis Ord, i den blandt Islands *Gode*- eller *Præste*-Slægter bevarede Tradition, ere blevne optegnede af den yngre Eddas Forfatter) [7], tilskriver *Odin* allene Menneskets Skabelse, som dog paa et andet Sted i den samme Edda, samt i Valas Spaadom, tillægges ham i Fællesskab med hans tvende Brödre, *Vile* eller *Hæner* og

Ve eller *Loder* (see ovenfor II, 59 o. f.); men de bleve vel og af Nogle fordum betragtede som et Slags Treenighed, ligesom deres Dyrkelse tilsidst blev henvendt til *Odin* allene.

III. Vistnok var det, efter alle Beretninger, *Odin* selv, som gav Mennesket *Aand og Liv;* skjöndt *Hæner* eller *Vile* (Lysets Genius) begavede det med *Forstand,* maatte denne dog forenes med Aanden, og skyldtes saaledes egentlig dens oprindelige Giver. *Ve* eller *Loder* (Ildens Guddom) gav Mennesket det varme Blod og den blussende Ansigtsfarve; men disse hörte egentlig til Legemet eller Menneskets materielle Bestanddele, der og, efter deres Skik, som plejede at brænde Ligene, offredes til Ilden selv, da *Odin* — Aandens og Livets Giver — anraabtes om at modtage den hedenfarne Sjæl, under hvis överste Herredömme den, efter Eddalæren, meentes at staae paa forskjellige Maader, efter hvad vi nærmere ville udvikle i det Fölgende. Ethvert Menneske mentes af vore Forfædre at være oplivet af *Guds Aand,* forsaavidt Sjælen er en Deel deraf, og saaledes kan *Odin* siges at være aabenbaret i ethvert Menneske. Dette udvikles paa en mystisk Maade i *Odins* mærkelige Runesang, som, uden al Tvivl, henhörer til Hedningernes Mysterier; der skildres Fosterets förste Tilblivelse i Moderens Liv, da det, ved Aandens Modtagelse, gives *Odin,* "selv sig

selv" [8]. Det er ogsaa hin Aandens ypperste Giver, som daglig udsender de tvende Ravne (sorte, d. e. dunkle, usynlige Fugle), *Hugin Hugi* (Hu, Tanke) og *Munin*, *Muni* (Minde, Hukommelse) efter Grimnersmaals bekjendte Vers:

> *Hugin* og *Munin*
> Flyve hver en Dag
> Over Jordens Slette;
> For *Hugin* er jeg bange,
> At han igjen ei kommer.
> Dog frygter jeg meer for *Munin* [9].

— Tanken, som ofte sættes for Aanden eller Sjælen, vender vel tit tilbage til sit förste Udspring; men det er bekjendt at alle Folk, som antoge Sjælevandringen, (blandt hvilke vi og snart ville see, at vore Forfædre tildeels maa regnes) hyldede den Sætning, at Sjælen, efter Hedenfarten fra det Jordiske, kom til at drikke af Glemselens Bæger, og skiltes saaledes ved sin forrige Hukommelse. Som bekjendt (og som vi her alt have seet) var Odin *Digtekunstens* samt *Runernes* (d. e. Skrifttegnenes og Videnskabernes) Ophav og ypperste Uddeler [10]; men desuden have vi og i Eddasangene udtrykkelige Vidnesbyrd derfor, at han giver sine ivrige Dyrkere baade *Forstand* og *Veltalenhed* [11]. Uden en af disse tvende store Naturgaver kan man vist nok ikke tænke sig noget aandrigt Menneske, og Ingen kan siges at have

Aand, uden at den er givet ham ovenfra, fra Aandernes evige Væld i det Höje. See ovenfor I, 337 o. f., samt II, 203, 209, 251.

IV. Det er dog ikke blot af Eddaerne at vi kunne bevise vore Forfædres Troe paa Alfaderen *Odin*, som Aandens og *Livets Giver*. Mange Steder hos vore gamle Forfattere vise det tillige, saa at vore ældste Sagn og Sange ogsaa i denne Post vexelvis oplyse hinanden. *Saxo* fortæller saaledes, at den danske Konge, *Haldan* (den tredie), som gjerne vilde faae en en Arving, men ansaa sin Dronning for ufrugtbar, af den Aarsag reiste til *Upsal*, for at formaae Guderne (ved Bönner og Offringer) til denne Hindrings Bortryddelse. Oraklet viste sig ham gunstigt, og paalagde ham kun at besörge sin afdöde Broders (höjtidelige) Jordefærd. Sönnen, den berömte *Harald Hildetand*, som ansaaes for at være givet af *Odins* Orakel *(Othini oraculo editur)*, blev snart en skjön og stærk Yngling; han var tillige saa heldig, at han aldrig blev saaret i Kamp, hvorfor Rygtet fortalte, at ogsaa den Fuldkommenhed var meddelt ham af Guden, at han ikke kunde saares med Vaaben; *Harald* skal ej heller have vist sig utaknemmelig, da han lovede at offre *Odin* de Krigeres Sjæle, som faldt for hans Vaaben [12]. — I *Volsunga Saga* fortælles Fölgende om den tappre Kong *Rerer*: "Han og hans Dronning var meget længe sam-

men og havde ingen Arvinger. Dette bedrövede dem Begge meget, og de opsendte de varmeste Bönner til Guderne, om at et Barn maatte skjænkes dem. Det fortælles, at Guderne hörte deres Bön, *fornemmelig Odin*, i hvad de bade ham om. Han bliver ikke raadvild, men kalder sin Önskemö (eller Valkyrie) [13], Jætten *Hrimners* Datter, lægger et Æble [14] i hendes Haand, og beder hende bringe Kongen det. Hun modtog Æblet, iförte sig en Krageham [15] og flöj hen over en Höj, hvorpaa Kongen sad. Hun lod Æblet falde i hans Skjöd. Han gik hjem til sine Mænd, kom til Dronningen, og de spiste sammen af Æblet. — Dronningen blev frugtsommelig, men det varede længe inden hun kunde föde Barnet. Imidlertid blev *Rerer* syg, da han var draget i Ledingsfærd, for at frede sit Land, saa at han snart döde og begav sig hen til *Odin*, hvilket Mange i de Tider attraaede. Efter sex Vintres Forlöb fandt Dronningen at hun ikke kunde leve længer, og böd at man skulde udskjære Barnet. Det var en usædvanlig stor Dreng, og det er sagt, at han kyssede sin Moder för hun döde." Under Navnet *Volsung* blev han en höjberömt, tapper og sejersæl Konge. Dog faldt han tilsidst, paa sin gamle Alder, ved forræderiske Anslag, og for en uhyre Overmagt. Hans og den förommeldte *Valkyries* Sön, *Sigmund*, yndedes, som Fa-

deren, af *Odin* og begavedes med det ypperligste Sværd, hvormed han udförte mangen Heltedaad; men tilsidst vendte Krigslykken sig for ham som Olding, og *Odin* selv slog hans Sværd istykker med sit Spyd [16]. Kort efter faldt *Sigmund*, som rolig underkastede sig *Odins* Villie, paa Valpladsen og döde, efter Slaget, af sine Saar, i det glade Haab, snart at besöge sine hedenfarne Frænder [17]. End et lignende Exempel tilbyde de norske Fortællinger om *Vikar*. Da Kong *Alfrek* paa *Hördeland* vilde forskyde en af sine tvende Hustruer, men beholde den, som kunde brygge det bedste Öl, paakaldte *Geirhilde Odin*, som lovede hende al Lykke dertil, naar hun kun vilde give ham det, som var imellem hende og Karret. Efter saaledes at have vundet sin Sag, födte hun en Sön, kaldet *Vikar*, men Faderen anede Tildragelsens Sammenhæng og sagde:

Agt du *Geirhilde*
Got Öl er dette
Om det kun Byder
Ingen haver;
Jeg seer hænge
I höjen Galge
Kone! din Sön
Solgt til *Odin*.

Vikar opvoxte som haabefuld Yngling til en mandig Helt og vældig Konge; men *Odin* fordrede siden sin Gjeld. *Vikar* lod sig hæn-

ge for Spög, men det blev til Alvor; thi Vidjesnaren blev til Staaltraad, og Kongen fik sit Banesaar af en forræderisk Haand, i det han saaledes *blev givet til Odin* [18]. — I alle de her anförte Fortællinger vise de selvsamme Folkemeninger sig, iförte digterisk Klædning af Oldtidens Skjalde [19]. Ved overordentlige Paakaldelser tvinges *Odin*, saa at sige, til at forandre Naturens Gang, ved at give og oplive Fostre, som ellers ikke havde seet Verdens Lys. De födes tildels under overnaturlige Omstændigheder, men fremvoxe til de herligste og sejersaligste Helte, som dog tilsidst enten fældes af ham selv, eller gives ham udtrykkelig, ved en voldsom Död, som virkelige Offre; men alt dette ansaae Hedenolds Kjæmper for en önskelig og berömmelig Skjæbne, saavel i Livet som i Döden.

V. Jeg tilföjer end en Underretning om den nysbeskrevne Folketroe fra *Norges* historiske Tidsalder, hvorved man dog (med Hensyn til dens Tone) maa bemærke, at den er nedskreven af kristne Forfattere, som vare Hedendommen höilig fjendske. Deres Helt, Kong *Oluf Tryggvesön*, havde vistnok herlige personlige Egenskaber, som dog alle fordunkledes af den fanatiske Grusomhed, hvormed han forfulgte sine hedenske Undersaatter, endog ved det afskyeligste Forræderie, som hans Lovtalere ej skamme sig ved at fremstille som ædle

og religiöse Handlinger [20]. Blandt disse Foretagenders ulykkeligste Offere var den Helgelandske Hövding, *Eyvind Kinnrifa.* Han blev opsnappet paa et Besög hos sin Ven, *Harek* paa *Thjotta*, af Kongens Udsendinge, der paa den samme Tid kunde ansees for at være den sidstnævnte Mands Gjæster, og saaledes bortfört. Ved skjönne Löfter og grumme Trudsler sögte Kongen, som sædvanlig, at lede sin Fange til Kristendommen — men alt forgjæves. Tilsidst lod han lægge et Metalkar, fuldt af Glöder, ved *Eyvinds* Underliv, indtil det brast; da raabte den Ulykkelige: "tager Karret fra mig, jeg vil tale nogle Ord förend jeg döer!" Kongen spurgte: "vil du da nu troe paa Kristus?" "Nei," var den Döendes Svar, "jeg kan ikke modtage nogen Daab, om det end var min Villie. Mine Forældre fik intet Barn sammen, förend de ved store Pengegaver formaaede nogle trolddomskyndige Finner til at udvirke det ved deres Kunster — dog paa de uundgaaelige Vilkaar, at det Barn, som saaledes födtes, skulde, naar det blev voxent, tjene (eller dyrke) *Thor* [21] og *Odin* til dets Dödsdag. Hertil maatte Ægtefolkene forbinde sig ved edelige Löfter. Ifölge heraf blev jeg strax efter Födselen givet (eller helliget) til *Odin*. Saasnart jeg var kommet til Skjelsaar og Alder fornyede jeg det gjorte Löfte; jeg har siden dyrket *Odin* med tro Hengivenhed og

er (derved) blevet en rig Hövding. Nu er jeg paa saa mange Maader bleven *Odin* givet, at jeg ingenlunde kan kalde det tilbage og vil det ikke heller." Derpaa opgav *Eyvind* sin Aand, som en Martyr for sine Fædres Troe, i det han ikke vilde bryde de sorne Eder, en Misgjerning, som, efter Hedningernes næsten almindelige Lære, især straffes med Helvedes pinligste Qvaler [22]. Jfr. herefter §. IX.

VI. Den sidst anförte Fortælling viser klart nok, at *Eyvind Kinnrifa* sikkerlig haabede at komme til *Odin*, endskjöndt han hverken var falden i Strid eller mærket med Spydsod paa sit Yderste, skjöndt disse tvende Betingelser have hört til en vis oldnordisk Sekts offentlige Lære. *Ynglinga-Saga's* Forfatter beretter, at den i Sverrige inkarnerede *Odin* ikke faldt i nogen Krig, men lod sig kun mærke med en Spydsod, da han var nær ved at döe, og tilegnede sig alle vaabenslagne Mænd, [23] sigende at han vilde drage til *Godheim*, (Gudernes Verden ɔ: det himmelske *Asgaard*) og der kjerligen modtage sine Venner. Da troede de Svenske, at han var kommen til det gamle Asgaard og skulde leve der evindeligen. Da begyndte man paa ny at troe paa *Odin* og at paakalde ham. Ofte syntes de Svenske at han aabenbaredes for dem förend store Feldtslag holdtes; da gav han Nogle Sejer, men Andre böd han hjem til sig. Begge Kaar holdtes for

gode. Det var deres Troe, at jo höjere Rögen (naar et Lig blev brændt) steg op i Luften, des herligere blev den, som Baalet tilhörte, i *Himmelen*." — Vi kunne ikke forlange nogen tydeligere Beskrivelse over Beliggenheden af det Sted, hvortil *Odins Venner*, efter Döden, haabede at komme. At han ogsaa især var Himmelens Gud, hvorfra han, som vor Verdens Aand, udsendte Aanderne, og hvor han igjen modtog dem, naar de vendte tilbage fra det jordiske Liv; er tilstrækkelig vist i det Foregaaende. Ogsaa maa vi klart indsee, at det ikke har været Nordboernes ældste Troe, at kun Krigsdöden gjorde Mennesket værdig til Deltagelse i *Valhalls* himmelske Glæder. Det maa endog forekomme os meget tvivlsomt, om hin Ceremonie, som en Art af sidste Salvelse, skulde antyde Vaabendöden, som den Krigeren værdigste, paa en symbolisk Maade, eller blót tjene til et udvortes Mærke paa den *Odinske* Religions Bekjendere, saaledes som slige, helst anbragte paa Panden, endnu idag ere almindelige blandt de forskjellige indiske Sekter; som Pikterne fordum, af religiös Overtroe, stak eller punkterede deres Legeme, og som den kristne Söfarende endnu mærker sig med et Kors, eller Muhamedaneren med Guds Navn o. s. v. [24] Saaledes heder det i *Ynglinga Saga*, at Hierarken *Njord lod sig mærke til Odin*, förend han döde paa sin Sot-

teseng. Havde man eengang gjort det, naar man endnu var karsk og frisk, saa var man vel lettelig undskyldt, naar man ikke kunde udföre Ceremonien paa det Yderste, og i det Hele udfordredes saaledes aldeles ingen blodig Död til Optagelsen i *Odins* himmelske Rige. Jeg troer mig fölgelig berettiget til at gjöre den Slutning: at ligesom *Odin* kaldtes *Alfader*, fordi han var alt jordisk Livs Ophav, saa kaldtes han ogsaa *Valfader*, ikke allene som Himmelgud, (ligesom *Valhall* egentlig betyder den himmelske Hall eller Slot) men og som de Dödes Hersker, der anviser dem de Vaaninger, som hver især tilkomme, skjönt den yngre Edda siger, at Navnet har sin Oprindelse derfra, at de, som falde paa Valpladsen, ere *Odins* udvalgte eller kjæreste Sönner [25]. *Odins* Navn, *Helblindi* (Dödblænderen) [26] o. fl. betegner ham som Dödens Udsender, hvorved han tillige viste sig som Livets Herre. Det er ellers mærkeligt at begge de her anförte Navne sættes i *Grimnersmaal* lige ved Siden af hinanden [27].

VII. En Deel af de kamplystne Nordboer betragtede *Odin* især som Hærenes Herre og Fader (*Herian*, *Herfadir* o. s. v.) samt Sejerens Gud (*Sigtyr*, *Sigtivi* m. m.), hvortil jeg ovenfor (I, 346) har antydet den förste Oprindelse. De sögte at overföre *Odins* hele religiöse Anskuelser paa Krigsvæsenet, for at nære Folkets krigeriske Aand, hvorved de

især synes at have anvendt fölgende Betragtninger: Efter det Foregaaende (§. III.) udsender *Odin* hver Dag Sjælene eller Aandene til Jordlivet, men de vende ikke alle tilbage til ham (at sige til bestandigt Ophold). Efter Döden mentes Sjælene, efter deres forskjellige Beskaffenhed, at komme til saare forskjellige Steder i Over- eller Under-Verdenen. Den her ommeldte Sekt betragtede Himmelguden *Odin* især som den Guddom, der var tilstede paa Valpladsen (da Feldtslagene stedse skee under aaben Himmel) ogsaa efter *Tacitus*'s Udtryk (see ovenfor I, 342, 363) og modtog der de faldende Krigeres Aander, eller lod dem afhente ved Valkyrierne. Derimod kunde Trællene ikke ophöjes til Deltagelse i *Valhalls* Herlighed; dem anviste man dog Boliger i *Bilskirner*, *Thors* store Slot, hvor de rimeligvis mentes at nyde slige Kaar, som kunde svare til deres Forhold i Livet. Tordner herskede egentlig i Luftens lavere Regioner, (hvorimod *Valhall* tilhörte Ætheren). [28] Vi finde lignende Ideer hos andre Folk, f. Ex. Celterne. *Ossians* ædle Helte boe og holde Forsamlinger i den höje Himmelhvælving, omgivne af Meteorernes Pragt. Derimod indvikles den Feiges Aand i den sumpige Moses Taage og kan ej hæve sig i Höiden [29]. Hermed stemmer endog Romeren (eller maaske snarere

Spanieren) *Silius Italicus* overeens, naar han synger:

Foedere certo
Degeneres tenebris animæ damnantur Averni
At qveis æthereus servatur seminis ortus
Cæli porta patet. ɔ:

Visselig
Udartet Sjæl til Dybets Mulm maa vige;
For den, hvis Æthersæd har end sin Kraft,
Sig aabner Himlens Port. [30]

— Saaledes kom Himmelguden *Odin* af forskjellige Aarsager til at ansees for Kampens, Hærenes og Krigernes Gud. Disse gjorde sig ogsaa al Umage for at fortjene hans Yndest og Naade, dels for at blive sejerrige i Kamp mod deres Fiender, og dels, i modsat Fald, for at være sikkre paa Deltagelsen i hans himmelske Herlighed, hvilken de dog gjerne undte deres egne Fiender. Det blev derfor ikke usædvanligt at Feldtherrerne ansaa de af dem paa Valpladsen fældede Kjæmper som Offre til *Odin*. De aflagde undertiden Löfter med Hensyn hertil, eller indviede de faldende Fjender til deres Sejers- og Himmel-Gud. Saaledes lovede *Harald Hildetand* (efter *Saxo*) at alle deres Sjæle, som faldt for hans Vaaben, skulde være *Odin* opoffrede og skjænkede. (See ovenfor §. IV.) *Heidrek*, Reidgothernes eller de germanisk-sarmatiske Gothers Konge, indviede til *Odin* den fældede Kong *Haldan* med hans

Sön og deres hele Livvagt [31]. Endog i *Harald Haarfagers* Tider faldt hans Sön, *Haldan Haaleg* for den örkenöiske Jarl *Einar*, som derved hævnede sin Faders Mord og viede hans dræbte Banemand til Sejergiveren *Odin* [32]. Kort för et Feldttog plejede og hans troende Dyrkere at anraabe ham med en vis Ceremonie, som erindrer om den förommeldte *Mærken med Spydsod*, og som bestod deri, at Anföreren kastede et *Spyd* over den fjendtlige Flok, og helligede den saaledes, som et Krigsoffer, til Dödsguden *Odin*. Dette gjorde f. Ex. Reidgothernes Hövding, *Gissur*, da han mödte den hunniske (eller vendiske) Krigshær og Slaget skulde begynde. Af hans Qvad i den Anledning ere fölgende Vers tilbage:

> Forfærdet er Eders Konge,
> Anföreren Döden bestemt,
> Banneret helder til Fald.
> *Odin* fortörnet sig viser,
> Han styre det flyvende Spyd
> Som nu jeg forordner og beder. [33]

Om den svenske Kong *Erik* (i det 10de Aarhundrede) fortælles, at han Natten förend han skulde kjæmpe mod Fyrsten *Styrbjörn* og hans Hær, som havde anfaldet Riget, gik i *Odins* Tempel og gjorde sin Bön, hvorved han hengav sig selv til Guden, eller lovede ham sit eget Liv, efter 10 Aars Forlöb, hvis

Sejeren maatte undes ham i den forestaaende Strid. Man sagde, at *Odin* selv kort efter havde aabenbaret sig for Kongen i menneskelig Skikkelse, givet ham et Rörspyd og befalet ham at kaste det over den fjendtlige Hær med de Ord: *Odin ejer eder Alle.* Dette skete, og *Styrbjörns* Hær blev da slaget med Blindhed; den fandt sin Undergang i Slaget, ja knustes endog tildels ved et nedstyrtende Fjeldskred. *Styrbjörn* havde dyrket og offrêt til *Thor*, som denne Gang ikke formaaede at beskytte ham mod *Odins* Vrede [34]. Endog i Island fulgte man, lige til Kristendommens Indförelse, den ommeldte Skik för Fægtningers Begyndelse. Saaledes skjöd Hövdingen *Steindor* af *Eyre* et Spyd over den fjendtlige Flok, for derved at erholde Sejer [35]. Oprindelsen til denne Skik finde vi i *Valas* Spaadom, hvor *Odin* udskyder et Spyd eller en Landse over Folkene, förend den förste Krig udbröd i Verden og gjorde Ende paa Menneskeslægtens Guldalder. See ovenfor II, 90 o. f. Spydet eller Landsen *Gungner* var desuden *Odins* særegne Attribut, og Spydet blev saaledes hans (ligesom *Hammeren* var *Thors*) Sindbillede.

VIII. Af det Ovenanförte fölger, at *Odin* mentes oprindelig som Himlens og Luftens Gud, samt Aandeus Giver, at modtage det under aaben Himmel faldende Menneskes Aand. Han glædedes ved de Offre, som Kampen bragte

ham, og lönnede de döende Krigeres Sjæle med Lyksalighed i det andet Liv, hvor de formeerede hans ædle og glimrende Fölge [36]. Det var af en slig Overbevisning at Nordboers, Germaners, Celters, Alaners og Gothers uforlignelige Tapperhed og urokkelige Mod udsprang. Saavel Sejer som Fald ansaaes for gode Kaar (efter *Snorre's* för paaberaabte Udtryk). I *Valhall* glemtes alle Jordens Sorger. Der samledes fordums Fjender som Brödre og Venner til fælles Forlystelser. Vel havdes der endnu Strid, men den bestod kun (efter Digterens Ord)

I Lyst, som aldrig savnes,
I Spil og Vaabendands. [37]

Derfor siger ogsaa *Ossian* (i sin Stil) om to skandinaviske Helte, som havde fældet hinanden: at de "nu i Enighed og Glæde udstrække "deres Taage-Arme til det samme Bæger i *Loda's* Hall" [38]. Saaledes var den ædle Krigers Lod stedse herlig enten han vandt den attraaede Sejer eller Helteaandernes Salighed i de overhimmelske Boliger. — Forfædrene kunde da ikke, med vore Öine, betragte den Folketroe: At *Odin* undertiden stiftede Ufred paa Jorden, for at formeere sine himmelske Hæres Tal. Muelig mente man og (som det vel endnu tildels er Tilfældet) at Krig var nödvendig for at forebygge Landenes altfor stærke Befolkning, som af og til foraarsagede Trang og Hungersnöd,

der var tungere end selve Döden for Hedenolds kjække Nordboer. For dem var det da vel forstaaeligere end for os, naar *Odin* sagdes at have vakt Feider og Strid blandt hele Folket eller enkelte Mænd. Det var desuden en gammel Vane at Menneskene sögte at skyde Skylden paa Guder eller Norner for Gjerninger, som de ellers ikke ret tröstede sig til at forsvare [39]. Blandt os Kristne plejer Almuen derimod gjerne, ved lignende Lejligheder, at undskylde sig med Djævelens listige Indskydelse. — Hine Forestillinger om Krigens Nödvendighed og Krigsdödens Salighed opstode og næredes sandsynligvis ved fölgende Tankeslutninger: Den fyrige, modige Sjæl, selv udsprunget fra Aandernes Himmelvæld, skilles vel fra Kroppen i standende Strid, men svinger sig med Lynets Fart til Gudernes og Lysets overjordiske Land, som et ætherisk Legeme, der i Raskhed og Udseende ligner det, som Manden havde i levende Live [40]. Mod og Heltedaad æres af Guderne og de forklarede Helte ligesaavel som af Menneskene paa Jorden. Det blev saaledes upaatvivleligt, at de, som döde den skjönne Vaabendöd i deres bedste Alder, maatte nyde et herligt Liv i Gudeborgen, hvor *Idunnas* Æbler sikkrede dem dets evige Vedblivelse. Derimod kunde den feige, lavttænkende Sjæl ikke hæve sig til Stjernernes Höjsal; dertil manglede den Kraft

og Mod. Ængstet af usel Frygt skyede den alskens Fare, og forlod ikke Kroppen förend denne var udmattet af Sygdommens Plager, eller hentæret af den blinde, döve, slöve og afmægtige Alderdom. En saadan Sjæl indhylledes da (efter *Ossians* Udtryk) i Mosens Taage, omtumlet af ethvert Vindpust, og skræmmede den overtroiske Vandrer som Nattens vildledende Lygtemand. Uden at kunne deltage i *Valhalls* höjere Glæder sværmede den omkring paa Jorden, eller i *Bilskirners* vide Hvælvinger under Thors strænge Herredömme, hvilket netop de afdöde Trælle sagdes at være undergivne. Herved maa vi erindres om Finners og Celters Troe paa *Thor*, som deres överste Gud, og om den sandsynlige historiske Mening, at disse Folk have været vort Nordens Beboere, förend Gotherne bleve dets Beherskere, og medbragte Odinstroen eller Eddalæren, som dog vel blandedes med de ældre Religioner paa forskjellige Maader, samt adskiltes nödvendigvis i forskjellige Sekter, om hvis særegne Troesbegreber vi nu ikke mere kunne erholde nogen fuldstændig Kundskab.

IX. Hvor krigeriske end *Odins* egentlige Dyrkere vare, saa have de dog vel aldrig anseet Vaabendöden, eller den i dens Sted trædende Indvielse til *Odin* ved Landsespidsen, for at være tilstrækkelig til Deltagelse i *Valhalls* Herlighed, naar den Afdöde havde gjort

sig skyldig i nogen af de Forbrydelser, som af vore hedenske Forfædre ansaaes for Ugjerninger eller Niddingsværk. Hertil hörte f. Ex. aabenbar Gudsforagt og Tempelran. Da den fredlöse og ellers ilde berygtede *Hrapp* (i det norske Hedenskabs sidste Tider) havde om Natten plyndret og afbrændt et Tempel i *Guldbrandsdalen*, sagde *Hakon* Jarl derom paa Brandstedet: "Sligt straffe Guderne ikke alletider strax, men bortvist bliver den Mand fra *Valhall* og kommer der aldrig, som har begaaet denne Gjerning" [41]. Det samme har man, uden Tvivl, tænkt om al anden Niddingsdaad; thi en slig Forbryder blev allerede her i Livet udelukt fra alt menneskeligt Selskab ved en fuldkommen Bandlysning af Dommerne, som tillige vare Gudernes Præster. Derfor kaldtes en saadan fredlös Mand *Vargr í veom* (Ulv eller Udyr i Helligdommen) [42]. *Ve* kaldtes nemlig Folkets Templer og Offersteder, hvor de offentlige Retsforsamlinger og fælles Gjæstebude holdtes; (jfr. ovenfor I, 371—73) men Ordet udstraktes overhoved til andre Helligdomme, (som Lands Lov og Ret) ja endog til Krigsbannerne, som ogsaa regnedes dertil. Rettens voldsomme Tvang ansaae man i de hedenske Tider for Forgribelse paa Helligdommen og Foragt mod Guderne. Derfor opfordrede *Egil Skallagrimssön Odin*, *Thor* og alle övrige Guder, samt Land-Vætterne

eller Landets Genier, til Hævn over Kong *Harald Graafeld*, som den, der ved at spilde hans Ret og rane hans Gods, havde fornærmet de hellige Indretninger [43]. Ved at beskytte eller skaane dem blev derimod selv den kristne Konge, *Hakon Adelsteinsfostre*, optaget i Gudernes Selskab i *Valhall*, efter *Eyvind Skaldespilders* skjönne Digtning [44]. — Saaledes see vi tydelig nok, at *Rets* og *Retskaffenheds Haandhævelse* troedes i de hedenske Tider at have den störste Indflydelse paa Menneskets Skjæbne, baade i denne og i den anden Verden. Dette indlyser desuden af de Fredlysningsformularer, ved Retsmöder og Folkeforsamlinger, som vi endnu besidde fra Hedendommens sidste og Kristendommens förste Tider. Hvo, som bröd den hellige Fred, skulde, efter dem, vorde "som den jagne (eller forfulgte) Ulv," fjernes saavel fra de Kristnes Kirker som Hedningernes Gudehuse (Templer) og *enhver Verden, undtagen Helvede (Helheim og Niflhel*, efter de hedenske Talemaader) [45]. Saaledes maatte da den Trolöse og enhver Forræder nödvendigvis udelukkes fra de himmelske Vaaninger — og nu forstaae vi deslettere hvad *Valas Spaadom* melder om Meenederes og andre slige Forbryderes Straf i Nastronds Plagesteder; thi deres tvungne Beboere ere:

Meensorne Mænd
Og Mord-Ulve
Og hvo en Andens
Qvinde lokker. [46]

Herved maa vi bemærke, at alle vigtige Löfter, Fostbroderskab, Ægteskab og andre Overeenskomster bekræftedes edeligen eller paa de hellige Steder blandt vore Forfædre; alle Dommere, Parter og Vidner aflagde Eed paa Tinget, for at bekræfte deres Retvished og oprigtige Forhold o. s. v. [47]. Ogsaa Hoerkarlene hörte til de helligste Buds Overtrædere, hvorfor *Vala* tilkjender dem disses Straffe. De, som opdigtede skadelige Lögne om Andre, straffedes ligeledes, efter Döden, med *Vadgelmers* (eller *Hvergelmers*) Plager [48]. — Overhoved afskyedes Utroskab og Forræderie især af de nordiske Hedninge, ogsaa efter *Brynhildes* Ord:

Grusomme Lænker
Troskabs Brud omspænde.
Usel Meenederen er. [49]

Til de Trolöse hörte og Mord-Ulven eller den feige, grusomme Morder; Mord kaldte man nemlig det lönlige Drab, hvor den Værgelöse overfaldtes i Sövnens, Vej- eller Huusfredens Tryghed; hertil regnedes og de saakaldte Niddingsdrab (paa Qvinder o. s. v.), som ansaaes for udædiske Gjerninger, der ej kunde forsones med Böder.

X. Heraf följer, at kun den *Gode* eller *Retskafne* kunde, efter Eddalærens Grundsætninger, gjöre sig et sikkert Haab om en salig Tilstand efter Döden. Den var ham også lovet i forskjellige himmelske Boliger, efter hvad jeg ovenfor har bemærket (§. II.) Derfor heder det og i *Valas* Spaadom om det herlige *Gimle:*

Der skulle boe
Dydige [50] Folk,
Og til evig Tid
Salighed nyde; —

hvor de og skulle deltage i

— hellig Fred, [51]
Som stedse skal vare i

ligesom de her i Livet havde bevaret Gudernes "hellige Fred", æret Religionen og dens Indretninger, hvorpaa Samfundets Enighed og Velstand beroede. Til dette Formaal vare Offermaaltiderne indstiftede som etslags Communioner eller Broderskabsmaaltider ved de sædvanlige Rets- og Folke-Forsamlinger i selve Templet. Ved dem udbragtes Önske-Skaaler for den almindelige Fred, hvis Uddrikkelse sandsynligvis ansaaes som et höitideligt Löfte om at bidrage til dens Overholdelse [52]. — Saaledes troedes den gode, trofaste og fredelige Samfundsborger at nyde sin fortjente Lön i *Gimles* salige og rolige Egne. Til denne Lære hörer vistnok *Sigurdrifas* Raad i Eddasangen:

Först jeg dig raader
Mod Frænder [53] du stedse
Ulastelig være,
Ej du dig hævne,
Skjönt de dig Uret gjöre.
Det siges de Döde at gavne.

— hvorpaa flere gode moralske Regler' fölge [54]. Hertil höre endvidere adskillige andre i *Havamaal*, af samme eller lignende Indhold, som nærmere ville omhandles i det Fölgende. Her erindrer jeg kun om det Sted, hvor (den hellige) *Ild* og *Solens Syn* siges at være det bedste eller glædeligste for Menneskene:

Naar man sit Helbred
Have kan
Uden i Laster at leve. [55]

Tempel- eller Alter-Ilden og dens Forbillede, den flammende Sol maatte vistnok minde den Lastefulde om Trolösheds og Ugudeligheds Straf, men fryde den Retskafne, som satte sin Tillid til *Æthers* eller Ildhimmelens Hersker, Solens eller dens Grundæmnes förste Skaber, (see ovenfor I, 3, 5, 7; III, 215 o. f.) i hvis höjeste Lys han haabede at deltage, som en salig og udödelig Aand. Enten denne Troe hörte til Hedningernes hemmelige Lære eller ikke, yttredes den dog aabenbare af forskjellige blandt Islands hedenske hierarkiske Præster og deres Slægtninge. Saaledes lod f. Ex.

Laugmanden *Thorkel Maane* sig, paa sit Yderste, bære ud i det klare Solskin, og befalte den Gud sin Aand, som havde skabt Solen. De Kristne sagde og om ham, at han havde fört et saa fromt og retskaffent Levnet, som de dydigste af deres egen Troes Bekjendere [56]. — Da *Ingemund* den Gamle var död, paa en Maade, der kunde sömme den frommeste Kristen (i det han med heroisk Standhaftighed sögte at skjule sit Banesaar, for at hans Morder, hvem han för havde bevist Velgjerninger, kunde faae Lejlighed til at undgaae hans Sönners Hævn) — sagde hans Sön *Thorstein*, at hans afdöde Fader nu sikkerlig vilde nyde Got for sin Fromhed af den Gud, som havde skabt Solen — hvem *Thorstein* selv ogsaa siden dyrkede. Om forskjellige andre bekjendte hedenske Hövdinger i Island, f. Ex. *Thorkel Krafla*, fortælles det og, at de troede paa Solens Skaber [57]; at denne dog ikke egentlig var de Kristnes Gud, sees tydelig nok af den nysnævnte *Thorkel Kraflas* Exempel, da han ikke vilde lade sig döbe, skjönt Præsten sögte at overtale ham dertil, förend det blev befalet ved en Lov over hele Landet. De forestode ogsaa desuagtet Offringer, Eedsaflæggelser o. s. v. efter de vedtagne Religionskikke, samt kunde vel gjöre det, da *Odin*, efter den almindelige Lære, ansaaes for Solens og Verdens Skaber. Med Hensyn til *Gimle*-Troen vil jeg endelig be-

mærke, at Nogle synes at have antaget end flere skjönne og herlige Boliger for de fromme Afdöde efter Verdens Undergang, som det hedder i den yngre Edda, at der da tillige gives en Himmelsal, kaldet *Brimer*, hvor der er Overflödighed af gode Drikke for dem, som de kunne forlyste, og en anden, kaldet *Sindre*, paa *Nidafjelde*, opfört af det röde Guld. — Denne hele Beskrivelse synes dog at være taget af *Vala's* Spaadom, som i alle Afskrifter omtaler disse mythiske Steder (hvoraf det ene ikke nævnes, men ommeldes kun som en gylden Sal for *Sindres* ɔ: Stenens, altsaa Dvergenes eller Jætternes Æt) — förend den beskriver Verdens Undergang, og synes at betragte dem som beherskede af Jætter, samt staaende paa den *Udgaardske* Fjeldkreds, især da de ommeldes midt i Beskrivelsen over Underverdenen, mellem Helvedeselven *Slid* og *Nastrond* (Ligkysten, som omgiver Hvergelmer eller Afgrundens nederste Dyb) [58]. Hine Slotte synes *Vala* saaledes at have tilegnet *Udgaards-Loke*, hans Broder *Gudmund* paa *Glæsisvold* (der havde en fortryllende Bolig paa Udödelighedens Ager efter Finnernes Troe) eller andre slige Jætteväsener.

XI. Skjönt *Oddins Akur* ɔ: *Udödelighedens* Vange eller Ager, rimeligvis mentes at ligge paa Jorden, sammensmelter dog Troen derpaa med andre, som det synes, især Finsk-

Norske Begreber om Fortsættelsen af det jordiske Liv i Bjerge og Höje, hvorfor vi ville udsætte Undersögelserne derom til Beskrivelsen over den mythiske Underverden, hvor da *Ranheim*, *Helheim*, *Niflhel* o. s. v. tillige skulle omhandles, som de Afdödes formentlige Opholdsteder. Her maae vi derimod vende vore Tanker til den saakaldte *Sjælevandring*, som ledte de engang hedenfarne Aander tilbage til Jorden, og som vi have ældgamle Vidnesbyrd for at engang har været antaget i det gamle Norden. Saaledes siger *Högne* om *Brynhilde*, da hun pönsede paa Selvmord:

Ingen hende holde
Fra den *lange Gang*,
Hveden gjenfödt aldrig
Hun tilbage vende!
For Moders Knæ.
Kom hun vantreven
Til uophörligt
Uheld födt
Og til mangen
Mands Hjertesorg. [59]

Disse Ord oplyses ypperlig af denne Eddas Samlers fölgende Bemærkning, dog paa et ganske andet Sted: "I Oldtiden troede man at Mennesker bleve gjenfödte; det kalder man nu Kjellinge-Galskab." Beretningen bekræftes paa en trefoldig Maade af Sagnene i den ældre Edda, om trende Helte af Navnet *Helge*

og deres Elskede, som alle siges saaledes at være blevne gjenfødte, nemlig:

1) Om den norske Konge *Helge Hjörvardsön* og hans Brud Valkyrien *Svava* (som ved hans Död atter forlovedes med hans Broder) siges udtrykkelig: "Man har sagt at de bleve födte paa ny."
2) Den Frankisk-Danske Prinds *Helge*, berömt som Danmarks Konge under Navn af *Hundingsbane*, troedes formodentlig at være hin saaledes foryngede Helt, da det udtrykkelig siges om hans Brud, Valkyrien *Sigrun*: "Hun var den gjenfödte *Svava*." Om dem begge sagde man endvidere:
3) At de bleve födte paa ny, han som Helten *Helge*, kaldet *Haddingernes Skade* og hun som Valkyrien *Kara*.

Herved maa det anmærkes, at *Helge Hundingsbane* blev begravet i en anseelig Gravhöj, hvor han om Natten besögte sin sörgende Enke, der længtes ret inderlig efter hans Selskab, skjönt han var optaget til det himmelske Valhal, som en af *Odins* ypperste Yndlinge, og förte der et herligt Liv. Heraf seer man, at det ogsaa stod i *Odins* Magt paa ny at udsende de af ham atter modtagne Aander, endog gjentagne Gange, til det jordiske Liv. Med Hensyn til de her nævnte Qvinder bliver Sagen des tydeligere, som de alle siges forhen at

have været (og siden, efter Döden, atter blevet) Valkyrier, hvilket og var Tilfældet med den forhen nævnte *Brynhilde* [60].

XII. *α*. Paa selvsamme Maade faldt Nordmændene, i deres Hedenskabs sidste Tider, paa den synderlige Troe, at deres Konge og ivrige Omvender, *Oluf* den Hellige, var en gjenfödt Hedenolds-Fyrste af samme Navn, og et, efter Tidens forskjellige Aand, dertil svarende Tilnavn (hvilke de dog begge först fik efter deres Död), nemlig *Olaf Geirstade-Alf*. Den sidstnævnte norske Fylkeskonge i *Vigen*, en Sön af Kong Gudröd og Broder til *Haldan Svarte*, var i sin Tid elsket og berömt som en vældig, viis og ædel Fyrste; vel döde han af Fodværk (Podagra), men troedes dog, ved gode Raad, at have afvendt en Landet truende og tildels ödelæggende Pest, hvorfor hans forhenværende Undersaatter tillagde ham en heroisk Dyrkelse. Lang Tid derefter fik en Skattegraver det Indfald at aabne hans Gravhöj, under det kloge Paaskud, at Höjboeren havde befalet ham det i Drömme, med det sære Tillæg, at han skulde skille Dödningens Hoved fra Kroppen med et Sværdshug, men bringe visse, ham tilhörende, Klenodier til Fylkeskongen *Harald Grönskes* Dronning *Asta*, som netop da laae i Barnsnöd, hvilken de vare bestemte til at lindre, og siden at blive den nyfödte Söns Ejendom. Alt dette skete

saaledes, og heraf opstod den Almuetroe, at Geirstade-Alfens Aand (som indtil den Tid ej havde fuldkommen veget fra hans höjsatte Legeme) da havde besjælet den nyfödte, efter ham opkaldte, Prinds. Da han i sin Manddomsalder var kommen til Enevoldsregjeringen i Norge, red han tilfældigvis forbi *Oluf Geirstade-Alfs* Höj med en af sine Hofsinder, som da sagde til ham: "Sig mig, Herre! om I har været höjlagt her?" "Aldrig", svarte Kongen, "har min Aand havt to Legemer." "Men", sagde Hofsinden, "Folk have fortalt, at I engang skal have sagt, da I kom til dette Sted: Her var vi, her levede vi." Kongen svarede: "Aldrig har jeg sagt det og aldrig vil jeg sige det." Han blev vred, gav Hesten af Sporen og red hurtigen bort [61]. Man finder i Nordboernes Oldtidssagn flere Spor til den Troe, at afdöde Mennesker levede op i nyfödte Börn af det samme Kjön, som fik de samme Navne; af den Art er mueligen Sagnet om den Gothlandske Prinds *Agnar*, som ved *Odins* Naade arvede det Rige, hvorved Guden för havde skilt hans Farbroder af det samme Navn [62]. Endvidere har det vel Hensyn til slige Folkemeninger, naar Middelalderens kristne Legende-Skrivere lode en eller anden from Hedning aabenbare sig i Drömme og beklage sin Skjæbne som Höjgubbe eller Jordboe, men bede den, hvem han henvendte sig til, om at lade en

Sön opkalde efter sig, for at Hedningens "Navn kunde komme under Daaben", hvilket han ansaae for at være af yderste Vigtighed, f. Ex. *Brynjar* i Island [63]. — Meget længe har man troet i Norden, at Börn gjerne arvede Sindelag og Skjæbne efter dem, hvis Navn de bare, især hvis de vare i Slægt sammen [64] — og at Lykken tit fulgte et berömt Navn — hvorimod de, der opkaldtes efter Personer, som vare bortdöde i deres unge Alder, troedes at have samme Skjæbne o. s. v. Sjælevandringstroen synes ellers undertiden at have hos vore Forfædre gaaet saavidt, at man antog det for mueligt at forskjellige Personer kunde bytte Sjæle, dersom man torde slutte noget Sligt af Eddaqvadenes Beretninger om *Gunnars* og *Sigurds* Forvandlinger, hvorom det hedder i *Gripers* Spaadom:

Underveis I skulle
Skikkelser bytte
Gunnar og du —
Da har du *Gunnars*
Udseende og Lader,
Men dine Talegaver
Og vældige Forstand.

I Volsunga-Saga berettes ligefrem, at da *Gunnar* ikke kunde formaae *Sigurds* Hest, *Grane*, til at springe over det brændende Baal, som omgav *Brynhildes* Bolig, "byttede de Skikkelser". og det samme skete atter, da *Sigurd*,

under *Gunnars* Navn og Udseende, kom tilbage derfra [65].

XII. β. *Sjælevandring fra Menneske- til Dyr-Legemer* var ej heller ubekjendt i det gamle Norden. — *Ynglinga-Sagas* Forfatter betragter *Odin*, efter Mythologiens historiske Forklaringsmaade, som et blot Menneske, men siger dog: "*Odin* forstod at skifte sit Aasyn og Skikkelse, Farve og Udseende, paa hvilken Maade han vilde; — han kunde og forvandle sin Ham og Skikkelse, da laae Kroppen som sovende eller död, men han forvandledes til en Fugl, Dyr, Fisk eller Orm, og foer da i en Haandevending til fjærne Lande i sit eller Andres Ærinder" [66]. Saavel Eddaerne, som andre gamle Sagn eller Sange, fortælle og om *Odin*, at han ved forekommende Leiligheder forvandlede sig til forskjellige Dyr, som Örn, Falk, Slange o. s. v.; men den förste Aarsag til disse Digtninger var vel den, at *Odin* oprindelig betragtedes som *Verdens Sjæl* eller *den store Aand* (efter de hedenske Amerikaneres Udtryk) der mentes at gjennemvandre Alt, og saaledes at kunne vise sig i de allerforanderligste Skikkelser. Hertil hörer ogsaa *Odins* Incarnation som en jordisk Fyrste eller Hierark, som endog maaske, efter Oldtidens Troe, ligesaavel som den indiske *Buddhas*, de store *Lamaer's* o. s. v. troedes at have skeet til forskjellige Tider og i forskjellige

Lande [67]. — Da *Odin* var Gudernes Fader og Menneskenes Sjæle ligeledes udgik fra ham, mentes han vistnok og at kunne meddele dem den her ommeldte Egenskab. Saaledes paatoge *Frigga*, *Freya*, Valkyrierne (der dels vare dæmoniske, dels menneskelige) en Fugleham eller forvandledes, naar de vilde, til visse Fugle, som Falke, Svaner o. s. v. *Idunna* forvandledes endog (ligesom *Latona*) til en Ulvinde — Dvergene ligeledes til forskjellige Dyr, som Oddere, Gjedder o. s. v. Ogsaa virkelige Mennesker gjorde det f. Ex. *Franmar* som forvandledes til en Örn, Andre til Varulve, Heste, Ögler, Björne o. s. v. [68], hvilket undertiden mentes at skee uvilkaarlig som Virkning af Andres Trolddom, hvilket alle Landes og Tiders Folke-Eventyr have antaget. At et döende Menneskes Sjæl strax kunde begive sig i et Dyrs Legeme, see vi at virkeligen har været nogle Nordboers Troe i Hedenold, af den Fortælling i *Oluf Tryggvesöns Saga* ved Munken *Oddur*, at da den nysnævnte Konge skjöd den Helgelandske Hövding, *Thorer*, kaldet *Hjorten (Hjörtr)* ihjel, bortsvævede hans Sjæl strax fra Kroppen i Skikkelse af en *Hjort*, som skyndte sig af alle Kræfter for atter at undgaae det dræbende Skud; men det lykkedes ikke, thi Dyret indhentedes og dræbtes af Kongens magelöse Hund *Vige*, og da henfaldt det til en blot Hjorteskikkelse, saa tynd og

let som en oppustet Blære. Vi maa formode af denne overtroisk udpyntede Tradition, at man har meent at *Thores Hjorts Fylgie* plejede at vise sig som en *Hjort*, og denne Bemærkning leder os da til at omtale disse formentlig psychiske, men dog kun mythiske, Væsener. *Thorer Hjort* havde været en af *Hakon Jarls* ypperste Befalingsmænd, og en af Anförerne i hans berömte Slag mod *Jomsvikingerne*. Hertil maa vi vel og henregne den i *Eyrbyggia* ommeldte Overtroe: at en Koe, som havde slikket noget af den Aske, hvortil en ond Gjengangers Legeme var blevet forvandlet, fik en fortryllet Kalv, som siden voldte megen Skade.

XIII. Hermed synes en anden Overtroe at hænge sammen, nemlig den om de saakaldte *Fölgeaander (Fylgiur* i Enkelttal *Fylgia)*. En saadan kaldtes og *Hamingja*, hvilket Ord endnu betyder god Lykke i Islandsk, ligesom *Hamung* (efter Ihre) i Svensk. Ordet *Fylgia* betyder almindelig i Island den qvindelige Efterbyrd, med de Hinder, der omgive Fosteret ved dets Födsel; rimeligvis er det fordum blevet kaldet *Hamr*, Angelsaxisk *Ham, Hama* [69] (ellers betydende Ham, Hud, Bælg); dette Ord er uden Tvivl det selvsamme, som det Holsteinsk-Plattydske *Hamn, Hamen*, der endnu betegner Koens Efterbyrd [70]. I Holstein har Almuen den Overtroe derved, at Ef-

terbyrden maa forvares vel for Hunde og anden Beskadigelse (da Kalven i andet Tilfælde ikke vilde kunne trives) hvorfor man plejer at hænge den op i et höit Træ. En lignende Overtro har været antaget, lige til de sidste Tider, blandt Islands Almue om hin saakaldte *Fylgia*, da man nemlig ansaa den qvindelige Efterbyrd som noget Helligt, der ikke i mindste Maade maatte beskadiges, men tvertimod behandles med stor Omhu, og bisættes under den Dörtærskel, hvorover Moderen daglig plejede at gaae [71]. Man troede nemlig, at en vis Deel af Fosterets Sjæl var indhyllet i de Hinder, som med Rette kaldtes dets Ham; naar denne brændtes eller kastedes bort, skulde det nyfödte Barn fremdeles mangle sin *Fölge-* eller *Skyts-Aand*, som ellers antoges for at være dets bestandige Ledsager gjennem Livet og kaldtes, som för meldt, *Fylgia* og *Hamingia*, eller endog ligefrem *Hamr* eller *Ham*, da man vel omtrent har gjort sig et sligt Begreb derom, som udtrykkes ved det finske *Hahmo* ɔ: Menneskets Skygge eller Figur. Finlænderne have vel fordum havt de samme overtroiske Meninger derom, som Grönlænderne og flere Schamanske Folk om *Menneskets* eller *Sjælens Skygge*, uden hvilken det ej ret længe troes at kunne leve (ligesom overtroiske Eventyr i *Europa* tale om de Mennesker, som höist ulyksalige, der ikke havde nogen

Skygge). Hin Nordboernes Dæmon eller Genius (svarende til Grækers eller Romers psychisk-mythiske Væsen af dette Navn) troedes, som oftest, at vise sig i Skikkelse af et eller andet Dyr, ved hvis Egenskaber Menneskets særegne Karakter og Udseende m. m. symbolisk udtryktes, dog stedse den samme for ethvert enkelt Menneske, i det mindste efter den endnu i Island blandt Almuen gjængse Overtro. I dets adspredte Vaaninger, hvor fremmede Gjæster sjelden komme, pleje Nogle at spaa om disses Ankomst efter havte Drömme eller Syner, hvori den ventede Persons Fölgeaand har aabenbaret sig som dens Forlöber; *Gunnar Paulsen* [72] vil derfor, at det gamle Ord *Forynia* især skulde passe sig paa slige Syner, men overhoved synes det at betegne et Forvarsel *(portentum, prodigium)*, især af det Slags, som forudsagde en vis Persons Död; da man mente at see dens Fölgeaand, undertiden i en blodig eller afmægtig Skikkelse (især naar Mennesket selv saae den saaledes) [73]. Man har vel kaldet hin Skytsaand *Fylgia*, fordi den stedse fulgtes med en vis Person, eller bar en stedsevarende Omsorg for den samme, uden Hensyn dertil, at den ofte gik foran Mennesket, hvormed man muelig forbandt den Tanke, at Aanden da udspeidede det Steds Tilstand og Sikkerhed, hvortil det agtede at begive sig. Derfor saae man Fölgeaanden förend Personen

selv, og derved betegnedes da dennes tilstundende Ankomst eller endog dens lönlige Tanker eller Forsætter, thi Fölgeaanderne kaldtes stundom *Hugir* (i Enkelttal *Hugi*; see ovenfor §. III.) eller ligefrem: Tanker, Sind, Sjæle, hvorved deres inderlige Forbindelse med Menneskets egen Aand tilstrækkelig udtrykkes. Da Troldkarlen *Svan* blev overfaldet af en usædvanlig Dösighed [74], troede han derved at mærke sin Fjendes Nærmelse, ved at see hans Skytsaander, som vare hans Forlöbere, hvorved han dog brugte den Udtryksmaade: — Hid söge *Ósvifs* Fölgeaander nu. Ved Trolddomskunster vidste han ellers at virke mod deres Kraft, i det han fremkaldte en magisk Taage, hvorved baade de og de af dem beskyttede Personer foere vild og maatte vende tilbage [75]. I flere Fortællinger om lignende Varselssyner kaldes slige Dæmoner, som för meldt, Tanker eller *Hugir* [76]. Höskuld saae Gunnars *Fylgie* i Drömme som en stor *Björn*, og paa samme Maade saae Kostbera Atlas *Ham* som en uhyre *Örn* [77]. Udentvivl troedes Efterbyrden, behörig forvaret, at kunne tjene ved de magiske Luftreiser eller Sjælevandringer, der kaldtes *Hamfarir* (Hamfarter) og som især benyttedes af de saakaldte Valkyrier. Hertil sigte da vel disse dunkle Yttringer af *Brynhilde*, den forhen værende Valkyrie:

Vore, otte Söstres,
Hamme lod
Modfuld Konning
Under Egen bære. [78]

Völund og hans Broder overraskede de tre Valkyrier, som bleve deres Hustruer, i det de havde lagt deres Svanehamme fra dem. I slige Tilfælde kunde dog undertiden Nogle, der havde undergaaet en saadan magisk eller overnaturlig Forvandling, ikke gjenfinde deres *heim-hami* (egentlige Legeme) eller *heim-hugi* (egne, dertil hörende Sjæle), som Runesangen kalder dem [79]

XIV. Af *Ham (Hamr)* kommer, som ovenmeldt, Ordet *Hamingia*, der nu bruges om Lykke, Skjæbne, men fordum ogsaa toges for et qvindeligt Væsen, af de saakaldte Norner (der raadte for de födte Börns Liv og Skjæbne), ogsaa kaldede Diser (Gudinder, Nympher) samt undertiden *þrúdar* eller *þrúdir* efter hvad jeg nærmere vil söge at vise; see nedenfor Anm. 98. Ved Barnefödsler burde Födselshjelperen især udbede sig Disernes Bistand. De mentes vel at udsendes eller emanere fra de store Norner og staae under deres Overherredömme. See ovenfor I, 14. Nogle iblandt dem viste sig som fjendtlige og forfölgende, andre som venlige og beskyttende, med Hensyn til Menneskenes forskjellige Skjæbne. De gode bare især Navnet *Hamingia*. De

af dem, som antoge sig hele Slægter, især i nedstigende Linie, kaldtes *Ættar-fylgia, Kynfylgia* ɔ: Stamfölger, Slægtfölger (da Ordet *Fylgia*, som ovenmeldt, ofte betegner en qvindelig Skytsaand) [80]. Især synes de at have holdt sig til Navne, der vare arvede efter deres fordums hedenvandrede Yndlinge. Denne Sætning udtrykkes i Sagaerne ved fölgende Ord: *hamingia sakir nafns ok ættar.* Dog har man maaske tænkt, at forskjellige afdöde mærkelige Mænds Skytsgudinder siden vedbleve at ledsage deres Afkom, og saaledes efterhaanden bleve flere; i Fortællingen om *Thidrande* vare saaledes hans Forfædres 9 qvindelige Fölgeaander — eller Diser — paa engang forsamlede [81], hvorved vi dog atter erindres om de 9 beskyttende Valkyrier, hvoraf de 8 vare tjenende eller underordnede, thi ogsaa de kaldes Diser. I det samme Sagn maatte 9 hvide eller gode Diser vige for 9 sorte eller onde, og saaledes raadte *Kjallak* sin Svoger at skye al Uenighed med Kjæmpen *Thorer*, "da", som han sagde, "hans Fölgeaander ikke kunde staae sig mod *Thorers* Fölgeaander" [82]. De fjendtlige Diser, som forfulgte visse Mennesker, vare da maaske undertiden Skytsaander for Andre, som de laae i Feide med; men naar Menneskets Lykke heldede til Fald, tilskreves det dog ofte dets egne Skytsgudinders Frafald eller Vrede. Saaledes siger *Odin* til *Geirröd* för denne fal-

der i sit eget Sværd: "at Diserne vare ham vrede", og *Glömvare* til *Gunnar* för han drager paa sin sidste Reise:

"Jeg troer at dine Diser
Dig have alt forladt." [83]

Stundom vare dog de gode Skytsgudinder sin Yndling troe, men formaaede ikke at beskytte ham, og maatte nöjes med at sörge over hans Uheld [84]. Mærkværdigt er det, at selve Guderne (som overhoved maatte finde sig i at adlyde Skjæbnens eller de store Nornes Beslutninger) frygtede for:

At bort sig listed'
Lyksaligheds Diser. [85]

De græske Guder stode ligeledes under Parcernes Herredömme, og Romerne synes endog at have tillagt hver af dem en vis *Genius* (som i mange Henseender svarer til vor *Fylgia*, efter *Erichsens* lærde og sindrige Sammenligning) — hvorhos man og maa bemærke, at der hos Romerne, ligesom hos os, vare forskjellige Meninger om disse Væseners Antal, da Nogle antoge at ethvert Menneske havde tvende (en god eller hvid og en ond eller sort) [86], Andre derimod kun en eneste [87].

XV. Een Hovedforskjel synes der dog at være imellem begge Systemer, da Romerne antoge Mændenes Skytsaander stedse for at være mandlige, under Navn af *Genii*, Qvindernes derimod af samme Kjön, kaldede *Ju-*

nones [88] — da derimod Nordboerne mente, at de qvindelige Diser eller Hamingier ogsaa vare Mændenes Beskyttere, i hvilken Henseende vor Mythologie meget nærmer sig til de gamle Persers *Feruerer* (hvorfra vel de yngre *Perier*, samt tildels den europæiske Middelalders *Feer)* [89]. Vore Forfædre lode vel *Odin* give Mennesket Aanden, men de synes dog at have udledt Diserne, Hamingierne eller Fylgierne fra de store Norner, der mueligen engang (ligesaavel som Grækernes Moerer og Romernes Parcer) have tilhört et særegent Religionssystem. De raadte og for Livets himmelske Kilde, dets förste Æthervæld (see ovenfor II, 109 o. f.) — men virkede dog ved deres Herskerinders Kraft, der og bære Navnet af Hamingier, hvorfor det og heder i *Vafthrudnersmaal:*

> Trende Möer
> Nedlade sig over
> Folkenes Boliger;
> Kun de for Verdens Folk
> *Hamingier* ere.

Eller, i en forstaaeligere Stil:

> De ene Skjæbnen beskjære
> Dem som i Verden ere. [90]

ɔ: De give allerede Fosteret i Moders Liv Skikkelse eller Tilværelse og med det samme dets hele Skjæbne eller Lykke — og saaledes herske de over hele Menneskeslægten (eller

maaske rettere: alle Skabninger, som have Liv). Vi kunne da ikke tvivle paa, at de mindre Hamingier (Hamme eller Fylgier) troedes at bestyres af de store Norner. Den underordnede Skytsaand tilkommer vel især Navn af *Hamíngia*, i det hun forestaaer eller aabenbares ved Menneskets Avling og Födsel, hvorimod hun især virker under Navn af Dise, saalænge som hun bestyrer og leder dets Liv og Færd her paa Jorden. Navnet *Fylgia* tilkommer hende i begge Henseender, da hun fulgtes med Barnet ved dets Ankomst til Verden og mentes siden ikke at forlade det, saalænge som det var i Live (eller maaske længere, hvorom mere siden). Hun kaldtes ogsaa *Gipta, Gifta*, enten *a)* fordi hun var Mennesket givet fra hans förste Tilblivelse af, *b)* som den, der gav det gode Gaver eller *c)* fordi hun, af den Beskyttede, troedes at kunne gives Andre, eller formaaes til at staae dem bi i Farer. Som Dise aabenbaredes hun for sin Yndling i Drömme, for at lede hans Færd ved nyttige Raad eller tröste ham i Nöden. Vatnsdals præstelige Hövdingsstammes Skytsdise viste sig for den unge *Thorstein* tre Nætter efter hinanden, for at underrette ham om en overhængende Fare, og rörte den sidste Gang ved hans Öjne (formodentlig for at han ret kunde indsee Nödvendigheden af at fölge hendes Raad). Ved at handle efter dem bragte han sine Fjender til

Fortvivlelse, som da ansaae hans *Lykke* (eller Genius) for uovervindelig. I Kampen strede Diserne usynlige ved sin Vens Side og beskyttede ham mod de fjendtlige Vaaben (see Anm. 84). Saaledes viste de sig snart fredelige, snart krigeriske, som Kjæmpen *Utstein* udtrykker sig, da han blev ægget til Strid af en overmodig Avindsmand:

> Op skal vi stande,
> Ud skal vi gange
> Og de vældige
> Vaaben ryste;
> Troer jeg med Hjelme
> Hid ere komne
> Til *Dans* Marker
> Diser vore. [91]

Slige Diser viste sig vel ofte som egentlige Valkyrier, for saaledes at beskjærme deres Venner paa Hav og Land (see 3die B. 1ste H. §. 17), hvorfor Digterne, der betragtede dem som et Slags jordiske Amazoner, stundom skildrede dem som Heltenes Elskerinder, Brude og Ægteqvinder. Det var saaledes intet Under, at Diserne dyrkedes som et Slags Gudinder. De havde deres egne Templer eller Kapeller (Discsale) [92] og deres egne Fester *(Dísablót)*, hvoraf den vigtigste blev holdt i Efteraaret eller henimod Vinterens Begyndelse, og en anden (tillige til Freyas og andre Gudinders Ære) om Foraaret [93]. Det meste af

denne Dyrkelse maatte naturligvis ophöre i Norden med Kristendommens Indförelse. Derfor var det at *Thidrandes* Stam-Diser hævnede sig med hans Drab, efter det ovenfor (§. XIV.) omhandlede Folkesagn. Bedre slap *Hallfred Vandrædakáld* derfra (efter hans endnu utrykte Saga, der dog snart vil udgives af den Arnæmagnæanske Kommission), hvor fölgende fortælles at være skeet, efterat Skjalden (hvor nödig han end i Förstningen vilde) havde antaget den kristne Troe, og mærkede, i en farlig Sygdom, at han var nærved at döe, men önskede ikke sin Dises Fölgeskab til de Dödes Rige. "Folk saae en Kone gaae langs efter Skibet. Hun var anseelig af Skikkelse og iført en Brynje. Huu gik over Bölgerne med ligesaa stor en Færdighed som om hun var paa Landjorden. *Hallfred* saae til hende og mærkede at det var hans Fölgekone (ɔ: Skyts-Dise eller qvindelige Fölge-Aand). *Hallfred* sagde til hende: Nu erklærer jeg at vi ere skilte fra hinanden (efter en Talemaade, som ellers bruges især om Ægtefolk). Da sagde hun til *Thorvald:* vil du tage mod mig? Han benægtede det. *Hallfred* den yngre sagde da: Jeg vil tage mod dig." Beskrivelsen over denne Skytsdise og Tonen i den hele Fortælling nærmer sig meget til de för omhandlede Digtninger om Valkyrierne som Heltenes Elskerinder og Hustruer (iklædte krigerisk Rustning og frem-

svævende over Havet), hvorvéd vi overbevises om, at en saadan Troe, i Forbindelse med Meningerne om Sjælevandringen og den halvguddommelige Natur, som Forfædrene, paa Germanisk Viis, tillagde visse Qvinder, har ligget til Grund for dem i Hedenolds fjærneste Dag.

XVI. Naar Menneskets Liv eller Lykke lakkede til sit Endeligt, sagde man dog, som oftest, at dets Diser vare döde (eller afmægtige), som *Ulf* f. Ex. til *Utstein:*

Döde ere eders
Diser alle,
Held er nu flygtet
Fra *Halfs* Kjæmper;
Drömte jeg i Morges
At mine Sönner
Sejer finge
Hvor saa vi mödtes. [94]

Dog mente Nogle at Diserne böde dem hjem til sine Boliger fra dette jordiske Liv, skjönt de da undertiden aabenbaredes som Valkyrier. Om disse heder det i *Ragnars* Dödssang:

Önske vi nu at ende
Indbyde hjem mig Diser,
Som fra *Herjans* Haller
Har mig *Odin* tilsendt. [95]

Deres Indbydelse gjeldte *Valhall,* hvor Valkyrierne omgikkes med Einherierne eller de gjenoplivede Helte. De egentlige Diser eller

Fylgier menes sandsynligvis (med Hensyn til den nys ommeldte Talemaade) ved *Glömvares* Dröm (om *Gunnar)*:

Jeg syntes döde Qvinder
Kom hid i Nat
Ej tækkelig klædte
Kaare dig vilde,
Til sine Bænke
Böde dig i Hast —
Jeg troer at dine Diser
Dig have alt forladt. [96]

Dette udtrykkes saaledes af *Volsunga-Saga's* Forfatter: "Jeg saae nogle Qvinder, skumle af Aasyn, komme herind og udkaare dig til Mand; det maa have været dine Diser" (som ikke længere kunde ledsage *Gunnar* i Livet, men maatte forlade ham, hvorfor de indböde ham til sig i de Dödes Boliger). *Gisle Sursöns* gode Drömkone (Dise eller Fylgie) indböd ham til sig paa en anden Maade, ligesom han og havde forskjellige Syner om hendes Vaaningers Beskaffeuhed. En Nat drömte han at han kom til et Huus eller Hall, gik derind og traf der mange af sine Frænder og Venner. De sadde og drak ved forskjellige Kaminer, i hvilke Ilden brændte forskjellig, snart som klar Flamme, snart nær ved at slukkes. Der kom hans Skytsdise til ham og fortalte ham, at hun kunde beregne de Aar, som han havde tilbage, efter Flammernes Antal — samt gav

ham gode moralske Raad. — "En anden Gang, nogen Tid derefter, syntes han at hun besögte ham, ridende paa en graa Hest, og bad ham drage med sig til sin Bolig; hun ledte ham derind; han saae der magelige Hynder paa brede Löjbænke, og alt vel (eller pyntelig) indrettet. Hun indböd ham til at blive der og være vel fornöjet med sine Kaar; — hid skal du komme, naar du döer, og nyde Lyksalighed her." Herved maa man tænke paa *Baldurs* Opholdssted i *Helhem*, hvor

Ham vare redte
Prydede Bænke,
Det herlige Leje
Svömmende i Guld. [97]

Derimod synes Dödningernes Diser (i *Glömvares* Dröm) at kaldes *Hels Möer* i Solens Sang, som indböde den Syge hver Aften fra Dödslejet (hvorom mere i det Fölgende). — Af alt dette kan man udlede, at ligesom Fylgierne fulgtes med Barnet til Verden, samt fremdeles gjennem Livet, maatte de og fölge Dödningen til og ind i Graven, som, hos vore Forfædre, indrettedes i Form af en menneskelig Bolig, i det Indvendige af en stor opkastet Jordhöj. Saaledes kunde de siges at *döe* med Mennesket, men mentes dog at vedligeholde den Art af *Liv* (eller levende Död), som Menneskets Gjenfærd troedes at nyde i de underjordiske Boliger, som nærmere omhandles i Underverdenens

egentlige Beskrivelse [98]. Denne Sætning bekræftes af Navnet *Dáins-fylgia* (Dödningens Fölgeaand eller Gjenfærd), modsat det först ommeldte *barns-fylgia* [99]. — Hvorvidt de Fylgier, der helst viste sig som et eller andet Dyr, troedes at opholde sig hos Dödningen i Gravhöjen, er mig ubekjendt; ej heller kan jeg sige om Hedningerne, ved nogle af de Dyr, hvis Been man saa tit finder i de nordiske Höje, have taget noget Hensyn til en saadan Mening. Dog er det mærkværdigt, at de vilde Nordamerikanere, som antage Læren om Fylgier i Dyreskikkelser, troe at ethvert Menneske har to Sjæle, hvoraf den ene, efter Legemets Död, opholder sig hos det i Graven, men at den anden derimod farer til de gode eller onde Sjæles Land o. s. v.

XVII. Det er vanskeligt at sige hvorledes vore Forfædre have kunnet forene Troen paa *Valhall* og andre Boliger i Himmelen eller Underverdenen, med den om Livets Vedvarelse under visse Betingelser i Gravene eller Gravhöjene. Mueligen kunde denne Vanskelighed hæves, hvis vi havde nöjere Kundskab om deres Sjælelære. De synes ellers at have forestilt sig Menneskets Sjæl som dobbelt eller endog i visse Maader tredobbelt, da

1) Aanden (den ellers saakaldte *vitale* Sjæl) var givet af *Odin*, Aandens ypperste Gud, Livets og Dödens Herre.

2) Forstanden (den *rationale* Sjæl) var givet af *Vile* eller *Hœner* (Lysets Genius). Herforuden synes man at have henfört 3, den *sensitive* eller *sandselige* Sjæl, til Blodet og den favre Farve, der stedse er uadskillelig fra det og Livet, givet af *Ve* eller *Loder* (Ildens Genius), som i visse Henseender var identisk (eller rettere beslægtet med) *Loge* eller *Loke*, som dog egentlig var den jordiske Ilds Hersker, mere af Dybets end af Himmelens Natur [100]. Blodet ansaae mange blandt de Gamle for overhoved at være Sjælens og Livets Sæde; det synes at have sit Udspring i Hjertet, som Livskraftens Kilde, og derfor havde vore Forfædre den Overtroe, at hvo der, under visse Omstændigheder, nöd en Slanges eller Ulvs Hjerte, fik disse Skabningers Visdom og Sindelag [101]. Ovenfor (II, 96) har jeg anfört et Vers af *Hyndlas* Sang, hvori *Loke* siges at have fundet (eller fortæret) et halvstegt Hjerte af en ond Qvinde (rimeligvis den allegoriske *Guldveige)*, hvorved han lærte (ondskabsfuld) List, og af hvilken Forbindelse alle Jordens Uhyrer (onde Væsener) ere komne [102]. "I Tidens Morgen" siger *Loke* til *Odin* "blandede vi fælles Blod sammen," og de bleve saaledes Fostbrödre [103], ligesom *Odin* og *Ve* (Himmel- eller Æther-Ilden) vare virkelige Brödre, men siden faldt *Loke* fra Guderne, hvortil Aarsagen vel, efter Nogles Mening, maatte söges i den

nys ommeldte Begivenhed, hvorfra alt Ondt paa Jorden udsprang. Hertil regnede man maaske og den Deel, som *Loder* eller *Loke* havde i Menneskets Skabelse, hvilken de da tilskreve Sandselighedens altfor store Forförelse, der ledte til Affald fra Himmelens Magter, men Hengivelse til den onde *Loke* og Jættevæsenerne i Afgrunden, som frembragte det for Menneskeligheden fordærvelige Guld; jfr. II, 100—101. Paa den anden Side udsprang *Kjærligheds Brynde* og ofte forförende eller fordærvelige Lidenskaber fra *det varme Blod*, i Forening med *skjön Farve* eller *Udseende* (thi Ordet *litir* betyder begge Dele). Den betragtedes ofte af vore Forfædre som den anden Hovedaarsag til hele Folks og Fyrsteslægters Forstyrrelse og Ulykker. I den laae f. Ex. den anden Spire til Volsunge- Budlunge- og Gjukunge-Slægternes Undergang. Havde *Sigurd* adlydt de varslende Svalers Raad, ej at afbryde den skjönne *Sigurdrifas* Sövn, vilde hine sörgelige Fejder mellem Forlovede, Fostbrödre og Blodsforvandte ikke have indtruffet [104]. Hvor skjön er ikke Beskrivelsen over *Brynhildes* uskyldige Ungdomsvaar:

Ingen Last hun var
I Livet sig bevidst,
Ved sit hele Levnet
Ingen Meen,

Som var en Lyde
Eller være hun troede;

Men:

Der imellem ginge
Skjæbnens grumme Domme;

thi ved endnu, som gift Kone, at nære forbudden Kjærlighed til en anden Qvindes Mand (som dog kunde siges at have daaret hende med falske Löfter) plagedes hun af rastlös Lidenskab, Kamp med Samvittigheden og uudförlige Forsætter.

"*Sigurd* skal jeg have,
Den vakkre Ungersvend,
I mine Arme —
Eller jeg skal dö. —

Ord, som alt jeg angrer,
Sagde jeg nu,
Gudrun er hans;
Jeg er *Gunnars* Kone —.
Os langvarig Sorg
Fæle Norner skabte. — —

Fryd og Mand berövet
Maa jeg vandre,
Glæden maa jeg söge
I grusomme Tanker."

Hendes hede Elskov var nu forvandlet til bittert Had, og hun pönsede kun paa sin Elsktes Drab, for at gjöre Ende paa hans forhadte

Forbindelse med den lykkeligere Medbeilerinde. Hendes sorte Anslag udförtes ved Forræderie og Mord mod den nordiske Oldtids ypperste Helt, og nu maatte hun höre en saadan Tiltale:

Du alle Forhadte!
Med de Ord du tie.
Ædlingers Ulykke
Immer du var;
Hver Vanhelds Bölge
Dig omtumler,
Du syv Kongers
Beske Harm,
Qvinde-Venskabs værste
Forstyrerinde!

Og selv en Jætinde udbryder i Bebreidelser til hendes Skygge, som drager til *Helheim:*

Du *Brynhilde*
Budle's Datter
I uheldigst Stund
Blev til Verden föd,
Du har ödelagt
Gjukes Börn,
Omstyrtet deres
Lyksalige Huus. —

XVIII. En saa ulykkelig og forbrydersk Kjærlighed mentes vistnok at være oprundet af *den Onde*, hvem vore Forfædre kaldte den listige, forræderske (eller forgiftige) *Loke (hinn lævisi)* og hvem de tillige, efter de ovenfor

fremstillede Anskuelser, tillagde en egen Andeel i Menneskets Sandselighed, som indeholdt Spiren til lastefuld Elskov, samt de deraf flydende mangfoldige Plager og Uheld [105]. — Ethvert Menneske er, i större eller mindre Grad, skjönt paa meget forskjellige Maader, underkastet Sandselighedens (og tillige *Lokes)* Tillokkelser og Forförelse til Afvigelse fra Lysets Bane eller Fornuftens Bud — thi *Odin, Hœner* og *Loke* ere samvandrende i den mindre, saavelsom fordum i den store Verden, hvoraf det fölger, at

Laster og Dyder
Bære Menneskers Sönner
Blandede i Bryst;
Ingen Mand er saa *god,*
At ej Lyde ham fölger,
Eller saa *ond* at til intet han duer.

Men det er dog af stor Vigtighed om det *Gode* eller *Onde* skal faae Overvægten i den menneskelige Natur. — Det er *Odins* Lære, i den ældgamle Runesang, at

Alt er bedre
End utro at være.

At:

Venskabsbaand
Man aldrig skal
Först med Falskhed bryde. [106]

Og al sand Moral er indbefattet i disse hans korte, men indholdsrige Ord:

Over det *onde*
Dig aldrig glæd,
Men lad kun *got* om dig siges. [107]

Derimod bestod *Lokes* hele Færd, efter hans Frafald fra Guderne, i Utroskab og Svig, i Skadefryd og Had mod det Gode. I den yngre Edda siges han udtrykkelig at være "Bagtaler blandt Aserne, al Falskheds Ophav, alle Guders og Menneskers Skjændsel", selv en Jættes Sön, men dog skjön og faver af Udseende [108 α], ondskabsfuld i Sindet, meget foranderlig og forskjellig i Sæder og Væsen, overhaands kyndig i alskens listige Kunstgreb og det Slags Visdom, som man kalder Sluhed. Ofte bragte han Guderne i stor Forlegenhed, men udfriede dem dog deraf igjen ved sin Underfundighed (saalænge de vare i Stand til at tvinge ham dertil). Den trofaste *Sigyn* var hans Mage; men hans urene Drifter bragte ham dog til alskens Uteerligheder, ja endog til at bole med en af de fæleste Jættinder, som avlede de for Verden farligste Uhyrer, hvoriblandt Dödsgudinden *Hel*; alle tilsammen hige de efter dens og Menneskenes Undergang og evige Fordærvelse. Derfor kaldes *Loke* endvidere Gudernes Fjende, Ulykkers Smed eller Ophavsmand o. s. v. [108 β] Det var hans Lyst at overöse Asernes Sönner med Had, Haan, og Skjeldsord, og at forbittre dem deres Glæder. Som *Baldurs* Morder straffedes han vel

som forskyldt, med et underjordisk Fængsel, men dog skal han lösnes i Gudernes sidste Strid, da han og selv vil finde sin Undergang, skjönt man vel kan antage, at han egentlig nedstyrter til *Nidhug* i det nederste Dyb, tilligemed de onde Menneskers Sjæle, som her i Livet lode sig forlede af deres onde Drifter, hvis Spire han selv mentes at have nedlagt, og havde valgt ham til deres Levnets Mönster. Af det Ovenanförte bliver det klart, hvorfor man endnu i Island kalder et usandfærdigt Sammenspind *Loke's Lögn (Lokalygi)*, og at man paa visse Steder i Norge giver Djævelen selv Navn af *Loke* [109]. Forskjellige Islandske og Jydske Ord röbe den samme Tænkemaade med Hensyn til physiske Onder, hvis Ophav han ligeledes mentes at være [110].

XIX. Det var saare naturligt at de ældste Folk sögte at tillægge et ondt og den höjeste Guddom modsat Væsen alle Lyder og Ufuldkommenheder ved Verdens og Menneskets Natur, enten som paa en eller anden Maade deltagende i Skabelsen, eller siden bidragende til dens physiske og moralske Forværrelse. Til Straf derfor styrtede Guderne de onde Dæmoner ned til Afgrunden [111]; men ikke desmindre fortsætte de derfra deres Krig mod Himmelen, og mod dens Yndlinge Menneskene, hvilke de söge at vildlede fra Gudernes Dyrkelse og retskafne Vandel, for

at de saaledes, efter den jordiske Vandrings Fuldendelse, skulde blive uværdige til Himmellivet, men tilhöre Underverdenens Magter med Liv og Sjæl. Menneskets *Aand* og *Forstand* kom, som för meldt, fra de himmelske Guder, dets Legeme derimod af Jorden, som bestod af Urjætten *Ymers* forvandlede Krop, og *Blodet* var især en Gave af *Lodur*, som i visse Maader var (eller af nogle Vise mentes at være) identisk med *Loke*, Jætternes Ætling, der atter var nöje beslægtet med Underverdenens Hersker (*Udgaards-Loke*). Derfor ere *Fornuft* og *Sandselighed* (som gjerne opoffrer al Moral for Opnaaelse af legemlig Vellyst) i bestandig Strid. Ved Fornuftens uafbrudte, rette og kraftige Brug kunde de dog forliges, og saaledes forenede tjene til Menneskets Lykke. Det er vistnok med Hensyn hertil, at *Odins Höjsang* saa höjlig priser *Forstanden* som Menneskets kostbareste Ejendom, som f. Ex.:

Vid behöver
Den som vide færdes. — —
Aldrig man faaer
Trofastere Ven,
End megen Forstand.

Bedre Byrde
Bær man ej paa Veje,
End megen Forstand.

Bedre end Rigdom tykkes
Den paa ukjendt Sted;
Den er de Trængendes Næring.

Lyksalig hvo
Selv besidder
Roes og Forstand mens han lever [112 α]
For de Folk
Favrest er Livet,
Som vide meget vel. [112 β]

Ingen uden den Vise kunde heller blive:
Lyksalig ved herlige Værk,
og kun han kunde sige:
Fulde Forraadshuse
Saae jeg hos Rigmandens Sönner;
Nu gaae de ved Tiggerstaven;
Saa er Rigdom
Som Öjets Blink,
Den er ustadigst af Venner. [113 α]

Den sande Rigdom bestaaer derimod (som för meldt) i sund og uddannet Forstand, i gode Vejledere og Venner:

Ung var jeg fordum,
Ene jeg reiste,
Da foer jeg vild af Vejen;
Rig tyktes jeg mig,
Da jeg fandt en anden;
Mand er Mands Glæde.

Dog maa man stedse (hvilket Grækeren *Theognid* ogsaa gjorde til sin förste Regel) söge

den *gode* eller dydige *Mands* lærerige Omgang eller Venskab, ikke den *Ondes* eller Lastefuldes:

God Mand [113 β] du lokke
Til forlystende Samtaler,
Lær Tröstens Ord mens du lever —
Og da vil
En god Mand
Gjöre dig yndet
Ved hæderlig Omtale.

Det er nödvendigt at have en saadan Fortrolig, thi

Sorg tærer Hjertet,
Hvis du ej sige kan
Een din Hjertens Hu. [113 γ]

Har man först fundet ham, maa han og bevares som en kostbar Skat, samt vederfares skyldig Oprigtighed og Hengivenhed:

Man sin Ven
Ven bör være,
Ham og hans Ven;
Men ingen Mand bör
Være sin Vens
Fjendes Ven. — — —
Da er Venskab vexlet,
Naar man sige kan
Een alle Tanker;
Alt er bedre
End utro at være;

Ej er den en Andens Ven,
Som alt efter Munden ham snakker.

Ogsaa bör man "blande sit Sind med hans Sind", glæde ham med kjerkomne Gaver og hjemsöge ham tit, thi

Til en god Ven
Gjenveje före,
Skjönt han boer langt borte.

Hvo der hverken havde en saadan Ven eller en trofast Elskerinde, mentes ei at være skikket til Jordlivet:

Det Træ fortörres,
Som eenligt staaer,
Ej dække det Bark eller Blade;
Saa er den Mand,
Hvem Ingen ynder,
Hvi skulde han længe leve!

Derfor maatte man og söge den sande Lyksalighed i en god Qvindes oprigtige Kjærlighed og vise sig den værdig:

Vælger du dig en god Kone
Til forlystende Samtaler
Og til at have Glæde af
Favert skal du love
Og fast lade blive, —
Det Gode paaskjönne hun vil. [113 δ]

XX. Efter Eddalæren maatte *Sandseligheden* bekjæmpes af *Fornuften* og især holdes i Tömme paa trende Maader, at Mennesket nemlig ej skulde forfalde *a)* til *Graadighed*

eller *Kræsenhed*, *b*) til *Drikfældighed* eller *c*) til *Ukydskhed*. Den förstnævnte Last tillægges udtrykkelig Daaren, (hvorom mere i det Fölgende; see §. XXVII.) Hvad den anden angaaer, forbydes det Ingen at glædes i Vennelag ved styrkende og opmuntrende Drik, men Umaadelighed maa ikke finde Sted derved:

Bægeret man holde,
Drikke dog til Maade!

Derimod hedder det om den skadelige Drikfældighed:

En værre Byrde
Paa Vejen Ingen trykker
End umaadelig Drik.
Ej er saa got,
Som Mange sige,
Öl for Menneskers Sönner.

Ej værre Rejsekost
Fra Bordet med kan tages
End umaadelig Drik;
Thi jo meer En svælger,
Desmindre kjender
Han sit eget Sind.

Glemsels Hejre hedder den,
Som over Gilder svæver,
Han stjæler Folks Forstand — —
Saa er Drik bedst,

At man bekommer
Sin Fornuft tilbage.

Og paa et andet Sted:

Varsom beder jeg dig være, —
Varsomst ved Drik.

Ved Beruselse opkommer ofte Uenighed og Trætte, hvorved Venskabsforbindelser afbrydes eller Grunden lægges til varigt Fjendskab:

Mange til en Tid
Ere Hjertens Venner,
Dog kives de i Gildet. — — —
Ej ret den veed,
Som i Gildet leer,
Om han stöjer blandt vrede. [114]

Derfor siger ogsaa *Sigurdrifa*:

Det jeg dig raader,
Skjönt blandt Mænd i Drikkegildet
Vexles uvenlige Ord,
Ej drukken du skal
Med Krigere tviste;
Vin stjæler Manges Vid.

Trætter og Drik
Mange have
Avlet Hjerteharm,
Nogle Död,
Nogle Ulykker —
Mange ere Menneskers Sorger! [115]

XXI. Vanskeligst falder det for *Fornuften* at faae Bugt med *Sandseligheden* i Kjærlighedssager, og *Havamaals* Digter erkjender det villig:

Ingen det undre
At anden Mand
Kjærlighed hylder;
Lystfaver Skabning,
Som Tossen ej rörer,
Tit rörer den Vise.

Ej, som uhört, skal
Man anden Mand bebreide
Hvad Mange hænder;
Taaber af Kloge
Gjör Menneskers Sönner
Den mægtige Elskov.

Tanken ene veed
Hvad Hjertet boer nær,
Eget Sind den ene styrer;
Ingen Sot er værre
For den gjæve Mand
End at være med Intet fornöjet. [116]

Dog maa falsk og forbuden Elskov skyes i alle Tilfælde, som *Sigurdrifa* udtrykker sig til en forlovet Yngling:

Det jeg dig raader,
Om du end favre seer
Möer paa Bænke,

Lad ej deres Pryd
Raade for din Söyn;
Til Kys du ingen Qvinde lokke! —

End jeg dig raader
For Ondt dig tag i Vare
Og Falskheds Rænker sky;
Ej Mö du lokke
Eller Mands Kone
Eller til Kaadhed dem egge!

Den unge *Lodfafners* Lærer indprenter ham de samme Regler, og advarer ham endvidere mod fortryllende men lösagtige Qvinders Forförelse, som fordærvelig for gavnlig Vidskab og Virksomhed.

I tryllekyndig Kones
Favn du aldrig sove,
At dig hendes Arme omspænde;
Det hun volder
At du vogter ej
Paa Ting eller Fyrstens Tale,
At Mad du ej lyster
Eller Menneskers Omgang,
Men gaaer sorgfuld at sove.

Af lignende Natur ere vel ogsaa fölgende Advarsler, som forbyde al Fortrolighed eller Omgang med slette Fruentimmer:

En ung Mand jeg saae
Ulykkelig vorde
Ved ond Qvindes Ord,

Svigagtig Tunge
Blev ham til Livets Tab,
Dog ej for sand Beskyldning. [117]

Det jeg dig raader,
Hvis en udædisk Qvinde
Boer paa din Vej,
Bedre er at gaae
End at gjæste der,
Om end Nat dig overfalder.

At Vellystens ukydske Tillokkelser især ere svækkende og skadelige for en Kriger, udtrykkes sandsynligvis oprindelig i dette Vers:

Til Forsigtigheds Öjne
Trænge Mænds Sönner,
Naar de vrede kjæmpe skulle;
Tit ondskabsfulde Qvinder
I Vejens Nærhed sidde
Som slöve Sværd og Mod. [118]

I en lignende Hensigt fremsiger vel og *Groa's* Skygge fölgende gode Önske over hendes Sön:

Hvis du irre skal
Uden Glæder om paa Veje,
Urdas Magt beskjærme
Dig til alle Sider,
Hvor du Skjændsel skuer.

XXII. Ovenfor have vi seet, at *Odin*, Aandens Giver og selv den höjeste Fornuft, var tillige Krigens og Krigernes Gud, og at han især havde lovet sine kjække og ædle Dyr-

kere et saligt Ophold efter Döden i sit himmelske *Valhall.* Derfor anbefales ogsaa Tapperheden i den eddiske Sædelære, og den mentes nödvendig at maatte være forbunden med adskillige andre Dyder, og især en vis Ligegyldighed mod denne Verdens Goder, hvori saa Mange söge deres höjeste Lyst, hvorved de enten forfalde til Sandselighedens eller Gjerrighedens Laster, ved hvilke den menneskelige Natur kan nedværdiges saare dybt, skjönt det da skeer paa meget forskjellige Maader. Den sande Helt satte ingen höj Pris paa Jordlivet eller dets Skatte; daglig overbevistes han paa det tydeligste om begge Deles Ubestandighed, og var stedse lige beredt til den Lod, som *Odin* vilde tildele ham, Sejer eller Fald, "thi begge Slags Kaar holdtes for at være gode." Helten stolte dog ej for meget paa sin Styrke, men benyttede den vundne Magt med Maadehold, naar han tænkte paa det ældgamle Tankesprog:

Sin Vælde burde
Enhver snild Mand
Öve til Maade;
Det han erfarer,
Naar blandt Tappre han kommer,
At Ingen er raskest af Alle.

Fornuften maatte lede ham til Betænksomhed og fornöden Taushed (med Hensyn til hans eller hans Vaabenbrödres krigerske Planer) —

hvorimod baade han og andre maatte söge at erhverve almindelig Yndest ved Munterhed og ædel Rundhed:

Taus og betænksom
Og djærv i Kamp
En Fyrstes Sön maa være;'
Glad og gavmild
Være hver en Mand
Til Dödens Time! — — —

Milde og tappre
Mænd leve bedst,
Nære sjelden Sorg; — —

De sidste Linier prise den Muntres og Sorgfries Lod som den lykkeligste — i en fuldkommen Modsætning til en anden Strophes Skildring af den forsagte og daarlige Grubler:

Uklog Mand
Vaager hele Nætter
Og grubler over Alt.
Da er han mödig
Naar Morgenen kommer,
Sorgen som den var.

For Husfædre og Mænd overhoved gjeldte endvidere fölgende hertil hörende Leveregler:

Hjemme glad
Bör Husbonden være,
Gjæstfri og klog,
Huske vel, være snaksom,

Hvis han vil meget vide,
Tit skal han tale om Got.

Saaledes bör og Enhver i Samqvem:

Tale nyttigt eller tie;

hvorved man dog maa bemærke, at anstændig Moerskabstale uden Tvivl maa ansees for nyttig, forsaavidt den tit adspreder Sindets Bekymringer eller sætter det i en behagelig Stemning.

XXIII. *Havamaal* indskjærper paa forskjellige Maader Afholdenhed fra unyttig ɔ: *α)* uforsigtig, *β)* kivagtig eller *γ)* usædelig Tale. Saaledes f. Ex. den Reisende (som i Fordums Tider havde flere Farer at befrygte, end nu omstunder):

Af egen Forstand
Bör Ingen prale,
Men vel i Vare den tage,
Naar klog og taus
Man kommer til Hus;
Sjelden hænde den varsomme Feil.

En varsom Gjest,
Som til Fremmede kommer,
Ödsler ej med Ord,
Lytter med Ören,
Skuer med Öjne,
Saa föler den Kloge sig for. [119]

Fölgende Regel fremsættes derimod som almindelig:

Hver Mand bör være
Forsigtig, paaholden,
Varsomt Venner troe;
Ofte de Ord,
Som Andre betroes,
Dyrt maa betales.

Især maa denne Forsigtighed iagttages ved ildesindede Folk:

Ond Mand du
Aldrig lade
Dine Uheld vide;
Thi af ond Mand
Du aldrig faaer
Lön for oprigtigt Sind.

Jfr. ovenfor §. XXI. — Saaledes opfyldtes det gamle, i *Havamaal* indförte Ordsprog:

"Tungen döder Hovedet"

(ↄ: eller er Aarsag til den fremfusende eller uforsigtige Talers egen Död) paa forskjellige Maader. Det gjenfindes i den svenske Uplands Lov i den Sammenhæng: at naar en Mand har beskyldt en anden for umandig Feighed, udfordres derfor af den Fornærmede og falder i den Tvekamp, saa kan det siges om ham: *Glopar orda værster; túnga hufwuþbani* (i Edda: *túnga er havfuþs bani)* ↄ: "Daaren taler de værste Ord; Tungen döder (hans) Hoved." Originalen har jeg kun ved Haanden i et Brudstykke, meddelt af *Jon Rugmann* i hans för ommeldte sjeldne Skrift [120 *a*].

Dog er fuldkommen Taushed kun tjenlig for den Ukyndige og Udannede; men fornærmelig Tale maa Enhver skye, thi

Fremfusende Tunge!
Hvis den ej holdes i Tömme,
Galer sig tit til Fortred.

Eftergivenhed i Trætter sömmer sig endog for den gjæve Mand, for derved at forebygge skadelige Fölger, som *Lodfafners* Lærar siger:

Mere end tre Ord
I Trætte med værre Mand
Ej skal du öde;
Tit viger den Bedre,
Naar den Værre slaaer. [120 β]

Hermed stemmer ogsaa *Sigurdrifas* klygtige Bemærkniug:

Det jeg dig raader
At paa Ting du ej
Med dumme Mennesker trættes;
Thi uklog Mand
Ofte fremsiger
Værre Ord end han veed. [121]

Forbud mod *β) usædelig* Tale indeholdes i det för ommeldte (§. XXI.): ej at egge Mö eller Qvinde til Kaadhed, samt det nys anförte Bud: hellere at tie end at tale noget Unyttigt (eller Usömmeligt) o. s. v. Hertil höre ogsaa fölgende Regler:

a) ej at fornærme Andre overhoved ved Spot eller Latter, hvortil Uslingen siges

at være hengiven (see §. XXVI.; jfr. ovenfor §. XX.)

b) Dette maa især erindres ved Fremmede og Reisende (om de end reise til Fods, for Armods Skyld):

Til Haan eller Latter
Have du aldrig
Gjæst eller gaaende Mand;
Tit ej nöje vide
De, som inde sidde,
Af hvad Stand de ere, som komme;

og endvidere:

c) ved ærværdige, skjönt svage og trængende Gamle:

Ad graahærdet Taler
Du aldrig lee;
Tit er det got hvad Gamle sige;
Tit kloge Ord komme
Fra rynket Skrog,
Som hænger med Ham,
Som ryster med Skrammer,
Og vanker om blandt usle Folk.

Hertil hörer endelig

d) den skjönne Sentenz:

En Mand er rig,
En anden *ikke rig*,
Derfor bör ej denne lastes [122]

XXIV. Fri Selvstændighed eller Uafhængighed samt Nöjsomhed med ringe Kaar anprises af *Havamaals* Forfatter:

Eget Bo er bedst,
Skjönt ringe det er.
Enhver er Herre hjemme;
Ejer man end kun tvende Gjeder
Og en straatakt Hytte,
Det bedre er end Tryglen. —

Og endvidere:

Blodigt vorder dens Hjerte,
Som bede skal
Om Mad til hvert Maaltid. [123]

For at vedligeholde eller forstörre Husholderens Uafhængighed og Formue ere *Aarvaagenhed* og *Flid* nödvendige:

Aarle skal den opstaae,
Som Arbeidere har faa,
Og gaae sin Gjerning at see;
Meget hindres den,
Som Morgenen bortsover.

Halv Rigdom paa Tilsyn beroer. [124] Ogsaa er Forsynlighed nödvendig for Husholderen, at han kan beregne hvor stort et Forraad af Husfornödenheder han daglig bruger eller behöver at anskaffe sig for halve eller hele Aar — ligesaavel som for den Reisende, hvorpaa Exempler anföres i en Stil, som ligner den Hesiodiske [125]. Legemlig Reenlighed paalægges ogsaa Enhver, skjönt den Fattige ikke behöver at undsee sig for ringe Klæder eller en uanseelig Hest, naar han ikke kan skaffe den bedre [126]. Den, hvem Lykken

eller egen Flid havde hjulpet til Formue, skulde ikke gnie dermed, og derfor frivilligen savne Livets Beqvemmeligheder, da den tilsidst kunde tilfalde Uvenner eller Uværdige, men ikke de Forvandte eller Yndlinge, som man selv tiltænkte den efter sit Frafald:

Hvo eget Gods
Har erhvervet
Bör ej taale Trang;
Tit spares for Ukjære,
Hvad man tiltænkte Kjære. —
Meget gaaer værre end man venter.

Ogsaa skulde den anvendes til kjærkomne Vennegaver o. s. v. Ovenfor (§. XXII.) har jeg anfört *Gjestfrihed* og *Gavmildhed* som almindelige Pligter. Gjestfriheden blev fordum udövet i sin fuldeste Udstrækning blandt de Gothisk-Germaniske Folk, og det er derfor ikke at undre over, at det er den förste Pligt, som *Odins* Höjsang paalægger hans Dyrkere, ved udförlige Forskrifter om den Reisendes vedbörlige Modtagelse: at man strax skal anvise ham et passende Sæde, sörge for at han ej allene kan faae den fornödne Varme, törre Klæder, Bad eller Vaskevand, Föde o. s. v., men ogsaa qvæges ved venlig Omgang og Samtale [127]. *Lodfafners* Lærer advarer ham ogsaa saaledes:

Overfus ej Gjesten,
Eller jag ham paa Dören.

Tvertimod maa man vise den Fremmede al Artighed, ej stirre paa ham eller falde ham besværlig ved Spörgen og Fritten. Velvillig Gjestfrihed (om den endog udöves af den Fattige efter ringe Evne) kan gjöre den yndet, som udviser den, eftersom det her siges:

Med et halvt Bröd
Og et hældende Kar
Fik jeg mig en Omgangsven.

Ogsaa har den sin Nytte for den Mand, der undertiden kan trænge til slig Indbydelse af en trofast Ven, som vilde dele med ham sin sidste Skjærv [128]. Dog bör man ej blot vise sig velgjörende for sine Venner, men overhoved for alle Nödlidende, hvorfor det ogsaa hedder:

Gjör vel mod de Trængende;
De ville Got for dig bede;

skjönt man tilraades at holde Maade i sin Velgjörenhed, og ikke give Een for Meget, for at Andre eller Giveren selv ej skulle lide Nöd derover. En saadan almindelig Velgjörenhed udövedes ogsaa tit paa anden Maade af de nordiske Hedninger, end ved Gaver eller Penges Udlæg; — at den mentes at være Guderne behagelig, sees deraf, at Menneskene undertiden selv paalagde sig den ved Löfter. Saaledes siger f. Ex. *Oddrune* i Eddasangen, efter at hun, med stor Anstrængelse, ved sin Födselshjelp havde reddet den af haarde Veer

angrebne *Borgny*, der för havde viist sig som hendes værste Fjende og været Skyld i hendes Elskers Död: — at det ikke skete fordi hun var den Velgjerning værd, men fordi hun *(Oddrune)* havde gjort det Löfte, stedse at yde sin Hjelp ved slige Lejligheder [129]. — Saaledes troer jeg at have opregnet de vigtigste Pligter mod de Levende, sig selv og Andre [130], som de nordiske Hedningers ægte Sædelære paalagde dem; men vi finde og at den tillige antog Pligter mod de Afdöde. Disse Forskrifter indeholdes nemlig i *Sigurdrifas* Sang:

Det jeg dig raader,
At Dödes Lig du bjerger,
Hvor du paa Jord dem finder,
Enten de ere sot-döde
Eller vand-döde
Eller vaaben-döde Mænd.

Höj bör man opföre
For den Hedenfarne,
Toe Hænder og Hoved
Kjæmme og törre,
För Kisten ham modtager,
Og önske han salig maa sove. [131]

Odin selv mentes ellers at være den förste Indstifter af de i Hedendommen vedtagne Begravelsesskikke, om hvilke vi komme til at handle nærmere i det Fölgende. (Jfr. ovenfor §. V. Anm. 23). Her bemærker jeg kun

det Historiens Vidnesbyrd, at efter det hedenske Islands Love maatte Ingen undslaae sig for de Reiser eller Arbeider, som udfordredes til de Afdödes anstændige Jordefærd [132]. De Hedenfarnes Minde burde og hædres ved Bautastene i Vejenes Nærhed, der dog helst ventedes sätte af Sönner for Fædre [133].

XXV. Af de ovenanförte af den ældre Edda samlede Levnetsregler, som endnu tildels leve i Islands, Danmarks og flere nordiske Landes Ordsprog [133] ville vi erfare, at fölgende Dyder og Pligtsövelser anpristes og tilraadtes af den Sædelære, som angaves at være forkyndt 1) af *Odin* selv (tildels gjennem hans Præsters Mund), 2) af en af hans Valkyrier, der saaledes mentes at være bleven indviet i den himmelske Visdom og 3) af en *Vala* eller *Nornernes* (disse himmelske Lovgiverinders) vise Præstinder:

Lastefrit Levnet (§. X.); jfr. Uskyldighedens skjönne Beskrivelse §. XVII.
Had mod det Onde (XVIII.)
Agtelse for Religionen og dens Helligdomme (IX.)
Udövelse af Dyden (X.) eller, med andre Ord, af det Gode (XVIII.)
Fredsommelighed, Forsonlighed og Eftergivenhed (IX. X. XX. XXIII.)
Retfærdighedens Haandhævelse og Afholdenhed fra Ran (IX.)

Attraa efter lærerig Omgang med de Gode (XIX.)
Taushed, som Dyd betragtet (XXII.)
Kydskhed (XXI.)
Trofast Kjærlighed (XIX.)
Ædruelighed (XX.)
Kjækhed eller Tapperhed (XXII.)
Forsigtighed og Varsomhed (XXIII.) [134].
Aarvaagenhed og Flid (XXIV.)
Stræben efter Selvstændighed (XXIV.)
Rundhed eller Gavmildhed (XXII. XXIV.)
Gjestfrihed (XXII. XXIV.)
Velgjörenhed mod Trængende (XXIV.)
Munterhed og Tilfredshed (XXII.)
Lyst til kun at tale om hvad der er got og nyttigt (XXII.)
Ærbarhed og Anstændighed i Omgang (XXIII.)
Agtelse for den (brave) Fattige (XXIII.)
Ærbödighed for Alderdommen (XXIII.)
Omhu for de Afdödes hæderlige Jordefærd og for hedenfarne Ædlingers eller Frænders Minde (XXIV.)

Om disse Raad kunde *Lodfafners* Lærer vistnok sige, at de vare *sunde, gavnlige* og *gode*, ligesaavel som *Sigurdrifa* havde Ret til at kalde dem *signende Taler* og *glædende Runer*, der ledte til *Kraft og skinnende Hæder* [135[. Hvo der med Held havde stræbt at fölge dem i

et daadfuldt Liv, kunde tröste sig ved Höjsangens skjönne Forjættelse:

Formue svinder,
Frænder döe,
Selv döer man ligervis;
Men aldrig döer
Herligt Navn
For den, som det erhverved. [136]

Ej heller behövede han at grue for de Dödes Dommere. (See herefter §. XXVIII. o. f.). Efter sin Troe kunde han fare heden med et sikkert Haab om kjærlig Modtagelse af *Solens Skaber*, enten ham saa undtes Plads i *Valhall* blandt de tappre og ædle Krigere, eller i *Folkvang* blandt de trofaste Elskere &c. [137] eller endog i det overætheriske *Gimle*, alle Godes evige Elysium. Den *Aand*, som var ham tildelt af den store *Verdensaand*, havde han bevaret ren og fri fra Jordlivets Laster, ved *Forstandens* lærvillige Uddannelse og rette Brug. Lösnet af Stövets Baand opsvingede den sig da mod Livets og Lysets overhimmelske Væld. Var det end Manges Mening at hans Fylgie endnu bevogtede det afsjælede Legemes Levninger i den skumle Gravhöj, saa viste den sig kun som Omegnens velgjörende Skytsaand, der undertiden aabenbarede sig i tröstcrige eller varslende Drömme, uddelte lægende eller heldbringende Gaver, ja endog (som en sand Genius) Digtekunstens herlige

Ævne til dem, som bade derom af oprigtigt Hjerte [138]. Undertiden troede man dog, at enten denne Genius, eller den Afdödes virkelige Aand, gjenfödtes i et andet vordende Legeme, hvis Aabenbaring i Jordlivet da vilde blive ligesaa herlig eller mærkelig, som den næstforegaaende. See ovenfor §. XI-XII.

XXVI. *Havamaals* Digter siger med fuldkommen Ret:

Ej alle Folk
Bleve lige *vise* —
Overalt de ere delte.

De store Aander vise sig Himmelen værdige, men

Smaa som Sand
Ere lavtænkende
Folks smaa Sjæle.

Vare de end ikke oprindelig bestemte til denne Ringhed, saa gaaer det dog tit saaledes, at den opvoxende Yngling, som forsager al Lærelyst, qvæler den himmelske Kundskabsspire i sit Bryst, söger sine Glæder i slette Menneskers Omgang, og bliver saaledes Forstandens Selvmorder, som det her hedder:

Hvo Intet veed,
Ej heller veed,
At Mangen bliver Daare ved Daare.

Forsætlig Ukyndigheds Straf udebliver dog ikke; den viser sig paa mange Maader, f. Ex. ved almindelig Foragt:

Erketosse kaldes den,
Som faa Ting kan sige,
Det er Klodsens Natur — — —

samt efter et andet Sted:

Til Vidunder bliver
Hvo Intet veed,
Naar han blandt Dannede sidder.

Endelig hedder det og om et sligt Tilfælde:

Mand bliver Mand
Ved Mælet bekjendt,
En Tölper ved Taushed.

Dog troer vel mangen Daare at slippe for slige Bebreidelser ved idelig at lade Munden löbe, skjönt dette da kan siges om ham:

For meget snakker den,
Som aldrig holder inde
Med urimelige Ord.

Denne selv-indbildte Veltalenhed hjelper ham dog ikke, thi

Uklog Mand
Troer sig at vide Alt,
Hvis han skulde stedes i Vaande;
Dog veed han ikke
Hvad han skal svare,
Naar Mænd ham pröve.

Aldrig söger han Visdommen paa den rette Maade, skjönt han troer sig at være i dens fuldkomne Besiddelse, naar Lykken kun er ham huld, hvilket han da tilskriver sin Klogskab og Fortjenester:

Udannet Mand,
Hvis Rigdom han naaer
Eller Qvindes Yndest,
Hans Stolthed voxer,
Men hans Visdom aldrig;
Indbildsk og fræk gaaer han frem.

Det pröves da,
Naar du spör ham om
De guddommelige Runer,
Hvilke höje Guder danned'
Og den store Taler smykked' —
Da gjör han bedst i at tie.

Overhoved bör dette Raad benyttes af slige Folk i Samqvem:

Udannet Mand,
Som kommer blandt Folk,
Han gjör bedst i at tie;
Ingen veed
At han Intet kan,
Uden han mæler for meget.
Hvo för Intet vidste
Veed ikke meer
Ved at mæle for meget.

Sjelden fölge de dog dette gode Raad; men slet og spodsk Sindelag, begavet med naturlig Vittighed, som blot er uddannet ved skadefro Ondskab, parres ofte med Aandens sande Armod:

Usel Mand
Og ilde sindet
Leer ad hver en Ting,
Det han ej veed,
Som han da vide burde,
At han er selv uden Lyde.

En saadan Usling haaner ubetænksomt beskedne Fremmede, Oldinge og Folk, mod de ovenfor (i §. XXIII.) anförte Levnetsregler. Især giver han denne onde Lyst Töjlen i talrige Sammenkomster, hvor han ret troer at kunne slaae sig til Ridder paa de Fromme og Sagtmodige, efter sin store Mester *Lokes* vidtberömte Exempel:

Flink sig troer den Gjest,
Som paa Flugt kan jage
Anden Gjest med Gluffer.

Dog gaaer det ham og gjerne paa den selvsamme Maade, som hans ondskabsfulde Lærer:

Ej ret den veed,
Som i Gildet leer
Om han stöjer blandt vrede.

Og saaledes faaer han tilsidst sin fortjente Lön:

Fremfusende Tunge,
Hvis den ej holdes i Tömme,
Galer sig tit til Fortred.

Sandt Venskab er en saadan Sjæl aldrig i Stand til at fatte; indgaaer han en slig Forbindelse

af Navnet, som oftest med en lige sindet, synes den vel at være sluttet for Evigheden, men varer kun saare kort:

Kjærlighed blusser
Klarere end Flammen
Fem Dage blandt falske Venner,
Men den slukkes
Naar den sjette kommer,
Og al Venskab forværres. [139]

XXVII. En *lavtænkende Sjæl* viser sig ikke allene som *Visdommens Foragter og Fjende*, men tillige — hvilket da er en naturlig Fölge deraf — som *Sandselighedens Træl.* Dog bliver den det paa meget forskjellige Maader, efter medfödte Tilböjeligheder, hvilke den ikke, ved *Fornuftens* Hjelp, söger at bekjæmpe. Nogle forfalde til graadig Umættelighed, som beskrives saaledes:

Graadig Mand,
Hvis han ej Lysten styrer,
Sig æder Livets Sorg;
Tit Maven udsætter
En Tosse for Latter,
Naar han kommer blandt Kloge.

Hjorde vide
Naar de hjem skulle,
Og gaae da fra Græsning;
Men uklog Mand

Aldrig kjender
Sin Maves Maal. [146]

I Graadighed var *Loke* ellers selv en Mester, og maatte være det efter Manges Mening om hans physiske Natur [141]. — Andre Mennesker hengave sig til *Drikfældighed*, mod hvilken de i §. XX. anförte kraftige Advarsler tildels ere fremsatte i *Odins* eget Navn. Denne Last synes vel at stride mod den *Loke* tillagte Natur, men vistnok var det hans Glæde

At blande Meen i Mjöd

ved at forvandle Drikkegilders Lyst til Trætter og Harm. Denne Yndlingsdont synes han undertiden at have drevet saa ivrig, at han selv forfaldt til den ommeldte Last, hvorfor *Heimdall* maatte tiltale ham saaledes:

Drukken er du, *Loke!*
Da intet meer du sandser;
Hvi sagtnes du aldrig, *Loke!*
Fuldskab stedse
den behersker,
Som husker ej selv hvad han siger. [142]

End andre Mennesker söge deres Lyksalighed i *töjleslös Vellyst*; deraf opstaae Meeneed, Elskovssvig og Ægteskabsbrud. Ved disse *Loke's* Laster avledes de Uhyrer, som omspænde og plage Verden og Menneskeheden lige til den yderste Dag. Heri er da *Loke* atter de Ugudeliges Forbillede, ligesaavel som i Skadefryd, Bagtalelse, Gjerrighed, Tyverie,

Ubarmhjertighed, Lögn og alskens Forræderie, ja selv i de afskyeligste Mordanslag, som f. Ex. det der voldte *Baldurs* Drab; han dræbte ogsaa *Ægers* tro og snilde Tjener, *Fimafeng*, i et Gilde, hvortil han selv var indbuden, af ingen anden Aarsag end den laveste Misundelse. (Jfr. ovenfor §. XVIII). Med sort Utaknemmelighed gjengjeldte han [143] den Gunst og Langmodighed, som Guderne saa længe viste ham, og deri efterlignes han troligt af det onde Menneske, der aldrig vederlægger det Gode, som det nyder af Andre [144 α]. Saavel denne, som næsten alle Laster, fölge af Egenkjærligheden, der kun vil modtage Velgjerninger, aldrig opoffre Noget for Velgjörere eller Andre. Egennytte og Sandselighed ere nöje forenede; dog yttre de sig ofte forskjellig. Begges Higen og Haab hænger ved det Jordiske, enten det saa bestaaer i Lystenhedens eller Gjerrighedens Gjenstande, og opoffrer gjerne det Himmelske derfor. — Saaledes trædes Fornuften under Födderne af blind Kjærlighed til det, som ej er andet end Stöv og Aske. Et sligt Menneskes Attraa er blot henvendt til dette Liv og dets Besiddelser [144 β]. Deraf ere Fejghed og Frygtsomhed atter naturlige Fölger;

— Thi usnild Mand
Frygter allevegne,
Karrig og sur, selv naar ham gives.

Paa et andet Sted skildres den Fejges Daarskab saaledes:

Uklog Mand
Troer at kunne evig leve,
Hvis Kampen han skyer;
Men Alderdom under
Ham ingen Fred,
Skjönt Spyd ham den give.

At et saadant Menneske, efter vore kjekke Forfædres Grundsætninger, ikke troedes at kunne deltage i *Valhalls* heroiske Glæder, fölger af sig selv. Den Skjæbne, som mentes at forestaae dets lavttænkende Sjæl, er antydet i det Foregaaende (§. VI. VIII.). Den mentes vel og at blive alle Uslingers Lod, for saavidt de ikke tillige vare smittede af indgroet Ondskab og sorte Forbrydelser; thi da forvistes de til det yderste Mörke og delte saaledes den afskyelige *Lokes* haarde Straf. (See ovenfor §. IX.) Det onde Menneskes Fylgie troedes dog vel at opholde sig i hans Grav eller endog i visse Henseender oplive hans Legeme paa en unaturlig Maade til de Levendes Foruroligelse og Plage, hvorfra de mange Sagn om slige Gjengangere, der fra Hedenolds fjærneste Tider, i næsten alle bekjendte Lande, have fundet udbredt Tiltro lige til denne Dag [145].

XXVIII. Saaledes gaves der da, efter Eddalæren, en i Hovedsagen höist forskjellig Tilstand for Menneskets Sjæle efter Döden, i

Forhold til dets Vandel i Livet, salig for den Ædle eller Gode, ulykkelig for den Usle eller Onde. Hvorledes og af hvem denne Tilstand bestemtes er os ikke ret tydeligt, og de Gamle have vel selv havt afvigende Meninger derom. Det synes dog at have skeet ved en Undersögelsesret og derpaa fölgende Dom, som ommeldes i fölgende Strophe af *Havamaal:*

Formue svinder,
Frænder döe,
Selv döer man ligervis;
Men et jeg veed,
Som aldrig döer,
Dom over hver en Död.

Man erindres herved om disse Udtryk i det halv hedenske og halv kristelige Digt: *Solens Sang*, som der lægges en Dödning i Munden:

Tidlig jeg kaldtes,
Sildig jeg kom
Til ypperst Dommers Dör. [146].

hvorved det maa bemærkes, at Originalens Udtryk, *Dómvallds*, egentlig betegner en Retsforvalter, En som bestyrer Retten eller har Forsæde i den, og saaledes den ypperste blandt flere samlede Dommere. Om Gud eller Kristus, som den Kristne maatte mene, kunde disse Udtryk dog neppe passe saa vel, som om en af de hedenske Guder, hvilken man ansaae for Verdens og Menneskenes överste Dommer. — Om Asagudernes Storting

overhoved forekomme fölgende Steder i Eddaerne: I *Valas* Spaadom, hvor der tales om Verdens Skabelse, siges alle Magter (Naturens elementare Kræfters Styrere) at have besteget *ophöjede Sæder* eller *Dommersæder*; thi dette Ord kan oversættes saaledes efter forskjellige Læsemaader [147] ved forskjellige Lejligheder, nemlig 1) da de bestemte Himmellegemernes, Aarets og Dagstidernes Gang; 2) da Dvergenes Skabelse bestemtes; 3) da Menneskene skulde straffes for *Heides* eller *Guldveiges* Drab, og 4) da *Freya* var bleven bortlovet til Jætterne og Luften derved forgiftet o. s. v. De skulle og atter samles paa Idasletten efter Verdens Undergang og Gjenfödsel, for at ordne dens nye, herligere Forhold o. s. v. Efter at den yngre Eddas Forfatter har berettet Verdens Skabelse, samt at *Odin* (der havde tolv Navne i det gamle Asgaard), som Skaber og Alstyrer, havde besteget *Lidskjalfs* Höjsæde, fortæller Forfatteren endvidere: at Alfader i Begyndelsen indsatte tolv andre Bestyrere, for tilligemed ham at bestemme Gudeborgens Anlæg og siden forvalte dens Indretninger, samt endvidere for *ved Dom at afgjöre Menneskenes Skjæbne.* I den prægtige himmelske Dommersal var der et Höjsæde for Alfader og tolv andre Sæder for de övrige Dommere. Guderne bestege disse Domstole og satte deres Ret, da de först besluttede at Dvergene eller Al-

ferne skulde tillægges en fuldkomnere Skikkelse og Forstand o. s. v. (See ovenfor I. 12, II. 26 o. f.) Paa et andet Sted siges der, at dette ypperste Tingsted er paa Himmelen ved Træet *Yggdrasill* og *Urdes* hellige Kilde, hvor Guderne hver Dag skulle holde Ret og afsige Domme [148]. Der siges og i den yngre Edda, at da *Æger* hjemsögte Aserne i *Asgaard* og blev beværtet i Hallen eller Slottet, satte "de tolv Guder, som skulde være Dommere," sig i deres Höjsæder. Jeg troer, at de tolv Himmelborges, Solhuses eller Himmeltegns og de i Tiden dertil svarende tolv Maaneders Herskere oprindelig mentes ved disse tolv Dommere, som tildels svare til de gamle Etruskers *Dii consentes*, *consiliarii* eller *complices*, Grækernes *θεοὶ βουλαῖοι* o. s. v. [149] De troedes tilligemed *Odin* at ordne det himmelske Riges og hele Verdens deraf fölgende Indretninger, samt endvidere Menneskenes Skjæbne, der vistnok for en stor Deel er afhængig af Aarstidernes Afvexlinger, som fölge af Himmellegemernes Gang. Heraf opkom og udvikledes den astrologiske Overtro, hvilken vi vide, at ogsaa vore hedenske Forfædre have hyldet, skjönt den senere, i en vidtlöftigere Form, indbröd paa ny i det kristnede *Europa* og udövede her sin utrolige Vælde, selv over de skarpsindigste Hoveder, næsten lige til vore Dage. At det nordiske Guderaad *bestemte*

Menneskenes Skjæbne er för anfört efter den yngre Edda, efter en Forfatter, som anseer *Odin* for dets Formand og Styrer; — det maatte han og være som *Livets og Dödens Herre*, hvorfor han vist og af Mange er bleven betragtet ikke allene som de *Levendes*, men og som *de Dödes ypperste Dommer*. Han kunde kalde Heltene, og overhoved retskafne Mænd, til *Valhall* eller *Vingolf*, og fölgelig havde han Magt til at udelukke dem derfra; men denne Magt delte han frivilligen, som för meldt, med udnævnte Domsmænd, ligesom Nordboernes hedenske Fyrster plejede Retten i den jordiske Verden. At de tolv Asaguder mentes at give sig af med at bestemme enkelte Menneskers Skjæbne, siddende paa Dommersæder, sees af Fortællingen om *Stærkodders* Syn eller Dröm, hvorved *Odin* og *Thor* ved en saadan Lejlighed forud bestemte hans Held og Uheld [150].

XXIX. *Odin* overlod undertiden den himmelske Rets Forvaltning til en af Underguderne, der ansaaes for den viseste og retfærdigste Dommer, *Forsete* nemlig. Om ham siger den ældre Edda, at han beboer Himmelborgen *Glitner* "og jævner der alle Trætter;" den yngre beretter endvidere Fölgende: "*Forsete* er en Sön af *Baldur* og *Nanna*. Alle som tye til ham med vanskelige Sager gaae forligte fra ham. Hans Domstol er den ret-

færdigste blandt Guder og Mennesker." Navnet *Forsete* betyder ligefrem Forsidder ɔ: Præsident, överste Dommer. Han svarer til *den retfærdige Dommer*, som i Ægypters og Inders Zodiak afbildes med *en Vægt*, hvis Skaaler ere ganske lige og saaledes jævne Nat og Dag. Vægten blev baade *Jævndögns* og *Retfærdigheds* (*Astræa's*, *Diké's*, *Justitia's* o. s. v.) bekjendte Sindbillede. Paa et andet Sted har jeg vist, hvorledes denne de gamle Nordboers astronomiske Mythe synes at passe fuldt saa got til den betegnede Gjenstand, som de fremmede — og tillige fremsat den Formodning, at ligesom de himmelske Indretninger stedse i Hedenold betragtedes som de jordiskes Forbilleder, saa anvendte man og denne Idee paa de almindelige Retsforsamlinger, der holdtes ved Höst-Jævndögn (hvorfra de i Norge endnu brugelige Höst-Tinge nedstamme), forestaaede af en menneskelig Dommer — (der dog kun sjelden var Fyrsten selv; jfr. næstforegaaende §'s Slutning) — som dog var den himmelske undergiven og trængte til hans Beskyttelse og usynlige Vejledning. Ligesom Maanedsguden *Forsete* var en Sön eller Efterfölger af *Baldur*, Gud for den skjönneste Aarstid, saa er det og en skjön Allegorie, at *Retfærdigheden* nedstammer fra *Godheden*, den sande nemlig, der i Grunden er den samme som Dyden. Höstcn kaldte ellers Folk fra

Krigssyslerne til Enighed og Glæde (i den saa kaldte *Anfreds* ved Lovene helligede Aarstid) [151], og derfor er det maaske tildels at *Forsete* siges at neddysse alle Stridigheder, saavel i de himmelske som de jordiske Egne. Öen *Helgoland* i Nordsöen ansaaes fordum for særdeles hellig (hvoraf ogsaa dens nu brugelige Navn); den var i de ældste Tider indviet til *Forsetes* Dyrkelse, hvorfor den og kaldtes *Fosetes* (eller *Forsetes*) Land, og her afsagde Guden selv alle vigtige Domme, endog dem som paalagde Livsstraf, ved Lodkastningens Orakel, som forvaltedes af Præsterne, hvis Overhoved dén frisiske Konge selv var i det 9de Aarhundrede [152]. Dömte *Forsete* saaledes de levende Mennesker, saa er det höist sandsynligt, at Nogle blandt de nordiske Hedninger have antaget at han ogsaa holdt Dom over de Döde og bestemte deres tilkommende Opholdssteder. — Ved denne Tanke maa det falde os ind, at Navnet *Forsete* i de ældste Digteres Sprog undertiden betyder en *Hög* [153], hvorved vi atter erindres derom, at *Osiris*, de Dödes Dommer, ellers undertiden forestilles med Högehoved, samt at dette end oftere af de ægyptiske Gravmalerier tillægges en af de Personer, der staae ved den Vægt, hvorpaa den Afdödes gode og onde Handlinger vejes [154]. Efter mine Anskuelser var *Forsete*, som ovenmeldt, den Zodiakalgud, som

stiller den himmelske *Vægt*; men *Vægten* kunde og ellers af vore Forfædre tillægges ham som en Guddom, der dömte ved Orakelsvar, der undertiden gaves de nordiske Hedninger ved et Par Vægtskaale [155]. At hedenske Ideer, tildels lempede efter kristne Forestillinger, undertiden udtrykkes ved visse groteske Billedværker i *Europas* ældste Kirker, anseer jeg for upaatvivleligt, og derfor mener jeg at slige kunde have nogen Del i Oprindelsen til den Forestilling paa et Söjle-Kapitel fra det 11te Aarhundrede i *Montivilliers* i Nordmandiet: at en *Engel* vejer en hedenfaren Sjæls Synder og gode Gjerninger paa en Vægt, hvis ene Skaal, hvori Synderne ere lagte, Djævelen söger at nedtrykke med en tvegrenet Fork [156].

XXX. At vi igjen vende tilbage til de hedenske Nordboers *Död ingdom*, saa troer jeg at vi finde Spor af en lignende Ceremonie ved den Afdödes Jordefærd i den Skik, hvorved de, eftersom de plejede at udtrykke sig, *henviste den Afdöde til Valhall.* En Tale plejede da at holdes og undertiden tillige en Mindesang at afsynges. Slige Ceremonier kunde vistnok ikke finde Sted, naar den Afdöde var bleven dömt fredlös for en eller anden Ugjerning, hvorved han mentes at have paadraget sig Gudernes Vrede saavel i dette som i det tilkommende Liv. (See ovenfor §. IX.) Den norske Konge *Hakon Adelsteins-*

fostre var vel en Kristen og dyrkede ikke de hedenske Guder, undtagen ved tvungen Deltagelse i Offringerne ved de store Fester — men han forstyrrede ikke sine hedenske Undersaatters Gudsdyrkelse, beskjermede Templernes Helligdomme og den dermed forbundne Rettergang o. s. v. Efterat han var falden i standende Strid, opförte hans Venner en stor Höj, hvori de lagde hans Lig, med hans hele Rustning og hans bedste Klæder, hvorpaa "de talte over hans Grav, efter Hedningernes Skik, og henviste ham til *Valhall*" [157]. Nogle synes dog at have dadlet dette Foretagende, fordi en Kristen ikke kunde tilstedes Adgang til de hedenske Guders og Heroers Samfund; men den store Digter *Eyvind Skaldespilder* forsvarte den brugte Adfærd i sit berömte Mindedigt, hvori han vel fremstiller den faldne til *Valhall* indbudne Konge som tvivlende om *Odins* Gunst (da han aldrig havde udbedt sig den i levende Live) — men *Brage* forkynder ham Einheriernes Fred og rækker ham Asagudernes Velkomstbæger. Derpaa udbryder Digteren saaledes:

Nu det kundgjordes
Hvor den Konge havde
Hævdet Helligdomme,
Da Guder *Hakon* bade
Med deres hele Raad
Være velkommen. [158].

Heraf kunne vi tydelig udlede den Mening: at hvis Kongen *ikke* havde beskyttet Landets Tro og Helligdomme, vilde han ej heller have nydt en god Modtagelse i Valhall, og *da* havde den för ommeldte Jordefærdshæder ej burdet tillægges ham. Nu derimod var det Modsatte Tilfældet. I den anförte Strophe fortjener det og at bemærkes: at *Guderne* og *deres* (eller *Odins*) *hele Raad* tilkjendte *Hakon* det salige Ophold i Valhall, med Hensyn til det ovenfor (i §. XXVIII.) Anförte om Gudernes dömmende Raad.

XXXI. Det hedenske Nordens Fatalister synes at have tilegnet *Nornerne* den dömmende eller bestemmende Magt, som Andre tilskreve *Odin* og Asa-Guderne. Den spaaende *Vala*, en af Nornernes ypperste Præstinder, udlader sig saaledes:

> Love de gave,
> Liv de bestemte,
> Menneskers Börn
> Skjæbnen de tildele.

Og dette bekræftes af den yngre Edda, som siger at baade de store og de underordnede Norner bestemme Menneskenes Levetid og Skjæbne. (See ovenfor I. 14; II. 126, 199 o. f., samt nærværende Indledning §. XIV.–XVI., hvor vi have handlet om de underordnede Norner, der og tildels kaldtes Diser.) De siges endvidere i den ældre Edda at være

af meget forskjellig Herkomst (af Asers, Alfers og Dverges eller Sortalfers Slægt), at være paa Færde i Nöden (enten til Hjelp eller Harm) og at "kaare Barn fra Koner" (staae födende Qvinder bi). De menes vistnok tildels ved de *Diser*, som efter *Sigurdrifas Sang* skulde paakaldes (i det man spændte magiske Runebaand om Lemmer eller Arme) af dem, der vilde hjelpe Qvinder i Barnsnöd [159]. Disse bestemte da med det samme de nyfödte Börns Skjæbne. En saadan Scene beskrives saaledes i Digtene om den danske Konge *Helge Hundingsbane*:

Fjærnt var det Aar
Da Örnene gjaldede,
Hellige Vande randt
Fra Himmelbjerge,
Da havde i *Braalund*
Borghilde födt
Helge den
Höjmodige.

Nat var i Gaarden,
Nornerne kom,
De som den Ædlings
Alder bestemte
Böde ham hædres
Höjest blandt Fyrster,
Agtes som bedst
Af alle Konger.

Kraftig de spunde
Skjæbnens Traad,
Om *Braalunds* Borg
Stormen dundred';
De udvikled'
Gyldne Baand,
Midt under Maanens
Sal dem fæsted.

Til Öst og til Vest
De Enderne strakte,
Gave saa Kongen
Grændser for Lande,
Nornen en Kjede
Kasted' mod Nord
Og den böd
Evig holde. [160]

Jeg har anfört det hele Sted ordret, for at man deraf kan skjönne at Talen her er om de *himmelske*, ikke om de jordiske Norner. Den födte Prinds var ogsaa af Gudernes Slægt, som nedstammede fra *Odin* selv. Ved de hellige Vande, som udvældede fra Himmelbjerget, forstaaes maaske *Urdes* Kilde, som nu flöd med fordoblet Kraft og nedsendte livsvangre Bække til Jorderige. I en vældig Storm, ved Midnatstide, aabenbares de höje Gudinder. Af klartglimrende Stjerner vinde de Skjæbnens gyldne Kjæde, som fæstes til Himmelhvælvingens höjeste Punkt, og udvikles derfra vidt og

bredt i forskjellige Fletninger. Ved de tvende betegnes Kongesönnens tilkommende Magt over Verdens Lande; den tredie antyder vel hans Livs Maal, som er begrændset, (thi Nord er Dödens Verdenskant) men tillige dog hans Hæder, som knyttes til det svundne Liv i et evigt Minde. Disse himmelske Norner vare det vel, som aabenbaredes for den danske Konge *Fridleif* i Templet, eller maaske rettere gave ham deres Orakelsvar ved deres udkaarede Præstinder, da han gik derhen, for, som *Saxo* siger, efter gammel Skik at udfritte sin Sön *Olafs* tilkommende Skjæbne, efter at han ved sædvanlige Skikke havde forrettet sin ydmyge Bön. De tvende Parcer eller Norner viste sig gunstige i deres Svar, i det de gave ham stor Dejlighed, Folkeyndest o. s. v.; men den tredie blev stödt derover og viste et modsat Sindelag, samt tillagde ham Karrigheds Last [161]. Af disse Aarsager kaldtes *Skjæbnen* ofte *Norna sköp* (Nornernes Bestemmelse eller Anordning), ogsaa ligefrem *Sköp* (hvoraf det nys anförte danske Ord maa udledes).

XXXII. Det var en Selvfölge at Nornerne med Aldersaarenes Antal og Beskaffenhed ogsaa bestemte *Dödens Time* og *Maade*. Med Hensyn hertil kaldte man et enkelt Menneskes Skjæbne *Norna dóm* ɔ: Nornernes Dom, hvorom den opbragte *Fafner* siger i Eddadigtet:

For dig skal stedse
Staae *Norners Dom*
Over en uklog Daare;
I Vand skal du drukne,
Hvis i Vind du sejler —
Alt er farligt for den, som skal döe.

Ligesom ogsaa *Eyvind Skaldespilder* synger om den norske Konge *Haldan den Milde*, at Jættemöen *(Hel)* indböd ham til sig fra denne Verden, da han havde modtaget *Nornernes Dom* [162]. Saaledes udtrykker endelig den döende *Hamder* sig i *Hamdersmaal:*

En Aften Ingen lever
Efter *Norners Dom.*

De onde Norner tilskikkede Uheld, og derfor beklagede tit de Ulykkelige sig over deres Domme eller Bestemmelser. Selv Dvergen *Andvare* maatte jamre sig over sin Nornes ynkelige Tilskikkelse, men derover maa man dog mindre undres, end over det, at selve Guderne maatte frygte for deres Skytsnorners Flugt. (Jfr. ovenfor §. XIV. XV.) Stundom gik Nornernes Forfölgelse saa vidt, at man skred til Selvmord; men dette vilde de ikke engang tillade den ulykkelige *Gudrun*, da hun forgjæves sögte at drukne sig, hvorom hun synger:

Til Stranden jeg gik,
Gram var jeg Norner,
Jeg vilde deres grumme

Forfölgelser standse —
Mig hæved höje Bölger,
Men ej nedsænked'
Og Land jeg besteg,
For leve jeg skulde.

Dog bebudede deres eller Skyts-Disernes Vrede undertiden Döden, hvilket Kong *Geirröd* maatte erfare; (see ovenfor §. XIV.) — og *Helge* undskyldte sig hos sin Elskte for hendes Frænders Drab med disse Ord:

Noget vist, jeg siger,
Nornerne volde.

Den samme Skingrund grebe *Sörle* og *Hamdes* i deres Auger og Vrede, for at besmykke *Erp's* Drab:

Os Diserne egged
At dræbe vi skulde
Fredhellige Mand —
Ej burde os hændes
Ulvenes Færd,
Indbyrdes at slaaes
Som Nornernes Hunde,
Der glubske i Örkner
Opfostrede vare. [163]

Her betragtes udtrykkelig Nornerne som Dödsgudinder, der attraaede Mord og Drab, men de aadselfortærende Ulve som deres Hunde. I selvsamme Digt synes Döden selv (som ovenmeldt) at kaldes *Nornernes Dom.* Vi have da seet at deres Bestemmelser mentes at gjelde

Menneskets *Födsel*, *Levetid* og *Död*, saa at vi maa formode at de, hvis hele Haab og Frygt var henvendt til Nornerne, ogsaa antoge at deres Dom endvidere bestemte deres Skjæbne i det andet eller tilkommende Liv. Denne Formodning vinder nogen Styrke ved Dödningens Udsagn, uden Tvivl af hedensk Oprindelse, i *Solens Sang* — hvor det hedder, efterat han har beskrevet sin sidste Sygdom og derpaa fölgende Död, samt Ligets Badning:

Paa Norners Stol
Sad jeg i ni Dage,

hvorved Digteren uden Tvivl mener Ligbaaren eller den Forhöjning, hvorpaa Liget blev lagt ved eller efter Döden, for at ligge der i ni Dage, indtil det förtes fra Sörgehuset til sit sidste Hvilested, hvorom det hedder:

Deden man paa Hest mig hæved.

Herom mere i det Fölgende. Hos os synes hint Tidsrum (som ellers formodentlig svarer til Romernes *Novendiale)* at have været en Modsætning til de ni Nætter eller Maaneder (efter min Mening *Maane-Nætter*, da hver Maaned har en *lys* og en *mörk* Periode) — hvilke Fosteret sagdes at tilbringe i Moders Liv [164]. Ved *Födselen* kom de höje Norner selv for at bestemme ædle Fyrstebörns Skjæbne, men udsendte ellers i Almindelighed andre underordnede, hvis Forretninger endog stundom udö-

vedes af jordiske Qvinder. Som *Diser* eller *Skytsnorner* fulgte de siden Mennesket gjennem Livet og hjemböde de Döende som *Diser* til Aandernes Boliger, i hvilken Henseende de undertiden synes at smelte sammen med Valkyrierne. De ledsagede da Menneskene saavel til dette som det andet Liv; at Sjælenes Tilstand hisset og af Nogle mentes at beroe paa deres Dom, afsagt ved eller efter den timelige Död, er höist sandsynligt, skjönt vi mangle tydelige Efterretninger derom [165].

XXXIII. Endelig antoge vore Forfædre at Verdens förste Ophav, den höjeste unævnelige Gud i det överste Lys, var *vor Verdens store Dommer*, som tillige skulde tildömme ethvert Menneskes Aand et varigt Opholdssted efter dens Undergang, de Gode nemlig i *Gimle* eller Lysalfernes Verden, de Onde derimod i det nederste Afgrundsdyb og Taageverdenens yderste Mörke. Fra ham udsprang alt Lys og Liv; kun de Sjæle, som ej havde i Jordlivet ladet sig for dybt nedtynge og svække af det Legemliges (eller Materiens) Begjærligheder og Laster, hvorved de forförtes til at afvige fra de guddommelige Bud, som ved Fornuften vare indprægede i det menneskelige Hjerte, kunde dog tage Deel i dets evige Besiddelse. Naar den af Menneskenes stedse voxende Ugudelighed besmittede Jord er ödelagt ved Elementernes Raserie, eller renset ved Vand og

Ild til en ny og bedre Tilværelse, — naar selve de elementare Guder, der saa længe havde behersket vor legemlige Verden, havde undergaaet en lignende Forvandling, da holder den Evige det Storting uden Lige, hvorom *Vala* synger:

Da kommer den Mægtige
Til Guders Raad
Stærk fra oven,
Som for Alt raader.
Domme han afsiger
Og Trætter neddysser,
Stifter hellig Fred,
Som stedse skal vare.

Da kalder han de gode Menneskers udödelige Aander til sig i det guldtækkede *Gimle*, der straaler klarere end Solen; thi

Der skulle boe
Dydige Folk
Og i evig Tid
Salighed nyde.

Derimod skulle de Onde overgives til *Nastronds* Plage-Aander (see §. IX.) — og nu antager jeg det ikke for usandsynligt, at den sidste Strophe i *Valas* Spaadom kunde sigte til *Nidhug-Ahrimans* sidste Verdenstog, for at afhente de fordömte Aander fra den Eviges Dom: —

Der den skumle Drage
Flyvende kommer,

Slangespraglet, neden
Fra Mörkets Fjelde;
Nidhug i Vinger
Slæbende Liig
Over Sletten svæver —
Nu skal han synke. [166]

Upaatvivlelig er det hin Verdensdommer, om hvem *Hyndla* spaaer, som stærkere end den mægtige *Thor*, der ellers overgaaer alle Fyrster, hvis Rige dog först skulde begynde efter Gudernes Fald:

Dog skal der en Anden
End vældigere komme,
Skjönt jeg ham
Tör ej nævne —
Længere frem
Faa kunne see,
End naar *Odin* skal
Ulven möde. [167]

Ogsaa dette Sted giver stærk Formodning om at Læren om den sande Alfader, med flere dertil hörende, har hört til visse Mysterier blandt vore Forfædre, ligesom blandt Grækerne o. fl. Dertil regnedes vel og den om *Baldurs* Opstandelse og Herredömme i den foryngede Verden m. m., som sandsynligvis sagdes at være forkyndt ved den hemmelige Tale, som *Odin* tilhviskede den döende *Baldur*, men ellers kun foregaves at være ham ene bekjendt [168]. Dog kom den vistnok

til de Indviedes Kundskab, og deraf besidde vi vel endnu de Brudstykker, som de eddiske Sagns og Sanges Samlere have levnet os, og hvilke jeg har sögt at udvikle og forklare.

XXXIV. Meninger, der lignede de ovenfor omhandlede, om Ting eller Rettergang, hvorved de Afdödes Skjæbne i det tilkommende Liv skulde bestemmes, synes og at have været antagne af flere hedenske Folk i det nordlige og vestlige Europa. En dunkel Underretning om dem hos *Chaucerne*, et germanisk Folk, synes at være kommet *Plinius* for Öre, i det han kalder deres Gravhöje Domstole, opreiste for de Afdödes Aander [169]. Forfattere, som have undersögt den *Celtiske* Oldtids Tro og Skikke, udlede deraf, at *Druiderne* plejede at holde Ret over enhver Afdöd, hvorved Vidneforhörer over hans Forhold og Tænkemaade optoges, hvorefter de da bestemte hvorledes *den sidste Ære* (eftersom vi udtrykke os) skulde vises ham efter deres forskjellige Begravelsesskikke. Hertil hörte især for de ædle Hensovede Bardernes *Gravsang* eller *Mindeqvad*, hvis Savn Dödningerne saa bittert beklage i de Ossianske Digte. Druiderne menes endog, i deres Regjeringstid, at have forkyndt ved Graven om den Afdöde tilkom Plads i Himmel eller Helvede, hvorved de dog formodentlig foregave, at en slig Dom var afsagt af en guddommelig Ret

eller overjordiske Dommere [170]. Jfr. ovenfor §. XXX. om vore Forfædres Henvisning til *Valhall.* De hedenske *Lithauere* troede at en vis Gud, som ellers kun var dem lidet bekjendt (ligesom *Surtur* kunde siges at være vore Forfædre), engang skulde aabenbares paa Jordens höjeste Bjerg og fremkalde saavel levende som döde Mennesker for sin Domstol, da deres Skjæbne i det andet Liv der skulde afgjöres [171]. Vi finde at de hedenske *Russer* og *Slaver* have villet forsone Guderne, uden Tvivl som de Dödes Dommere, med saakaldede Sjælemesser (efter *Scherers* Oversættelse), der vel tildels have bestaaet i Bönner og Sange, efter at den Afdödes Gravmæle var oprettet. *Olga* lod slige holde over sin ihjelslagne Mands Gravhöj, men selv forböd hun, som en Kristen, at hedenske Sjælemesser skulde holdes over hende [172]. Jeg formoder, at de, ligesaavel som de Lettiske og Preussiske Linguschoners eller Tillussoners Sange ved Ligbaalet [173], hvori den Afdödes Himmelfart beskreves, have svaret til Celternes Bardesange og vore Forfædres Skjaldeqvad ved slige Lejligheder, hvoraf *Eyvind Skaldespilders* titommeldte *Hakonsmaal* er en herlig Levning. Overhoved vare de næsten allevegne brugelige *Dödningoffre* (siden kaldte Arveöl, Begravelsesmaaltider o. s. v.) stedse at betragte som et Slags Sjælemesser for den Afdödes Ro

og Velbefindende — hvortil vel ogsaa mange hedenske Folks aarlige Dödningfester höre. At Ægypter, Inder, Perser, Græker og Romere m. fl. have paa forskjellige Maader antaget en Dödningret eller Dom over de Döde, ville vi nærmere vise i det Fölgende, — men her bemærke vi dog at Peruanerne ogsaa lærte de Dödes Opstandelse og en yderste Dom, paa samme Maade som de Kristne og de gamle Perser, hvorved vi desmindre maa forbauses over at finde lignende Læresætninger hos vore Forfædre — (see §. II. IX. XXIII.) — især da de og have været antagne blandt andre hedenske Folkeslag af en langt ringere Kultur, som Gallaer, Sangallaer, Kamschadalere og Grönlændere [174]. Jeg haaber saaledes alt at have tilstrækkelig bevist at vi ingenlunde behöve at antage nogen kristelig Oprindelse til *Havamaals* för anförte Sætning:

Et jeg veed,
Som aldrig döer,
Dom over hver en Död!

XXXV. Vi maa nödes til at slutte denne allerede altfor lange Indledning — og det skeer da med en kortfattet Optegnelse af de Navne, hvorved vore Forfædre betegnede Menneskets Sjæl og Sind, hvorved Hensyn vil blive taget til Ordenes sandsynlige Oprindelse fra vort eget eller fremmede Oldsprog [175 α]:

1) *Avnd, Önd: Aand* eller rettere: den med Aanden forenede Sjæl — af *Andi*, Aand, Aande — om hvilket Ord, tilligemed dets græske, indiske, persiske og flere Sidestykker vi have udförlig handlet ovenfor I. 334, 337, 359. Denne Benævnelse betegner hyppigst Sjælen i Menneskets Livstilstand hos Eddasangenes Digtere; ligesom og den yngre Edda siger om *Odin* "at han gav Mennesket den Aand *(avnd)*, som aldrig skal forgaae" o. s. v. Dette Ord forekommer ogsaa hyppigst paa Runestenene med forskjellige dialektiske eller afkortede Forandringer, som *Ant (And), An, A, Ont, On, Ot* [175 β].

2) *Sál, Sála,* Sjæl (udtalt *Saul*), Norsk *Saal,* Svensk *Själ,* er det i Islandsk nu brugeligste Ord, der, efter Nogles Mening, oprindelig har betegnet omtrent det samme som *sæla* (udtalt *sajla*), der svarer til det latinske *salus*, skjönt det hos os er meget gammelt og synes at komme af *Sól* (Sol). Jeg erindrer ikke at have seet Ordet *sál* i noget Digt, som med Bestemthed kan siges at tilhöre den hedenske Tid. Dog forekommer det allerede i *Solens Sang*. Vistnok er Ordet meget gammelt i andre beslægtede Sprog, da det nemlig

hedder i Moesogothisk *Saivala*, Angelsaxisk *Savel*, *Savl*, Frankisk og Alemannisk *Sela*; — herfra og det nyere Tydske *Seele*, Engelske *Soul*, Skotske *Saul*, *Sawl*, Hollandske *Ziel* o. s. v. Paa Runestenene forekommer Ordet som *Sal*, *Sial*, *Sala*. Mueligt er det, at det her i Norden har en kaukasisk Oprindelse, da det i Georgisk hedder *Suli* [176]. Ordet bruges endnu meget i gudelige Digte, Taler og Skrifter.

3) *Hugr*, *Hugi*, Dansk *Hu* ɔ: Sjæl, Sind, Tanke, Mod; Norsk og Svensk *Hog*, *Hug*, *Hyje*, *Hygge*; Alemannisk og Frankisk *Hugu*, Angelsaxisk *Hyge*, *Hige*, Nederlandsk *Heuge*, *Heug*, Persisk *Hush*, *Husch* (som formodentlig er det ældste af de her opregnede, skjönt de sidste Bogstaver mueligen blot skyldes en nyere og haardere Udtale). Heraf *Hyggia*, Sind, Sindelag og flere lignende [177]. *Hugi* med tillagt Artikel *Hugin* er Navnet for den ene af *Odins* Ravne; see ovenfor §. III., samt om *Hugir* for Genier, Skyts- eller Fölge-Aander, §. XIII.; *Hugr* og *Hugi* for Sind, Tanker bruges meget i det nyere Islandske. I Henseende til Ordets förste Oprindelse kan man bemærke de Sibiriske Imbatzkiers *Hu*, Hjerte.

4) *Munr* og *Muni*, Sjæl, Sind, Tanke, (ogsaa Lyst, Kjærlighed) af samme Oprindelse som det Angels. *Mynd*, *Gemynd*, Moesogoth. *Ga-mund*, Engl. *Mind*, Lat. *mens*, Græsk *μενος* (hvoraf *μενοινή*), Gael. *Memna*, Pers. *Menisch*, *manish*, *mansh*, Pehlv. *Mineschne*, Zend. *Manô*, Sanscrit. *Manah*. Jævnför det Japanesiske *Mune*, Hjerte. Heraf Gjerningsordet *muna*, mindes, huske, hvoraf det (i §. III.) ovenommeldte *Munin*, Navnet for den anden af *Odins* Ravne, samt det Isl. *Minni*, Hukommelse, Dansk *Minde*, Svenske *Minne*, (it. Samtykke, inde), det Tydske *Minne*, Kjærlighed o. s. v. [178]. Ordet *Munr* eller *Muni* bruges ikke mere i Hovedbetydningen i nyere Islandske Skrifter.

5) *Módr* (*Módur*) *Móþr*, Hu, Sind, Aand, Mod, Sindets Fyrighed. Hertil svarer det Danske *Mod*, Tydske *Muth*, *Gemüth*, Angelsaxisk *Mod*, Engl. *Mood*, Moesogoth. *Mods*, Finlapsk *Mujtte*, Sind (hvoraf *Mujttem*, Hukommelse), Kymr. *Meddwl*, Sanskrit. *Matih*. Af samme Oprindelse er maaske og det Pers. *miden*, være tilböjelig til, Lat. *meditari* o. s. v. Mærkværdigt er det, at *Módr vidar* betegner i den ældre Edda Træets Saft, ligesom og et andet

endnu brugeligt Ord *Móda*, Damp, vaad Dunst, it. en Elv; jf. Kym. *Mwyd*, Væde, Vædske, Dunst; Norsk *Moe*, Finlapsk *Mvod* o. s. v. Kamaschinskierne i Siberien kalde ellers Hjertet *Myt*, ligesom det i vore ældste Digte nævnes *Módakarn* ɔ: Agern, indeholdende Mod o. s. v. Heraf kommer ellers det Gullandske *mode*, spaae; det Danske *formode*, Tydske *ver-muthen* o. s. v.

6) *Sefi*, *Sevi*, Sind, Sindelag o. s. v., især med Hensyn til dets Lidenskaber, som Kjærlighed, Sorg o. s. v., Angelsaxisk *Sefa*, *Mod-sefa*. Maaske er det beslægtet med Ordet *Safi*, Saft, Vædske, Norsk *Sav*, *Sæv*, *Sævje*, Alemanisk *Saf*, Angelsaxisk *Seave*, *Sæpe*, Fransk *Seve* o. s. v., ligesom det nysanförte *módr* har denne Betydning — hvorved vi erindres om, at Mennesket blev skabt af Træer, og at det saa tit tillægges saadanne digteriske Benævnelser. Dog kan man og, med Hensyn til Ordets Oprindelse, jævnföre det oldnordiske *Sif (sifjar)* Slægtskab, samt Ungerske *Sziv*, Hjerte, Samojedisk *Sei*, *Seje*. Ordet bruges nu ikke mere i Island, undtagen i Digte, hvori man optager gamle poetiske Ord. *Sjafni*, et andet eddisk Navn for det kjærlige

eller elskende Sind, og som ellers betegner Elskeren selv, findes kun meget sjelden at være brugt i den förste Betydning.

7) *Géd, Géþ*, Hu, Sind, Sindelag. Beslægtede Ord i det egentlig Gothisk-Germaniske Sprog erindrer jeg nu ikke, men fölgende fremmede kunne sammenlignes dermed, nemlig: de kaukasiske Osseters *Khud*, Zendsprogets *Gueïé*. (Jfr. det Pers. *Jad*, Hukommelse, de sibiriske Karasinskiers *Geiide*, Hjerte, Taiginskiernes *Keit*. Hjertet kaldes og af de nordiske Skjalde *Géd-steinn* ɔ: Sten, indeholdende Sindet o. s. v. [179].

8) *Sinni*, Sind, Sindelag; Norsk og Svensk *Sinne*. Hermed kunne jævnföres det Alem. og Tydske *Sinn*, Nederlandsk *Zinnen*, Engl. *Sense*, Latinske *sensus* o. s. v., samt endvidere det Persiske og Kaukasisk-Tartariske *Dsan*, Sjæl, *Dsjenane*, Hjerte; Tamuliske *Sindei*, Sjæl, Sind, samt endvidere det Pers. *Sineh*, Hjerte, Bryst; Chinesisk *Sin*, Hjerte [180].

9) *Lund* (hvoraf ogsaa *Lyndi, Lunderne*) Sind, Sindelag, betyder maaske især det skjulte, af *Leyna* skjule. — Med Hensyn til disse Ords Oprindelse maa

man og bemærke det Finske *Luondo*, Natur, samt *Luondoppi*, Sind, Fatteevne [181]. Jævnför det Danske *Lune*, Tydske *Laune*. Heraf det Norske *Lone*, *Löine*, *Lönne*, Svenske *Lynne*.

10) *Skap*, Sind, Sindelag (egentlig Sindets Dannelse eller Beskaffenhed), af Gjerningsordet *skapa*, skabe, danne. Heraf (blandt flere) det Islandske *Skaplyndi*, Svensk-Gullandske *Skaplundi*, Vestgothiske *Skapelun* (Danske *Skabelon*) [182].

11) *Ræna*, Sindelag (hvoraf *einrænn*, særsindet) Fornuft, Samling, Bevidsthed. Ligesom Ordet *Andi* (Aande, Aand) betyder det oprindelig en sagte Luftning (hvoraf Hedningerne mente at Aanden var oprundet eller indgivet). Jfr. *Geist (Gustr)* ovenfor Anm. 179. De fem (under 7-11) sidstommeldte Ord ere endnu almindelige i Island.

12) *Ódr (Ódur)*, Fornuft, Aandskraft, höj Forstand. See derom ovenfor I. 337 o. f., 360 o. f. Undertiden synes Ordet og ligefrem at havde betydet Sind, Sindelag, hvoraf vi endnu have adskillige sammensatte Ord, som *mannúd*, menneskelig (human) Tænkemaade, Omgjængelighed o. s. v., *illúd*, ondskabsfuldt Sindelag eller Mine o. s. v.

13) *Vili*, Hu, Tanke, Villje, Lyst, Vellyst. Heraf det nyere Islandske *Vilje*, Dansk *Villie*, Svensk *Vilje*, Tydsk *Wille*, Angels. *Villa*, Engl. *Will*, Moesog. *Vilja*, Lat. *Voluntas, voluptas* o. s. v. At Ordet ogsaa var Navn for den af de tre skabende Guder, der mentes at forestaae Lyset, har jeg sögt at vise ovenfor I. 350, 369, 393.

14) *Elian*, *Eliun (Eljun)* efter *Skálda*, Hu, Sind, dog især dets levende Virksomhed, hvorfor Ordet ogsaa udvides til alskens Daad og kraftige Foretagender. Det svarer til det Angelsaxiske *Ellen* samt det Finlapske *Ælljo*, og synes saaledes at have sin förste Oprindelse af et saadant Ord, som de Finske, Finlapske, Esthniske, Tscheremissiske o. fl. *Elo*, *Elemä*, *Ællem*, Liv. Jfr. ellers de nordiske ældgamle *aldr* (Liv) *elli* (langt Liv) &c., som atter komme af Gjerningsordet *ala* (avle, föde, opföde, nære, vedligeholde), som har sine Sidestykker i det Latinske, Græske, Moesogothiske, Persiske og flere ældgamle Sprog [183].

15) *þel*, Sind, Gemyt (egentlig vel Sjælens eller Sindets Inderste; see *Haldorsens* og *Rasks* Islandske Lexicon). Jfr. det Persiske *Dil*, Sind, Hjerte;

Pelvi. *Del*, Kymr. *Dull*, Mening, Tænkning, Tanke; Kymr. *Dile, Dealas*, Kjærlighed, Yndest. Hermed er vist beslægtet det græske θελω (jeg vil); jfr. θελγω (jeg formilder) o. s. v.

Endvidere kunde vi anföre adskillige oldnordiske Ord, der betegne Forstand, Visdom o. s. v., som *vit, skyn, speki* o. fl., samt andre, der egentlig betegne Tanke, Mening, (som *þánki, þótti* m. m., der synes at have en ældgammel asiatisk Oprindelse; men slige Undersögelsers Fortsættelse tillader Rummet mig aldeles ikke her, ligesom jeg og villig overlader den til lærdere og grundigere Sproggrandskere, hvis Opmærksomhed herpaa jeg skulde være glad ved at kunne vække. Af min foregaaende Optegnelse troer jeg dog det bliver fuldkommen indlysende, at de fleste Ord, der betegne *Sjæl* og *Sind* i de nordiske (især gamle) Sprog, ere (ligesom Benævnelserne paa Gud, Menneske o. s. v.) udsprungne dybt inde i Asien, og give os saaledes den mest grundede Anledning til ogsaa at udlede Nordboernes ældste Tro og Troesbegreber fra de selvsamme Egne [184].

XXXVI. Hertil komme Eddaernes og Skjaldenes digteriske Omskrivninger og Benævnelser for Sjælen, samt Brystet og især Hjertet, som mentes at være dens Sæde, samt ere formodentlig i de ældste Tider i Benævnel-

serne forvexlede dermed, efter hvad adskillige af de nu anstillede Sprogsammenligninger synes at vise. *Sjælen*, Sindet eller Tanken, faaer da Navn af *Odins Ravn* eller *Hög* (som *Hugin* eller *Munin*) og af hans *Udsending*. See ovenfor §. III. XIII. XXXV. samt nærværende Værks II. 281. *Hjertet* kaldes Tankens Hus (eller Herberge), Land, Klippe, Sten, Æble, Agern, Nöd, Korn o. s. v.; som det og hedder i *Odins* Höjsang:

Tanken ene veed
Hvad *Hjertet* boer nær;
Eget *Sind* den ene styrer.

Brystet nævnes saavel Hjertets som Aandens, Sindets, Tankens eller Hukommelsens Hus (Herberge), Borg (Omgivelse), Skib (Fører eller Bærer) o. s. v. Vi have seet i det Foregaaende hvorledes Aandens eller Sjælens Benævnelser, saavel i vore egne som i fremmede Sprog, meget nærme sig til eller endog ere de samme som Vindens eller Luftens. Det er derfor ikke underligt at Skjaldene da ligefrem i deres Omskrivninger tillægge Aanden eller Tanken et saadant Navn; men det skeer paa en besynderlig og for os dunkel Maade, i det de kalde den Jættindens Aande, Blæst eller Luftning [185]. Oprindelsen hertil er sikkerlig bleven fortalt i en Mythe, som vi nu ikke mere kjende; men tvende Aarsager dertil kunne vi formode, disse nemlig: *a)* Jættinderne

mentes at foraarsage Storme og Hvirvelvinde, især i Bjergegnene; dem kaldte man da hines Aande eller Aand; da *Vinden* og *Sjælen* havde nogle Navne tilfælles, blev den sidstnævnte ogsaa tillagt hin digteriske Benævnelse, oprindelig ved et Slags Misbrug, som siden blev til almindelig Brug (paa selvsamme Maade, som Benævnelsen af Guldet for *Ægers* Lys o. s. v.) eller *b) Natten* er en Jættinde, sort og mörk efter sin Herkomst, som den yngre Edda udtrykker sig. For det herskesyge, ærgjerrige, gjerrige eller kummerfulde Menneske, hvis Sövn de heraf opstaaende Samvittighedsplager, urolige Tanker eller tunge Bekymringer forjage, kan Sindet siges at omtumles af Nattens — eller fordum Jættindens — Storme; dog viser Natten sig ofte blid og mild, som Asaguden *Dellings* Elskerinde og *Freyas* hulde Veninde. Derfor tillagde da Digterne hende selv den Kraft, at fordrive hine Sjælens Plager, som vare opvakte af hendes egen Vrede — naar

> Tankens Forvirrerinde
> Paa Flugten snarlig jager
> Sindets Sorger
> Og Sysler alle. [186].

XXXVII. Mange ville vel tvivle om, at vore hedenske Forfædre, ifölge deres Kulturgrad, kunne have hyldet de her udviklede Troesmeninger. For at hæve denne Tvivl,

tilföjer jeg fölgende Uddrag af de troværdigste Forfatteres Efterretninger om Folkeslag, som staae paa et lavere Dannelsestrin, nemlig de vilde Nordamerikanere, hvis Tro og Overtro (efter hvad jeg tildels i det Foregaaende har bemærket) meget ligner de af Oldtidens Skandinaver antagne. De troe alle paa et ophöjet Væsen, som Oprindelsen til alle Ting og kalde det *den store Aand* [187]. Alt Liv og alt Got udströmme fra ham, hvorfor han ogsaa kaldes *Livets Giver* og *Ophav*. Han siges at boe i Middagssolens Egn og udsende de varme, blide, frugtbargjörende og oplivende Vinde. — Nogle ansee Solen for hans Billede eller Repræsentant. De gode Mennesker ere hans udvalgte Börn, og han giver dem det Gode, hvortil de trænge, samt tilgiver dem deres Forseelser, hvis de angre dem oprigtig, og derfor maa Menneskene vise sig taknemmelige. Skeer dette ikke, saa viser Gud sin Vrede i den fortærende Torden [188] og ved mangehaande Plager, som han da tillader de onde Aander at udsende over Menneskeslægten. — Troen paa Ansvarlighed for den store Aand gjör hans Dyrkere sædvanligvis til samvittighedsfulde og sværmeriske Tilhængere af deres antagne Læresætninger. Ved disse indpræges Overbevisningen om et tilkommende Liv, hvori de, som före et dydigt Levnet, skulle nyde en evig Lyksalighed i den store Aands umiddelbare

Nærhed, da derimod de, som her paa Jorden vare lastefulde, hisset kun ville finde Lidelser og Plager som Straf for deres Synder. Deres Vise lære og: at den onde Samvittigheds Pinsler allerede her i Livet overveje den af slette Handlinger fölgende Glæde; at god Opdragelse kan forbedre arvelig oud Natur; at Fædrelandets tappre Forsvar og Döden for det ere priselige o. s. v. Disse Folkeslag antage ogsaa *en ond Aand*, modsat den store og gode, baade i physisk og ethisk Henseende. Han boer (ligesom vor *Udgaards-Loke* eller *Nidhug*) i de kolde Egne, hvor Solen aldrig skinner; han udsender (ligesom Jætten *Hræsvelg*) de isnende nordlige Vinde, og er overhoved Ophav til alt det Onde, ogsaa i moralsk Henseende [189]. Dog tiltvinger han sig undertiden Offer af Menneskene. Alle *Offringer*, som skee ved fælles Maaltider o. s. v. til den store Aands Ære, ordnes og bestyres af Stammens Overhoved eller ogsaa af Husfaderen. Under den store Aands Herredömme staae mange Elementarguddomme (hvoriblandt især tolv store eller vigtige); de *gode* underordnede Aander frembringe og give det Nyttige, men de *onde* det Skadelige, som Storm, Hagel o. s. v. Hövdingerne anvende megen Tid til at lære deres Sönner Folkestammens gamle Sagn, Love og religiöse Vedtægter [190]. Til disse höre mange og længe

vedvarende religiöse Faster og anden Afholdenhed for at tækkes den store Aand, som saaledes har paalagt dem at holde *Sandselig-heden* i Tömme. Hertil vænnes Ungdommen ved den förste Opdragelse, og ingen Slags Værdighed (som tapper eller viis Mand) kan opnaaes uden slige haarde og strænge Pröver. Derved menes Sjælen (efter *Kutschers* Udtryk) "at befries fra det Sandselige og Jordiske." Naar dette er skeet og Sjælen er bleven mere ophöjet til dens aandelige Natur, saa troes den at blive indladt til hemmelig Omgang med Guderne, som aabenbare sig for den paa mange Slags Maader, enten ved Drömme, Syn eller prophetiske Exstaser. Irokeserne forestille sig *Sjælen* som noget ulegemligt, som Forstandens og Tankens Sæde. Ligesom den er udödelig, om end Legemet tilintetgjöres, saa menes den endog i levende Live at kunne foretage Udvandringer, uden at Livet derfor ophörer. Da kan den gjennemvandre Luften med störste Hurtighed, gjennemstrejfe alle Have og gjennemtrænge de fasteste Steder. Intet holder den tilbage, fordi den er Aand. En saadan Virksomhed troes Sjælen og at udvise i Drömmene, som af denne Aarsag staae i höj Anseelse. — At sammenligne disse Sætninger med vore Forfædres, saaledes som de ere udviklede i det Foregaaende eller ville blive i det Fölgende, anseer jeg for aldeles overflö-

digt. Vistnok er de vilde nordamerikanske Folkeslags Religion (ligesom alle de övrige) blandet med megen Overtro og Fordomme, der tildels forlede til Grusomhed mod Fjender o. s. v.; men den maa dog, i sin oprindelige Skikkelse, betragtes som en af de reneste og bedste, hvorfor ogsaa en ny sagkyndig Forfatter har udtrykt sig saaledes om den, at "dens ældgamle Sagn, meddelte de Vilde af deres Fædre og Forfædre, indeholde de ædleste Begreber om en allestedsnærværende, usynlig og almægtig Aand, som skabte Verden og sörger for dens Vedligeholdelse. Derefter lever og handler endnu Skovenes Sön, hvorfor han og, fremfor alle andre Hedninge, maa være skikket til at fatte og antage den kristelige Troes Sandheder" [190]. Mærkeligt er det, at *Adam* af *Bremen* (i det 11te Aarhundrede) fældte en lignende Dom om Islændernes hedenske Religion eller Sædelære, at den nemlig ikke havde afveget betydelig fra den kristelige. Dette Vidnesbyrd (som jeg ikke erindrer at være blevet benyttet af Kirkehistoriens nyere Bearbejdere) anseer jeg for at være af en saa stor Vigtighed, at jeg ikke vil undlade at anföre det med Forfatterens egne Ord: *Islandi, — — — licet ante susceptam fidem, naturali qvâdam lege non adeo discordarent à nostra religione* [191]. — Her have vi da en samtidig Stadfæstelse af en fremmed Forfatter

paa Eddatroens radikale Overensstemmelse med Kristendommens Lære, förend denne var bleven indfört blandt de nordiske Folk.

Anmærkninger.

1. See ovenfor I. 3–6, 17–18, 19, 27, 72, 76 o. f. 212, 218, III. 217 o. f.

2. See I. 6 o. f., 334 o. f. 379 o. f., II. 26 o. f., 58 o. f. Jfr. *Mone Gesch. des Heidenthums im nordl. Europa* I. 344. — At de nordiske forskjellige Triniteter (ligesaalidet som andre hedenske) ikke maa forklares paa samme Maade, som den kristelige *Treenighed*, fölger af sig selv. Dette bemærker jeg med Hensyn dertil, at adskillige Mythologer i vore Dage ere blevne forkjættrede som Mystikere, fordi de have sögt at udvikle hedenske Troessystemers Mysticisme, som unægtelig har havt en stor Indflydelse paa kristne Sekters forskjellige Religionsmeninger. Denne, i mine Øjne, ubillige Anskuelse af Andres videnskabelige Undersögelser, har vel og allerede, af et vist Partie, tildraget mig Navn af Fanatiker o. s. v.; men derover har jeg aldeles ingen Grund til at bekymre mig.

3. *Rasks* Udg. S. 3 o. f. *Nyerups* Oversætt. S. 5 o. f.

4. Dette Sted m. fl. have Mange anseet for at være af kristelig Oprindelse, men vistnok med lige saa liden Grund, som sligt kunde siges om de ældste Inders, Persers og mange flere hedenske Folks fuldkommen ligelydende Lære — selv tildels de vilde Nordamerikaneres, om hvis forunderlig rene og dog ældgamle Religionsbegreber man nu har faaet sikkre

Underretninger. Desuden synes forskjellige i nyere Tider fundne Runestene at bekræfte Udödeligheds-troen blandt vore hedenske Forfædre. Saaledes for Exempel tvende Nordenfjeldsk-Norske, hvoraf den ene opdagedes 1810 inde i en stensat Kjæmpehöj ved *Bratsberg* Kirke (hvori der var en Urne, et Spyd — *Odins* Sindbillede; see nedenfor §. VII.) — m. m., med den simple Indskrift i almindelige nordiske Runer: ᚦᚬᛚᛁᚠ þó Líf ɔ: "dog Liv" ɔ: alligevel (skjönt Asken ligger her) gives der et Liv!" — Den anden fandtes 1813 midt i en da opgravet Kjæmpehöj i *Klæbo* ved Gaarden *Vestre-Tannem*, og havde en lignende Indskrift, som vel kan læses saaledes: *Þó er lyv (lif)* ɔ: "dog er (gives der) Liv"; altsaa af selvsamme Mening som den foregaaende. Ogsaa i denne Höj fandtes der en Urne og et Spyd. See den altfor tidlig hedengangne *Klüwers Norske Mindesmærker*, *Christiania* 1823, 4, Aftegningerne (i Stentryk) No. 10 *c* og 29 *b*, med Forfatterens dertil hörende Beretninger og mine Forklaringer S. 44-46. Jævnför herefter 3. B. 1. Hst. §. 13. Anm. 66, 67, om flere Danske og Norske Runestene, der vidne om Nordboernes hedenske Tro.

5. Det er mærkværdigt at *Valhall* ikke nævnes her, men derimod *Vingolf*, som ogsaa laae i *Asgaard* eller Asagudernes Himmelrige, samt var et fælles Slot eller Opholdssted for dem og Asynierne, men synes dog især at have tilhört de sidstnævnte. See *den yngre Edda* l. c. S. 15, samt den mythologiske Ordbog ved min Danske Oversættelse af *den ældre E.* IV. 295. Herom mere paa et belejligere Sted. — At *Gimle* nævnes her peger til den Mening, at *Odin*, efter Verdens Undergang, ogsaa oplivedes paa ny og henflyttedes til *Gimle*, ligesaavel som de dy-

dige Menneskesjæle, eller antyder (med andre Ord) *Odins* Gjenforening med *Alverdenens höjeste Væsen* paa selvsamme Maade, som *Vishnus* med *Parabrahma*, efter den Indiske Lære. Jfr. ovenfor III. 220. *Valhall* antoges, som bekjendt, i Hedendommens sidste Tider for de faldne Krigeres Opholdssted hos *Odin;* disse vare vel ikke altid *gode Mennesker* — (skjönt de særdeles onde vistnok udelukkedes derfra) — og derfor nævnes maaske *Valhall* ikke her. Det ovenanförte Brudstykke synes da at höre til en ældre Lære, der betragtedes som mysteriös, men indeholdes dog tildels i *Valas Spaadom.*

6. Nemlig, efter Verdens Undergang, da *Hels* Bollger ere forstyrrede ligesaavel som *Valhall* og *Vingolf* med flere himmelske Opholdssteder for de Afdödes Aander, som derfra, for saa vidt de kunne regnes til de Gode, skulle henflyttes til det evige *Gimle*, de ypperste Lysalfers empyreiske Verden.

7. See Fortalen til min Danske Oversættelse af *den ældre Edda* (1ste Deel), S. XXXIX. o. f. Jfr. min Udsigt over *Snorre Sturlesöns Levnet*, S. 7. Senere har han rimeligvis samlet historiske Efterretninger om Asastammen i *Sverrig;* see sammesteds S. 9, 10.

8. See min Forklaring over *Runesangen* (skrevet 1821) ved den Danske Overs. af d. æ. E. III. 158 o. f. 163. *Mone* har omtrent paa samme Tid (1822) forklaret denne Post af Digtet paa den selvsamme Maade. See *Heidelberger Jahrbücher der Litteratur* 1822, S. 460-61. Siden lærer den opvoxende Yngling ypperlige Sange af den vise *Odin*, nyder selv en Drik af *Odreyrers* (Digtnings- eller Visdomskarrets) dyrebare Mjöd — og synger om sin saaledes begyndende Udviklings-Tilstand:

Da begyndte jeg at blomstre
Og blive viis,
Voxe og vel trives;
Et Ord af andet
Avled' mig Ord,
Et Værk mig af andet
Avlede Værk.

Dernæst lærer han at finde (læse og forstaae), samt riste (ridse eller skrive) Runer o. s. v.

9. See min vidtlöftige Forklaring over dette Sted i *den ældre Edda* I. 243–247. Paa en anden Maade personificeres Tanken som den hurtigste Yngling, under Navnet *Hugi* i Digtningen om *Udgaards-Loke*. Den yngre *Edda* l. c. S. 55-56, *Nyerups* Overs. S. 65-66. Jfr. *Gloss. Edd. ant.* III. 452-453.

10. See ellers herom *den ældre Edda* III. 9, 74, 129, 158, 272. *Den yngre Edda* l. c. S. 83 o. f. 98 o. f. *Nyerups* Overs. S. 107 o. f. Jfr. min Afhandling om *Digterdrikken i Athene* VI. 242 o. f.

11. See f. Ex. *Hyndlas Sang* i d. æ. E. III. 9, 24; der siges det, at *Odin* giver

Veltalenhed de Store,
Vid (Forstand) de Unge — —
Digterné Sange.

De Store (eller Hövdingerne) behövede især Veltalenhed som Folkets Styrere og Lærere.

12. See *Saxos* Danske Histories 7de Bog. Siden aabenbaredes *Odin* for Kong *Harald*, for at lære ham at opstille den hensigtsmæssigste Slagtorden. End senere beskyldte man ham for at have (under Raadgiveren *Brunes* Skikkelse) opvakt Tvedragt mellem *Harald* og *Sigurd Ring* — ja endog tilsidst ombragt sin fordums Yndling (der rigtignok önskede at falde paa Valpladsen, som kjed af sin

höje Alder). Den faldne Konge blev og af Overvinderen *viist til Odin* (som vore Forfædre udtrykte sig) eller sendt paa Reisen til *Pluto*, efter *Saxos* latiniserende Skrivemaade. Fortællingen om *Odin* som *Haralds* Raadgiver var ogsaa *Snorre Sturlesön* vel bekjendt, hvilket tydelig sees af hans Vise i *Hkr.* V. 200. Dette er saa meget mærkeligere, som den ikke indeholdes i det Islandske saakaldte *Sögubrot* (hvor *Brune* dog nævnes, men kun som et virkeligt Menneske). *Snorre* har da vel havt sin Beretning fra den nu tabte *Skjoldunge-Saga.*

13. I Texten *Oskmey*, som efter Ordet betegner den *önskede* eller her vel rettere *önskende*, d. e. *kaarende Mö*, som vistnok er en passende og ellers, efter Meningen, bekjendt Benævnelse for Valkyrierne. See *Edd. ant.* II. 551, 747.

14. Æblet er i *Idunnas* Mythe Foryngelsens og Oplivelsens Sindbillede. *Müller* erindrer at det her ommeldte minder om Granatæblet, Frugtbarhedens Symbol i Orienten, hvilket *Eva* nöd i Paradiset og *Proserpina* i *Plutos* Bolig, *Saga-Bibl.* II. 41. Grækerne helligede derfor Æblet til *Venus*, ligesom det i deres Myther blev Skjönhedens Hæderslön. Derfor havde ogsaa Æblekasten og Æblespisen hos dem en erotisk Betydning (*Athenæus* III. 23). *Æble* og *Hjerte* sammenlignes ogsaa tit af Nordens Skjalde. Jfr. nedenfor §. XXXVI. samt den ældre Edda II. 199.

15. Her maaske egentlig en Fjæderham med Vinger, som lignede Kragens. Valkyrien sagdes maaske at være af Jættestammen, fordi hendes Gave bragte Moderen Uheld.

16. Af Stykkerne blev dog siden forfærdiget det berömte Sværd, der kaldtes *Gramur*, og förtes

af *Sigmunds* Sön (födt efter hans Död) den vidtberömte *Sigurd Fafnersbane*.

17. See *Volsunga-Saga*, *Rafns* Overs. i *Nord. K. Hist.* 2. D. 1. H. S. 4-9, 12-13, 40-43. *Müller* bemærker meget rigtig herved "*Sigmunds* Fald, formedelst Sejersgudens Ugunst, der selv mödte ham i Kampen for at bryde hans Vaaben, er saa ganske i Oldtidens Aand *(Iliad.* 16. V. 791 *Helgaqv. Hundingsb.* 2. St. 28) og tillige saa poetiskt, at dette Træk vist har været hentet fra et *Sigmunds*-Drape." Valkyrien, som ellers afhenter de faldende Helte, havde fremkaldt hans Tilværelse, og paa den gjorde Krigsguden selv Ende, ved at hjemkalde ham til sine egne Boliger, til hvilke han var indviet fra Moders Liv.

18. Den samme Betingelse, som *Odin* fremsatte for *Geirhilde*, udtrykkes saaledes med andre Ord i de forskjellige gamle Danske Viser om Valravnen:

Det du haver under Beltet dit,
Det vil jeg af dig have;

og end tydeligere:

Den förste Sön I faaer,
Den vil jeg af Eder have.

See ellers *Halfs Saga* hos *Rafn* l. c. III. 25-26, *Gautreks Saga* hos *Bartholin (i Ant. Dan.)* S. 389, *Saxos Danske Historie* i 6te Bog (om *Stærkodder* og Kong *Viger*, som *Vikar* her kaldes). Jfr. *Müllers Sagabibliothek* II. 580, 585. Af samme Oprindelse, som Fortællingen om *Geirhildes* Löfte til *Odin*, ere de i Kjæmpeviserne indklædte ældgamle Folkesagn om den vilde *Valravn*, der ej er andet end den af *Odin* fra *Valhall* udsendte Ravn, betragtet af de Kristne i en forfærdelig og djævelsk Skikkelse. Den reddede svangre Mödre af forskjellige Farer

mod slige Löfters Aflæggelse, men Opfyldelsen blev höist sörgelig for Moderen og det bortlovede Foster. See *udv. Danske Viser fra Middelald.* I. 186 o. f. Et lignende Eventyr i en anden Vise har et got Udfald, da den grusomme Valravn forvandles til en Ridder, men dens Offer faaer Liv igjen I. 196 o. f.

19. Baade *Halfs* og *Vikars* Sagaer ere vel uddragne af ældgamle Digte. Jfr. *E. ant.* II. 907 o. f.

20. Da nærværende Skrift angaaer Nordens ældste Tro, maatte det tillades mig at anföre end et Exempel paa den Maade, hvorpaa *Olaf Tryggvesön* sögte at udrydde den i Norge. Kongen havde forbudt al hedensk Trolddom og Overtro, hvortil han da og henregnede de gamle forhen af Lovene paabudne Gudsdyrkelsesskikke. Engang lod han i *Vigen* opsöge alle saakaldte Seidmænd og Troldkarle; de udgjorde samlede en stor Mængde og bleve paa engang fremkaldte for Kongen, som först formanede dem i en blid Tone til at frasige sig den gamle Tro og truede dem, i modsat Fald, med Landsforvisning, da det dog vilde gjöre ham særdeles ondt, at saa mange *herlige Mænd* skulde nödes til at drage ud af Landet. Skjönt disse Formaninger intet udrettede, og de alle nægtede at forlade deres Fædrenetro for skjönne Ord eller haarde Trusler — hvori *Eyvind Kelda*, en rig Hövding, der i lige mandlig Linie nedstammede fra *Harald Haarfager* (og da var en formodet Prætendent til den Throne, som hans lykkeligere Frænde nu havde bemægtiget sig) var deres Formand — bleve de alle indförte i en stor Sal og beværtedes rigeligen, især med stærk Drik. Da de tilsidst vare indsovede i al Tryghed, lod Kongen sætte Ild paa Huset, hvorved alle hans troskyldige Gjester fandt deres Död, undtagen *Ey-*

vind Kelda (der formodentlig var bleven mindst beskjænket), "som undkom ved Trolddom og Djævelens Kraft." Dog blev han paagrebet nogen Tid derefter, i en tyk Taage, som han beskyldtes for at have udvirket ved sit Hexerie; da han og hans Fölgesvende endnu ikke vilde lade sig omvende, bleve de förte ud paa et Skjær, omfludt af Havet, hvor Hunger- eller Bölge-Döden tilsidst friede dem fra Tyrannens videre Forfölgelse. S. *Ol. Tr. S. Skalh. Udg.* II. 163 o. f. Endnu afskyeligere skildres Kongens förste Adfærd mod de ommeldte Folk af Munken *Oddur*, som det synes efter *Sæmund Frodes* Fortælling i hans norske Historie. Efter den havde Kongen samlet dem med deres Familier (thi ogsaa Koner omtales deriblandt) paa Nidarnes, hvor der laae Skibe, som vare udrustede for at bortföre dem af Landet. För de gik ombord holdt Kongen en venlig Tale til dem, hvori han beklagede Nödvendigheden af deres Bortreise, men indböd dem til et prægtigt Afskedsgilde, som havde det formeldte Udfald. (S. *Ol. Tr. S. Reenhielms Udg.* S. 122). Hedningerne have sikkerlig afskyet disse Gjerninger, hvorved Gjesteretten saa skjændig blev overtraadt af en feig Mordbrænder, som sande Niddingsværker, der udelukkede Forbryderen fra *Valhall* og *Gimle*; men de Kristne tilkjendte ham for dem og andre lignende en höj Plads i Himmerige. Jfr. *Hkr.* I. 266-268.

21. Finnerne vare (efter hvad jeg siden nærmere vil söge at udvikle) *Thors* ivrige Dyrkere; men Forældrene vilde, uden Tvivl, at Löftet, efter Asalærens Medför, skulde gjöres til *Odin*.

22. See *Olaf Tryggvesöns Saga* Skalh. Udg. II. 171-172. Jfr. *Hkr.* I. 279-280. *Snorre* sammendrager

Fortællingen og lader *Eyvind* kun sige fölgende Ord: "Jeg kan ingen Daab modtage; jeg er en Aand, oplivet i et Menneskelegeme ved Finnernes Trolddom; för kunde mine Forældre ej avle noget Barn sammen." Her er Sammenhængen slet ikke tydelig, men bliver det ved den vidtlöftigere Saga, hvis Fortælling her ogsaa nöje stemmer overens med de hedenske Nordboers Troesbegreber. I den Upsalske Udgave (S. 141) udtrykkes en Deel af *Eyvinds* Udsagn saaledes: "Finnerne paakaldte *Hövdingen for de Aander, der boe i Luften;* thi den er ligesaa fuld af Aander som Jorden, og den Aand udsendte da en anden Aand til det mörke Fangehul, som min Moders Liv vel maatte kaldes; den samme Aand er jeg, og saaledes kom jeg i Kjödet og til menneskelig Skikkelse, og blev födt til Verden." At Sagaskriveren ellers lader *Eyvind* kalde hine Aander "urene" er vist et urigtigt Tillæg. — At denne hele Fremstillingsmaade ret vel passer til det Græske, Romerske, Persiske og Indiske Hedenskab er upaatvivleligt nok.

23. See *Yngl. S.* Kap. 10. Originalens *Vapnbitna* (efter Ordet *Vaabenbidte* ɔ: saarede med Vaaben) kan neppe gjengives i det nyere Danske med et eneste dertil fuldkommen svarende Udtryk. Den store Kjöbenhavnske Udgaves Oversættelse er aldeles ikke nöjagtig paa dette Sted (I. 14), hvor det hedder: "*Odin* egnede sig alle döde Mennesker som fulde i Strid", og paa samme Maade udtrykker den nyeste Svenske Oversætter sig. Rigtigere er *Grundtvigs* Danske Oversættelse (I. 12): "alle staalbidte og sværdslagne Mænd." Originalens Ord tilkjendegive noksom, at Krigsdöden aldeles ikke udfordredes for at optages i *Odins* Vaaninger, da en simpel

Ceremonie — vel at mærke for hans *Venner* (troe og retskafne Dyrkere) — kunde sættes i Stedet derfor.

24. See herom min Afhandling om Pikternes og deres Navns Oprindelse i det *Skand. Selsk. Skrifter* 10de Bind. Jævnför endvidere *Rosenmüllers altes und neues Morgenland* IV. 325 o. f. (om de indiske Guders forskjellige Tegn, som males paa deres Dyrkeres Pande) VI. 136, 221 o. f., om Tegn, som Grækerne fordum indbrændte paa Krigernes Legemer o. s. v.

25. See *den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 24; *Nyerups* Overs. S. 27.

26. See *Edda ant.* I. 61, III. 425, Dansk Overs. I. 184, IV. 241. Slige Tilnavne for *Odin* kunde let forlede *Saxo* til undertiden at oversætte hans Navn ved *Pluto*, som Dödens og Underverdenens formeentlige Hersker.

27. *Edda ant.* I. 62, III. 380, Dansk Overs. I. 185. Jfr. I. 157, IV. 213, 290.

28. Hvorledes *Thors* ivrige Dyrkere, især blandt Finnerne og tildels blandt Nordmændene, troede at nyde et lykkeligt Liv efter Döden i underjordiske Opholdssteder, omhandles nærmere herefter i 3die B. 1ste Hovedst. 1ste Afsnit.

29. Jfr. ovenfor III. 12, 17, samt endvidere *Edda ant.* III, 305, Danske Overs. IV. 221. See ellers min *Afhandl. om Ossian* i *Skand. Selsk. Skr.* IX. 328-331. Mærkelig nok siger *Sokrates* i *Plato's Phædon* om de urene og lavttænkende Sjæle, at de, efter Döden, sværme omkring Legemet og Gravstedet, da de, af Frygtsomhed, ikke vove at begive sig paa Reisen til de Dödes Rige (*Platonis Opera Edit. Bipont.* 1781, I. 186).

30. *De bello Punico* XV. 75. Jævnför *Virgils Æneis* VI. 730 o. f. 746-47. Den samme Grundsætning udtrykkes ved Fabelen om *Herkules*, der skulde vælge imellem *Vellyst* og *Dyd*, som Ledsagerinder paa Livets Vej — samt endvidere i den Sokratiske Lære om tvende Veje, hvoraf den ene leder de Mennesker til Guderne, som stræbe at ligne dem her i Livet; den anden derimod fra dem til den skumle Afgrund; see *Xenophon* om *Sokrates*, *Plato's Phædon* og *Cic. Qv. tusc.* I. 30.

31. Efter *Sögubrot*, *Rafns* Overs. (l. c. 3. B. 1. H. S. 147) hengav *Harald Hildetand* sig selv og sin hele Hær til *Odin* (tilligemed alle de af dem fældede), hvis han ikke, efter Sædvane, vilde skjænke ham og de Danske Sejeren. *Hervarar-Saga Edit. Havn.* S. 102. At de samme Skikke, som de her ommeldte, have hersket blandt de gamle Germanere, see vi af *Tacitus's* Beretning (*Annal.* XIII. 56), at de offrede de Overvundne til *Mars* (*Tyr* eller *Thor*) og *Mercurius* (*Odin*) — *qvo voto eqvi*, *viri*, *cuncta victa occidioni dantur.* Ogsaa Gallerne bragte deres *Mars* (*Esus*, *As*, *Asagud*) lignende Krigsoffere. *Cæsar de bello Gall.* VI. 17).

32. See *Ol. Tryggvesöns Saga*, *Skalh. Udg.* I. 219.

33. *Hervarar-Saga* l. c. S. 206. Min Oversættelse viger her, som ved flere Lejligheder, betydelig fra *Stephan Björnsens.*

34. Begge de nævnte Thronrivaler synes saaledes at have været af *Odins* og *Thors* forskjellige Sekter. Hermed stemmer den Beretning overens, som *Adam* af *Bremen* har givet os (*i Descript. regn. aqvilonar.*) om de hedenske Nordboer, at de især plejede med stor Hengivenhed at dyrke den Gud fremfor andre,

hvis Navn de engang i dyb Nöd havde paakaldt, og som de troede havde ydet dem den forlangte Hjelp eller Sejer. Om den almindelige Skik at paakalde *Odin* i slige Tilfælde melder *Yngl. S.* i 2det Kap, og om *Thor* siges det samme i *den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 108. *Nyerups* Overs. S. 116.

35. See *Eyrbyggia Saga*, *Thorkelins* Udgave S. 228.

36. Saaledes lægger *Eyvind Skaldespilder* Valkyrien *Göndul* disse Ord i Munden:

Mægtigt vorder Gudernes Fölge
Nu, da de *Hakon*
Med Heltes Mængde
Have hjembudet.

Hkr. I. 162. (*Athene* VI. 316).

37. At denne *Oehlenschlægerske* Skildring ogsaa kunde ansees for sandfærdig, efter vore hedenske Forfædres Forestillinger, troer jeg at have vist i Anmærkningerne til *den ældre Edda* I. 116–117.

38. See min *Afhandl. om Ossian* l. c. S. 273.

39. Herom har *P. E. Müller* fremsat ypperlige Bemærkninger i *Saga-Bibliotheket*, med Hensyn til lignende Steder hos *Homer*, hvor *Zeus* eller Skjæbnen beskyldtes af Menneskene for de af dem selv begaaede Ugjerninger; at det endnu skeer i Indien viser *Ward (View &c. of the Hindus Vol. II. Introd. p. VIII.)* Dog maa vi bemærke herved, at *Odin*, som troedes at være Aarsag til de Vældiges Strid, mentes og at være det til deres Forlig, som han selv foregives at sige i Runesangen:

Det kan jeg — —
Som for Alle er
Nyttigt at vide.

Hvor Had groer
Blandt Heltes Sönner,
Det kan jeg snart udrydde.

Den ældre Edda III. 142, 169.

40. Om Romernes hertil hörende Meninger see *Servius* til *Æneiden* VI. 532 og *Jonges* Anvendelse deraf paa Nordboernes Tro i hans *Nord. S. Alm. Karakteristik* S. 200.

41. *Niala* Kap. 89, *Kbhvns. Udg.* 1772. S. 132, *Rahbeks nordiske Fortællinger* I. 179. Det var vistnok i Overensstemmelse med en saadan Tænkemaade at Islands Love belagde Gudernes Bespottelse med Fredlöshedens Straf. See *Kristni Saga* Kbh. Udg. S. 28, 66, *Niala* l. c. S. 160, 163. *Rahbeks nord. Fortællinger* II. 37. o. fl. St.

42. *Thorvald Veile* kaldte Præsten *Thangbrand* (som med Vold vilde indföre Kristendommen i Island) *Guds Varg* ɔ: Guds sorne (eller fredlöse) Fjende, hvorved han maaske tillige har villet sammenligne ham med *Fenris*-Ulven. *Kristni Saga* Kh. Udg. S. 50. Uden Tvivl svarte denne Bandlysning gandske til den af Druiderne brugte, om hvilken *Cæsar* skriver (*de bello Gallico* VI. 13) *Si qvi eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Haec poena apud eos est gravissima. Qvibus ita est interdictum ii numero impiorum et sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemqve defugiunt, ne qvid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus ius redditur, neqve honos ullus communicatur.* Selv vort nordiske Ord *Vargur* gjenkjendes paa det tydeligste hos Gallerne i det 5te Aarh., efter *Sidonius Apollinaris* (*Lib.* 5 *Ep.* 4): "VARGUS *proscriptus latro apud Arvernos.*" I de Saliske og Ripuariske Love oversættes *Wargus* ved:

expulsus ex eodem pago. I Angelsaxisk kaldte man en Skurk *Vearg*, *Værg*, og i Moesogothisk betyder Ordet *vargjah* at fordömme. *Cambden* sögte (i det 16de Aarhundrede) i sin *Britannia*, at udlede Ordet fra det gamle Brittiske *Veriad*, *Gweriad*, en Tyv (i Finlappisk *Varas)*. I Sanskrit betyder Ordet *varjitah* (af Nogle skrevet *vargida)* fordrevet, fredlös. *Radlof* har ret nylig villet omskrive *Vargus* paa Tydsk som *Fahrge*, *Fährge*, af Gjerningsordet *fahren* ɔ: herumstreichen. *(Neue Untersuch. des Keltenthums* 1822. S. 416). — Dets rette Oprindelse troede jeg alt at have vist 1818 i *Gloss. Edda ant.* II. 828. Over en saadan Forbryder nedbad man *Goda gremi* (Gudernes Vrede), og den Fredlöse mentes at forfölges af den. Han kunde fölgelig ikke aflægge Vidnesbyrd eller Eed, hvorved man underkastede sig Gudernes Hævn, hvis man ej sagde Sandhed eller bröd sit Löfte.

43. *Egil Skallagrims s. Saga*, Kbhvns. Udg. S. 352, 365, 389 o. f. *(fólkmygi — þann er* VE *grandar)* o. s. v.

44. *Hkr.* I. 164 *(vel of þyrmt veom).*

45. See *Saga-Bibliotheket* (efter *Heidarviga-Saga)* I. 47, 38. *Grettla*, *Holums* Udg. S. 146. End en hedensk Fredstiftelses-Formular findes i et meget sjeldent Skrift, kaldet *Greinir or þeim gaumlu laugum*, *samanskrifadar or imsum bókum og saugum af Jona Rugmann*, Upsala 1667, 12. S. 15, hvori *Odin*, Aserne og de bedste Mænd opfordres til at være Fredlysningens Haandhævere; heri hedder det blandt andet: "Denne Fred bör holdes indenfor de Grændser, som bestemmes af Jorden for neden, men Himmelen for oven, samt udenfor af det Hav, som omgiver alle Lande. Hvo som bryder denne Fred

trives aldrig indenfor disse Grændser, men være fredlös og fordrevet fra Guder og gode Mennesker, bære et dobbelt Niddingsnavn" o. s. v.

46. See *den ældre Edda* I. 45. *Nastrond* selv beskrives nærmere i det Fölgende.

47. See f. Ex. *Landnama* Kh. Udg. S. 299 o. f. *Olaf Tryggvesöns Saga*, Skalh. Udg. II. 13.

48. See *Edda ant.* II. 153, 892, Dansk Overs. IV. 21, 289.

49. See *den ældre Edda* IV. 49. Om mangehaande Ulykker og voldsom Död, som Meenederens Straf, see endvidere S. 86, 88, 101, 150-151.

50. I Originalen udtrykkes dette ved et Ord, som paa engang betegner baade *trofast* og *from* eller *retskaffen*. See *Edda ant.* III. 54, Dansk Oversætt. I. 53.

51. *Vescöp* i Originalen, som uden Tvivl sigter til de jordiske Indretninger af samme Art, der og kaldtes *Ve* o. s. v.

52. See *Hkr.* I. 139-140, jævnförte med den ældste *Guldtingslov*, hvorved de gamle fælles Maaltiders og hellige Skaalers Vedblivelse forordnedes, dog lempet efter den nye kristne Tro. Disse Nordboernes offentlige fælles Gilder lignede saare meget Grækernes *Eraner*, der og havde en religiös Oprindelse. S. *Thorlacius von den Eranen*, *Pop. Aufs.* S. 80 o. f. Selv de förste Kristnes *Kjærligheds-maaltider* foranledigedes tildels af de selvsamme Grunde.

53. *Frænder* sættes vel her i Stedet for alle Slags Forvandte, som Fostbrödre, Venner, Landsmænd o. s. v. — omtrent som det Tydske *Freund*, Engl. *Friend*, Angels. *Freond*, Mij. *Frjyonds*, Zend. *Frêm* o. s. v.

54. *Den ældre Edda* IV. 49. I det fölgende af disse Raad forbydes Troskabsbrud, Meened, Ukydskhed, Letfærdighed, Trættekjærhed og Drikfældighed. De endes med disse meget sigende Ord:

For Ondt dig tag i Vare!
Udfaldet du overveje!

Det var at önske, at denne hedenske Moral fulgtes vel af alle Kristne!

55. *Den ældre Edda* III. 119, 153. Ved förste Øjekast kan det indsees, at denne Sentenz i ethisk Herlighed langt overgaaer denne græske, i en af *Athenæus* meddelt Sang: "*Sundhed* er Menneskets höjeste Gode; det andet er *Legemets Skjönhed*; det tredie er *retmæssig Rigdom*; det fjerde *at opvoxe blandt Venner*." (See *Thorlacius populäre Aufsätze* S. 144). Jævnför end et andet Sted af *Havamaal* l. c. III. 120:

Ingen mangler Alt,
Skjönt ej han ret er karsk;
En er lyksalig ved Sönner,
En ved Frænder (Venner),
En ved meget Gods,
En af herlig Daad —

ɔ: store eller gode Handlinger eller Gjerninger.

56. *Landnama Kbh. Udg.* S. 19. *Oluf Tryggvesöns Saga*, *Skalh.* Udg. S. 13. Uden Tvivl har man med Rette kunnet sige dette om flere af den Tids hedenske Islændere, og det var vel ikke *Adam* af *Bremen* ubekjendt, efter hans, i mine Tanker historisk vigtige, Vidnesbyrd om Islands Indbyggeres Religion i den hedenske Tid. See nedenfor §. XXXVII.

57. See *Landnama* l. c. S. 197. *Vatnsdæla Werlauffs* Udg. S. 96, 152, 196.

58. *Den yngre E.* l. c. S. 75. *Nyerups* Overs. S. 93, 94. *Edda ant.* III. 41-42, 308. Dansk Overs. I. 44-45, 64, IV. 222, 264, 271, 276-277.

59. *Den ældre Edda* IV. 73. Nordboerne kaldte Döden en Gang eller Reise, ligesom Grækerne kaldte den πορεία, Latinerne *itio* o. s. v. Endnu have vi det hertil svarende Ord *Hedenfart* o. f. — Aarsagerne hertil skulle nærmere udvikles i det Fölgende.

60. See *den ældre Edda* III. 262 o. f., 267-269, 274, 279 o. f., 294, 299, 306 o. f. 311. IV. 41, o. f. 92 o. f. I Almindelighed forvandledes eller gjenfödtes saaledes Menneskene i det samme Kjön som forhen. Dog synes man at have antaget, at onde Mænd kunde blive til slette Qvinder eller omvendt; dette slutter jeg af *Sinfjötles* og *Godmunds* sarkastiske Bebrejdelser, hvori de forekaste hinanden at have været listige Qvinder (paa Jorden), ustyrlige Valkyrier i (i *Asgaards* Himmel), stygge Jættepiger (fra eller i Underverdenen) o. s. v. See den ældre Edda III. 285 o. f. *Lokes* lignende Forvandlinger til Qvinde og Hoppe ere bekjendte, og ansaaes vel for at være af en noget lignende Natur. Mærkeligt er det, at den Pythagoreisk-Platoniske Sjælevandringslære antog, at uretfærdige eller ugudelige Mænd i den næste Inkarnation bleve til Qvinder og siden umælende Dyr; saaledes forvandledes den kunstrige men forræderske *Epeus* (som var Aarsag til *Trojas* Undergang) til en Qvinde med lignende Egenskaber. (See *Plato's Timæus*, samt Republikens 10de Bog).

61. See *Hkr.* I. 61. De utrykte Sagaer om *Olaf Geirstada-Alf* og *Olaf den Hellige*, samt *Müllers Saga-Bibliothek* II. 47, III. 287. At mange blandt vore Forfædre havde slige Meninger er slet

ikke usandsynligt, da de vare almindelig antagne blandt forskjellige Gothiske, Germaniske og Celtiske Folkeslag. Saaledes skriver *Solin* (i 16de Kap.) om *Geterne: Nonnulli eorum putant obeuntium animos reverti*, og *Appian* (i Celtica) om Markomannerne, at de vare Dödens Foragtere, fordi de troede, at de skulde igjen vende tilbage til Livet — samt endelig *Cæsar* om *Gallerne (de bello Gall.) In primis hoc volunt persvadere Druidæ, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atqve hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto.* Grönlænderne troe endnu fuldt og fast paa dette Slags Sjælevandring eller Gjenfödsel, dog kun i visse Tilfælde, da deres Meninger om Sjælenes Skjæbne ere höist forskjellige, ligesom de hedenske Skandinavers og have været. See *Cranz's Beskr. over Grönland* S. 271.

62. *Den ældre Edda* I. 163 o. f. 168, 189-192.

63. See Fortællingen om *Thorstein Oxefod*, indrykt i *Olaf Tryggvesöns Saga* Skalh. Udg. S. 27. Jævnför Saga-Bibliotheket III. 234. At *Thorstein* selv kunde have opdigtet denne Del af Drömmen og flere af sine eventyrlige Begivenheder, som have Hensyn til Kristendommens Fortrin for Hedendommen, forekommer mig slet ikke usandsynligt, naar man tager Hensyn til den store Overtro af det Slags, som herskede ved *Olaf Tryggvesöns* Hof, og hvoraf vel Adskillige, for at erhverve hans Yndest, ikke have forsömt at benytte sig.

64. See herom *Erichsens Tentamen philolog. ant. de nom. propr. & cognom vet. Sept. Havn.* 1753. p. 26, 30, 32, 34.

65. *Den ældre Edda* III. 14, 55-57. Jævnf. 58. En lignende Forbytning af Personer forekommer i

Romanen om *Merlin* efter v. d. *Hagens* Bemærkning i Indledningen til hans *Lieder der älteren Edda* (1812) S. XLV.

66. *Yngl. Saga* 6te og 7de Kapitel, *Hkr.* I. 10.

67. I mange andre Forhold og Skikkelser viste *Odin* sig f. Ex. som en ringe Bonde, da han saaledes opdrog en Prinds, som var bleven ham kjær. *Den ældre Edda* I. 164, 189, (hvor jeg har bemærket Guders lignende Forvandlinger efter Grækers og Inders Myther). Baade hos *Saxo* og i Sagaerne forekomme Fortællinger om de mangfoldige Forklædninger, hvorunder *Odin* viste sig, for at give sine Yndlinge gode Raad eller ophidse Heltene til Krig o. s. v.

68. See f. Ex. *den ældre E.* III. 261, 285-86, IV. 19, 20, 138, *Rolf Krages Saga* i *Rafns nord. Kjæmpehist.* I. 141, 144.

69. Heraf kommer formodentlig det Alemanniske *Hemidi*, Skjorte; i nyere Tydsk *Hemd* o. s. v. Jfr. *Gloss. Edda ant.* I. 542, II. 653.

70. *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Reenhjelms* Udg. S. 152 (jfr. Kjöbenhavns Udg. I. 169, samt *Hkr.* I. 236). *Eyrbyggia* l. c. S. 246. *Ihre Gloss. Sviogoth. Schütze Holstein. Idiotikon* 1800, I. 96.

71. See *Edda ant.* II. 632, 653. Denne Overtroes Ælde kan ellers skjönnes deraf, at hos Kalmukkerne nedgraves ogsaa Efterbyrden dybt i Jorden paa Födselsstedet, inden i Hytten. Navlestrengen opbevares derimod omhyggelig af Moderen, og betragtes endog af Andre i visse Tilfælde (f. Ex. ved Retshandlinger) som Amulet. — Derimod ophænge Ostiakerne (i Lighed med hvad der för er bemærket om den Holsteinske Almue) Efterbyrden i en Æske paa et Træ, hvori de lægge en Fisk, tilligemed et

Stykke Kjöd (som Dæmonen vel skal have med for at styrke sig derved). *Menneskesl. almindelige Karakteristik* II. 142, 197. Overtroen om Efterbyrdens vidunderlige Natur er ellers ikke gandske uddöd i de nordiske Riger eller Storbritannien, hvor Nogle blandt den overtroiske Almue sætte megen Lid til den saakaldte *Sejerskjorte* eller *Sejersærk*, *Sejershjelm*, *Sejerhue*; Engelsk *Silly how*, Skotsk *Sely how*, *haly how*; i Island *Sigur-kufl* (den salige, hellige eller sejerrige Hue eller Hætte) ellers kaldet *galea pars amnii*, og som egentlig er en Del af Efterbyrdens Hinder, forsaavidt de i Födselen havde bedækket Barnets Hoved. Man mente nemlig, at hvo der var födt i den, kunde see Aander og var sikker for Forgjörelse, samt at den ellers, naar man bar den paa sig, var et herligt Amulet, endog til at vinde Sager i Rettergang (hvilket da atter grændser til Kalmukkernes för ommeldte Tanker). See *Nyerups* Anhang til hans Fremstilling af *Mads Ravns Sag* (i det 17de Aarhundrede) i *Skand. Selsk. Skr. for* 1817, S. 419 o. f. Der bemærkes *Peder Syvs* Optegnelse af den Almuemening: at de, som födes deri (som dog ikke skal være nogen sjelden Casus) skulle blive særdeles lykkelige fremfor Andre. See vi hen til denne Overtroes Oprindelse fra Læren om Fylgierne, bliver den os klar og tydelig. (Jfr. *Brand and Bourne Observations on popular antiqvities* 1810, S. 406). Endelig hörer hertil det danske Almuesagn, at en Pige, som ved Midnat kryber igjennem den Hinde, i hvilken Föllet er, naar det kastes, vil kunne föde Börn uden Smerte, men alle hendes Drenge blive til Varulve og Pigerne til Marer. (*Thiele Danske Folkesagn* I. 133, III. 123). I Island er det nu en almindelig Skik at brænde Efterbyr-

den; enkelte Jordemödre have herved den overtroiske Hensigt, at Barnet af den Aarsag ingen psychisk Fylgie skal faae, som da nu ansees for at være af en ond dæmonisk Natur. Som sagt herskede en aldeles modsat Mening derom i ældre Tider. Skjönt de psychiske Fylgier tit viste sig som Dyr, finde vi dog Exempler paa, at de (ligesom det endnu troes at skee) saaes i de dem tilhörende Personers Skikkelser, f. Ex. Kong *Olaf Tryggvesön*, som tit saaledes, medens han selv levede, kom sine Venner til Hjelp, naar de tænkte paa ham eller de Kristnes Gud; Hedningerne havde för fortalt noget lignende digtede eller indbildte Begivenheder om *Odin*. Ellers synes de Kristne at have antaget den nysnævnte Kong *Olafs* skinnende Hamingier eller Fylgier (som de tit kaldes) for virkelige Engle, med hvilke han talte dels synlig og dels usynlig; ja der gaves endog dem, som troede at han selv var en Engel eller himmelsk Aand, der havde paataget sig menneskeligt Legeme eller Skikkelse, og saaledes var udsendt af Gud for at udbrede Kristendommen, hvilken Mening Præsterne selv have bestyrket. (See hans *Saga Skalh.* Udg. II. 270-271, *Upsalas* Udg. S. 166 o. f.) Saaledes forandredes og med Tiden i de nordiske Riger Overtroen om Fylgier og Diser til Troen paa visse Skyts-Engle for ethvert kristent Menneske, som tildels har vedligeholdt sig blandt Almuen lige til vore Dage. Om den har *Nyerup* udförlig handlet i *Hesperus* VII. 503 o. f., især 509.

72. *P. Egedes Efterretn. om Grönland* S. 92, *Cranz's Beskr. over Grönland* S. 271. *Gunnar Paulsen* bemærker i sine skrevne Anmærkninger ved Universitets-Bibliothekets Exemplar af den trykte

Sæmunds Eddas 1ste Tome: "FORYNIA *ejusdem naturæ qvam* FYLGIA, *illa autem genius* PRÆCEDENS *non* SEQVENS, *mortis interdum certe prænuntius.*" *Verelius* havde derimod oversat *Fylgia* saaledes (i Overensstemmelse med den ommeldte Folketro): *Genius est, hominis viventis & adventantis prænuncius.* See endvidere *Erichsen de geniis hominum & familiarum tutelaribus in specie, ex doctrina borealium (Observ.* l. c. pag. 155) hvori jeg dog undrer mig over, at denne lærde og skarpsindige Forfatter ikke har taget noget Hensyn til samme Overtroes physiske Oprindelse eller Anledning.

73. See f. Ex. *Niala* l. c. S. 62, Cap. 41, *Rahbeks nord. Fortællinger* I. 76, 386. En Fylgie som Dödsvarsel ommeldes og i *den ældre Edda* III. 270. At Romerne havde de samme Meninger, seer man af Beretningerne om *Brutus* og *Cassius.* Af en lignende Oprindelse er vistnok den endnu gjængse Overtro, at den Person, som seer sig selv dobbelt, ikke har lang Tid tilbage at leve i.

74. *Thord Hreda* sagde og engang, at han blev usædvanlig sövnig, hvorved ufredelige Fölgeaanders Nærmelse betegnedes *(qvad sækia at sér ófridar fylgiur).* See hans *Saga Hol. U.* S. 70. Jfr. *Olaf Tryggvesöns Saga, Skalh. Udg.* II. 31. En overordentlig Dösighed tilskrives endnu i Island Nærværelsen af Fölgeaander, som ere tilkommende Gjæsters Forlöbere, hvorom man bruger det Udtryk: *Þad sækir ad mér* ɔ: Man söger mig eller söger til mig — og naar man tænker sig en vis Person som den ventede Gjæst, sættes hans Navn foran. En saadan *Dösighed* kalder man *Adsókn*, hvilket Ord man dog ellers bruger om Mareridt eller urolige Drömme — uden Tvivl af lignende Aarsager.

75. *Niala* l. c. S. 20. Kap. 12, *Rahbeks nord. Fortællinger* I. 12. Det er sandsynligt at hine i Fleertallet ommeldte Aander ikke allene betegne dem, som fulgte *Osvif*, men ogsaa dem der tilhörte hans Fölgesvende.

76. F. Ex. i *Saga af Hávardi Isfyrding Holums* Udg. S. 218, hvor slige fjendtlige Dæmoner i en Dröm betegnedes ved Ulve og Ræve; i *Thord Hredas* Saga S. 64 som Ulve og Björne. Om begge Syner bruges Udtrykkene onde (eller fjendtlige) Tanker (eller Aander, onde Menneskers Aander). See endvidere *Olaf Tryggvesöns Saga* l. c. S. 32. I Drömme saae Oldingen *Virfel* og "at meget Underligt var i Fart og Flugt, og at store og mægtige *Fylgier* vare komne til hans Øe (for at forfölge hans Fostersönner)." *Rolf Krakes Saga* hos *Rafn* l. c. I. 5.

77. *Niala* l. c. S. 85. Kap. 23. *Rahbeks nord. Fortællinger* S. 35, 36. *Den ældre Edda* III. 161, samt *Volsunga-Saga* (i *Rafns Overs.*) S. 127. En *hvid Björneunge* omtales som et Drengebarns Fölgeaand, der kom i Vejen for det paa Stuegulvet, saaledes at det faldt over den ved at löbe uforsigtig. En synsk Olding brast i Latter ved dette Syn og sagde at Drengen var af en fornemmere Slægt, end han foregaves at være. *Olaf Tryggvesöns Saga* Skalh. Udg. II. 24.

78. *Edda ant.* II. 262, 653. Jfr. 428. Dansk Overs. IV. 92. Meningen er vel: Min og otte Söstres, da *Brynhilde* vel var de övriges Anförerinde, ligesom det fortælles om Valkyrien *Sigrune* i d. æ. E. III. 299.

79. *Edda ant.* II. 4, III. 140, 227. *Den ældre Edda* III. 142, 145-46. Besynderligt er det, at den

samme Idee ligger til Grund for et bekjendt tydsk Folkesagn, bearbejdet af *Musæus*, — men endnu mere paafaldende er det dog, at de vilde Grönlændere have en lignende Fortælling (hvori Svanerne dog ere blevne til Vildgjæs, da hine skjönnere Fugle neppe kjendes der). *P. Egedes Efterr. om Grönland* S. 55. *Müller* har (i *Saga-Bibl.* II. 516) bemærket, at Nord-Indianerne (det nordlige Amerikas vilde Indbyggere) have, ligesom Skandinaverne fordum — samt Nord-Asiater, Finlapper og Grönlændere endnu — den Mening: at Sjælen stundum kunde forlade sit Legeme og i et andet Dyrs Skikkelse gjöre Vandringer. Ligeledes anmærker han sammesteds de förstnævnte Folks Tro, at Menneskene have Skytsaander, der viste sig i Dyrs Skikkelser, ligesom de nordiske *Fylgier*. De mene nemlig at ethvert Menneske har en saadan Skytsaand (kaldet *Totam* eller *Ojaron)*; det ansees for en dödelig Synd at dræbe et Dyr af den Art, hvortil Gjerningsmandens *Totam* hörer, og i hvis Skikkelse en Gjenganger efter Döden troes at vise sig. (See *Kutschers America*, Dansk Overs. I. 241, 245, 247. *Simon Gesch. d. Gl. an die Fortd. d. S.* S. 297). Muelig have baade de vilde Nordamerikanere og vore Forfædre taget Hensyn til lignende Ideer, ved at tillægge Börn saadanne Egennavne, som *Björn*, *Ulv*, *Hjort*, *Ørn*, *Ravn*, *Svane* o. s. v. Vistnok ansaaes Björnen, Ulven, Ørnen o. s. v. ofte for at være den Stærkes Fylgie, der saare naturligen afbildedes paa hans Skjold, som og hörte til hans bestandige Fölge. Herved kan man ikke andet end erindres om den Pythagoreisk-Platoniske Lære og *Eres's* til dens Bekræftelse fortalte Aabenbaring, hvorefter glubske Krigere, Erobrere o. s. v. skulde

efter Döden og ved deres Dæmoners (eller Fylgiers) Bestemmelse forvandles til Löver, Ulve, Höge, Ørne o. s. v. (See især *Phædon* i *Plat. Opera ed. Bipont.* I. 186, samt Skriftet om Republiken i 10de Bog. *Ed. Ast.* V. 103). Endnu sammenlignes kjekke og snilde Mongoler med stærke eller anseelige Dyr, hvorfor ogsaa Sejervinderne ved deres aarlige Kamplege tildömmes slige offentlige Benævnelser, som Elephant, Löve, Björn, Hjort, Ørn o. s. v. Disse Titler blive os bedst forklarlige af den bekjendte Folkemening, der ogsaa udtrykker sig i Mongolernes gamle Kjæmpeviser, at Heltenes Sjæle strax ved deres Död forvandledes til de nævnte Dyr eller paatoge sig saadanne Skikkelser. See *Georg Timkowski Reise nach China durch die Mongoley übers. von Schmidt* 1825, I. 115, 265. — *Bödvar Bjarke*, selv en af den nordiske Oldtids tappreste Kjæmper, vandt dog, ved sin Forvandling til en Björn, (efter den för ommeldte Fortælling i *Rolf Krages* Saga) en overnaturlig Styrke, som udfordredes for at modstaae *Skuldas* Forgjörelser og Trolddom. Slige Ideer röbes og af Ordene: *hamaz* ɔ: iföres en saadan Ham, omskabes til et Dyr o. s. v. — men som nu kun betyder at rase og derved vise mere end naturlig Styrke; *hamramr* ɔ: hamstærk, det saaledes forvandlede Menneske o. s. v. Hin magiske Forvandling kaldes *hamaskipti* (Hamskifte), og den, som benyttede sig deraf, *hamhleypa* (Hamlöber) &c. Meningerne om disse temporære Metempsychoser opstode vist for en stor Del af Drömme. See f. Ex. *Sögubrot (Rafns nord. Kjæmpehist.* 3 B. 1. H. S. 129), hvor den danske Konge *Rörik* drömte om Björne, Hjorte, Drager o. fl., som sloges indbyrdes, hvorom hans Dronning siger: "Der har du

seet Kongers Fylgier at holde Kamp, og vilde jeg önske at du ikke selv var den Hjort, som du drömte om" o. s. v. — I adskillige Sagaer (f. Ex. *Landnama*, *Eyrbyggia*, *Guld-Thorers Saga* o. fl.) forekomme overtroiske Meninger og Beretninger om Mænd, der löbe bort fra et Slag eller en Ildebrand, ved at forvandles til Galte (hvortil Hexe og her i Norden, ligesaavel som i Grækenland, mentes at kunne omskabe Folk). Herved erindres man om de Trusler, der indeholdes i Rune-Indskrifterne paa de bekjendte *Glavendrup-* og *Tryggevælde* Steue, og som efter min Mening maa forklares saaledes: at den som omvæltede hine Mindestene skulde blive til en Björn (eller vel rettere til et Svin eller en Vildgalt — *riti* eller *ryti* i Originalerne) og ellers forfölges af Sorger (eller Ulykker). At den af *Vedel-Simonsen* lykkeligvis opdagede, reddede og aftegnede, samt af *Abrahamson*, *Werlauff* og *Rask* beskrevne og omhandlede Glavendrup Rune-Sten, er fra den hedenske Tid, er fuldkommen bevist af de nævnte Lærde. Jfr. 3. B. 1. Hft. §. 13, Anm. 66. At den Ugudeliges eller Lastefuldes Sjæl, efter Ægypternes Forestillinger, efter Döden forvandledes til et Svin (dette typhoniske Dyr) er vist af *B. Thorlacius (om Ægypt. Underverden* S. 52).

80. Jfr. *den ældre Edda* IV. 45. Den i Island opvoxende hedenske Yngling, *Viga-Glum*, saae i Drömme en Qvinde, af en saa gigantisk Störrelse, at hendes Skuldre rakte op over de höjeste Fjelde, komme fra Havet og tilbyde ham sit Venskab — hvilken Dröm han forklarede saaledes, at hans Bedstefader *Vigfus*, en rig og anseet Hövding i Norge, da var afsjælet, men at Qvinden var hans *Hamingia* (Skytsaand), som fremdeles vilde ledsage hans haa-

befulde mandlige Afkom. I en Vise, som *Glum* digtede i den Anledning, kalder han hende en Dise. *Viga-Glums Saga*, *Holums* Udg. S. 197–198. Paa en lignende Maade drömte *Thorstein Ingemundsön* om den Kone, som havde fulgt, ledsaget eller beskyttet hans Slægt *(Vatnsdæla*, *Werlauffs Udg.* S. 6, 148). Kjæmpen *Thord Hreda* sagde og i en overhængende Fare: "at da vare hans Slægts Skytsaander *(Ættar-fylgiur)* ikke at stole paa, hvis ej nogle af hans Fjender maatte miste Livet, förend han selv faldt i den forestaaende Kamp." See hans Saga, *Holums Udg.* S. 70. *Hamingia* og *Fylgia* bruges vexelvis som eenstydige Udtryk af Munken *Odd* i *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Stockholms Udg.* S. 21, om denne Kongesöns ungdommelige og herlig skinnende Fölgeaand.

81. De kaldes baade *Fylgier* og *Diser*. See *Olaf Tryggvesöns Saga* l. c. II. 214. Sandsynligvis er Fortællingen om dette *Thidrandes* Syn bleven noget fordrejet af en kristen Forfatter, hvis den saakaldte Spaamand *Thorhalle* ikke selv har været en hemmelig Kristen. Antager man blot, at *Thidrandes* Mord eller Dödsfald indtraf efterat Kristendommen allerede havde faaet saa megen Indflydelse, at det saakaldte *Diseoffer* var afskaffet ved Vinternatsfesten (da det netop holdtes, efter andre Efterretninger, og da det ommeldte Tilfælde indtraf), saa bliver det klart, at den hedenske Overtro, efter *Thorhalles* Ord, har tilskrevet det Disernes Vrede over deres Offringers Afskaffelse. Jævnför *Niala* l. c. S. 148, Kap. 97.

82. *Erichsen* har paa en treffende Maade *(Observ.* p. 159) sammenlignet hermed det bekjendte Venneraad, som (efter *Plutarchs* Beretning) blev

givet *Antonius*, med Hensyn til *Octavius: Tuus genius genium hujus veretur tuaqve fortuna illius fortunæ assentatur* o. s. v.

83. *Edda ant.* I. 65; II. 432; Dansk Overs. I. 186, 274; IV. 165. Baade de *fjendtlige* og *egne frafaldne* Diser menes maaske i *Hnikars* Raad til *Sigurd* (Sstds. Orig. II. 164. Overs. IV. 28):

Det er stor Fare,
Hvis din Fod snubler,
Naar du i Striden gaaer;
Forræderske Diser
Staae dig paa begge Sider
Og ville dig saaret see.

84. Som Norner siges de at "græde over blege Lig" i *Atla Qvida* (cf. æ. E. III. 146). *Sigmunds* spaaende (ɔ: raadgivende) Diser *(Spádisir)* ledsagede ham i hans sidste Kamp og beskjærmede ham mod Hug og Saar, indtil *Odin* selv berövede ham Sejeren. *Vols. S.* hos *Rafn* II. 40.

85. Eller *Norner*, egentlig *Hamingier*, som de kaldes i Originalen. *Edda ant.* I. 237, Dansk Overs. II. 252, 260.

86. Denne Lære tilhörte vel (i Italien) oprindelig Etruskerne, hvilke nogle Lærde nu tillægge en nordisk eller germanisk Oprindelse. *Horatius* synes derimod kun at antage en *Genius*, som snart er hvid, snart sort *(albus et ater)* L. 2. *Epist.* 2, 189. See ellers *Servius* til Æneidens VI. 743. At Nogle i Norden havde en lignende Tro (foruden den bekjendte om Lys- og Sort-Alferne) sees af *Gisle Sursöns Saga* (22, 24, 30 og 33 Kap) om de tvende Qvinder (hans Diser eller Fylgier), som ofte viste sig for ham i Drömme, af hvilke den ene tröstede ham og gav ham gode Raad, men den an-

den sögte at plage ham og glædede sig over hans Uheld. Lamadyrkerne antage ogsaa en god og en ond Fölgeaand for hvert Menneske. *(Bergmann Wander.* III. 55).

87. Som *Censorinus de die natali Cap.* 3. "*Genius est Deus, cuius in tutela, ut qvisqve natus est, vivit. Hic, sive qvod ut genamur, curat, sive qvod una genitur nobiscum; sive etiam, qvod nos genitos suscipit ac tuetur: certe a genendo Genius appellatur. — — Genius ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto longius abscedat; sed ab utero matris acceptos ad extremum vitæ diem comitetur.*" — Saaledes kunde man og, af etymologiske Grunde, falde paa den Mening, at *Hamingia* betydede det Væsen, der först gav Fosteret sin Ham eller Skikkelse o. s. v. Hermed stemmer *Servius* fuldkommen overens *(Genius est numen, qvod nobis nascentibus datur)* — samt endvidere *Aufustius* (hos *Festus*): *Genius est Deorum filius & parens hominum, ex qvo homines gignuntur, & propterea Genius meus vocatur, qvia me genuit.* Andre udgave *Genius* for at være en Sön af *Jupiter*, uden Tvivl som den almindelige Livgiver, ligesom *Odin* hos os. Her spore vi da end en ældgammel Overensstemmelse i begge Folkestammers Tro paa Sjælens guddommelige Oprindelse. Geniernes Dyrkelse smelter sammen hos Romerne med Troen paa *Lares* og *Manes*, ligesom de og tillagde visse Slægter, Folk, Lande, Steder o. s. v. sine Genier eller Skytsaander Det samme var Tilfældet blandt vore Forfædre, da de sammenblandede Troen paa Fylgierne med den paa Alferne og Landvætterne. Saaledes fortælles det f. Ex. i Landnama (Kjöbenhavns Udgave S. 316) hvorledes synske Mænd saae at disse Vætter *(genii loci)* led-

sagede *Hafur-Biörn* til og fra Tinget, men hans Brödre paa Jagt eller Fiskerie. Landvætterne dyrkedes uden Tvivl ved de saakaldte *Alfablót* (Alfoffre), ligesom Diserne ogsaa havde en saadan aarlig Fest. See nedenfor §. XV. De svarede da saaledes tildels til de elementare Guder (for Jord, Vand, Luft o. s. v), som af *Festus* kaldes *Dei geniales* — samt endvidere og i Særdeleshed til de saakaldte *genii loci*.

88. See *Tibull. Eleg.* III. 6, 48, IV. 6; 13, 15.

89 See ovenfor I. 115 o. f. II. 217-218. De gamle Persers *Feruerer* svare i mange Henseender til vore Forfædres Fölge- eller Skyts-Diser. De mentes af Nogle at have været nöje forbundne med Sjælen i Himmelen, förend den indgik i det jordiske Legeme. Zendskrifterne forestille dem som qvindelige; enhver Guddom eller Engel havde sin Feruer og ethvert got Menneske en saadan Beskytterinde. De ligne Valkyrierne og Diserne deri, at de ofte viste sig i krigerisk Rustning, som kjæmpende mod de onde Aander til Menneskenes Forsvar, samt tillige deri, at de udgyde Himmelens Vande over Jorden og gjöre den frugtbar, hvilken Forretning vore Forfædre ogsaa anviste de saakaldte Landdiser (eller qvindelige Landvætter). De vaage i det Höje, fare gjennem Luften og ledsages af Vindene. De hjelpe til Sejer, Held og alle Ønskers Opfyldelse for de Levende — samt paakaldes endogsaa for de Afdöde. Undertiden sees de afbildede i den Persons Skikkelse, hvem de tilhörte; nogle viste sig som himmelske eller rene Dyr eller Fugle o. s. v. See *Rhode heil. Sage des Zendvolks* S. 104 o. f. *Creuzer* l. c. I. 702, 720; III. 40, 58; IV. 211. *Meyer mythol. Wörterbuch* II. 70 o. f.

90. See *Edda ant.* I. 30, Dansk Overs. I. 97, 122-124. Det dunkle Ord *mögþrasi* eller *mavgþrasi* forekommer mig at maatte oversættes ved *hominum continua vel perpetua generatio*, saa at *Meyar mögþrasis* (Nornerne) saaledes her kaldes Menneskeslægtens Forplantnings bestandige Vedligeholderinder.

91. *Vatnsdœla Werlauffs* Udg. S. 148, *Halfs* og hans Kjæmpers Saga, hos *Rafn* l. c. III. 54.

92. *Disarsalr* nævnes i *Ynglinga-Saga* 38te Kap. (Hkr. I. 42) — i *Upsal*, og synes der at have været en Offerkreds, omsat med Stene. Som en höj Bygning eller Taarn, i Nærheden af *Baldurs* Tempel, nævnes den derimod i *Fridthiofs Saga*, hos *Rafn* l. c. III. 83. Jfr. *Hervarar-Saga* l. c. S. 102, hvor Disernes Dal (eller Sal) omtales.

93. See f. Ex. *Viga-Glúms Saga*, *Holums* Udg. S. 196. *Saga Egils Skallagrimss.* Khvs. Udg. S. 205. *Hervarar-Saga* K. U. p. 6, hvor Diseoffret udtrykkelig siges at være holdt om Hösten eller ved Vinterens Begyndelse. Det er vel muelig at alle Diser (Gudinder, Norner, Valkyrier o. s. v.) ere blevne dyrkede ved denne Höjtid. Det var ved den (som Vinternatsfest) at Diserne, som Fylgier, "krævede deres Skat af *Sidu-Halls* Slægt", fordi de ikke fik eller fremdeles skulde have flere Offre). See ovenfor §. XIV. Anm. 81. Ellers seer man at Qvinder vare tilstede ved disse festlige Gjestebude, og at Möer iagttoge derved visse natlige Skikke eller Ceremonier (som Idolernes Maling eller Salvelse) o. s. v. I *Fridthiofs Saga* S. 102 ommeldes og et Diseoffer tidlig i Foraaret. Det er maaske det samme, som, efter *Hervarar-Saga* (l. c. S. 124) blev holdt hos Reidgotherne i Februari Maaned til *Freyas* Ære — (ligesom *Freyr* og af Nogle blev

dyrket ved Disernes Höstfest; — see *Gisle Sursöns Saga* l. c. S. 146. Den svarer uden Tvivl til de Svenskes store Offerfest i Maaneden Goe, som var forbunden med Marked og Storting; see *Hkr.* l. c. II. 97, samt *Olai Magni Hist. Gent. Sept. Brev.* S. 140 om *Distinget* (eller Disefesten) i Februar, der endnu beholder det hedenske Navn som stort Marked.

94. *Halfs Saga*, *Rafns* Overs. l. c. III, 34.

95. *Krakemaal*, oversat af Samme, l. c. 1ste B. 3die H., S. 96. Jfr. *Eyvind Skaldespillers Håkonarmål*, hvor *Odin* udsender Valkyrierne for at modtage den faldende Konge. Hkr. I. 161.

96. See *den ældre Edda* IV. 163, *Volsunga-Saga*, *Rafns* Overs. S. 128.

97. *Gisle Sursöns Saga*, *Holums* Udg. S. 157, 170. *Den ældre Edda* II. 255.

98. Jeg tillader mig her at bemærke nogle Levninger af Oldtidens Tro paa Diser og Fylgier, som endnu spores i Nordboernes Sprog og Almuesagn. I Island bevares Mindet *a)* om Skytsaanderne, ved det almindelige Ordsprog: *Ecki eru allar Disir daudar*, d. e. "endnu ere ikke alle Diser döde" ɔ: "endnu er ikke alt Haab forsvundet; Skjæbnen kan endnu forandre sig." *b)* Om de qvindelige Alfer eller Landvætter, ved den endnu i visse Egne af Vestfjordene gjængse Overtro om de saakaldte *Land-Diser* og deres Klippeboliger, som ikke maa foruroliges eller vanhelliges. Levningerne af deres Föraarsfest i Sverrig, under Navnet *Disting*, ere för ommeldte. Deres Efteraarshöjtid lever endnu i de Skotske Almuesagn om Feernes höjtidelige aarlige Sammenkomst paa Alle-Helgens-Aften; see *Walter Scott Minstrelsy* l. c. II. 179 o. f. Overhoved synes

den skotske Overtro om visse Afdödes Ophold hos Feerne, at nedstamme fra Meningerne om deres Optagelse i Disernes eller de Underjordiskes Boliger. Hverken Tid eller Plads tillade mig at anföre flere Overensstemmelser af forskjellige fremmede Folkemeninger, paa een nær, som forekommer mig at være höist mærkværdig. Troen paa den nordiske *Fylgie* lever muelig endnu hos et lidet Folk, som i Aartusinder har været adskilt fra den nordiskgothiske Stamme — i den Bjergegn af Markgrevskabet *Mähren*, som kaldes *Kuhländchen*. En Samling af dets Almueviser er udgivet af *Joseph George Meinert*, under Titel af *Fylgie*, i Wien 1817 — og er bleven saaledes opkaldt af ham efter en Skytsaand, som endnu forestilles dramatisk blandt hine enfoldige Hyrder. Jeg anförer Beretningen herom med hans egne Ord (Fortale S. III-IV.): "I hint "lille Land lærte jeg at kjende en Aand, som Land-"folkene der kalde *Fylgie*, og som undertiden viser "sig for dem til Opmuntring i de lange Vinterafte-"ner. Dette skeer nemlig ved en net Maskering, i "det man forlænger kunstigen den menneskelige "Skabning ved at ligge paa Hænder og Knær, samt "skjuler den ved hvide Lagener; det höjere Væsen "söger man at antyde ved grönne og röde Baand "og en Art af Maaner eller Sommerfugle-Vinger "paa Hovedet. Langsomt og sagte svæver Skikkel-"sen ind i Forsamlingen, og hæver sig siden op i "en Sphinxes Stilling, for at synge landlige Viser "og uddele smaa Gaver — saa at det ikke ender "sin Rolle, uden at henvende Menneskets Tanker "til en Guddom, som er det venskabelig hengiven. ""Dette" — siger Udgiveren endvidere — "er en "uskyldig Levning af Forfædrenes Natur-Dyrkelse,

"som jeg för har oversat urigtig ved *Feegig*, men "har sideu gjenfundet *Fylgie* i den Skandinaviske "Mythologie. Hvorledes disse Aander ere komne "fra det germaniske (rettere gothiske) Norden til "*Kolandet (Kuhländchen)*, og hvorfor de qvindelige "blot have holdt sig her, det kan vel for det förste "ikke udforskes, hvis det ellers ikke hörer til Aan-"derigets Hemmeligheder. Jeg veed ikke om det "vil lykkes dette Værk at svare til en *Fylgies* Navn "ved sit Indhold, men vist er det, atdet har en Skyts-"aand nödig til at blive en Forraadsbog for de tyd-"ske Oldtidslevninger, som hidindtil have holdt sig "vedlige i Kolandets Indvaaneres og dets beslægtede "Naboers Mundart og Meninger, Sagn og Sange, "Sæder og Skikke. Vistnok er det og, at hin gode "Aands Aabenbaring har rört mig dybt og indgivet "mig det Forsæt at samle og udgive nærværende "Værk, hvormed jeg og har beskjæftiget mig i fire "Aar." Saa vidt, Hr. *Meinert*. — Herved maa jeg erindre, at Forfatteren (hvorover man ej heller maa undres) ikke har været saa bevandret i den oldnordiske Aande- og Gudelære, at han kjendte Fylgiernes rette Kjön, nemlig at det stedse var qvindeligt, og at Kolandets Indbyggere havde fuldkommen Ret i at beholde dem i denne Form. Ved de ommeldte *Sommerfuglevinger* erindres vi om det svenske Navn for en Sommerfugl, *Käringsiäl* (Qvindesjæl), som atter erindrer om det Græske *Psyche*, hvilket *Ihre* allerede har bemærket (*Glossar. Sveo-Goth.* II. 529). Maanesmykkerne pege derimod til *Freyas* og Nornernes Dyrkelse, med hvilken Diserne var saa nöje forenet. Endelig henviser jeg om disse *Skytsnorner* (som *Gräter* kalder dem) til hans ypperlige Afhandlinger *über die Nornen* i *Nordische Blumen* 1789 S.

75 o. f. Det bör og bemærkes at *Kuhländchens* Indbyggere formodentlig nedstamme fra de gamle Gother, som fordum i en lang Tid beherskede de Egne, som de nu beboe. Ligesom man ellers her i Norden, i de kristne Tider, forvandlede Lysalfer til Engle, saa bleve Diserne og i den nye Tro omdannede fra hedenske til kristelige. Saaledes befaler *Solens Sang* hver Uge at tilbede *det guddommelige Ords Diser*, hvorved da vel tildels *Maria* og andre Helgeninder menes; ogsaa dem udvalgte man til sine beskyttende Aander. See *den ældre Edda* III. 195, 206, 222.

99. Ellers have Gjengangerne endvidere disse tvende Benævnelser i Nordens Oldsprog, som endnu bruges i Island: 1) *Draugr (Draugur)*, hvilket dog desuden betegner en hentörret Træstamme, der har mistet Saft og Kraft, samt synes saaledes at pege til Mythen om Menneskets Skabelse af Træstammer. Ordet forekommer ellers i den bekjendte Drotqvads-Vise, der udgjör Indskriften paa Runestenen i *Karlevi* (ɔ: Karlenes eller Mandfolkenes Helligdom eller Gravsted) paa Øland (og som, efter min Mening, neppe er yngre end Hedendommen paa den nævnte Øe) — med disse Ord:

Fólgin liggr hins fylgdu
Fleistr vissi þat meistar
Deidir dólga þrúdar
Draugr i þeimsi haugi (o. s. v.)

Ordenes prosaiske Omskrivning bliver, uden al Tvang, denne: *Deydir dólga, hins (hinn es) meistar (meirstar, mestar) þrúdar fulgdu (fylgdu) — þat vissi fleistr (fleirstr, flestr) — liggr fólgin draugr i þeimsi haugi* — og Oversættelsen fölgende:

Den Fjenders Drabsmand, hvem de störste *Diser*
Har fulgt (og det de fleste
Har vidst) som jordet Dödning
I denne Gravhöj ligger.

Jeg tilföjer kun: at *þrúdur* her staae for det nu mere brugelige *þrúdir* (ligesom man fordum skrev *rúnar* istedetfor det nu brugte *rúnir)* — men at Ordet (som egentlig betyder *de stærke)* var en digterisk Benævnelse paa Valkyrier og Diser (som krigeriske Fylgier eller Hamingier). See Text. ovenf. (især §. XV.). *Thors* Datter hedder *þrúdur* (Styrke) og det var ligeledes Navnet paa en Valkyrie — hvorfor det og kan tillægges alle slige Diser. See f. Ex. *Edd. ant.* I. 57, 710, II. 858. Dansk Overs. I. 180, IV. 286. *Den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 39, 101. Heraf ogsaa tildels det nyere Danske og Tydske *Drude*, da de mythiske og formeentlig tryllekyndige Qvindevæsener betegnedes med denne hedenske Benævnelse. I Qvinders Egennavne optoges den og ligefrem som *þrúdur (Thrude) Geirþrúdur* (hvoraf *Gertrud* o. s. v.) ɔ: Spydstyrke, Vaabendise (Valkyrie) o. s. v. Jfr. *Lilliegrens* Afhandling om Vers i Runeskriftet (Scand. Selsk. Sk. 17de Bind). 2) *Apturgánga*, der svarer fuldkommen til de Danske Gjenfærd og Gjenganger. *F. G. Welcker* söger at indföre dette Ord i Tydsk, som *Wiedergänger* (i hans Skrift: *die Aeschylische Trilogie &c.* 1824, S. 461).

100. *Loke* kaldtes ogsaa *Loptur*; see ovenfor I. 354, II. 60 o. f.

101. See f. Ex. *den ældre Edda* III. 33, IV. 36, 37, 55, 95; jfr. I. 8, samt *Ynglinga-Saga* 38 K. Ved en Hoppes Hjerte besjæledes vel det Billede, som Jætterne æltede sammen af Leer og kaldte

Möckur-kalfe (see *den yngre Edda* l. c. 109, *Nyerups* Oversætt. S. 117); ligesom et Træbillede i en Mandsskikkelse mentes at kunne oplives ved Trolddom af et Menneskehjerte, som lagdes deri. See *Olaf Tryggvesöns Saga*, Skalh. Udg. S. 208. Ellers er det vel mueligt at Ordene:

"Fandt han et halvstegt
Hjerte af en Qvinde"

skulle forståaes allegorisk om Elskovs Brynde, som havde drevet *Angurbode* eller *Guldveige* til Forbindelse med *Loke*; thi hin Jættindes Fostre vare Verdenslangen, Afgrundsulven og Döden eller Dödsgudinden. *Freya* kaldes ellers *Ild-Veninde* i de eddiske Digte, og *Sorgen* siges at *tære Hjertet* o. s. v. Jfr. *d. æ. E.* III. 20, 33.

102. Mærkeligt er det da at Græker og Romere digtede, at *Vulkan* var Fader til *Pandora*, fra hvem alle Ulykker kom over Menneskeslægten, samt endvidere til mange onde og grumme Rövere, som *Cacus* o. fl. Jfr. *M. Bastholms Gr. og R. Gudelære* S. 202. *Typhons* Forvandtskab med den skadelige Ild er vistnok unægteligt, og da er det ligeledes mærkværdigt at Ægypterne ansaae de saakaldte typhoniske Mennesker for onde, fordi de lignede ham.

103. See *den ældre Edda* II. 287, 308-309.

104. L. c. S. IV. 40:

Ej Skjoldungers Ætling
Sigurdrifa maa
Af Sövnen opvække —
Det Norners Dom forbyder;

o: under Straf af alle de Ulykker, som skulde blive denne skjæbnesvangre Handlings langvarige Fölger.

Sigurds Forelskelse, som var en Fölge af den her forbudne Handling, skildres saaledes af *Griper* (IV. 11):

> *Heimers* den favre
> Fosterdatter
> Dig fleste Glæder
> Vil betage;
> Ej en Sövn du sover,
> Ej om Sager taler,
> Ej Mennesker ændser,
> Uden Möen du seer.

Denne heftige Kjærlighed bortdunstede dog siden, og dens Löfter forglemtes, hvorfor Skjaldene beskyldte *Grimhildes*, *Gudruns* Moders, Trylledrik.

105. L. e. IV. 62 o. f. 91 o. f. 102. Paa den anden Side fortjener det og at anmærkes, at *Gunnars* overdrevne Kjærlighed til hans Hustru og deraf flydende Attraa til at opfylde hendes Villie, forförte ham til det sorteste Forræderie, hans uskyldige Svogers Mord og flere Forbrydelser — til hvis Udförelse han atter forledte sine Brödre, samt forberedte saaledes deres fælles Undergang. See S. 55 o. f. — *Mones* Betragtninger over *Lokes* nys anförte Tilnavn ere meget rigtige: "*Lä* ist vielbedeutsam, Lüge und Laehe, Verderben, Falschheit und Sehlauheit sind darin begriffen; diese Uebel hat *Loke* zu einer Wiszenschaft gemaeht *(lävisi*, Rabenr. 8); darum heiszt er ein Wisser der Falschheit *(läviss)* und Liebhaber derselben *(lägiarn)*. *Lä* und *mein* seheinen die Gegensätze der göttlichen Natur, jenes dem geistigen, dieses dem leiblichen Streben derselben entgegen zu stehen." *Gesch. des Nörd-Eur. Heidenth.* I, 435. Herved fortjener det at bemærkes, at Ordet *Læ* i physisk Henseende betyder Gift og Lue

(ellers *leygr*, *logi)* — samt at *læ* og *lá* (Blod), *Lodurs* eller *Lokes* Gave, synes at være beslægtede (ligesom Blodet er varmt) og antages endog af visse kyndige Sproggrandskere for det samme Ord.

106. *Havamaal* i *den ældre Edda* III. 133, 134, 135. Der siger *Odin* til de Elskende:

Favert skal du love
Og fast lade blive.

Overtrædelsen af denne Regel frembragte, som nys meldt, *Budlungers*, *Niflungers* og *Gjukungers* Ulykker. Det i Texten anförte gode Raad er ellers fuldkommen Hesiodisk.

107. Sammesteds III. 135. Jeg behöver neppe at anmærke, at disse *Odins* moralske Regler ere forfattede af hans Præst i Gudens Navn, ligesom saa mange andre Sidestykker i Hebræers, Persers, Inders o. fl religiöse Digtninger. Selv de vilde Nordamerikanere inddele ellers ogsaa deres Sædelære efter *gode* og *onde* Grundsætninger eller Handlinger. See §. XXXVII.

108 *α*. Det er da saa meget mere begribeligt, at han kunde have bidraget til Menneskets skjönne Udseende, forsaavidt nemlig at det skjuler et ondt Sind og lokker til fordærvelige Udsvævelser. Den ædle og rene Skjönhed kunde dog menes at have sit Udspring fra den himmelske *Ve*, som Ildens ætheriske Genius. Saaledes har man ellers saa tit sagt, at de *gode* Mennesker vare Guds, men de *onde* Djævelens Börn.

108 *β*. See *den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 52, 106. *Nyrups* Overs. S. 39 o. f. *Den ældre Edda* II. 285 o. f. Jfr. 295, 296, 301, 304.

109. See f. Ex. *Ströms Söndmörs Beskrivelse* 1ste Del (i Ordbogen). *Wilses Beskrivelse over*

Spydeberg Præstegjeld S. 251. *Hallagers norske Ordbog* S. 68, 71.

110. I Islandske Talemaader ommeldes saaledes *Loke* dels overhoved som den hærgende eller skadelige og dels især som den vulkaniske Ild. Et Ukrud, som endog Dyrene ikke æde, kaldes hans Havre af Almuen i Vensyssel. Saaledes betragtedes *Loke* i Oldtiden overhoved som Ophavsmand til alle physiske og moralske Ulykker, ligesom *Ahriman* af Perserne, *Typhon* af Ægypterne og Djævelen af deKristne. See ellers om *Lokes* Oprindelse, Natur og Væsen, *den ældre Edda* II. 273 o. f. IV. 253-256. Jfr. ovenfor II. 134-148, hvorved jeg dog maa bemærke, at Navnet *Loke* i den nordiske Mythologie tillægges tvende Personer, *Udgaards-Loke* og *Asa-Loke*, der vel oprindeligen vare Et, men at den Sidstnævnte i al Fald maa betragtes som emaneret eller nedstammende fra den Förstnævnte. Herom vil ogsaa mere forekomme i det Fölgende.

111. See herom ovenfor I. 6 o. f. II. 1 o. f.

112 α. Originalen lægger her til:

Usikkrere er det,
Som man eje kan
I en Andens Bryst.

Saaledes siger og den græske Digter hos *Athenæus*: "Gid jeg kunde aabne Enhvers Bryst og see ind i hans Sjæl, for at erfare om min Ven mener det vel med mig." See *Thorlacius Pop. Aufs.* S. 145.

112 β. *Havamaal* i *den ældre Edda* III. 105, 106, 116. Vid *(Vit)* er her egentlig det samme som Forstand. Særdeles mærkeligt er det, at den gamle Digter dog antager, at for megen Visdom ikke er tjenlig for Mennesket (og derved synes min Gisning om Anledningen til Mythen om *Hæner*,

som Forstandens Giver — ovenfor II, 61 —, at bekræftes):

Hver Mand bör være
Viis til Maade,
Aldrig han være for viis!
Thi viis Mands Hjerte
Bliver sjelden gladt,
Naar den veed Alt, som det ejer — —
Ej bör man vide
Sin Skjæbne forud;
Da har han sorgfriest Sind.

Desuden maatte "hver Mand" vistnok ikke være "for viis" med Hensyn til Præsters og Præstinders mystiske Viisdom, som de havde forbeholdt deres egen Slægt eller udvalgte Lærlinge. Nordens gamle Religious-Indretninger vare ikke (ligesaalidet som Oldtidens övrige hedenske Folks) frie for Præstebedrag, der maaske dog undertiden var til Nytte for den store raae Hob, som derved holdtes i Tömme. Vistnok synes Præsterne (ligesom Druiderne o. a.) at have forbeholdt sig selv de höjere Troeskundskaber og især deres physisk-mythiske Anvendelse paa Samfundslivets Styrelse og Institutioner, f. Ex. Kalenderens Udregning (der sattes i Forbindelse med Gudsdyrkelsen, især ved bestemte aarlige Höjtider) Lægekunsten (som, ligesom hos Ægyptere, Grækere og Østerlændere), udsmykkedes med Besværgelser og Runetegn, Anvendelse af formentlig guddommelige eller magiske Planter o. s. v. Alt dette, saavelsom den nöjere Kundskab om Mythologien, synes kun at have været forbeholdt Præsternes Lærlinge, som vare bestemte til engang at indtage deres Plads, og de, som vare indviede heri, kaldtes *Gudkyndige* eller Theologer *(Godmálugir)*;

see *Edda ant.* I. 143, Dansk Overs. II. 55, 73, 86. Disse Præsternes hemmelige Lærdomme omtales — men næsten, desværre! kun nævnes — i *Odins Runesang*, samt tildels ogsaa i *Lodfafnersmaal*, hvoraf den synes at udgjöre en egen Afdeling, der angik Lærdomme, som ansaaes for mere mystiske end de för fremsatte; de have vistnok været foredragne i Digte, der indeholdt Forskrifter for Offringer, Bönner, Runeskrift og visse mystiske Sange, der vel tildels brugtes ved Gudsdyrkelsen (f. Ex. en Formular ved den hedenske Daab), dels i forskjellige Farer, hvorfra de mentes at redde ved magisk Kraft, og bestode vel egentlig i Psalmer og Bönner, hvis vidunderlige Magt næsten alle Folk have antaget — dog især naar de fremsagdes af Præsternes Mund. Hertil kom ogsaa beskjærmende Krigssange, samt erotiske og nekromantiske Trylleqvad, som undertiden muligen ere blevne dyrt betalte af de overtroiske Profane, hvis Overtro paa den Tid vi ej kunne undres over, da en saadan endnu gives i fuldt Maal i vor höjtoplyste Verdensdel og i nærværende nittende Aarhundrede. Her nogle Brudstykker til Pröve; (thi den mærkelige Indledning og min Mening derom har jeg alt anfört ovenfor II. 203 o. f.):

a) vedkommende psychisk og physisk Lægekunst:

De Sange jeg kan,
Som Fyrstens Hustru ej kan,
Ej nogen Mands Slægtning;
Hjelp hedder en,
Men den dig hjelpe kan
Mod Kummer og Sorger
Og Syger alle.

Det kan jeg for det andet,
Hvad Mennesker behöve,
De, som ville Læger leve. —

β) vedkommende mythologisk Religionskundskab:
Skal jeg i Folkesamqvem
Guder opregne,
Aser og Alfer
Jeg alle vel kan skjelne,
Det faa Udannede kunde.

γ) festlige eller mystiske Religionssange:
Det kan jeg — — —
Hvad Dvergen *Thjodreyrer* sang
For *Dellings* Dörre.
Styrke sang han Aser,
Fremgang Alfer,
Viisdom Præsternes Gud.

δ) andre ceremonielle Sange:
Det kan jeg — — —
Hvis en Yngling jeg skal
Med Vand besprænge,
Ej skal han falde,
Skjönt han i Fægtning stedes,
Ej segner den Mand for Sværd.

ε) de *skriftlige* Runer, hvori saavel de *tænkte* som de *mundtlige* og kunde indfattes:
Runer skal du finde
Og forklarede Stave (ɔ: *Bogstaver, Karakterer*).
Ret store Stave,
Ret stærke Stave,
Dem malte den store Taler,
Dem gjorde höje Guder,
Dem risted (ridsed) Guders Hövding.
Odin stifted dem blandt *Aser* o. s. v.

Lærlingen burde lære hvorledes de skulde ridses eller indskjæres, raades eller læses, pröves (naar de vare udviklede eller sammensatte) o. s. v. Jfr. Valkyrien *Sigurdrifas* Rune-Viisdom eller hemmelige Lærdomme (i *den ældre Edda* IV. 44 o. f.) ved det Guderne viede Bæger (*Odreyrers* Sindbillede) eller Viisdomskarret:

Drik jeg dig bringer,
Herlige Kjæmpe!
Blandet med Kraft
Og skinnende Hæder.
Fuld er den af Sange
Og signende Taler,
Gode Trylleqvad
Og glædende Runer. — — —

Ved alt dette maa vi vel erindre, at *Runer* betyde *Hemmeligheder*, *Mysterier*.

113 α. Sammesteds III. 120, 122. Paa et andet Sted bemærkes særdeles fyndig:

Baal saae jeg brænde
For den rige Mand —
Död laa han udenfor Dörren —

(da han, fra al sin Rigdom, hvorpaa han saa længe havde stolet, skulde lægges paa Ligbaalet). Sammesteds S. 120.

113 β. *Keating* fortæller, at en Britte spurgte de Amerikanske (langt fra de civiliserede Indbyggere bortfjærnede) *Potawatomiers* Hövding *Wennebea*, hvad der udfordredes til at kunne kaldes *en god Mand?* Han svarte strax: "at en saadan Mand maatte have milde Sæder, være blid og omgjængelig mod alle Mennesker, helst med sin egen Hustru. Gjestfri og gavmild maatte han især være. En god Mand vilde hverken tilraade eller udöve Ægteskabs-

brud eller Lösagtighed. Selv i Drikkegildet viste han sig ikke barsk eller trættekjær." *(Narrative of an expedition to the source of St. Peters river, Lake Winnepeck &c. London* 1825). Alt det selvsamme læres i Havamaal. Jfr. nedenfor §. XXXVII. (især Anm. 190).

113 γ. Höist mærkværdigt er det, at en Baco af Verulam forklarede den pythagoreiske Regel: "Fortær ej dit Hjerte" (eller: "Lad ej dit Hjerte tæres") saaledes: "Opsög dig en Ven, i hvis Barm du kan udgyde al din Kummer." Saaledes maa den og uden Tvivl forstaaes — mener *Börge Thorlacius.* See hans *populäre Aufsätze* S. 132. De forskjellige tydelige Levninger af Pythagoreisk og Hesiodisk Lære, som forekomme i *Havamaal* og flere af vore ældste Digte, synes at vise en radikal Overensstemmelse mellem den oldgræske og oldnordiske Moral, der saaledes maatte være ligesaa gammel, som Sprogenes endnu tydelige Slægtskab.

113 δ. Sammesteds III. 112, 114, 115, 133, 134, 135. Jfr. 132. — Til *Havamaals:*

Man sin Vens
Ven bör være
Og Gave med Gave lönne —

svarer fuldkommen det Hesiodiske:

τον φιλεοντα φιλειν και δομεν ὅς κεν δω.
(Εργα κα ἡμεραι. v. 353.)

Lignelsen om det eenlige Træ bruges endnu af de Mongoler, som ere undergivne Chinesernes Herredömme. Saaledes hed det i en Hövdings Tale til en Russisk Geistlig: "Et gammelt Træ, som staaer afsondret og ene, vil snart falde omkuld; understöttes det derimod af andre yngre Træers Grene, vil det endnu kunne modstaae Stormenes Anfald."

Timkowski l. c. I. 135. Neppe skulde man troe, at selv de Franske have fundet de hedenske Nordboer at være höflige og behagelige i Omgang. Dog siger Munken *Alberichs* Krönik om dem (til Aaret 875): *Est gens Normannorum gratiosa qvocumqve venerit et affabilis.* Saxerne derimod beskriver han som vilde (*feroces*) i deres Adfærd eller Sæder. Vore Forfædre have da ikke allene lært, men ogsaa udövet *Havamaals* selskabelige Forskrifter, af hvilke vi maaske kun have en ringe Del tilbage. Vort Sprogs Litteratur kan opvise tvende hertil hörende skjönne Afhandlinger; den ene om *Venskab hos de gamle Skandinaver* af *P. E. Müller;* den anden om *deres Kjærlighed* og overhoved *Qvindekjönnets Kaar i det gamle Norden*, af *Engelstoft*, hvormed *Skule Thorlacius's* indholdsrige latinske Skrift om *deres Ægteskaber* kan jævnföres. For Sammenligningens Skyld bemærker jeg og *Börge Thorlacius's* ypperlige Afhandling om *Venskabsbegrebet* blandt Grækerne; der anföres det af *Aristotales's* Skrift derom: at den Rige ikke kan være lykkelig, uden at have En, som han kan gjöre vel imod. Jfr. forskjellige her af *Havamaal* anförte Steder.

114. Sammesteds III. 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 133, 134, 135.

115. *Den ældre Edda* IV. 51.

116. Sammesteds III. 126.

117. Sammesteds IV. 51, 52, samt III. 131, 132, 135. Ogsaa disse Vers svare i Hovedsagen til *Hesiods* v. 373 o. f., hvorved deres sande Mening tillige oplyses. Her maa man og tænke paa Fortællingen om *Dalila* og *Samsons* Död, samt flere ældgamle af samme Art.

118. Sammesteds III. 130, IV. 50, 51.

119. Sammesteds III. 109, 107, 110, 118. At Grækernes Gnomer især indskjærpe Forsigtighed, bemærker *Thorlacius* (Pop. Anfs.) S. 144, og anförer blandt andre denne, opbevaret af *Athenæus*: "Under enhver Sten ligger en Skorpion; vogt dig, Kjære! at den ikke anfalder dig!" Jævnför Begyndelsen af *Havamaal*:

Alle Aabninger,
För du gaaer frem,
Skulle omskues,
Skulle betragtes;
Thi uvist er at vide,
Hvor Uvenner kunne
Træffes i Hus.

120 *α*. Sammesteds III. 110-111:

Viis tykkes den,
Som spörge forstaaer
Og svare ligervis;
Ej maa man dölge,
Hvad Alle faae at vide
Og skeer blandt Folk.

Jfr. nedenfor § XXVI. See endvidere *Rugmanns Greinir or gaumlum laugum* l. c. S. 18.

120 *β*. *Greinir or gaumlum laugum* S. 17. Jfr. *B. Thorlacius om de gamle Nordboers Tvekamp* i *Pop. Aufs.* S. 549, hvor det hele Lovsted meddeles i Oversættelse. Den lærde og sindrige Forfatters Mening om *Uplandslovens* höje Alder i sine væsentlige Grundlæg, bekræftes og af dens Sprog, som nærmer sig meget til det rene Oldnordiske eller Islandske. *Rugmann* synes ikke at have taget det anförte Sted af den nævnte Lov selv, men fundet det uddraget i en gammel Bog med denne Over-

skrift: *"Af þöm gamblu laghum, sum i heiþnum tima brukadhus, um kamp og einvighe."*

121. Sammesteds IV. 50. Jævnför endvidere III. 133:

Skifte Ord
Du aldrig skal
Med uklog Abe.

122. Sammesteds III. 109, 121, 136. Saaledes siger og det nyere Danske Ordsprog: *Fattigdom er ingen Lyde. Hesiods* Ord ere af samme Mening, naar han lærer: "at Fattigdom ikke bör foragtes, da den er tilskikket af Guderne."

123. Sammesteds III. 112, 113.

124. Sammesteds III. 117. Ogsaa for Krigeren er Aarvaagenhed nödvendig; thi for ham gjelder et lignende Raad:

Aarle skal den opstaae,
Som vil have en Andens
Gods eller Liv;
Sjelden liggende Ulv
Æde faaer
Eller sovende Mand Sejer.

Hermed stemme mange Danske Ordsprog og Sentenzer (hvoraf et findes hos *Saxo*, tillagt *Erik* den Veltalende, efter *Nyerups* Bemærkning). See min Kommentar l. c. S. 162 (hvor en besynderlig Lighed mellem disse og Hesiodiske Regler tillige ere anmærkede). Ellers hedder det (S. 108) paa et andet Sted (hvor Talen er om Aftenselskaber, i hvilke man vel maa deltage — men dog kun drikke til Maade):

Ingen Mand bebrejder
Dig som en Lyde,
Skjönt du ganger tidlig at sove.

125. Sammesteds III. 118, 132.

126. Sammesteds III. 118.

127. Sammesteds III. 104-105, 113. Dog maa den Reisende ej misbruge Gjestfriheden, ved stedse at ville leve paa Andres Bekostning. Smstds. 112:

Ej Gjest skal være
Stedse paa et Sted;
Kjær bliver kjedsom,
Om han for længe sidder
I en Andens Hus.

128. Sammesteds III. 111, 116, 119, 136.

129. See sammesteds III. 137; IV. 132. — At *Borgny* selv ogsaa troede, at Guderne virkelig vilde lönne *Oddrunes* ædle Daad, sees af hendes förste Udraab efter Forlösningen:

Saa hjelpe dig
Hulde Vætter,
Frigga og *Freya*
Og flere Guddomme,
Som du fra mig
Fjærnede Nöden!

Det kan bemærkes herved, at *Borgny*, som havde ladet sig forföre til forbuden Elskov, saaledes var bleven ulykkelig og forladt af Slægt og Venner. *Gisle Sursöns* Skytsdise gav ham og i Drömme de Raad: at han skulde vise sig velgjörende mod Fattige og Hjelpelöse, Döve og Halte. (See hans *Saga* l. c. S. 157). Jeg kunde anföre mange Exempler af troværdige Sagaer paa nordiske Hedningers ædle Handlinger, hvis Lejligheden tillod det. Her nævner jeg blot Bonden *Thorstein Tjaldstæding*, en Nordmand, bosat i Island, som med den störste Omhu ydede et i Nærheden landet Skibs pestbefængte Mandskab, med hvilket Ingen torde have

Omgang, sin personlige Opvartning og Pleje, indtil den sidste Mand var död af Sygdommen. See *Landnáma* Kbhvns. Udg. S. 544. Have end Fremmede, baade i ældre og nyere Tider, dömt meget umildt om Nordboernes Karakter, saa finde vi dog gamle Vidnesbyrd bevidne det Modsatte. *Adam af Bremen*, som ellers ikke var de da nylig kristnede Danske god, roser dem dog for stræng Overholdelse af Kydskhedslovene, ja siger endog paa et andet Sted, at deres udmærkede Sæder *(morum insignia)* kun fordærves ved (de kristne) Præsters Gjerrighed. Om de Svenske siger samme Forfatter, at de have nok af alskens Rigdom, og dog ikke ere hovmodige; *(nullis egere dicas Sveones opibus excepta superbia)*. Om de Svenske og Norske Landmænd, der dreve Qvægavl, beretter han, at de vare de ædleste Mennesker *(nobilissimi homines)*, som dog vel maa forstaaes om deres Byrd eller Herkomst, samt at de leve paa Patriarkernes Maade og af deres Hænders Gjerning *(ritu patriarcharum & labore manuum viventes)*. De hedenske Islænderes Tro og Sædelære omtaler han som meget lignende de kristelige. (See §. XXXVII.). Om de hedenske Saxer, de Danskes Naboer, anfører han endvidere det ældre Sagn af *Einhard* eller *Eginhard:* at de vare fredelige hjemme og sörgede for deres Medborgeres Held og Velstand med blid Velvillighed; — *(erant domi pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes)*. Disse Vidner kunne dog paa ingen Maade ansees for at have været partiske til de hedenske Nordboers Fordel. De ere og saa meget mindre mistænkelige, som vore Tider have frembragt lignende Beskrivelser over de saakaldte vilde Folks Sæder, af Mænd, som selv havde tilbragt adskillige Aar i

deres Selskab. Saaledes siger f. Ex. Parlaments-Advokaten *le Beau* om de Vilde i Nordamerika: "at de ere godmodige, omgjængelige og bevise mod Fremmede og Nödlidende den kjærligste Gjestfrihed, hvorved alle europæiske Folk maatte blive til Skamme." "Ja" — lægger han endelig til — "jeg kan her aflægge den Bekjendelse, at efterat jeg var kommet tilbage til den Verdensdel, der ansees for den skjönneste, der har det bedste Politievæsen og hvor Rigdom og Velstand findes i Overflod, har jeg meer end hundrede Gange önsket mig igjen at være kommet tilbage til de Folk, som vi kalde Barbarer." (Reise &c. — 1729 — l. c. I. 226). Paa Manges Domme over vore Forfædre er det fuldtsaa anvendeligt, hvad Franskmanden *Vialla de Sommierès* ej for længe siden har sagt om et Folk, der forekommer mig at staae paa et lignende Kulturtrin: "Man er endog gaaet saa vidt at sammenligne Montenegrinerne med Hottentotterne; vist nok er det, at de have alle Feil, som hidröre fra en ufuldkommen Civilisation, men derimod ogsaa alle de Dyder, som tilhöre den ufordærvede Natur. Man har drevet Spot med deres Gang, deres Sange, deres sædvanlige Levemaade, ja selv deres Sprog, dette heroiske Sprog, *som man ikke forstod*, og derfor ikke vidste at skatte, ligesom og deres Fordomme, Vildfarelser og Overtro, fordi alt sligt er anderledes beskaffent hos os. Fordi de, i Overensstemmelse med Menneskets Natur, ikke letteligt tilgive Fornærmelser, har man udgivet dem for Vilde og Barbarer. I, som have opirret Folket ved voldsomme og tyranniske Handlinger, beskylder det nu for Vildhed, fordi det ikke lod sig taalmodig slagte af Eders Soldater, ikke lod sig rolig udsue af Eders

fiskaliske Agenter — derfor er det et barbarisk Folk." *Ethnogr. Archiv* XII. 90. For en stor Del var det af de selvsamme Aarsager, samt tillige af Religionshad, at Frankerne kaldte de hedenske Saxer og Skandinaver Barbårer.

130. I det rhapsodiske *Havamaal* forekomme endvidere adskillige Regler, som man ikke kan henföre til ægte Moral, efter vore kristelige Troessætninger, men som dog af nogle af vore Forfædre synes at have været henförte til en klog eller nödvendig Levnets-Politik, og vi maa vel lægge Mærke til, at en saadan i hine raae, urolige og usikkre Tider var mere fornöden end nu omstunder, skjönt Mange endnu i Gjerningen fölge og udöve slige Regler. For Fuldstændigheds Skyld vil jeg anföre eller paapege dem her, skjönt jeg ikke antager, at de fordum ansaaes for at höre til *det gode Menneskes* ægte Moral. De ere da disse:

A. Latter man skal
Med Latter betale
Og Lögn med lös Tale.

Og Regler om Opförsel mod falske Venner:

Hvis du har en anden (Ven),
Som du troer ej vel,
Og vil du af ham Godt dog nyde,
Favre Ord du ham sige,
Men falskelig tænke
Og Lögn med Letsind betale.

Det er énd om den,
Hvem du ilde troer
Og paa hvem du ej kan lide;
Til ham skal du smile,

Tale mod dit Sind;
Gjengjeld skal Gaven ligne.

Disse Raad ere ellers temmelig overensstemmende med den ældgamle, hos alle Folk vedtagne Regel: *Lige for Lige.* I Anmærkningerne til den danske Overs. af *Håvamaal* (l. c. III. 151) har jeg anfört adskillige nyere danske Sentenzer af selvsamme Indhold. Selv Grækeren *Theognis* raader at behandle sin Fjende med skaanende Höflighed, til man faaer ham i sin Magt, men da at hævne sig paa ham, uden at lade nogen Undskyldning gjelde. S. *Thorlacius populäre Aufs.* S. 156.

B. Kjekhed ansaaes fordum for at være en af den frie Mands ypperste Egenskaber, og Bebrejdelse om Feighed en af de bittreste, som derfor, efter Manges Begreber, maatte udslettes med Blod. Derfra den fölgende krigerske Regel, som ikke indeholdes i gode Afskrifter af *Havamaal*, men nu findes i *Sigurdrifas Sang*, hvor den dog synes at være senere indskudt:

Alt er tabt,
Tier du stille,
Hvis feig du troer man er
Eller for vist det siger.
Husfællens Dom er farlig,
Naar god den ej kan vindes —
Den anden Dag du lade
Hans Aand udfare;
Lön saae den Ledes Lögn.

Jfr. ovenfor §. XXIII. Den samme Grundsætning hyldes endnu, som bekjendt, af vor Verdensdels Krigere, hvorfor vi ikke i denne Post kunde have

vore Forfædre noget at bebreide, om det end havde hört til deres almindelige Vedtægter.

C. I de ældste Tider udgjorde enhver Slægt et eget Statssamfund, til hvis Hoveder eller Styrere Rettens Forvaltning var overdraget, hvorved *Blodhævnen* blev til en *hellig* og *arvelig* Pligt. Efter at det gamle Norden havde faaet större og fuldstændigere Statsindretninger, paalagdes den dog saaledes den Dræbtes Arvinger i visse Maader, men avlede idelig de onde Fölger, at Manddrab tiltoge, istedetfor at forebygges, indtil hele Statens överste Bestyrelse endelig overtog *Blodhævnens Udförelse* til Menneskehedens store Lykke. Fra hine Usikkerhedens Tider skriver sig den følgende Regel i *Sigurdrifas* Sang:

Det jeg dig raader,
At aldrig du troer
Blodhævnerens Löfter,
Hvis Broder eller Fader
Du fældet har;
En Ulv opvoxer
I den unge Sön,
Om end ved Guld han glædes.

Dog vide vi, at Manddrab tit forsonedes (efter Lovenes Forskrivt), ved Mandebod til Arvingerne, og at slige Forlig i Almindelighed plejede at overholdes. Hertil vilde da og den *Havamaals* Regel höre:

Giv ej dine Fjender Fred!

hvis den burde læses saaledes; men *Varianter*, som jeg i min Danske Oversættelse har glemt at anföre, udtrykke sig saaledes:

Og giv dine Fjender Fred!

hvilken Mening Sammenhængen her og synes at udkræve:

Kjender du Andres Sorg (eller Uheld),
Betragt den som din egen,
Og giv dine Fjender Fred!

See *Edda ant.* III. 123 og min Danske Overs. III. 134. At der virkelig gaves nordiske Hedninger, der tænkte saaledes, viser, blandt andet, Goden (eller Præst-Hövdingen) *Ingemunds* Dödsmaade i *Vatnsdæla* l. c.

D. I adskillige Vers, som nu findes i *Havamaal*, fremsættes Beskyldninger mod Qvindetroskabs Bestandighed o. s. v., samt denne Strophe, hvori Digteren siger:

Reent ud taler jeg nu;
Thi begge Dele jeg kjender.
Karles Elskov Qvinderne svigter;
Da sige vi dem de smukkeste Ting,
Naar vi mene det mindst —
Det lokker ædle Sjæle.

Denne Maxime er endnu altfor almindelig blandt de Kristne, maaske mere end i selve Hedendommen, hvis bedre Moral ogsaa löd anderledes — (see ovenfor §§. XIX. XXI.). Dog paadigtede man fordum *Odin* selv (ligesom *Zeus-Jupiter)* et saadant Forhold, hvortil Grunden vel ligger i Naturdyrkelsens allegoriske Myther.

131. *Edda ant.* II. 209, 695, 928, (hvor jeg har sögt at godtgjöre de her ommeldte Skikkes hedenske Oprindelse og de anförte Steders Ægthed).

132. See *Eirbyggia Saga*, *Thorkelins* Udg. S. 176. Efter Kong *Frodes* Danske Love, som anföres af *Saxo* (i 5te Bog) skulde den, som forstyrrede de Afdödes Fred, miste sit Liv og selv ikke nyde nogen Begravelseshæder *(nullo funeris obseqvio donari)*. I den ældste Guletings-Lov betragtes Valrov som

Niddingsværk *(Paus Samling af gl. Norske Love* I. 158). Begravelsens Vigtighed for de gamle Germaner fremlyser af *Tacitus's* Beretning *(German.* Cap. 6) at de midt i Feldtslag, hvis Udfald var tvivlsomt, plejede at bortbære deres Döde. *(Corpora suorum, etiam in dubiis præliis, referunt).* De oldtydske Folks Love fastsætte ogsaa de strængeste Straffe for Valrov. See *Mone* l. c. I. 471.

133 *α*. *Den ældre Edda* IV. 120, 121. Den Afdödes Minde hædredes og vedligeholdtes ligeledes ved Digte, som *Egil Skallagrimssöns* over hans Söns Död (kaldet *Sonar Torrek)*, som vi endnu besidde — o. s. v.

133 *β*. See herom, samt om adskilligt andet til hele *Havamaals* Oplysning henhörende, Indledningen og Anmærkningerne til samme Digt (eller rettere Samling af Hedenolds Digte og Sentenzer). *E. ant.* III, 59 o. f., og den Danske Overs. III. 67 o. f., samt 146-172, hvor dets Overensstemmelse med de Hesiodiske Læredigte tillige vises.

134 *α*. Den hedenske saakaldte Spaaqvinde *Thordise* paa Skagestrand i Island, der i sin Tid var i stor Anseelse, modtog den rige *Kodrans* Sön *Thorvald* til Opdragelse, og med det samme en vis Sum, der skulde tilhöre ham, men vilde ikke antage de Penge, der vare erhvervede ved voldsom Inddrivelse af ubilligt Sagefald, eller ved Gjerrighed, som overdreven Landskyld eller Leje o. s. v. Hun opdrog ham og saaledes; at han, medens han endnu havde hedensk Tro, blev anseet for et af de ypperligste Mennesker i Dyd, Forstand, Tapperhed; Troskab, Beskedenhed, Gavmildhed og virkelig Fromhed, som anvendte alle de Rigdomme, han erhvervede, til Hjelp for Nödlidende og Krigsfangers Udlösning.

See *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Kbhvns. Udg.* 1825, I. 256-259. Det er denne *Thorvald*, hvem *Oehlenschläger* i sin *Palnatoke* har sat et nyt og værdigt Minde. Om *Thordise* (som synes at have været et Slags *Vala)* jfr. *Vatnsdæla*, *Werlauffs* Udg. S. 188.

134 *β*. Adskillige Forsigtighedsregler indeholdes ellers i *Havamaal*, som f. Ex. l. c. S. 104, 105, 106, 113, 131, 135, hvis Udövelse kun kan sigte til fornöden Selvbevarelse, og derfor ikke kan ansees for at være nogen egentlig Dyd. Hertil hörer og det Vink, som gives S. 118, om Nödvendigheden af Forsvarere eller Patroner i paakommende Tilfælde, og det Raad (108) at foretage vidtlöftige Reiser, for at erhverve udstrakt Menneskekundskab:

Den ene veed,
Som vide færdes
Og meget prövet har,
Hvilket Sind
Enhver bevarer,
Som er ved sund Fornuft.

135. *Den ældre Edda* III. 137, IV. 44. Sikkerligen ville her de gamle Indvendinger möde os, at meget af den her fremsatte Sædelære er af kristelig, ikke hedensk Oprindelse — ligesom den alvise og algode Gud ikke havde skrevet sin Lov i alle ufordærvede Menneskers Hjerte. Mindst er det vel overensstemmende med den kristelige Lære: stedse at antage *det Værste* om vore hedenfarne Stamfædres Tænkemaade og sædelige Grundsætninger, hvilken for mig ubegribelige Regel dog adskillige Forfattere synes at have antaget som en ufravigelig Rettesnor. En saadan Fremgangsmaade, (der nærmer sig til Grækernes, af *Strabo* i 15de Bog dadlede, altfor almindelige Dom om Barbarerne) mod-

strider ogsaa al sund historisk Grandskning. Hvilken Grund har man f. Ex. til at nægte vore Forfædre de mange Dyder, som *Tacitus* tillægger Germanerne (til hvilke han selv regner Skandinaverne)? — Jeg anseer det for overflödigt her at gjentage hans hertil hörende Beretninger, da de ere alle dannede Læsere bekjendte. Oldtidens asiatiske, græske og romerske Philosophers (især Stoikernes) Sædelære var ypperlig, skjönt de vare Hedninger. Det Samme kan man vel og tildels sige om Celternes Moral, forsaavidt den ikke var bedærvet ved Druidernes hierarkiske Politik, skjönt *Diogenes Laërtius* siger, at baade de og (de indiske) Gymnosophister i dunkle Lignelser og sindrige Sentenzer (formodentlig lignende vort *Havamaals*) fremsatte den Lære, at man 1) burde ære Guderne, 2) intet Ondt gjöre og 3) öve sig i Tapperhed. Her have vi vel, i faa Ord, Hovedsummen af vidtlöftige moralske Regler, som vistnok udgjorde en vigtig Deel af den Lærdom, hvorpaa Druidernes Lærlinge maatte anvende saa mange Skoleaar. Lamapræsterne (blandt Mongolerne og flere asiatiske Folk) fatte deres Moral temmelig kort i ti Bud, hvorved visse Dyder, der kaldes *hvide* eller *gode* Handlinger, paalægges, men de modsatte Laster, *sorte* eller *onde* Handlinger, forbydes de Rettroende. Hovedindholdet deraf svarer til den oldnordiske Sædelære; men Inddelingsmaaden er særegen — saaledes nemlig, med Hensyn til de forbudne Laster:

I. *Kjödelige:* 1) Mord, 2) Plyndring, 3) Utugt.
II. *Mundtlige:* 4) Lögn, 5) Bagtalelse, 6) usædelig Tale, 7) Trusler.
III. *Aandelige:* 8) Had, 9) Hævn, 10) Afvigelse (fra Troens Regler).

Timkowski Reise nach China &c. Leipzig 1825, I. 61. Om Mongolernes rene Sædelighed, almindelige Godgjörenhed og Menneskekjærlighed jfr. *Klaproth Reise in den Kaukasus* I. 195 o. f. At hedenske Folk kunne have et ypperlig Sædelære, sees tydelig af mange græske og nogle romerske Philosophers (især *Pythagoras*, *Socrates*, *Platos* og *Senecas)* fortræffelige Leveregler. Lignende finder man og hos indiske Forfattere; see f. Ex. Tamulernes *Ulacka Nidi*, oversat og oplyst af vor *Fuglsang* i *Sjællands Stifts Landemodes videnskabelige Forhandlinger* II. 123 o. f. - Men for at vælge end et Exempel af Folk, som upaatvivlelig staae paa et lavere Kulturtrin end vore Forfædre, anförer jeg de vilde Nordamerikanere, som, efter *le Beaus*, *Kutschers*, *Jarvis's*, *Browns*, *Keatings* o. fl. troværdige Efterretninger, lære og udöve mange særdeles gode moralske Regler. Jfr. nedenfor §. XXXVII. Hvad selve Nordboerne angaaer, have vi endvidere historiske Beviser for deres ældste moralske Tænkemaade i de gamle Love. Vel ere de fleste af dem opskrevne i den kristne Middelalder, saaledes som vi nu have dem, men de grunde sig overhoved paa de hedenske. Naturligvis maatte Kristendommens Indförelse foraarsage mange Forandringer, hvoraf nogle vare særdeles nyttige, f. Ex. Forbudet mod Börns Udsættelse (som næsten alle, selv de græsk-romerske Hedningers Love tillade — skjönt den ej ansees for moralsk eller hæderlig, undtagen i Nödstilfælde). Derimod finde vi, at mange af de ældste Lovbud ere bygte paa gode Grundsætninger, som dog tit mere passe til en raa, end til en civiliseret Tidsalder. De hertil hörende Undersögelser ere for vidtlöftige til at kunne meddeles her. Jeg bemærker kun: at vi endnu besidde

en Deel af den ældste Guletingslov fra Norges hedenske Dage og ligeledes af *Ulfljots* Lov for den Islandske Fristat, især i dens kristelige og udvidede Omarbejdelse, kaldet *Graagaasen* (som nu udgives af Commissionen for den Arnæ-Magnæanske Stiftelse). Endvidere bevidnes de Svenske *Uplands* og *Vestgothlands* Love at være oprindelig forfattede i den hedenske Tid, af de til dem hörende gamle Indledninger. Det samme kunne vi slutte os til om de ældste Danske Loves væsentlige Indhold, især naar de jævnföres med de Hedenoldslevninger, som endnu findes i de Saxiske, Frankiske, Longobardiske, Gothiske og flere beslægtede Folkeslags Lovsamlinger (som tildels have været forfattede i allitererede Vers efter oldnordisk Maade, hvilket *Jakob Grimm* först har bevist). See ellers *Mone Gesch. des Nord-Eur. Heidenth.* I. 285, 348, 353, 394, 400, 471; II. 71.

136. Sammesteds III. 121. Saaledes sang ogsaa *Eyvind Skaldespilder* over Norges Konges, *Hakon* den Godes, Gravhöj:

I et lyksaligt Dögn
Födes den Konge,
Der elskes som han;
Stedse hans
Tid med Roes
Vorder erindret.

Hkr. I. 164 — efter min Oversættelse i *Athene* VI. 310. (I den store Udgave af *Snorre Sturlesön* l. c. er Ordet *sefa* oversat ved *Sön*, da det dog her udtrykkelig betyder Yndest, Kjærlighed).

137. See min mythologiske Ordbog til *Edda ant.* III. 349-350. Jfr. *den ældre Edda* I. 171, 219, 222. At ædle Qvinder haabede at optages i hendes Himmelbolig efter Döden er viist sammesteds I.

221-222; jfr. *Müllers Saga-Bibl.* I. 122. Her og i *Vingolf*, samt i Möen *Gefjons* overjordiske Vaaning, vare de gode og retskafne Qvinders Opholdssteder efter Döden. Jfr. ovenfor Anm. 5 og §. X., samt *den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 36, *Nyerups* Overs. S. 45. *Edda ant.* III. 384, 586.

138. Exempler herpaa ere *a)* som Skytsaand: *Olaf Geirstade-Alf* i Norge, *Grim Kamban* paa Færöerne o. Fl.; *b)* som lægende eller heldbringende Klenodiers Giver: *Brynjar* i Fortællingen om *Thorstein Oxefod*; *c)* som Digtekunstens Meddeler: *Thorleif Jarlaskald* i de om ham handlende Folkesagn.

139. *Den ældre Edda* III. 105, 109, 110, 111, 116, 117, 121, 122, 128.

140. Sammesteds III. 109.

141. Nemlig som den fortærende og skadelige Ild, tildels den vulkaniske o. s. v. Jfr. ellers Fortællingen om *Lokes* Veddestrid *i Graadighed* med *Loge* i Udgaard; *den yngre Edda* l. c. S. 54, 60; *Nyerups* Overs. S. 65, 66, 71. Denne *Lokes* Last, forsaavidt den forledte ham til at fortære et Qvindehjerte, var, efter en vis Mythe, alle Ulykkers Ophav. See ovenfor §. XVII. Vistnok venter jeg at visse Forfattere, som gjerne udskrige alt, hvad de ikke selv forstaae sig paa, for Sværmerie og Fanatisme, ogsaa her ville paabyrde mig en saadan Beskyldning, fordi jeg har sögt at vise at vore hedenske Forfædre advarede mod Sandselighed og Misbrug af Kjödets Lyster. Billige Læsere ville dog vist lægge Mærke til, at jeg ikke söger at paadigte de gamle Skandinaver nogen slige Grundsætninger i den kristelige Læres Aand; men det er bekjendt nok, at alle tappre Folk vare Vellystens Hadere og ansaae den for at svække baade Aand og Legeme.

Kutschers og Fleres Beretninger om de vilde Nordamerikaneres oprindelige Tænkemaade i denne Henseende, kunne betragtes som et Sidestykke hertil — og de antage netop, at Sjælen ved Afholdenhed og legemlige Lidelser renses fra det Sandselige og Jordiske, hvorved den först bliver Gudernes Omgang værdig.

142. *Den ældre Edda* II. 285, 290, 299.

143. Smstds. II. 284, 293. *Loke* kaldes især *Tyven*, formedelst forskjellige af ham listig udförte Tyverier. See f. Ex. *Kenningar i Skálda* l. c. S. 106. Sin Gjerrighed og Ubarmhjertighed viste han mod Dvergen *Andvare*, hvem han ikke vilde unde en eneste Ring af alt hans Guld, hvorved den vældige Forbandelse udpressedes, som siden hvilte over *Volsunger*, *Gjukunger* og flere vidtlöftige Slægter, efterat *Loke* med stor Skadefryd havde væltet den fra sig paa Menneskekjönnet. — Om *Loke*, som Fordærvelsens eller det Ondes Personifikation, saavel i physisk som ethisk Henseende, jævnför endvidere *Mones* Anskuelser i *Gesch. des nord-eur. Heidenth.* I. 421 ρ. f., samt *Stuhr Abhandlungen über nordische Alterthümer* 1817, S. 101 o. f.

144 *α*. Sammesteds III. 133. Det onde Menneske röber ogsaa Hemmeligheder, der ere det betroede, for at gjöre den Oprigtige ulykkelig — ja opdigter endog falske Beskyldninger i samme Hensigt. Smstds. S. 132.

144 *β*. En saadan Tænkemaade fandtes naturligvis hos Mange i Hedendommen, og lokkede dem til Forbrydelser, hvorved Fordel eller Formue var at vinde. Slige Hedninger forfulgtes dog af en ond Samvittigheds Pinsler og Frygt for Gudernes Vrede. Saaledes f. Ex. den Norske *Sigride* i *Ærvig*, der

havde været Medvider i en af hendes Mand (dog tildels som forskyldt Hævn) udövet Mordbrand. Sindsuro over denne Bevidsthed drev hende bort fra Fædreland og Ægtemand, med hvem hun havde levet i Enighed og Velstand, til det kristne Engelland, da hun havde hört, at den Gud, som der dyrkedes, tilgav alle Forbrydelser, hvorfor hun og lod sig döbe, i Tillid til hans Miskundhed. See *Olaf Tryggvesöns Saga Kbhvns. Udg.* I. 295.

145. At jeg dog skal nævne Nogle fra det hedenske Norden, henviser jeg til *Eyrbyggia* om *Thoralf Bægifot*, til *Laxdæla* om Troldkarlen *Hallbjörn*. Vor Litteratur besidder et eget Skrift om denne Gjenstand i Hr. Kammerherre *Oldenborgs* bekjendte Bog. Besynderligt er det, at *Plato* i sin *Phædon* og paa flere Steder siger, at de urene (fra Sandseligheden ikke noksom rensede) Sjæle blive til Gjenfærd, der sværme omkring Gravstederne i Jordens lave Egne o. s. v.

146. *Edda ant.* I. 367, III. 102. Dansk Overs. III. 122, 207. Adskillige Stropher, der nu findes i *Solens Sang*, synes virkelig at være af hedensk Oprindelse, men indskudte af en kristen Forfatter i et hans Troeslærdomme forkyndende Digt, for des snarere at skaffe dem Indgang i de hedenske Hjerter — ligesom de hellige Fædre ofte beraabte sig paa hedenske Digteres og Vismænds Sagn eller Sætninger i samme Hensigt. Bekjendt er det derimod, at Sentenzer, der ligne hine oldnordiske, findes i forskjellige hedenske Folkeslags Digte og Ordsprog. Saaledes sagde *Hesiod*, at *Rygtet forgaaer aldrig*, og dermed stemte Romernes: *Vivit post funera virtus*. Mindre bekjendt er den de indiske Buddhisters med *Havamaal* ogsaa overensstemmende

Lære: "Dyden lever efter Döden, da al Rigdom forsvinder." (*Buddhas* Levnet, af *Carey*, hos *Ward* l. c. II. 408) — ligesom de ogsaa hyppig erindre om Menneskelivets Ubestandighed.

147. I vor Kongelige Pergaments Codex, ligesom og i den Svenske Udgave skrives Ordet *Raukstóla*, hvori *au* enten kan læses som *öj*, og da maatte man antage, at den förste Stavelse kom af Ordet *raukr*, *hraukr*, en Stak, Dynge, Kegle eller Pyramide af sammenhobede Stene o. s. v., og Meningen da blive: *ophöjede Sæder*, af en lignende Skikkelse, som nogle af de ophöjede Dommersæder, der endnu tildels synes at være til i oldnordiske Stensætninger, som tjente til Tingsteder o. s. v. — Men *au* kan og læses som *ö*, og vi finde til dettes Bestyrkelse, at Ordet virkelig findes skrevet *rökstóla* i en Arnæmagnæansk Membran af *Völöspá*, som nu er benyttet ved den ældre Eddas store Udgave. Da maa man gjengive det i Dansk ved *Raadslagningssæder* eller *Domstole*, ligesom ogsaa den ældre *John Olafssen* fra *Grunnavig* havde oversat det paa Latin ved *sellæ ratiocinativæ* ɔ: *judiciales*. Dog maa det bemærkes, at *Haldorsen* har antaget *rauk* for her at betyde *rejk*, og saaledes det hele Ords Betydning for *rygende* eller *bevægelige* Stole, nemlig *Skyerne*. Det er mueligt at vore Forfædre allerede have forstaaet Ordet efter alle her angivne Betegnelsesmaader, hvoraf En dog kunde have antaget een Betydning, En en anden o. s. v. See *Edda ant.* III. 25 o. f. 243. Dansk Overs. I. 33, 34, 40; jfr. 52.

148. See *Grimnersmaal* i *den ældre Edda* I. 177. *D. y. E.* l. c. S. 17, 18. D. Overs. S. 20, 21. Jfr. ovenfor I. 13; II. 148 o. f. 204 o. f. Denne

Gudernes Domstol eller Herskersæde kunde Nordens förste Kristne ikke faae ud af Hovedet, hvorfor de digtede, at *Kristus* havde udjaget Asaguderne (og maaske tillige Nornerne) derfra, men selv reist sin Throne paa Himmelbjerget ved *Urdas* Kilde. See ovenfor II. 125.

149. See min Bevisförelse for denne Sætning om de oldnordiske Zodiakalguder i Kommentaren til *Grimnersmaal*, *den ældre Edda* I. 134-151, 194-237. Jfr. ovenfor II. 8 o. f. 243 o. f. At vore hedenske Forfædre have havt andre astronomisk-mythologiske Systemer, som afvege fra det derom handlede i de zodiakale Guddommes Benævnelser i enkelte Punkter, er vel mueligt; men derom have vi ikke nogen tilstrækkelig Kundskab. Jeg bemærker endvidere, at baade Ægyptere og Chaldæere antoge hine tolv store Maanedsguder, samt at disse Folk i Almindelighed ansees for Astrologiens Opfindere, som dog maaske snarest burde söges i den mythiske Oldtid paa Asiens Himmelbjerge. Jævnför nedenfor Anm. 160, samt 3die B. 1ste Hst. 2det Afs. Anm. 9.

150. See *Götreks* og *Rolfs Saga*, samt *Saga-Biblioth.* II. 580. Jfr. *Saxos* Danske Hist. 6te Bog, samt *Suhm om Odin* S. 53.

151. See *den ældre Edda* I. 229 o. f. Vore Forfædre havde, i hele Norden, *hine hellige Aarstider* (knyttede til de tvende Jævndögns- og tvende Solhvervs-Perioder), hvoraf den, som indtraf i Hösten, kaldtes *Annfridr (Andfred, Anfred.* o. s. v.) i de kristne Love, samt endnu i Nordmænds og Islænderes Almuesprog.

152. See *Alcuins* og Fleres gamle Beretninger, meddelte og omhandlede af *Suhm (om Odin)* S. 205.

o. f. *Nyerup Wörterb. der Skand. Myth.* S. 18. *Mone Gesch. des Nord-Eur. Heidenth.* I. 271-272, *Münter Dän. und Norw. Kirchengesch.* I. 96, 217 o. f. Jævnför *Taciti German.* 10 *Cap.*, samt *den ældre Edda* III. 84 o. f.

153. F. Ex. i de endnu ikke ved Trykken bekjendtgjorte Vers af *Skållda*, hvori Högenes poetiske Benævnelser opregnes. Muelig kan det betegne *den överste af Fuglene*, hvorved da især Högen *Vedurfölnir* maa forstaaes. See II. 267.

154. See f. Ex. *B. Thorlacius* i *de gl. Ægypters Forestillinger om Underverdenen og Tilstanden efter Döden. Kbhvn.* 1823. S. 47,

155. See *Jómsvikinga Saga* Kbhvns. Udg. 1824. Dansk Overs. S. 38. *Olaf Tryggvesöns Saga, Skalh.* Udg. I. 179. Mærkeligt er det at zirlige Vægtskaale med Lodder, (hvoraf et Par nu forvares paa det Kjöbenhavnske Museum for nordiske Oldsager) ere fundne i forskjellige skandinaviske Hedninggrave.

156. See *Dawson Turners* nylig i London udkomne *Account of a Tour in Normandy*. Det her anförte er taget af en Recension derover i *Goett. gel. Anz.* 1825 No. 99.

157. *Snorre Sturlesöns Heimskringla* I. 161.

158. Sammesteds I. 164; *Athene* VI. 318. En Levning af den ældgamle Skik, at holde Taler over Afdöde her i Norden (foruden de bekjendte præstelige) synes Nordmændene at have; en veltalende Mand af Menigheden plejer at holde en saadan, i det Liget, naar det bæres ud, sættes midt i Husets Dör. Dette kaldes paa forskjellige Steder at *hilse for Liget* eller *skille for Skaalen.* See *Wille* i *Sillejords Prg. Beskr.* S. 263. Efter troværdige Præsters mig meddelte haandskrevne Efterretninger sæt-

tes da i Tellemarken en stor Skaal fuld af stærkt Øl paa Kistelaaget, hvoraf der öses i mindre Bægre, hvilke alle Tilstedeværende uddrikke som den Afdödes *Velfare* eller *Velfarts-Skaal* (ↄ: Afskedsbæger, med Ønske om *en lyksalig Reise).* At denne Skiks Oprindelse ikke er fra den kristelige Periode, er tydeligt nok. — Lignende Ligtaler vare almindelig i Brug hos Grækerne, hvorom *Thucydides* i 2den Bog især kan eftersees. Dette ommeldes og at have fundet Sted ved Qvinders Lig, efter *Euripides* (i *Alceste).* *Lucian* (i Samtalen *om Sorg)* betragter slige Lovtaler som anbefalende Skudsmaal *til de Afdödes Dommere.* Denne Skik hersker endnu hos de fleste österlandske og mange vilde Folk. See *Meiners krit. Gesch. aller Relig.* II. 708. Ingensteds er den dog vel bleven dreven saa vidt, som hos de vilde Nordamerikanere. Ved Liget blive der nemlig holdt forskjellige Taler, hvoraf Stamhövdingens eller en anden anseet Mands er den vigtigste. Taleren tager deri Hensyn til Folkets Religion og Myther, Forfædrenes Heltebedrifter, den Afdödes Roes og andre Bevæggrunde til retmæssig Sorg over hans Bortgang, samt endelig hans Lyksalighed i et andet og herligere Liv. See *Kutschers Amerika* I. 428 o. f. *le Beau Reise zu den Wilden* II. 238 o. f. Selv Grönlænderne holde slige Sörgetaler, efter *Egedes, Cranz's* o. fl. Beretninger.

159. *Den ældre Edda* I. 38, 39, 59; IV. 43. *Den yngre Edda* l. c. S. 18. *Nyerups* Overs. S. 23. Spaaqvinder, Jordemödre og kloge Koner, der vandrede om i Menneskeverdenen og gave sig ud for de himmelske Norners höjbetroede Præstinder, anmassede sig endog denne deres Benævnelse. See

Gräter l. c. S. 84 o. f., samt min Indl. til *Valas* Spaadom i *d. æ. E.* I. 3 o. f.

160. *Den ældre Edda* III. 274 o. f. Med Hensyn til Stedets her fremsatte Forklaring maa jeg bemærke, at den grunder sig paa den Sætning: at vore hedenske Forfædre eller i det mindste deres Præster, tildels troede paa Astrologien, og spaaede deraf om tilkommende Ting. Nornerne vare *Tidens Gudinder* og den bestemmes ved Stjernernes Gang, af hvilken man virkelig kunde forudsige Adskilligt, og troede da tillige at kunne slutte sig deraf til Eftertidens övrige Begivenheder. Hertil mener jeg at det Udtryk sigter i *Odins Ravnesang*:

"Nornerne vise."

See l. c. II. 218, 230. De saakaldte *Utisetur*, der saa tit forbydes i de ældste kristne Love, bestode i at tilbringe Natten under aaben Himmel, uden Tvivl tildels for at betragte Stjernernes Löb og at spaae deraf om det Tilkommende. Saaledes siges det i *Liosvetninga-Saga* (14 Kap) om den kloge Hedning i Island, *Einar Ejulfsön* fra Thveraa, at han kun plejede at sove lidet, da han tit var ude om Natten for at betragte Stjernerne og udforske deres Löb. hvorved han blev nöje underrettet om Alt, hvad han önskede at vide. Jfr. *S. Bibl.* I. 133 samt *Finni Johannæi hist. eccles. Island* I. 97. En nylig kristnet Islænder, *Hunröd*, en Sön af Hövdingen *Vefred* den Gamle, spurgte den berömte Omvender af de Svenske, Biskop *Sigurd* (eller *Sigfred*), efterat denne havde holdt en kraftig Prædiken i *Sigtun*, hvori Hedningernes Tro afskildredes som höist fordærvelig — "om det var tilladeligt for ham at udgrandske sin Skjæbne og Forhold af Himmellegemernes Gang, ligesom vise Mænd havde plejet at

gjöre i Fortiden" — (især, som det lader til, den Spörgendes Forfædre, der hörte til de hedenske Præsteslægter, hvilket Embede han ogsaa selv havde beklædt). Biskoppen svarte: "Min Sön! befat dig ikke med den gamle Tro eller Overtro, men sæt dit hele Haab til Gud, og hvis du erhverver Formue eller Berömmelse, saa yd kun ham din Tak, som den, der har givet dig sligt" o. s. v. See *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Skalh. Udg.* II. 325, jfrt. med 304. *Sæmund Frode* — der var en kristen Præst — siges dog at have været en ivrig Dyrker af Astrologien, hvortil han vel havde lagt Grunden hjemme, skjönt han især foregives at have lært den i Tydskland eller Vælskland, hvor man ej længer antog den for at staae i nogen farlig Forbindelse med Hedendommen. See *Saga-Bibl.* I. 322. Det var og i Hedenold, at Nordmanden *Raudulf*, en rig Mand, der boede paa et afsides liggende Sted i Østerdalen, havde erhvervet sig astrologisk Kundskab. Kong *Olaf* den Hellige adspurgte ham, om han var en Spaamand? (i det han vidste godt Besked om Meget og forudsagde tilkommende Begivenheder) — hvortil han svarte: "Nej; men af Vindene, Sol, Maane og Stjerner slutter jeg mig til Adskilligt." See *Saga-Bibl.* III. 294, samt *Olafs* — den nysnævnte Konges — store, endnu ikke udgivne Saga). — Jfr. ovenfor Anm. 149, samt 3 B. 1 Hst. 2 Afs. Anm. 9.

161. *Saxos* Danske Hist. 6te Bog. Han lader og en af sine Helte synge (i 8de Bog):

At mihi, si recolo, nascenti fata dedere &c.
Jævnför *Hildegers* Sang i den 7de:

Qvæcumqve ligat Parcarum præscius ordo &c.

De hertil svarende Steder i Sagaer og Skjaldedigte, om Nornernes Vælde, ere næsten utallige.

162. *Den ældre Edda* IV. 32, *Hkr.* I. 60.

163. *Den ældre Edda* II. 252-253, III. 302; IV. 20, 195, 209-210. Paa en lignende Maade udbryder Reidgothernes Konge *Angantyr*, efter Slaget med sin Halvbroder *Hlödur*, da han fandt hans Lig paa Valpladsen:

Ond er Nornernes Dom!

(*Hervarar-Saga*, *Kjöbenh. Udg.* S. 220).

164. Sammesteds III. 212, 225. Jævnför *Mone Gesch. des nord-eur. Heidenth.* I. 356, hvor han sammenligner *Vuggen* og *Ligbaaren*, begge som *Nornernes Stol* (for *Urda og Skuld* — da *Verande* ellers maa blive Repræsentanten for det egentlige Menneskeliv). Ni Nætter synes ogsaa i Nordens Oldtid at have været ceremonielle for de Nygifte — rimeligvis formedelst en religiös Overtro, efter *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Reenhjelms Udg.* S. 156. Jfr. 3 B. 1 Hst. §. 31. Anm. 12.

165. Ligesom de nordiske Skjalde saa tit tale om *Nornernes Dom*, som ej kan undgaaes, hedder det og hos Tragikeren *Seneca*:

Certo veniunt ordine Parcæ;
Nulli jusso cessare licét,
Nulli scriptum proferre diem,
Recipit populos urna citatos;

— med hvilket Sted *Eres's* Syn om Parcernes Dödningdom hos *Plato* (i Republikens 10de Bog) især maa jævnföres. Foruden *Gräters* foran paaberaabte Afhandling *über die Nornen*, kunne vi endvidere, med Hensyn til de oldnordiske og oldgræske, hinanden saa meget lignende Meninger om Skjæbnens og dens Styrerinders Herredömme, henvise til *P.*

E. Müllers Sammenligning mellem Grækers og Skandinavers Forestillinger om Verdens Styrelse (i *Skandinavisk Museum* 1800 II. 78, 81 o. f.). Der ommeldes og en velskreven Afhandling af Franskmanden *Noël* over samme Gjenstand, under Titel: *Examen comparatif du pouvoir des Parqves Scandinaves & Grecqves sur Odin & Jupiter; Rouen*, An 7.

166. *Den ældre Edda* I. 53, 54. Hermed maa man jævnföre Bemærkningen S. 21, om den af *Vala* tit antydede Lighed mellem Soleaaret og det store Verdensaar, hvorved hint er dettes Forbillede — og at Mörket saaledes aarlig udsendes over Verden af Dybets Fyrste, i det den da indbrydende Hede mentes at avle Drager og pestagtige Sygdomme o. s. v., hvilket Lejligheden ikke her tillader at udvikle.

167. *Hyndlas Sang* eller *Valaens kortere Sang* (som den ogsaa kaldes) l. c. III. 21, 34.

168. See *Vafthrudnersmaal* l. c. I. 99, 130. Jfr. *Hervarar-Saga*, *Kbhvns. Udg.* S. 176.

169. *Tumuli, seu tribunalia structa manibus. Plin. Hist. Nat.* XVI. 1. Jfr. ovenfor §. XXX. om de Taler eller Digte, der fremsagdes over den Afdöde blandt Nordboerne og som indeholdt et Slags Bedömmelse over ham og hans Handlinger, med Hensyn til den Skjæbne, som forestod ham derfor i den anden Verden. Dog har *Plinius* maaske, ved hint Udtryk, sigtet til den Skik hos Chaucerne, at de Dödes Gravsteder tillige vare deres Tingsteder, hvilket ej usandsynlig undertiden har været Tilfældet i de nordiske Lande. Dog synes kun enkelte — maaske halvhellige — Hövdinger eller Præster at have været begravede paa slige Steder.

170. See *John Smith Gesch, der Druiden i Gallische Alterthümer* II. 186 o. f.

171. *De altera vita, qvam habituri a morte essent mortales, redituqve animarum ad sua corpora, qvum Deus qvispiam illis ignotus, ad ius dicendum in altissimum montem universum mortalium genus evocaturus e tumulis esset, apud veteres Lithuanos, rerum divinarum penitus rudes, qvanqvam barbare & superstitiose, tamen aliqvid credebatur. Koialowicz Hist. Lith,* P. 1. L. 5. Jfr. ovenfor III. 57.

172. *Nestor älteste Jahrb. der Russ. Gesch. übersetz von Scherer.* S. 79, 80, 87. Originalens Udtryk er *Tryzna* eller *Trisna*, der ellers betyder et Arveöl med Kamplege, Veddelöb o. s. v. Jfr. *Schlözer Russ. Annalen* II. 127, V. 35 o. f.

173. See ovenfor III. 56 o. f. 97, 98.

174. See *Kutschers Amerika*, 2den Deel, samt *Bastholms Efterretn. om de raa og vilde Folkeslag* IV. 285 o. f., 340, 353. *Cranz Efterr. om Grönland* S. 276. Jfr. nedenfor §. XXXVII.

175 *a*. Med Hensyn til fölgende lingvistiske Sammenstilling maa jeg bemærke: at naar jeg nævner *Norske* Ord, mener jeg derved de forskjellige Dialekter af Norges Almuesprog, som endnu i mange Egne ere en tydelig Levning af Landets gamle Tungemaal og Sidestykker til det Islandske. At Rigets Bogsprog er eet med det Danske er alligevel noksom bekjendt. Hovedkilden hertil er *Hallagers* Ordbog, skjönt jeg og har benyttet mindre Samlinger i forskjellige topographiske Beskrivelser. Til *Svensk* har jeg og regnet Almuedialekterne, og de fleste Ord af disse har jeg taget fra *Ihres Svenske Dialekt-Lexikon* 1766 og *Sven Hof Dialectus Vestro-Gothica* 1772. De Samojediske, Sibiriske og flere

Østasiatiske Folks hertil hörende Ord, har jeg uddraget af *Arndts* og *Vaters* Samlinger. Af Sanscrit har vor *Rask* venskabelig meddelt mig de vigtigste Oplysninger. Mine fleste övrige Kilder blive enten udtrykkelig anförte i det Fölgende eller ere allerede nævnte ved Angivelsen af Subsidierne til *den ældre Eddas Glossarium* II. 897-906.

175 *β*. Heraf Ordene *andaz*, opgive Aanden (döe); Norsk *andes; andarslit*, det sidste Aandedræt; *andlát*, Döden (Dödens Øjeblik), Norsk *andlaat; andadr*, död, hensovet o. s. v.

176. Efter *Klaproth i Asia polyglotta*, *Paris* 1823, S. 109. Om Ordet *Sál* (Sjæl) jfr. endvidere *John Olafsens* Ordbog til hans *Diatribe de cognatione spirituali* p. 50, 51 og *P. E. Müller om det Islandske Sprogs Vigtighed* S. 144, hvor det bemærkes at *sálga* (skille En ved Livet) maa udledes deraf. De övrige hertil hörende Ord, som *sálaz*, *sáládr*, *sálugr* o. s. v. ere sandsynligvis yngre. Jfr. endvidere det Ungerske *Szel*, Vind, Tschuwaschiske *Sil* o. s. v.

177. Heraf maa man ogsaa udlede en Mængde Gjerningsord, som *a)* det Isl. *huga*, overlægge, betænke, *hugsa*, tænke; Svenske *hugsa*, *hogsa*, tænke, mene; Aleman. *hugen*, *hugizo*; Moesogoth. *hugjan*; Angels. *hogan*, Skotske *huik* — *b)* det Danske *huske*, komme i Hu, mindes; Nederlandsk *heugen*; Gullandske *hugsa*; *c)* det Danske *hige* (efter), attraa med Heftighed; Angels. *hycgan*, *hicgan*; Svenske *hugfälla* — *d)* det Danske *haage*, *hove*, *hue* (behage — der kommer af samme Stamord); Norsk *hoge*, *huge*; Engelsk *hug*, Persisk *huasten*, *e)* det Svenske *håga*, vove (af Ordets Betydning, som Mod, hvoraf ogsaa det Islandske *hugadr* o. fl.); *f)* det Islandske *hugga*, tröste, opmuntre — hvoraf det Norske *Hygge*, Tröst,

Tillid, Fortrolighed, samt *hyggeleg* (tröstelig, tækkelig), i Svensk *hyggelig* (der nu tildels er optaget i det Danske). Ordet *hyggilega* forekommer allerede hos *Eyvind Skaldespilder (Hkr.* I. 162), hvor det maaske har en lignende Betydning, skjönt det ellers betyder spagfærdig, betænksom, forsigtig.

178. Til det Danske *mindes* o. s. v. (huske) svarer det Engelske *mind;* Angels. *munan*, *ga-munan* o. fl. Af samme Oprindelse ere det Moesogoth. *munan*, *gamunan*, tænke, mene; Angels. *mænan;* Engl. *mean*, *mind;* Tydsk *meinen;* Isl. *meina* o. fl. Hertil komme endvidere de obsolete Latinske *menere*, *menisci;* (jfr. *memini* og flere; Gr. *μναομαι*, *μναω* o. s. v.) Det Moesogothiske *munan* har *man* i Præs. Indic., ligesom det Islandske *muna*, og saaledes slutter denne Lyd sig nærmest til Sanskrits *manah* og Zendsprogets *manó*. Endvidere komme heraf det Svenske *minna*, elske, Aleman. *minnon* beslægtede med det Isl. *muna i*, længes efter; Gr. *μενοιναω* o. s. v. Af *Munr* komme ogsaa de Oldn. *Munadr*, *Munud*, Kjærlighed, Vellyst m. m. Endvidere kommer heraf det Isl. *minna*, minde om, paaminde; Lat, *monere;* Gr. *μιμνησκω* m. fl.

179. Dette Ords Oprindelse er os ubekjendt. Man kunde gjætte, at det var beslægtet med *God* (Gud), ligesom *tred* med *troda* o. s. v. — da Sjælen eller Sindet mentes at være givet af Gud *(divinæ particula mentis)* og Nordboen kunde sige ligesaavel som Romere og Hinduer:

Est Deus in nobis.

I de ældste Tider har det især betegnet et ædelt Sind, en fast Karakter — thi *gédleysi* betyder Mangel derpaa i de ældste Skjaldedigte, og *gédugr* endnu i Island: herlig, prægtig o. s. v. I Dansk er

vel Ordet fuldkommen uddödt — med mindre det skulde forekomme i Almuesproget. I *Østgothisk* er det nye *Jäte*, *Jete* en Fordrejelse deraf, og betyder Sindelag overhoved. I *Medelpad* er det blevet til *Ge* (hvoraf Adjectivet: *Geug* ɔ: *Gédugr)*, men bruges kun om ondt eller forvendt Sind; deraf kommer ogsaa Gjerningsordet *geas* ɔ: *gedjaz* — som formodentlig betyder: at vredes. Rimeligvis er det Norske *Jæ* af samme Oprindelse. — Man kunde falde paa den Tanke, at *Géd (Gjed)* var beslægtet med det Tydske *Geist* (Engl. *Ghost* o. s. v.); men snarere er dette af samme Oprindelse som de Oldnordiske *Gjóstr* (af Gjerningsordet *gjósa*, Gullandsk *gjausa*, beslægtet med andre, som *geysa*, Svensk *gäsa) gosa* (Svensk *gåsa)* it. *Gustr* (Engl. og Norsk *Gust)* o. fl., nemlig Luftning, Blæst, Vind (ogsaa i Islandsk *Andi*, der dog tillige betegner en *Aand)*. Jfr. *Ræna* (under No. 11, samt nedenfor §. XXXVI.). Saaledes kan det da blive mærkeligt for den philosophiske Sproggrandsker, at Ordet *Vind (Wind)* betegner baade *Aand* og *Luft* hos de Obdorskiske Samojeder. Endvidere kan man sammenligne fölgende Ord: det Ossetiske *Gas*, Aand, Engelske *Gas*, en Luftart, it. Tydske *Gäst*, *Gäscht*, *Gescht*, Svsk. *Jäst*, Gjær, Gjæring, brusende og sprudlende Skum &c. Jfr. *Arndt über den Ursprung der Eur. Sprachen*, S. 120; *Vater Proben deutscher Volks-Mundarten* &c. S. 118, 119, 163. See ellers herom ovenfor I. 535, 550 — hvortil jeg tager mig den Frihed at tilföje Fölgende af *P. E. Müller* (i hans *historisk-filosofiske Undersögelse am Udödeligheds-Begrebets Oprindelse og förste Udvikling* i det *Skand. Litter. Selsk. Skr.* 1806; en sindrig Afhandling, hvorpaa jeg nu först er bleven opmærksom): "Den Vilde föler at Hjertet

banke; der er da noget indenfor, der bevæger sig? han bliver sig afvexlende Forestillinger bevidst; disse ere indklædte i Ord; der er altsaa noget i ham, der taler. At tænke hedder endnu i adskillige gamle Sprog *at tale i Hjertet*. Disse Bevægelser foregaae endog naar han er aldeles rolig; de skee altsaa allene i hans Inderste, og deres Tumleplads kan ikke skues. Dog — noget fra det Inderste kan med Sandserne fornemmes, *Aanden* nemlig, der synes at komme fra *Hjertet*, gaaer ud og ind; men har Mennesket udstödt det sidste Suk, har det udaandet, vender Aanden aldrig mere igjen tilbage. *Vinden*, hvis Kraft man föler, hvis Gestalt Ingen kan see, er det ældste Billede paa en usynlig virkende Kraft. Nu vidste man da, hvad det var der bevægede sig i Mennesket; det var en *Vind*, en *Aande* — eller en *Aand*. Man indsaae og, hvor i Mennesket den maatte have sin Bolig. *Blodet* flyder i Legemet som *Vand* i Bekken; dette bevæges af *Vindens* Pust, hint af *Aandens*; Aanden er varm; Blodet ryger; det stillestaaende Vand forraadner; Blodet störknes, hvor der ikke aandes, og, naar Blodet forlöber, standser Aandedrættet. Derfor troedes Menneskets og Dyrets Sjæl at være i dets Blod og *Tænkningens Sæde* i *Hjertet*. (Jfr. ovf. §. VII. XXXVII.). Ikke altid er Aanden usynlig; den viser sig jo stundum som en *Taage*, en *Damp*; saaledes seer da Sjælen ud, og da Blodet rinder overalt i Legemet, maa Sjælen gaae ud i hvert Led; dens Gestalt bliver et fuldkommen Aftryk i Luft eller Damp af Legemets Form. Den naturligste Benævnelse paa sligt et Legeme er *Skygge* (jfr. ovenfor §. XIII. o. f.); thi ogsaa denne synes at være en lös og luftig efter Legemet afpas-

set Gestalt. Saaledes fik man da et *Skyggelegeme*, modsat det kjödfaste og boende i samme" o. s. v.

180. *Hallenberg* vil at Ordet *Sinne* er beslægtet med Syn (Oldnord. *Syn*, *Sjón*). *Vit* (Vid) er vistnok af en saadan Oprindelse; see *Gloss. Edd. ant.* II. 842-843. *Hallenberg Disqvisit. de nom. luc. & vis.* I. 308.

181. Ordet *Lundir* betegner endel af Legemets Indvolde, og er formodentlig beslægtet med det Angelsaxiske *Lynd.*

182. Ordet *Skap* betyder vel egentlig Form, Dannelse, ligesom endnu det Engl. *Shape.* Deraf kommer ellers i sammensatte Ord det Danske *-skab* (som Kundskab, Galskab), det Tydske *-schaft* (som Wissenschaft) o. s. v.

183. See *Gloss. Edd. ant.* I. 468; II. 610. I denne Ordbog ere og mange af de her anförte og andre med dem beslægtede Ord omhandlede, som kunne söges der efter den alphabetiske Orden.

184. Jeg bemærker i denne Anledning, at jeg i *Vaters* Samlinger af Negerfolkenes og de vilde sydlige Amerikaneres Ord ikke har kunnet finde et eneste, der betegnede *Sjæl*, *Sind* eller *Hjerte*, som kunde sammenlignes med vore. Er end det oldnordiske Sprog i Grunden forskjelligt fra de Finske og Mongolske, saa synes dog vore Forfædre og deres Stamforvandte at have, baade i *Asien* og i *Europa*, staaet i en saa langvarig og mangfoldig Forbindelse eller Berörelse med hine Folk, at mange enkelte Ords Omflytning mellem de finsk-mongolske og de indisk-persiske, samt nordisk-germaniske Nationer, deraf naturlig kan forklares. Da *Livet* er nöje forenet med *Sjælen* tilföjer jeg en hertil hörende lingvistisk Sammenligning: *Fiör* be-

tegner i det oldnordiske Sprog (samt endnu i Isl.) Liv, Livskraft, Fyrighed, og svarer saaledes til det Angelsaxiske *Feorh*, Græsk-Æoliske *βιορ*, Zend-sprogets *Verô*, Pelv. *Vireh*, Sanskr. *Viryah*. Muelig er det og beslægtet med det Oldpersiske *Ferver* ɔ: Sjælen, Livet eller egentlig den Aand eller Skytsaand, der kan betragtes som dets Ophav og bestandige Ledsager. See ovenfor §. XIV. Anmærkn. 80. Hjertet, som det der mentes at indeholde Livet, kaldes i den ældre Edda *Fiörsegi*. See *Gloss. Edd. ant.* II. 621.

185. See *Skalda (Rasks* Udg.), S. 205, 206 *Olafsen Nordens gamle Digtekunst*, S. 106, 117. — Om Hjertet, som Sjælen og Livets Sæde, jfr. ovenfor §. XVII. Anm. 101.

186. Hvad der her er oversat ved Tanke hedder i Originalen *rygiar glyja* ɔ: Jættindens Blæst eller Luftning. See *Edd. ant.* I. 220, 221; Dansk Overs. II. 224. Sindets *Sorger* burde maaske snarere gjengives ved Omtumlinger.

187. *Keating* fortæller at *Patawatomierne*, V. for *Canada* udtrykke disse Ord ved *Kascha Maneto*. Derfor betragtes Ordet *Kascha* som helligt, og bruges ellers ikke, undtagen i visse Tilfælde om en god og herlig Mand, for derved at betegne *hans nærmere Slægtskab* med det *höjeste Væsen*. Selv de allernordligste og vildeste Folk i *Amerika*, af den saakaldte Indianske Herkomst, omtale *Livets store Herre* under Navn af *Ketschi Manito*.

188. Nogle Folkeslag i Amerika underholdt fordum en bestandig hellig Ild som Guddommens Sindbillede (af Solens og Lynets blandede Natur) — og overhoved vedligeholdt mange Stammer en

Ild i de Huse, hvor Retsforsamlingerne kom sammen. Ogsaa Husets Arne tillægges en vis Hellighed. See *Kutschers Amerika* I. 198 o. f. *le Beau* l. c. I. 238. Jfr. ovenfor I. 352 o. f. 370 o. f.

189. Den onde Aand kaldes *Matscha Maneto* af *Patawatomierne*, og *Matsche Manito* af Indianerne i Amerikas nordligste Egne.

190 *a*. Disse Menneskers overordentlige Hukommelse er særdeles mærkværdig. Sagkyndige Forfattere skrive derom: "Erindringen om det Sted, de engang ere komne igjennem, beholde de stedse. De tabe aldrig Indtrykket af et Syn, som de i nogle Sekunder have iagttaget med Opmærksomhed. Efter mange Aars Forlöb kunne de endnu gjentage enhver Sætning af Taler, som i deres Forsamlinger ere blevne holdte af enkelte Personer, og naar en særdeles mærkværdig Tale er bleven holdt i en Nations Forsamling, overlevere de den med störste Nöjagtighed fra en Generation til en anden, uagtet de ere fuldkommen ubekjendte med Brugen af Bogstaver og Hieroglypher". (*Riise Archiv for Hist. og Geogr.* VIII. 1822). Paa en saadan Maade kunne vi let forklare os Bevaringen af vore Forfædres Oldsagn og gamle Digte gjennem Aartusinder, og mange flere havde vi sikkerlig havt, hvis Geistlighedens Forbud ikke havde hindret det. De om de vilde Nordamerikaneres Moral handlende Uddrag ere gjorte af *le Beau Reise zu den Wilden des nordl. Theils von Amerika* 1752, *Kutschers Amerika*, *Dansk Oversætt.* 1804, *Jarwis Discours of the religion of the Indian tribes of North-America. New York* 1820, *Memoirs of a captivity among the Indians of North-America from childhood to the age of nineteen* &c. *by John Hunter*,

London 1823. Uddrag af *Keatings* Reiseberetninger i Nordamerika i *Morgenbl. für gebild. Stände* 1825 No. 160; *Readinger Magaz. für Freunde der deutschen Literatur in America* o. fl. Skr. Jeg slutter disse Bemærkninger med den ypperlige *Wilhelm Humboldts* Ord om de gamle Hispaner og flere af Europas fordum saakaldte barbariske Folk i Sammenligning med de nu saakaldte Vilde: "Man musz sich überhaupt hüten die Völker, welche die Alten Barbaren nennen, mit den Wilden, wie wir sie heutezu tage in Amerika und der Südsee finden, zu verweehseln. Sie standen durchaus auf einer andern Bildungsstufe, und es ist überhaupt sehr die Frage, ob jener Zustand der Wildheit, der aber auch in Amerika vielerley Modificationen erleidet, der einer werdenden, oder vielmehr der einer durch grosze Umwälzungen und Unglücksfälle zerschlagenen, aus einander gerissenen und untergehenden Gesellschaft ist. Ich halte das leztere bey weitern für wahrscheinlicher." *Prüfung der Untersuch. über die Urbewohner Hispaniens* &c. 1821, S. 156.

190 β. *E. A. Talbot Reise in Canada und einem Theil der vereinigten Staaten von Nordamerika im Jahre* 1823. *Ethnograph. Archiv* XXVIII. 408. — Til nærmere Oplysning om det Foregaaende anförer jeg (efter *Readingers Magazin*) end et Vidnesbyrd af en sagkyndig Forfatter om disse besynderlige Folk: "Det maa opvække stor Forundring, hvorledes et Folk kan leve saa fredelig og eendrægtig sammen, i Udövelse af sædelige Dyder, uden skrevne Love, bestemt Regjeringsform eller endog visse Øvrighedspersoner, da disse blot opnaae deres Anseelse ved en stiltiende, men almindelig Underka-

stelse af den store Hob under Erfarenhedens, Talentets og Retskaffenhedens Herredömme. *Opdragelsen* löser denne Gaade. De söge tidlig at bibringe deres Börn værdige og dydige Grundsætninger. Först opvække de i deres Gemyt dyb Ærbödighed og Taknemmelighed mod den gode og store Aand, som gav dem saa meget Got og viste dem saa mange Velgjerninger. Derpaa henviser man til Forfædrenes skjönne Exempler, hvorved Ærbödighed for Alderdommen tillige indprentes. Især söger Faderen at bibringe Börnene tydelige Begreber om Forskjellen mellem *Ondt* og *Got* (jfr. ovenfor §§. XVIII. XIX. XXIII.) o. s. v. Alt dette skeer paa en mild og blid Maade, uden Hug eller haard Tiltale. Barnets egen Æresfölelse er det, som man især holder sig til." De europæiske Philosopher, som saa tit have udskjeldt disse Folk for glubske og ufornuftige Rovdyr, burde have lært dem nærmere at kjende, förend de krænkede Sandhed og Menneskelighed ved deres uvidende og ukjærlige Omdömme. Med Hensyn til vore paa en lignende Maade saa tit fornærmede nordiske Forfædre (som selv ikke kunne tage til Gjenmæle), tillægger jeg kun: *fiat applicatio!*

191. *Ad. Brem. Histor. eccles.* &c. *Helmstad* 1670 pag. 157. At Islændernes Sædelighed i mange Henseender snarere forværredes end forbedredes ved og efter Kristendommens Indförelse kan vel antage med god Grund. Aarsagen dertil laae uden Tvivl i den vrange og overfladiske Maade, hvorpaa den nye Tro forkyndtes, ikke i dens egen Beskaffenhed. Den kunde derfor kun slaae faste Rödder hos saare Faa; men de Fleste forfaldt til Indifferentisme og

hemmelig Vantro; saa at Agtelsen for Lovens og Rettens Hellighed aftog, istedenfor at tiltage. At Middelalderens katholske Overtro i mange sine Grene neppe kunde foretrækkes den hedenske, ville vel alle Fornuftige bifalde.

Förste Hovedstykke.

Förste Afsnit.

Om Helheim og Niflheim, *de Afdödes Tilstand i Underverdenen* overhoved, saavel i Havet, som i og under Jorden, samt de *Jættevæsener* eller *onde Dæmoner*, som herskede i Dybet — *efter de hedenske Nordboers egne Forestillinger.*

§. 1. I næstforegaaende Afsnit fandt vi det vanskeligt at sætte nöjagtige indbyrdes Grændser for *Sort-Alfeheim* og *Jötunheim* (i indskrænket Bemærkning) som de tvende överste Afdelinger af den store Underverden eller den nederste Hemisphære, efter de Gamles Begreber. Disse saakaldte Verdener *(heimar)* kunde i visse Henseender ansees for at udgjöre den store Afgrunds Udenværker, og *Utgarde* med *Jordkredsen* saaledes at være en *Formur* for *Mörkets Guder*, ligesom den, tilligemed *Skyeluften*, under den fælles Benævnelse af *Midgard*, var det for de himmelske. *Thor* bevogtede denne Mur med *Kraft og den knusende Torden*, *Udgaards-Loke* derimod sin Bjergvold med *Mörkets Koglerier og skuffende Blændværk.*

§. 2. *Helheim* eller *Helja (Helia)* er egentlig det underjordiske, mörke Luftrum, som man vel har meent at svare i Vidde, Höjde og övrige Udstrækning til den överste Himmelhvælving [1]. Ligesom den överste Himmel forestilles i forskjellige Afdelinger, saaledes ogsaa *Helheim*. Denne vidtlöftige Verden beherskes af Dödsgudinden *Hel*, den tredie af de tre Uhyrer, som *Loke*, udsprungen af Jætteslægten, men dog indlemmet (for en Tid) i Asernes Selskab, avlede med Jættinden eller den qvindelige Trold *Angurbode (Ångurbodi* ɔ: den Sorgbebudende), som opholdt sig i Jotunheim og formodentlig var den samme, som *Jernskovens Jættinde*, Moder eller Stammoder til dens mange Ulve og Trolde, som ommeldes i *Valas Spaadom* [2]. — I *Hyndlqs Sang* hedder det herom:

Loke avled Ulven
Med *Angerbode* —
Dog for allerfælest
Holdtes Qvindetrolden,
Som var fra *Byleistes*
Broder kommen.

Det hedder ellers herom i den yngre Edda: "Alfader kastede *Hel* (ned) i *Niflheim* og gav "hende Raadighed over ni Verdener (eller "Lande), at hun skulde dele alle disse Op-"holdssteder mellem dem, som sendtes til "hende, nemlig saadanne, som döe af Syg-

"dom og Ælde. Hun har der Boliger af vidt "Begreb og er Hegnet derom overmaade höit "med store Stakit-Porte o. s. v." [3]. — Her maa vi vel lægge Mærke til, at, skjönt *Hel*, som Dödsgudinde, blev kastet ned i *Niflheim* og givet Herredömme over den hele Underverden, forsaavidt den hörer til vort Jordsystem, saa strækker hendes egentlige Herredömme sig dog ingenlunde over det hele *Niflheim*, men blev kun oprettet i en Del deraf, og adskilt derfra enten ved det ommeldte höje Hegn — *Helgrindur* eller *Helgrind* kaldet — eller og tildels ved *Gjallarbroen*, som leder til den nederste Hemisphære, ligesom Himmelbroen til den överste. — Dette sees udtrykkelig af et andet Sted i denne Edda: "*Onde Mennesker fare til Hel og derfra til Niflhel,* det er: ned til den niende Verden" [4]. Disse Ord ere klare og tydelige nok. Af selvsamme Mening er fölgende Strophe i *Vafthrudnersmaal* [5], hvor Jætten taler om sine vidtlöftige Rejser og derved erhvervede Kundskaber:

Om Jætters og alle
Guders Runer
Kan jeg sige sandt;
Thi hver en Verden
Har jeg omfaret,
Til *ni Verdener* jeg kom
Til *Niflhel* hist nede,
Did vandre de Döde fra Hel.

Eller efter Ordene: *Did döe Menneskene (Dödningerne) fra Hel.* De, som komme derhen efter Verdens Undergang, kunne siges at *döe for evig*, eller, efter Grönlændernes Talemaade, *at döe andengang*. Vi have seet den rigtige Mening her ovenfor III. 186, 191, efter de der anförte Eddiske Steder, hvoraf det er klart, at denne Sjælens Forflyttelse fra *Hel* til *Niflhel* eller *Niflheim*, eller og til den överste Lysverden, skeer först efter vor Verdens Undergang — ligesom andre da komme fra *Valhall, Vingolf* og de övrige forgjængelige Himmelboliger til *Lönnens* og *Straffens* evige Egne. Fra vor Verden laae Vejen til *Niflheim* mod Norden; did tyede Natten (Jætten *Nörves* Datter), fordrevet af Dagens Lys, og med den de paa Jorden i Mörket omstreifende Jættevæsener, Sortalfer og Gjenfærd eller Dödninge. See ovenfor II. 303, 325.

§. 3. Vejen til *Helheim*, Dödsgudinden *Hels* Boliger eller Dödningriget, kaldes snart i Enkelttallet *Helvegr* og snart i Fleertallet *Helvegir* [6]. Den yngre Edda giver os især Underretning derom, ved saaledes at foredrage Mytherne om *Baldurs* Död: "Da Guderne kom noget til sig selv, spurgte *Frigg:* hvo af Aserne der vilde vinde hendes Yndest og ride til Underverdenen — (efter Ordene: over de Veje, som före til *Hel* eller Dödens Rige) — og da byde *Hel* Lösepenge, hvis hun vilde

lade *Baldur* komme tilbage til Asgaard. *Hermod* hin snare, *Odins* Sön, paatog sig denne Reise. Man ledte *Odins* Hest, *Sleipner*, frem. *Hermod* satte sig paa den og red afsted. Det er om ham at sige, at han reiste ni Nætter (og Dage) gjennem mörke og dybe Dale, og fik ikke Lys at see (efter Ordene: fik intet at see) indtil han kom til Floden *Gjöll* (den Gloende eller höitbrusende) og reed over Gjallarbroen, som er belagt med lysende Guld. *Mœdguder (Módgudur)* kaldes den Möe, der bevogter Broen. Hun spurgte ham om hans Navn og Æt, samt lagde til: Forgangen Dag, da der rede fem Hærskarer af döde Mænd over Broen, dundrede den ikke saa meget derved, som nu under dig allene; ikke heller har du Dödning-Farve;. hvi rider du paa de Ddes Veje? — *Hermod* svarede: Jeg skal ride til *Helheim* for at söge *Baldur*, eller har du seet noget til ham paa den Vej? — Hun svarede: at *Baldur* havde redet over Gjallarbroen, men — lagde hun til — nederlig og nordlig gaaer Vejen til *Hel*. Da reed *Hermod*, indtil han kom til *Helgrind* (det höje Hegn, Sprinkelværk eller Stakitport, som staaer foran *Hels* Bolig). Her steg han ned af Hesten, spændte Gjorden fastere, satte sig igjen paa den og gav den af Sporerne, Hesten satte strax i et saadant Spring over Porten, at han kom den ikke nær. Da reed *Hermod* hjem til Hallen

(eller Palladset), steg af og gik ind, hvor han saae *Balder*, sin Broder, sidde i Höjsædet. *Hermod* blev der Natten over, men om Morgenen forlangte han af *Hel*, at *Baldur* maatte ride hjem med ham" o, s. v. [7]. *Gjöll* eller *Gjalla* opregnes blandt *Niflheims* Floder, som den der var nærmest ved *Hels* Grændseskjæl eller Potte [8]. Efter *Grimnersmaal* synes den at flyde nær forbi Menneskeverdenen — (dog vistnok paa hin Side af *Udgaard* og siden nedad til *Helheim*). Jeg har allerede anmærket, at det *lysende Guld*, hvormed den er belagt, vist ikke er andet end det *guldfarvede Lys i Polaregnene*.

§. 4. I *Vegtamsqvida* reiser *Odin* til *Helheim*, for at udfritte en for længst henfaren Spaaqvinde ved Nekromantiens Hjelp. Fra Gudernes Forsamling reed han ned ad mod *Niflheim* og mödte der en glubsk bjæffende Hund, som kom fra *Hel* eller *Helheim* [9]. Dette Sted er med Rette forekommet den latinske Oversætter *(Gudmund Magnæus)* besynderligt, da det vistnok ved förste Blik synes at afvige fra den ellers iagttagne Adskillelse fra *Hel* og *Niflhel*. Forvirringen hæves ved at lægge Mærke til: at Vejen til *Hel* ligger ikke lige igjennem Jorden eller Havet, men over disse Dele af vor Verden og over *Udgaards* Fjeldstrækning *nordlig* og *nederlig* igjennem *Niflheims* bælmörke Taage, som om-

giver Sphæren udvendig. Dette er klart deraf at Floden *Gjöll* ligger i *Niflheim*, og over den Bro, som förer derover, maatte man tage, förend man kunde komme over *Hels* Grændser eller Volde. *Niflhel* sættes her istedetfor *Niflheim*, da begge Navne tilhöre den samme Verden; *Odin* maatte bereise en Del deraf, förend han kunde komme til *Hels* Port — og saaledes oplöses den hele Knude. Det var vist i denne samme Egn, i Nærheden af *Mimers* Kilde og *Yggdrasils* ved den staaende Stamme, at *Idunn* for en Tid opholdt sig i (de dybe, mörke) Dale, efter *Odins Ravnesang*. Denne Gudinde eller Nymphe var af Alfeslægten og en Datter af den berömte Dværg *Ivalde* (eller *Yvalde*). Tunge Anelser og sörgelige Drömme ængstede Aserne over de *Baldur* forestaaende Uheld; de kloge Alfer mægtede ikke at hæve eller fortolke dem; Himlen begyndte at synke ned mod det chaotiske Mörke, og Solens Heste hindredes i deres Löb; dens og Verdens fuldkomne Undergang bebudedes, men den *sande Kundskab* (om de tilkommende Begivenheder) skjultes i *Mimers* berömte Kilde. *Urdur* skulde bevogte *Odreirer* (Fornuftens eller Visdommens Kar), og hun var mægtig nok til at holde Mængden ude. Hid var da *Idunna* bleven nedsendt fra *Yggdrasils* höje Ask; men hun fandt sig ikke vel i dette Ophold under Træets Rod hos

(Jætten) *Nörves* Datter (nemlig *Natten*, som beherskede disse Egne), da hun havde havt det meget hedre hjemme. Dette Mismod holdt hende vel fra den Grandskning, som var hende paalagt; imidlertid bevæges Guderne, ved at see *Nannas* vedvarende Sorg over sin elskede *Baldurs* frygtede Ulykke, til at pröve paa at udvirke det ved et Slags *Trolddom*, som ellers var dem umueligt. De sendte *Idunna* derfor en *Ulve*- eller *Varulveham* [10]; hun iförte sig den, forandrede Sind, Natur og Skikkelse, og udövede Trylleriets sorte Kunst. Nu udsendte Odin *Heimdall*, *Brage* og *Loke*, for at udfritte hende om *Hels Himmels* ɔ: Jordens (Verdens) Aarslöb, Alder og Endeligt; med magiske Sange indviedes Udsendingerne til Reisen; paa fortryllede Ulve (eller Drager) rede Guderne over Himlens Hvælving; vidt bortfjærnedes de fra *Odin*, som dog lyttede i *Lidskjalf* til de lönlige Taler. Gesandtskabet löb saare uheldig af; den fortryllede *Idunna* svarte kun med Taushed og Taarer. Da intet hjalp, paatog *Odins* Hofskjald *(Brage)* sig at bevogte hende der paa Stedet, medens hine to Reisefæller rede hjem for at indhente nye Befalinger. *Paa Vindenes Vinger fore de op til Vingolf*, hvor de fandt Guder og Gudinder forsamlede til et Gilde [11]. Resten af Digtet behöve vi ikke at gjentage, da vi allerede ovenfor (III. 303)

have anført dets for os saare mærkværdige Slutning; men desværre! synes det deraf, som vi have, kun at være et Brudstykke, da ingen videre Oplysning gives om *Idunnas* og *Brages* øvrige Begivenheder i Underverdenen, m. m. hertil hørende [12].

§. 5. Efter *Grimnersmaal* maa *Hels* Residenz vel söges ved *Yggdrasils* (midterste) Hovedstamme [13]. Dette Verdens-Træ er grundfæstet i *Hvergelmer*, Afgrundens Dyb, som ligger midt i *Niflheim*, eller den vort Jordsystems nederste Hemisphære omgivende Taageverden. I Islandsk betyder Navnet *Hel* 1) den her omhandlede Dödsgudinde; 2) hendes underjordiske og hyperboreiske Rige; 3) den der herskende dræbende Kulde og 4) Döden selv. Disse Betydninger (maaske dog paa den tredie nær) har og det Angelsaxiske *Hel*, *Helle* — og af samme Rod ere uden Tvivl det Moesogothiske *Hali*, Frisiske *Hell* eller *Hille*, ældre og nyere Tydske *Helle*, *Hölle*, *Hell*, Engelske *Hell*, Skotske *Hellis*, *Hels*. Hermed kan man jævnföre det Kymriske *Hell*, gyselig, forfærdelig. I de Asiatiske Sprog forekomme mange lignende Ord, som betegne Döden og dens Gudinde m. m., efter hvad vi siden nærmere komme til at udvikle. Vist er det, at mange endnu brugelige Nordiske Ord udledes af *Hels* Navn, f. Ex. de Islandske *helblár* (blaa som *Hel* [14], dödningblaa, mod-

sat *himinblár* ɔ: himmelblaa; *Helblinda*, Dödens Blændelse eller Blindhed, *Helför*, Reisen til *Hel* (ɔ: dödelig Afgang) o. m. fl.; de Danske *Helbröd, Helbrud, Heldræt, Heltraa, Helsot* (som alle tillige kunne udledes fra Islandske Sprogrödder i sidste Stavelse), ligesom og den Danske Almue kjender *Hels* Hest under Navn af *Helhesten*, men hendes Hund som *Helrakken*, hvorom mere i det Fölgende. [15] Heraf komme og de Svenske *Heliro* (Isl. *Helró*, *Helfró*) en heftig Sygdoms Aftagelse kort för Döden; *Helimom*, et Slags Insekter, der ansees for at være Dödens Forbud [16]. — Dette mythiske Navn er blandt de nordiske Nationer gaaet over i det kristelige Læresystem: *Helvede* (i Dansk) kommer nemlig af det Oldnordiske og Islandske *Hel-víti* ɔ: *Hels Straf*, Straffen i *Hels* Verden; i Angelsaxisk *Helvite* [17]; ligesom Nordmændene endnu sige baade *Hell* og *Helsfyr*. Mærkeligt er det overhoved, at de Navne, som hos de Danske, Svenske, Tydske, Engelske o. fl. kristne Folk betegne det efter deres Troesbegreber vedtagne Straffested efter Döden, ere tagne af deres Forfædres hedenske Mythologie. Dog har *Hels Rige* herved faaet et gandske andet Udseende i de selvsamme Folks Indbildning, da den kristne Almue forestiller sig Helvede kun som opfyldt af stegende Ildsluer; men vore Forfædre mente, at dets Indvaanere lede mest

af Frost og Kulde. Nogle ville ogsaa udlede *Hel* af *Hela* eller *Héla*, Rimfrost (mestendels svarende til det latinske *gelu*), endnu i Norsk *Hele*, Svensk *Hil*, Finsk *Hallæ* o. s. v. Andre have dog villet foretrække det Oldnordiske *hylia*, Dansk *hylle*, *hæle*, Tydsk *hüllen*, *hehlen*, Skotsk *heal*, Angels. *helan*, Alem. *hulan*, Moesogothisk *huljan*, Kymrisk *hulio* o. s. v. [18]

§. 6. *Hels* personlige Egenskaber og Udseende og hendes Boligers Beskaffenhed m. m. oplyse vexelvis hinanden, hvorfor vi og ville tilföje Adskilligt desangaaende af de ægte Kilder, som og vil vejlede des tydeligere til hele Mythens Sammenhæng med fremmede af samme Natur. Om hendes Herkomst og Hovedbetydning er det vigtigste anfört ovenfor i §. 2-3, især efter den yngre Edda. Dens Fortælling derom vedbliver saaledes: "*Hel* har der vidtlöftige Boliger (eller: Boliger af vidt Begreb) og hendes Gaarde (eller: Gjærder, Hegn) ere overmaade höje, med store Stakitporte. *Elvidner (Elvídnir* ɔ: den kolde, af Alskens stormende Byger opfyldte Vidde) hedder hendes Borg (eller Sal), *Hunger* hendes Bord, *Sult* hendes Kniv, hendes Træl *Gangdoven*, hendes Terne *langsomgaaende*, [19] hendes Seng *langvarigt Sygeleje*, hendes Tapetserie *blinkende Sorg* (maaske glimrende af Rimfrost) [20], hendes Dör (eller Dörtær-

skel, efter forskjellige Afskrifter) *faldvoldende Svig*." — *Hels* Person beskrives saaledes: Halvparten af hende er blaa [21], men den halve har Hudens naturlige (menneskelige) Farve; derfor er hun let at kjende, og tillige seer hun meget bister og forfærdelig ud" [22]. I *Vegtamsqvida* beskrives *Hels* Borg som meget höj; dens Dör eller Port synes at vende mod Östen, og der udenfor var den kloge *Valas* Gravsted [23]. Udtrykket *Helgrind* (eller *Heljargrind)* forekommer og i Flertallet som *Helgrindur*, og synes saaledes at betegne forskjellige Gjenstande. Paa sidste Maade antyder det snart i den yngre Edda *Hels* Riges Grændseskjel (fra *Niflheim)* eller rettere det der befindtlige Hegn eller Mure, omgivet af Floden *Gjöll* eller *Gjalla*, og snart de för ommeldte Stakitporte [24]. I Enkelttallet forekommer det som *Dödens Port* i *Solens Sang* — hvorom mere i det Fölgende. Saaledes nævnes den og i *Angantyrs* Dödning-Vise i *Hervarar-Saga*, med Hensyn til Gravhöjenes Oplukkelse ved Nattetider [25]. Undertiden synes og de Gamle at have tænkt sig *Helgrind* som en Modsætning til *Valgrind* (Himlens Hegn, Gitter eller Port), hvorom jeg har handlet udförlig paa et andet Sted [26].

§. 7. I det vi tale om *Hel*, ville vi med det samme beröre de Dyr, som man formodentlig har givet hende til Attributer, nemlig

Hest, *Hund og Hane*. 1) *Hesten* ommeldes vel ikke i Eddaerne, men i den norske Skjald *Thiodolfs Ynglingatal* fra det 9de Aarhundrede kaldes Hel *Hestmöen* og *Hestgudinden* (*glitnis gná*, *jódís*) [27]. Muelig faldt man paa at give *Hel* en Hest, hvorpaa hun reed over Landene (især i Pest- eller Krigs-Tider), for at betegne den Hurtighed, hvormed hun færdes og afhenter de Döde, som og selv medgaves Heste, dræbte ved deres Jordefærd samt brændte eller begravede med Liget. *Modgudur* fortalte *Hermod*, at fem Hærskarer Döddninge nylig havde redet over *Gjallarbroen* til Underverdenen (see §. 3), og *Gudrun* bad sin *Sigurd* at ride til Jorden fra *Hels* Boliger paa sin *sorte Hest*, for at afhente hende med den hurtige Ganger. Den har siden været almindelig bekjendt blandt den Danske Almue under Navn af *Helhesten*, efter hvad vi siden komme til at ommelde. Ordet *Mara* (i Svensk og Angelsaxisk ligeledes *Mara)*, som blev et almindeligt Egennavn for en ond qvindelig Aand eller Nattefurie, betegner vel oprindelig en *Hestegudinde* ɔ: Jættinde eller Dise, som ynder Heste eller viser sig i en saadan Skikkelse, da det kommer af Ordet *Mar*, Hest (hvoraf *Meri* — *Mær* — ellers er et bekjendt Fæminin) [28]. Hin *Mara* antoge vore Forfædre for et ondt Nattespögelse, en qvælende og stundom dræbende Dæmon, som f. Ex.

efter den Finske Troldqvinde *Huldas* Anstiftelse ombragte den svenske Konge *Vanlande* paa fölgende Maade: "Han blev meget dösig og lagde sig til at sove; men da han havde blundet lidet raabte han og sagde, at *Mara* traadte (eller reed) ham. Hans Mænd (eller Tjenere) löbe hen og vilde hjelpe ham, men da de lettede Hovedet, traadte hun ham paa Benene, saa at de vare nær ved at brækkes; da de saa greb fil Födderne, kastede hun sig over Hovedet og qvalte ham til han döde." — Saaledes sang *Thiodolf* derom:

Men til Besög
Hos *Viles* Broder
Hexes Gudinde
Vanlande bragte,
Og Nattens *Hilde* [30]
Födt af Trolde
Kjæmpers Modstander
Knuge skulde.
Paa Skutaaens Bred
Baalet fortærte
Den gavmilde Konning,
Som qvaltes af *Maren.* [31]

Udtrykket at *træde* bruges i det Oldnordiske Sprog netop meget om Heste, hvormed Navnet stemmer overens saavel i ældre som nyere gothisk-germaniske Sprog, og Folkenes Overtro synes tillige at pege dertil [32]. Jeg troer derfor at hint Nattespögelse har staaet i For-

bindelse med Hestgudinden *Hel* og hendes Hest (Hellhesten), samt at den saakaldte *Mara* (i Angels. ogsaa *Mære)* ansaaes for en Personifikation af en eller begge af disse mythiske Væsener. Nu adskille vistnok Finlænderne Maren fra Pestens Gudinde, hvilken sidste de tilbyde en *Hest* som Offer — hvorom mere i det Fölgende. 2) *Hunden* mentes at bevogte Adgangen til *Hels* Boliger, og beskrives saaledes i *Vegtamsqvida* (i Anledning af *Odins* Reise til Underverdenen, for at udfritte *Baldurs* Fremtids Skjæbne):

Opstod *Odin*,
Folks Bevogter,
Og han paa *Sleipner*
Sadel lagde,
Ned derfra han reed
Til Dödens Skyggerige;
En Hund han mödte,
Kommende fra *Hel*.

Med Blod besudlet
Paa Brystet den var,
Om glubske Kjæft
Og Kjæven for neden;
Mod Sangens Fader
Fælt den gjöede,
Gabed vidt,
Hylte længe. [33].

Denne nordiske *Cerberus* er vel ingen anden end den mythiske *Garmur*, som i *Grimnersmaal* siges at være den *störste af alle Hunde* og som i *Valas Spaadom* forkyndes at ville gjöe eller tude höit foran *Gnipa*-Hulen (Klippespidsens Hule) formodentlig i Polaregnene, paa eller ved Vejen til *Hels* Rige, naar Verdens Ende nærmer sig og i Gudernes sidste Kamp. I den yngre Edda siges denne Hund at være det farligste Uhyre og at være bunden foran *Gnipahulen*, samt at den i Gudestriden vil give sig til at kjæmpe mod Guden *Tyr*, da de skulle skade eller ombringe hinanden [34]. Da de gamle Vender synes at have tillagt deres *Hela* en Hund (hvorom mere i det Fölgende), bliver det des rimeligere om den Nordiske. 3) Om *Hels* Hane hedder det i *Valas Spaadom*, naar Varslerne for Verdens Undergang opregnes (i det *Valhalls guldkammede* samt en anden *faverröd* Hane vare blevne omtalte):

Sodröd Hane galer
Nedenfor Jorden
I *Helas* Sale.

Formodentlig sigter denne Mythe til den underjordiske Flamme, efter hvad jeg har sögt at udvikle i mine til Digtets Danske og Latinske Oversættelse föjede Oplysninger. *Hels* (eller Dödens) *Hund* og *Hane*, begge af andre Folk givne Dödsgudinden til Attributer, synes (ligesaavelsom Hesten) endnu at leve i den Nor-

diske og Finske Almues Overtro — hvorom mere vil forekomme i det Fölgende. Ellers havde *Hel* vel ogsaa et vidtlöftigt menneskeligt Fölge. (Om hendes Möer eller Qvinder see herefter §. 31, An. 3); det mandlige nævnes som *Heljar sinnar* ɔ: *Hels* Fölgesvende, i den yngre Edda, da de siges at stride mod Guderne, under *Lokes* Anförsel, i den sidste Verdensstrid [35].

§. 8. Vore Forfædres almindelige Meninger om *Helheims* Beskaffenhed antydes temmelig tydelig af de Ord og Benævnelser, som *Alvismaal* lægger dets Beboere, Dödningerne eller de saakaldte *Haler*, i Munden. De synes nemlig at have forestilt sig den som en særegen Underverden, der i Hovedsagen lignede den som vi beboe — kun at alting der havde et sörgeligere Udseende, samt var af en koldere og ufrugtbarere Natur [36]. — *Maanen* kaldte Dödningerne *hverfanda hvel* (en svindende eller rullende Klode); formodentlig mentes de at see den i Næ (eller Næde) og ellers paa de Tider, naar den er skjult for os; den kaldtes i det gamle Norden, samt endnu i Island, *Troldes* og *Gjengangeres Sol* o. s. v. — Skyerne kaldte de *den skjulende Hjelm* eller *Dække;* formodentlig fordi man tænkte sig Underverdenens Luft eller Himmel som stedse bedækket med Mulm eller Taage. — Vinden kaldte de *den Hvinende,* da de

vel mest kjendte den som tudende Storm. — Ilden kaldte de *Forstyrrer*; sandsynligvis troede man fordum at den vulkaniske Ild tildels udbröd fra eller maaske rettere gjennem *Helheim*, og *Fenrisulven* (ved hvem den vel undertiden personificeredes i Mythologien) var ogsaa *Hels* Bröder, fængslet i den ildsprudende Afgrund. — Skoven i *Helheim* er saa ubetydelig, at Indbyggerne sammenlignede den med de krybende Söevæxter og kaldte den *Bjergtang* (eller Tang, som voxer paa Bjergenes Sider). Dog voxte der Sæd eller Korn, men dets Beskaffenhed kan skjönnes af Navnet *Indkrympet* eller *Nedböjet* [37]. Det besynderligste er, at stærk Drik kaldtes *Mjöd* blandt Dödningerne; men dette har vel Hensyn til Sagnet om *Baldur* i *Vegtamsqrida*, som siden nærmere vil blive omhandlet. [38]

§. 9. Ved denne Lejlighed ville vi og lægge Mærke til et hos *Saxo* (i 1ste Bog) forekommende — men uden Tvivl af ham tildels omarbejdet — Brudstykke om den Danske Konge *Haddings* Reise til Underverdenen, hvori dog Begreberne om Sortalfernes Verden i *Helheim* og selve *Valhall* nu kun skimtes i en forvirret og forstyrret Orden. Engang da han om Vinteren opholdt sig i Norge og sad ved Arnen, opkom der en Kone af Jorden, som havde grönne og friske Urter i Barmen, og spurgte ham, om han vel vidste hvor sligt

Grönt (der dog kun bestod i Skarntyde, som endnu i Vest-Gothland kaldes *Neckerot* eller *Nökkerod)*. [39] kunde voxe om Vinteren. — Han kunde ikke svare dertil, men fik megen Lyst til at vide det; hvorfor Konen svöbte ham iud i sin Kaabe og förte ham med sig tilbage ned under Jorden. *Saxo* (eller maaske den meget ældre Digter) tilföjer her den Bemærkning: at de underjordiske Guder vel havde beskikket det saaledes, at han skulde föres levende til de Steder, hvorhen han efter sin Död skulde komme. Först kom de gjennem en tyk og vaad Taage [40] over en Sti, der var blevet meget stærk befaret og slidt af den idelige Gang [41]. Der gik de forbi adskillige store Herrer i prægtige Klæder. Derefter kom de til Egne, beskinnede af Solen, [42] og der voxte de Urter, som Konen havde bragt med sig. Derpaa kom de til en Flod, hvis Vand var sortcblaat: det löb ellers med en stærk Ström, der förte forskjellige Vaaben med sig. Over den gik de paa en Broe [43] og saae tvende Hære at stride med hinanden, om hvilke Qvinden fortalte ham, at dette var de Afdöde, som havde faldet paa Valpladsen, og at de saaledes efterlignede deres Bedrifter i levende Live [44]. Videre frem kom de til en Mur, som Konen ikke kunde komme over, men da hun kastede Hovedet af en Hane over den, blev den indenfor levende og tilkjende-

gav det ved en lydelig Galen [45]. *Hadding* begav sig da paa Tilbagevejen og kom lykkelig hjem fra denne underjordiske Reise [46]. — Om den gamle Kone i Originalen har skullet forestille *Hel* (hvem *Saxo* ellers paa sin Vis nævner *Proserpina* i Fortællingen om *Balder)* maa vi nu lade henstaae uafgjort. Muelig er det hele Digt foranlediget derved, at *Hadding* var bleven farlig syg, ved, som man troede, at spise noget Giftigt, men kom sig dog igjen, uagtet han var nær ved Dödens Porte [47] — og saaledes vilde vi her læse en simpel Allegorie, udsmykket med Hedenolds forskjellige Fabler om Underverdenens eller Dödningrigets Beskaffenhed.

§. 10. Herom have ellers Forfædrene gjort sig mange Slags Forestilinger, som det ikke er saa let at adskille eller tydelig udvikle. Skjönt mange vel, i Hedendommens sidste Tider, mente, efter hvad den yngre Edda og forskjellige Sagaer fortælle os, at kun de, som faldt i Krigen eller i det mindste förend de döde, lode sig mærke med en Spydsod, kunde optages til *Valhall*, saa var dette dog langtfra ikke alle nordisk-gothiske Hedningers Tro, efter hvad jeg i Indledningen (§. IX. o. f.) har sögt at udvikle, og hvorom jeg her tillader mig at anföre adskilligt mere. De ældste Digtere berette, at *Baldur*, som faldt i en Vaabenleg, skjönt ikke for noget virkeligt Vaaben,

maatte drage til *Hels* Bolig i Underverdenen. Om end Fortællingen om denne Asagud oprindeligen kun var en mythisk Allegorie paa Solens aarlige Bortgang til den nederste Hemisphære, saa spore vi dog herved hos de gamle Skjalde, at Opholdet hos *Hel* for slige Helte ikke mentes at være saa rædsomt eller qvalfuldt, som det beskrives i den yngre Eddas för ommeldte almindelige Skildring. Vel lader den os kun vide om *Baldurs* Skjæbne i *Hels* Borg, at han der sad i Höjsædet, og at saavel han, som hans Hustru *Nanna,* der havde fri Raadighed over de Klenodier, som vare blevne lagte paa deres Ligbaal og saaledes medbragte fra Oververdenen, men Digtet *Vegtamsqvida* beskriver hint *Baldurs* Opholdssted som prægtigt og ej ubehageligt, i Samtalen mellem *Odin* (under Navnet *Vejtam)* og den fra Döde opvakte *Vala:*

"Sig mig Nyt fra *Hel!*
Jeg siger dig fra Verden —
For hvem ere redte
Prydede Bænke,
Det herlige Leje
Svömmende i Guld?".

"Her brygget Mjöd
For *Baldur* staaer,
Klareste Drik,
Et Skjold den bedækker." [48]

Ogsaa *Sigurd Fafnersbane*, der længe i Norden blev anseet for de gothisk-germaniske Folkeslags ypperste Helt, og ellers var ombragt ved Sværdet, skjönt det skete af en Morder, der dog strax fældedes af den Döende selv — siges i Eddasangene efter Döden at være kommet til *Hels* Rige. Hans Enke *Gudrun* udtrykker sig nemlig saaledes, da hun af Fortvivlelse önskede sig Döden: [49]

Jeg mindes Uhelds Mængde,
Mængde af Sorger —
Vend, *Sigurd!* hid
Din sorte Ganger;
Den hurtige Hest
Hid du rende lade!
Her ingen Sönnekone
Eller Datter sidder,
Som *Gudrun* med Gaver
Glæde kunde.

Kom, *Sigurd!* i Hu
Hvad vi talte,
Da sammen vi begge
Sade paa Lejet;
At du, Höjmodige!
Hjemsöge mig skulde
Fra *Hels* Rige [50]
Dig jeg fra Verden.

Den sidste mærkelige Strophe overföres saaledes i ubunden Stil af *Volsunga-Sagas* Forfatter: "Bedre var det at *Sigurd* kom mig i Möde, og jeg foer med ham —— Mindes nu, *Sigurd!* om det vi talte, da vi stege i en Seng, at du vilde besöge mig fra *Hel* og hente mig" [51]. Paa forskjellige Steder af *Atla-Maal* [52] siges de i Kampen faldne Krigere at være komne til *Hel*, som rigtignok ogsaa undertiden sattes af de gamle Skjalde ligefrem for Döden eller Graven [53]. I et vistnok ældgammelt Fragment af den norske Kjæmpe *Sörles* Mindesang, kaldet *Sörlasticke* [54], fortælles det, hvorledes han, i en Træfning med Östersöens Vikinger, faldt "til *Hels* Vaaninger eller Bænke" — og mange lignende Exempler kunde jeg samle, hvis det var fornödent. Dödsgudinden *Hel* ommeldes paa forskjellige Steder i den berömte norske Digter *Thiodolfs Ynglingatal* (fra det 9de Aarh.) som den der havde bemægtiget sig forskjellige svenske Konger, især *Dyggve*, om hvilken *Ynglinga-Sagas* Forfatter siger (Kap. 20), at han döde paa Sottesengen; saa og den norske *Haldan* den Milde, om hvem det samme fortælles (Kapit. 52) og *Eystein*, *Haldans* Sön, som faldt over Bord og druknede ved et Tilfælde paa en Söreise (Kap. 51), jfr. Kap. 49, hvor enten *Hel* eller dog snarere Alderdom-

men *(Elli)* er personificeret som *Haldan Hvidbeens* Bortförerinde fra dette Liv.

§. 11. Ligesom de gamle græske og romerske Forfattere berette om Celterne og flere Folkeslag i det vestlige og nordlige Europa, at de ansaae det tilkommende Liv for at være en Fortsættelse af dette, saa at de Hedenfarne i en anden Verden kunde vedblive deres sædvanlige Beskjæftigelser og Levemaade, saa vises dette og at have været Tilfældet med de gamle Nordboer, skjönt Ideen gaves meget forskjellige Retninger ved afvigende Læresætninger og Forestillinger — saavel af de ældste Sagn og Sange, som Hedenoldsgravenes endnu öjensynlige Indretning og især det i dem forvarede Bohave, Redskaber, Smykker, Kostbarheder, Hestetöj, Vaaben, Been af Heste og andre Dyr m. m., som alt henpeger til den för berörte Gren af Udödelighedstroen, for saavidt det paa en eller anden Maade bestemtes til den Afdödes Brug i det andet Liv, eller maaske tildels især paa Reisen til Underverdenen, *Valhall* eller Gudeverdenen (efter Sekternes forskjellige Begreber) eller lempedes efter de Afdödes forskjellige Stand og Vilkaar i levende Live, vel og efter deres Dödsmaade m. m. [55]. At denne Reise (som ellers udtrykkelig i Eddasangene kaldes *den lange Gang* eller *Vandring*) [56] troedes at udfordre vigtige Forberedelser, sees f. Ex. af Beretningen

om den ældgamle Skik *at binde Hels Skoe* (Skoe for Vandreren til *Helheim)* ret fast til den Afdödes Födder. Herom læse vi den Anekdote i *Gisle Sursöns Saga*, at *Thorgrim*, som ansaaes for Hövdingen *Vesteins* lönlige Morder (i Island, og det 10de Aarh.) paatog sig denne Forretning og bandt Helskoene saa fast, at han erklærede, at de neppe nogensinde vilde lösnes igjen. Vel siger Sagaens Forfatter, at hin Skik fandt Sted, for at den Afdöde kunde gaae paa Skoene til *Valhall*, og det var vel virkelig i den omhandlede Tid den almindelige Mening (skjönt den myrdede *Vestein* vel kunde troes at dele *Baldurs* og *Sigurds* Skjæbne); men Ordet *Helskoe* synes at tilkjendegive en ældre Mening om deres Brug paa Reisen til *Hel* og hendes Boliger [57]. Som bekjendt blev i det gamle Norden et stort Arveöl eller Begravelsesmaaltid holdt ved den Afdödes Jordefærd, som og fra Arildstid var sædvanligt hos Verdens fleste Folk, hvorfor vi her afholde os fra al videre Sammenligning i den Henseende, der vilde blive altfor vidtlöftig, men erindre kun: at de Döde mentes at være tilstede ved dette Gilde [58], og at man da uden Tvivl bragte dem *Mad-* og *Drik-Offre*, som dels mentes at nydes strax (ved de derfra stigende fine Dunster) og dels nedlagdes i Gravene. Et mærkeligt Navn paa et sligt Maaltid havde Almuen i det Brandenburgske lige til

vore Dage, nemlig *Hilgrütte (Hylgrytte* ɔ: d. e. *Hels* Gröd) [59], ellers Tydsk *Dodsessen (Dadsisa)* i det 8de Aarhund. ɔ: *Todtenessen,* siden ogsaa *Todtenmahl* og *Todtenmahlzeit.* Den ældre Guletingslov kalder det *Sjæleöl* — efter Kristendommens Indförelse i Norge.

§. 12. I Islands hedenske Tider vare Hövdingerne Folkets Præster, og vare de end krigersk sindede, döde de tit en naturlig Död (som og maatte blive en naturlig Fölge af Folkets Statsforfatning, saaledes som den var foreskrevet af Lovene, der forböde indbyrdes Fejder — skjönt de dog altfor ofte fandt Sted, dog mest i den kristne Tidsalder). Nödig vilde de dog fare til *Hel*, og indbildte sig da, eller i det mindste fik Almuen til at troe, at de i visse Bjerge eller Höje (hvorved deres Grave og Gudernes Offersteder laae) fik efter Döden herlige Vaaninger og förte der et glædeligt Liv. Saaledes udsaae *Thorolf Mostrarskegg* det af ham saa höit ansete hellige Fjeld *(Helgafell*, hvilket Navn saavel det selv som senere et derved liggende Kloster og tilsidst en Præstegaard i Island have vedblevet at beholde) til et saadant tilkommende Opholdssted for sig og sine Slægtninge fra hele Omegnen. Da hans Sön *Thorstein Thorskabit* döde, saae Gaardens Hyrde en Efteraarsaften Bjergets nordlige Side aabne sig; store Baal vare tændte derinde (lignende de Gamles saakaldte Langilde ved

deres Gjestebude); der var megen Lystighed og Bægerklang — og da Hyrden gjorde sig Umage for at forstaae noget af de lydelige Samtaler, hörte han at man modtog den ommeldte Hövding *Thorstein* med Hilsener og bad ham sætte sig i Höjsædet, lige over for hans Fader. Paa selvsamme Maade saae Fiskerne paa Kaldbak i Island (i dets hedenske Tid) at den druknede eller paa en Sörejse borteblevne *Svan* gik ind i Bjerget *Kaldbakshorn*, hvor man tog meget vel imod ham [60]. Hövdingens Gjester eller Underhavende vare vistnok, efter Folketroen, de samme Afdöde, som havde været det her paa Jorden, saa at dette Livs formentlige Fortsættelse i en underjordisk Kreds *(orbe alio)* fremskinner tydelig af hin Aabenbaring. Ellers kjende vi adskillige flere Exempler paa en lignende Tro hos Islands förste Beboere. Saaledes mente man at *Sel-Thorer* og hans hedenske Frænder (fra *Hallingdalen* i Norge) efter Döden beboede den Klint, som kaldes *Thorersbjerg*; *Kraku-Hreidar*, som ogsaa kom fra Norge, valgte Bjerget *Mælifell* (paa Nordlandet) til sit Opholdssted efter Döden paa den ommeldte Maade, og hans Slægtninge ventede ligeledes at komme dertil. Selv den kristnede *Audurs* eller *Unnurs* Efterkommere fattede samme Tro om de saakaldte Korsbanker *(Krosshólar)*, hvor hun först havde ladet Korset reise, men som siden

blev nedtaget og et hedensk Offersted *(hörg)* anlagt i Stedet derfor [61]. — Vi maa lægge Mærke til, at de nævnte Hövdinger, *Thorolf* og *Hreidar*, vare *Thors* ivrige Dyrkere og havde valgt deres Bopæle paa Island efter hans Orakelsvar, samt at *Thorer* i visse Maader bar hans Navn, hvoraf det samme kan sluttes, samt at alle de her nævnte nedstammede fra Norge, hvor *Thor* synes at være blevet dyrket mest, som Landets Skytsgud, fra de ældste Tider af. Herved erindres vi om det bekjendte Sted i *Harbards Sang:*

Odin ejer Jarle (Ædlinge),
Som i Kampen falde;
Thor ejer Trællenes Slægt. [62]

Vistnok regnede de norsk-islandske Hövdinger sig ikke til den, men hin Benævnelse hos *Harbard* synes at betegne dem overhoved, som ikke falde i Kampen, og derfor af *Odins*-Sektens fanatiske Tilhængere forudsattes at være fejge eller frygtsomme, især naar man jævnförer de næstforegaaende Ord:

I *Valland* jeg var,
Og Krigene fulgte;
Jeg hidsed Fyrster sammen,
Men aldrig dem forligte.

Thor herskede især over Dunstkredsen — og fölgelig tillige over Jorden selv, i hvis Dybder han kunde indtrænge ved sine Tordenkiler. Han var en afsagt Fjende af Jætteslægten, men

især af *Hels* Brödre, samt vistnok ogsaa af hende selv. Da han tillige (som sagt) var Norges særegne Skytsgud og havde uddrevet eller ombragt de onde Jætteqvinder, for at gjöre det beboeligt for Menneskene [63] — saa var det ikke at undre over, at Nordmændene satte deres Tillid til ham i Döden som i Livet, og at de underkastede sig saavel hans evige som timelige Beskyttelse, naar Skjæbnen ikke vilde at de skulde falde i staaende Strid og saaledes optages i det himmelske *Valhall.*

§. 13. Hertil kommer den Omstændighed, at Finnerne eller Finlapperne, Nordmændenes Naboer og maaske Landets ældste Indvaanere, have fra Arildstid dyrket *Thor* [64], samt at de troede strax efter Döden at komme til lyksalige underjordiske Boliger — (hvorom mere i det Fölgende). At begge Folkeslags hedenske Religionsmeninger ere blevne meget sammenblandede, er tydeligt nok, og Historien viser tillige at Nordmændene stundum lode deres Ungdom undervise af Finner og toge finske Qvinder til Ægte [65], samt raadspurgte dem meget tit om det Tilkommende, hvilket de kristne Love tilsidst alvorligen forböde. Selv forskjellige Indskrifter paa Runestenene synes at indeholde Bönner eller Önsker om at *Thor*, "den almægtige *As* eller Gud", som han undertiden kaldtes, vilde dels vie (hellige eller beskytte) de paa Stenene

udhugne Runer (som i de ældste Tider mentes at have en magisk eller vidunderlig Kraft) [66] og dels at han vilde modtage Menneskenes Sjæle [67], hvorved man da udtrykkelig lærer at han af Nogle betragtede som visse Dödes Beskytter og Herre. Saaledes synes da en Del af Oldtidens Nordmænd at have hört til en Sekt, som især hyldede *Thor* — (hvorimod Andre, tilligemed de fleste Danske og Svenske, ansaae *Odin* for den ypperste Gud, og disse vare, efter Eddaerne, de Rettroende) — og at have, ifölge deraf, ment at optages af ham, efter Döden, til yndige Steder, kaldede *Uddins Akur* (Udödelighedens Ager) og formodentlig tillige *Glæsisveller* eller *Glæsisvöllur* ɔ: den glimrende eller skinnende Slette — som af Mange troedes at ligge mod Norden i de af finske Folk beboede, men vore Forfædre kun lidet bekjendte Lande, og her fremskinner da tydelig den för ommeldte Sammenblanding af begge Hovedfolks Religionssystemer.

§. 14. *Hervarar-Saga*, som sikkerlig er bygget paa ældgamle Digte og Folkesagn, beretter os Fölgende: "*Godmund* hed en Konge i *Jotunheim*, hans Hovedby *Grund* og Herredet (Provinzen) *Glæsesvold* — — Han og alle hans Mænd bleve saa gamle, at de oplevede mange Menneskealdere, og derfor troede Hedningerne at *Udödeligheds Ager* (*Uddins-akur*) laae i hans Land; det Sted er saa sundt for

Enhver, som kommer der, at Sygdom og Alderdom vige fra ham, og at Ingen der kan döe. Man siger, at efter *Godmunds* Död offrede Folk til ham og kaldte ham deres Gud o. s. v." Det her ommeldte *Jotunheim* er det mythisk-historiske, nemlig de finske Folks Lande, især norden for Norge og i Nærheden af det hvide Hav. At man ofte kaldte Finlapperne *Jotner* er vist nok; saaledes f. Ex. *Svase*, Fader til *Snæfride*, en af *Harald Haarfagers* Hustruer, som snart kaldes en Jætte, snart en Finne [68]. Hin *Godmund*, *Gudmund* eller *Guthmund* kaldes af *Saxo* (i Beskrivelsen over Kong *Gorm Haraldsöns* og *Thorkild Adelfars* Reise — see ovenfor III. 137 o. f.) *Gutmund* og siges at have været Jættefyrsten *Geruths* (ell. *Geirröds)* Broder. Hans Bopæl laae langt norden for *Helgeland* (eller *Halogaland*) og i det egentlige *Bjarmeland*. Han havde 12, efter Udseende, vakkre Sönner og 12 skjönne Döttre, samt en smuk Hauge med herlige Frugter — men *Thorkild Adelfar* havde advaret Kongen og hans Mænd, ej at nyde noget paa dette Sted, da *de ellers maatte blive der for bestandig*, i Troldes og Spögelsers Selskab. Da de Danske tilsidst forlode hans Hus, sögte han at overtale dem til at blive hos sig, men det lykkedes ikke; ved Afskeden gav han dem da adskillige Foræringer [69]. Efterat Kongen, ved at have forrettet Bönner og Offringer til

(Jötunheims Guddom) *Ugartilok (Udgaards-Loke)*, var sluppen hjem fra den farlige Reise, begyndte han at gruble over Sjælenes Udödelighed og sin tilkommende Skjæbne i det andet Liv, hvorfor *Thorkild* atter maatte afsted for at indhente hine hyperboreiske Guddommes Orakelsvar. Et kort Sammendrag af denne Reise, hvori den fængslede *Lokes* ulykkelige Tilstand og Opholdssted beskrives, er allerede meddelt i det Foregaaende. Den underjordiske Söe eller Vand ved denne Hule er formodentlig identisk med Elven *Slidur*, som af *Valas* Spaadom omtales i Anledning af *Lokes* Fængsling. Beretningerne om det finske *Elysium*, der vistnok ikke stemte overens med den ægte *Odinske* Tro, kunde saaledes ikke blive kjærkomne for den gamle skuffede Konge, som siges at have taget sin Död derover. Formodentlig have vore Forfædre ved det Digt, hvoraf denne Fortælling er taget, villet udtrykke deres Had mod Finnernes Tro, og tillige en bitter Foragt mod deres indbildte Paradis som den onde *Lokes* Fængselssted. Det Sted, hvortil *Fjaller* flygtede, da han blev fordrevet fra Skaane af *Amleth*, kalder *Saxo Undensakre* og siger "at dets Beliggenhed nu er ubekjendt"; det er da sandsynligt hvad *Suhm* mener, at det burde skrives *Udaensakre (Udáinsakur* eller *akrar)* [70] — som da vel ved et digterisk Udtryk ikke vil sige andet, end at

han gik over til Udödelighedens Boliger. Ellers have de Nordboer, der hyldede en Tro, som i denne Post lignede den finske, antaget forskjellige lokale Sagn om slige vidunderlige Steder, der endog endnu i Island bære det för ommeldte Navn. Saaledes siger nemlig en Reisebeskriver 1775 om et Sted paa Nordlandet sammesteds: "*Hvanndalene* blive meget berömte for deres rare og vellugtende Urter, hvilket gav Anledning til at jeg, skjönt ikke uden Möje, klavrede op til dem, hvor mig blev anvist en jævn og græsrig liden Mark, kaldet *Oddinsager,* fordi man har troet, at der skulde voxe saadanne Urter, som Döden skulde skye" [71] — og i en offentlig Indberetning af 1817 (om visse Almuefolks Overtro): "Der gives visse Steder eller Jordpletter, hvor man mener at et Menneske ikke kan döe, om han end trækkes med Döden, f. Ex. en Aabred ved *Hvanndalene* i *Öefjords* Syssel." Slige Steder eller de der havde en smuk Beliggenhed og Udsigt, valgte vistnok hine gamle Nordboer, der antoge lokale Elysier til deres Begravelsespladse, i det de haabede der at nyde et andet Liv, efter at det nærværende var til Ende.

§. 15. Hvorledes man ellers har forestilt sig dette Liv i Höjene (hvorfra Dödningen mentes f. Ex. at kunne see sejlende Skibe, hvis de laae i Nærheden af Söen o.s.v.) [72]; med

Hensyn til Forfædrenes övrige Forestillinger om det andet Liv i *Helheim* eller *Valhall*, vil det nu ikke blive let at udvikle. Om Natten troedes de Afdöde vistnok at være paa Færde i deres Gravhöje eller de hellige Bjerge, hvori man mente at *Thor* og de gode Landvætter eller lokale Genier havde anvist dem Boliger; men derimod erfarer man ikke for vist, om de for Resten ikke mentes at virke om Dagen i skjulte underjordiske Regioner (*Alfheim* eller *Helheim*). Selv de, som troede paa de afdöde Heltes Ophold i det himmelske *Valhall*, mente, at de om Aftenen færdedes paa Gudebroen til deres Gravhöje og opholdt sig der Natten over, men droge derfra för Sejerguder og Einheriev vaagnedes ved Hanens Gal. See f. Ex, Beretningen om *Sigruns* og *Helges* natlige Möde i Höjen; (jfr. ovenfor III. 5) [73]. Vistnok mentes Gjenfærd at værne med Kraft om de Kostbarheder, som vare blevne begravede med dem, naar Voldsmænd bröde ind i disse underjordiske Boliger for at rane dem bort — hvilket dog neppe skete hyppig förend mod Hedendommens sidste Tider, da det vel ansaaes for en Forbrydelse at forgribe sig paa Gravens Helligdomme — skjönt Undtagelser herved dog muelig have fundet Sted, som f. Ex. naar Börn saaledes krævede Arv efter Forældre (som *Hervör* af *Angantyr*), eller man troede endog saaledes at burde bemægtige sig

onde Gjengangeres eller en fjendtlig Slægts Ejendomme o. s. v. [74] Naturligvis troedes kun de Mennesker, som havde været hadefulde eller urolige mod Andre i Livet, eller da drevet Trolddom, at gaae saaledes igjen, at de om Nattetider bröde ud fra Gravene, for at skade eller skræmme de Levende, som f. Ex. Berserken *Angantyr*, den onde *Thorolf Bægefot* og Slige. Anledningen til denne Tro var ej usandsynlig den, at de ikke bleve vel modtagne i Fredens eller Glædens Boliger i et andet Liv eller Lys (som vore Forfædre udtrykte sig), og at de derfor sögte Fornöjelse i at forurolige de Efterlevendo. De derimod, som her paa Jorden havde vist sig som gode og velgjörende Mennesker, mentes og tit efter Döden at virke som hele Böigders eller Slægters Skytsaander, og dem vederfaredes af den Grund et Slags guddommelig Dyrkelse, f. Ex. den norske Fylkes-Konge, *Olaf Gudrödsön* i Vigen, berömt som en smuk, stærk og tapper Kriger, som blev höjlagt ved *Geirstade* og blev der uden Tvivl dyrket som en Alf eller Halvgud, hvoraf han da fik sit bekjendte Tilnavn [75]. — Fra hin Tro kan man gjöre sig den rimelige Slutning til lignende Folkemeninger: at Menneskets Aand (eller Fölge-Aand) maatte vige til de for den i en anden Verden (hos Under- eller Over-Verdenens Guder) bestemte Boliger, eller endogsaa til

dette Liv (efter Sjælevandringens Regler) naar den var bleven fuldkommen fordrevet fra dens Tilhold ved Legemet i Graven. — See ellers Indledningen §. XVI.

§. 16. End et underjordisk Opholdssted antoge vore Forfædre for visse Afdöde, da de mente, at alle, som omkom ved at drukne i Havet, opfiskedes af Havgudinden *Ran* i hendes berömte Garn [76] og optoges tildels i hendes Boliger, hvor de undertiden fik en god Modtagelse, men mentes dog vel at have der de samme Fornödenheder som i det jordiske Liv. Saaledes hug den norske Helt *Fridthiof*, da Orkanen truede hans Skib med fuldkommen Undergang, en stor Guldring itu og delte den blandt sine Mænd, med disse Ord: "Det seer nu saaledes ud, som om nogle af vore Mænd skulle fare til *Ran*. Naar vi komme der, ville vi ikke see sömmelig ud, uden vi berede os med Raskhed — —

Sees skal Guld paa Gjester,
Om gjæste vi skulle
Midt i *Rana's* Sale;
Det sömmer gjæve Helte." [77]

De gamle Nordboer ansaae det for et sikkert Bevis paa, at södöde Mænd fik en god Modtagelse hos hin Havgudinde (eller hendes Ægtemand *Æger)*, naar de aabenbaredes ved deres Arveöl eller Jordefærdsgilde, og saaledes viste de sig paa *Frodaa* i Island i Hedendom-

mens sidste eller Kristendommens förste Dage [78]. Vistnok mente man at det der gik herlig til, da *Æger* beværtede Guderne selv til deres fuldkomne Tilfredshed. I hans Hall brugtes skinnende Guld for Ildens Lys, og Drikken frembares af sig selv, hvorfor Gjesterne roste Opvarterne meget [79]. Undertiden forestilte man sig dog Opholdet hos hende som sörgeligt nok, som Skjalden *Sneglu-Halle* lod en södöd Mand, af fælt Udseende, udtrykke sig i en opdigtet Dröm:

Vildt raser den tudende Storm,
Sees kan, at *Ran* jeg gjæster.
Nys fandt jeg i Havet min Död.
Dets Tang jeg med Haanden omspænder.
Ved Stranden mit Leje jeg fik,
Den Bolig skal eder modtage, —
Alt blegned min Kind og om Nakken
Det frodige Havgræs sig snoer. [80]

§. 17. *Ran* og hendes ni Döttre [81] (hvis Navne alle udtrykke Bygers og Bölgers Egenskaber) stræbte med megen Begjærlighed efter Skibenes Ödelæggelse, for at kunne bemægtige sig Menneskene — hvortil Jættinder og Troldqvinder ofte trolig virkede, skjönt de tit hindredes deri af de höjere Guddomme og beskyttende *Valkyrier*. Saaledes hedder det f. Ex. i Eddasangene om *Helge Hundingsbane*, i Beskrivelsen over en Söstorm:

Hörtes Aarers Lyd
Og Larm af Spyd,
Skjold klang mod Skjold,
Vikinger fremroede;
Susende foer
Under Ædlinger
Konningens Flaade
Langt fra Kysten.

Saa det hörtes,
Da sammen stödte
Kulingens Söster
Og Kjöle lange,
Som om Brændingen
Brödes mod Klipper.

Höje Seil bad *Helge*
Höjer' op at drage;
Hæren ingen Havn
Mod Bölgerne forsvarte,
Da den frygtelige
Ægers Datter
Sögte Heltenes
Skibe om at vælte.

Men *Sigrune*,
Djærv i Striden,
Ovenfra dem bjerged,
Skibene med.
Haardelig vristedes

Af *Rans* Hænder
Konningens Snekker
Til *Gnipelund.* [82]

Et prosaisk Brudstykke, som er tilföjet det andet Digt om samme Helt, beskriver hin Begivenhed saaledes, vistnok forsaavidt at Samleren kunde huske Hovedindholdet af de ellers glemte Vers: "*Helge* samlede da en stor Flaade og drog til *Frekasteen.* Paa Havet fik de en rædsom og farefuld Storm. Da omgaves de af Lyn, hvorfra Straaler gik ud over Skibene, og saae ni Valkyrier ridende i Luften, hvoriblandt de kjendte *Sigrun.* Da sagtnedes Stormen, og de kom uskadte til Land." I Digtet om *Helge Haddingeskate* samtaler hans Ven *Atle* med Jættinden *Hrimgerde,* da han havde Vagt den förste halve Del af Natten paa Kongens Skib, og tiltaler hende saaledes i sit Gjensvar paa hendes Spörgsmaal:

— Du aldrig skal
Fyrsten Skade volde;
Jernborge omgive
Ædlingens Flaade;
Ej Trolde os mægte at myrde.

Atle jeg hedder —
Haard skal jeg dig vorde;
Uhyrer hader jeg mest.
Den vaade Stavn

Tit jeg forsvarte
Og Natteryttersker slog — —

Du laae, Troldqvinde!
For Konningens Skibe
I Fjordens Indlöb,
Da vilde du hans Helte
Give til *Ran*,
Men Stangen dig stödte tilbage.

Hrimgerde svarte:

Nu fejler du *Atle!* —
Mig tykkes du drömmer,
Og alt du Öjnene lukker;
Min Moder laae
For Konningens Skibe.
Jeg drukned *Lödvers* Sönner i Havet.

Jættinden udfordrer *Atle* til Tvekamp ved at brydes, men han svarer:

Gaae jeg ej vil,
För Krigerne vaagne,
Og holde om Fyrsten Vagt;
Ej er det mig uventet
At Uhyrer söge
Vort Skib omkuld at kaste.

I Samtalen med Kongen selv siger *Hrimgerde:*

Hende vil du heller *Helge!*
Som Havnen forrige Nat
Med dine Mænd overskued;.

Den guldskinnende Mö
Mig tyktes Kræfter have,
Her steg hun fra Hav i Land
Og fæsted saa eders Flaade;
Ene hun det volder
At jeg ikke kan
Myrde Kongens Mænd.

Helge spörger:

Var den Huldre ene,
Som Skibene bjerged,
Eller fore de flere sammen?

Jættinden svarer:

Tre Flokke Möer —
En foran dog red,
Hvid under Hjelm;
Gangerne sig rysted,
Af Mankerne nedfoer
Dug til dybe Dale,
Hagl til höje Skove,
Frugtbart Aar blandt Folk de volde —
Alt var det mig ledt, hvad jeg saae.

Atle slutter Samtalen saaledes:

See nu mod Öst *Hrimgerde!*
Med Dödens Drag du er
Af *Helge* slagen;
Til Lands og til Vands
Er Kongens Flaade bjerget,
Hans Kjemper ligervis.

Dag er det nu, *Hrimgerde!*
Opholdt dig *Atle* har
Til Livets Forlis;
Hel synderligt tykkes
Det Havnemærke være,
Hvor du staaer til Sten forvandlet. [83]

§. 18. Jeg havde ikke anført disse noget vidtlöftige Episoder, hvis det ikke havde været for at vise hvorledes *Himlens* og *Dybets*, *Lysets* og *Mörkets* stedsevarende Strid fremlyser ret tydelig af dem, i Beskrivelsen over Kampen mellem de fra Himlen kommende samt under *Odins* Overherredömme staaende Valkyrier paa den ene, men Havgudinden *Ran*, hendes ni Döttre og de med hende forbundne Jættinder og Troldqvinder, som helst holdt sig til Underverdenens beslægtede Magter — paa den anden Side. Det var og tvende *Seidkoner*, der havde opvakt den för ommeldte rædsomme Storm mod *Fridthiof* og forvandlet sig til uhyre store Hvalfiske. Da han först troede at mærke at Uveiret var foraarsaget ved Trolddom, sögte han Ly under Öerne *Solunder*, med disse Ord:

Vældigt nu Söen svulner,
Staaer mod Skyer Bölgen;
Det volde gamle Galdre,
Som gungrende Sögang vække.
Ej skal jeg mod *Æger*

I Uveir stride;
Kunne da *Solundes* Kyster,
Klædte med Is, os skjærme. [84]

Da han atter gik tilsöes, udbröd Orkanen paa ny med fordoblet Styrke; da spaaede *Fridthiof*, at han "snart skulde bestige *Rans* Seng i Afgrunden" samt beredte sig og sine til Indgang i hendes Haller. Efterat han ved Skibet *Ellidas* talismanske Kraft havde overvundet Troldqvinderne, tilstod han: "at Havets Magter ikke havde været lette at staae imod," og en anden af hans Mænd besang den Nödens Time:

Da *Rans* Möer
Matted Söens Hest (nemlig Skibet).

Mærkeligt er det, at Havet overhoved kaldes *Rá:heimur* i en Skjaldevise [85] og kommer saaledes til at svare til det mere bekjendte *Helheim* — ligesom *Ran* og *Hel* vare sösterlige Jættevæsener, som paa forskjellige Maader sögte at neddrage Menneskene til Dybet fra de Levendes Verden.

§. 19. *Æger* [86] *(Hler* eller *Gymer)* blev rimeligvis dyrket som en Gud i Nordens ældste Tider, da man sagde, at han fordum havde opslaaet sin Bopæl paa *Hleseÿ* eller *Læssöe,* og formodentlig er han den samme, hvem andre gamle Sagn kalde Jætten *Læ* eller *Ler.* [87] Efter Beretningerne om Norges Beboelse var *Fornjótur,* der vel betyder det samme som

Fornjotun ɔ: den gamle Jætte, ogsaa kaldet *Örgemler*, atter den samme som *Ymer* eller *Chaos*, det ældste Jotlands (Jotunlands eller Jotunheims) Hersker, og Fader til 3 Sönner, nemlig: 1) *Hler* eller *Æger* (Havet), *Loge* (Ilden) og 3) *Kare* eller *Kaure* (Vinden). Fra *Kare* sagdes Qvenlands og Finlands gamle Konger at nedstamme, og deres Afkom mentes siden at være kommet til Herredömmet over Norge. Paa sit Sötog fra den finske Bugt til Norge skal *Gor* i Danmark have truffet sine Frænder, som der nedstammede fra *Hler* den Gamle [88]. Disse Beretninger ere sikkerlig meget fabelagtige, men vi see dog deraf, at *Æger* i Hedenolds Dage blev betragtet som en af Finnernes Guder og tillige (incarneret) som en af deres förste Fyrster. *Skalda* ommelder udtrykkelig hine tre Brödre som *Ild*, *Söe* og *Storm*, ligesom vor gamle Poetik ogsaa betragter dem saaledes under disse almeenforstaaelige Navne [89]. Dog hörte hine Jættebrödres Dyrkelse ingenlunde til Asalæren — og det kan da vel tillige siges om den til samme Slægt henhörende *Ran* [90], der dog lige til Hedenskabets sidste Tider dyrkedes af Finner og Finlapper. Finnerne kaldte hende *Rauni* (og det Islandske *Rán* udtales *Raun)*, men udgave hende for *Ukkos* (deres höjeste Guds, men og tildels en Havguds) Gemahlinde. Naar hun var vred opvaktes derved Storm og

Uveir paa Jorden. Dog skal hun især være bleven dyrket i *Karelien*, og de Svenske have i de nyeste Tider forqvaklet hendes Navn til *Ragnil* eller *Ragnild* (i et bekjendt Fragment af en Almuevise) [91]. Til hende svarer Finlappernes *Rana* eller *Rana-Neida*, der dyrkes som Guds Datter og en himmelsk Gudinde, der giver Jorden Frugtbarhed, men Qvinderne Skjönhed o. s. v. Hun kaldtes og den grönne Mö eller Nymphe [92]. Hos de egentlige Nordmænd, der hadede og undertrykte Finnerne (skjönt de frygtede deres Kunster og undertiden sögte at lære dem), blev hun til Afgrundsdybets Herskerinde [93].

§. 20. Endnu lever en Del af Forfædrenes Tro om *Ægers* og *Rans* Boliger under Havet og deres Virken paa dette Element, samt Modtagelse af sjunkne eller druknede Mennesker, i den nordiske Almues Forestillinger; — dog er den tildels bleven blandet med Traditionerne om det underjordiske *Alfheim*, efter hvad jeg forhen har bemærket III. 315 — men *Æger* har (udenfor Island) i de kristne Tider, som ingen hedenske Guddomme kunde erkjende, tabt sit gamle Navn og fremtræder nu som en Havmand af Jætte- eller Rise-Arten (helst kaldet *Rosmer)* [94], tildels ogsaa som *Nökken* (eller andre Vandaander), som i Norge (efter *Storms* skjönne *Sinklars*-Vise): "oplöfter sit vaade Skjeg og venter med Længsel sit Bytte."

I den anden gamle Vise om Havmanden see vi ham som et Troldvæsen, som neddrager Skibe og Mennesker til Havets Bund.

"De skjöde Skibet i Havet ud,
Det brummed som Björnen hin vrede,
Hviden Gaas til Grunden sank —
Det voldte Trolden hin lede."

Det var ungen *Roland*
Han sögte paa Havsens Bund,
Og der fandt han en liden grön Sti,
Som laa til *Elinetils* Bur.

Roland gik ad Bjerget frem,
Han saae de Gnister drive [95] —

Efter to Aar förte *Rosmer* den Fremmede til Land, efter sit Löfte til *Eline*.

Saa gik han under det salte Vand
Saa listig i sin Mag.

Og siger siden:

Nu haver jeg dig fört til Land,
Som du seer Sol og Maane.

I den tredie Vise raser *Rosmer* i Havet, saa at 140 Skibe synke til Grund, og hele Mandskabet omkommer, undtagen Kongesönnen *Aller*, "som fandt den liden grönne Sti" og et lidet Hus med forgyldte Flöje. *Rosmer* skildres vel som en grusom Menneskeæder, der forfölger de Kristne, men holder dog ærlig

over Tro og Love. Tilsidst bliver han til en Klippe eller "borte med alle" efter Digterens Udtryk.

§. 21. *Havmanden* og *Nökken* spöge dog endnu i overtroiske Almuefolks Indbildning. Med det sidstmeldte Navn synes i Sverrig mange forskjellige Söaander at menes, da den snart viser sig 1) som en gammel Gubbe med sit Skjæg, efter den norske Tro, snart 2) som en smuk anseelig Mand, 3) som en skjön Yngling oventil, men ellers skabt som en Centaur eller 4) som en liden dejlig Dreng med gult Haar. Ofte slaaer han sin Guldharpe om Sommeraftenerne paa Vandets Overflade [96]. I *Worms* Tid sagde man i Danmark baade *Nökken* og *Nikken*; Almuen beskrev den som et Uhyre med menneskeligt Hoved, der opholdt sig baade i Havet og andre Vande. Naar Nogen druknede, sagde man: *Nökken tog ham bort;* naar en Druknet fandtes med en röd Næse: *Nikken har suet ham* o. s. v. Af denne Art (eller snarere en hedensk Sögud) var da Havtrolden i *Isefjord*, som fordrede en Mand af hvert indlöbende Skib, i det ældgamle Folkesagn — (men lod sig vel nöje med andetslags Offringer, skjönt Katholikerne forvandskede Traditionen til den hellige *Lucius's* Ære) [97]. Af lignende Oprindelse er vist Sagnet om Havmanden i *Odense* Aa, som lokker Folk til sin Færgebaad, men styrter dem siden i Vandet.

Hvert Aar fordrer han et sligt Offer; thi ellers flyder Aaen over sine Bredder og foraarsager Ödelæggelser; derfor maa Ingen klage naar Nogen omkommer i den [98]. Kjæmpeviserne tale om Havmænd, der viste sig i dejlig Skikkelse, for at komme i Besiddelse af jordiske Möer, i hvilke de vare forelskede [99]. De jydske Folkesagn fortælle endnu om den smukke Havmand med sögrönt Skjæg, som lokker skjönne Piger og beholder dem hos sig paa Havsens Bund; lykkes det den Bortförte at faae hans Tilladelse til igjen at besöge Jorden paa kort Tid, men hun da ikke kommer tilbage, hörer man stundom hans Graad og Veeklage fra Dybet. Paa *Færöerne* menes den saakaldte *Nikar* at opholde sig i ferske Vande og Indsöer, samt at nedsænke og drukne Folk. I det 17de Aarhundrede troede nogle blandt Færöeboerne endnu paa etslags *Havgud* (efter Hedningernes Talebrug, men *Satan* efter den kristne), som om Vinteren viste sig ved Nattetider for Fiskerne og anviste Indbyggerne gode Fiskemede, gav dem Fiskeravn til Madding o. s. v., "og vide Mange endnu at fortælle om hans Tale, da han aabenbarede Medene, og baade kjende og bruge de Meder, som han dennem haver aabenbaret." Ellers plagedes de i *Debes's* Tider af en Havaand, som, for at lede Folk i Ulykke, forvandlede sig til en Oxe, samt og til en Baad eller Fly-

deö o. s. v. — og som da ingen andeu kunde være end Fanden selv, efter Tidsalderens forandrede Begreber. Ellers havde Almuen paa disse Öer i *Debes's* Tid saadanne Meninger om Elementernes Liv, som man neppe skulde söge udenfor Hedendommen, naar de f. Ex. troede "at Söen var vittig (ɔ: fornuftig)" og at Boverne (Brændingerne paa Grundene) ikke kunde fordrage Jern i Baadene, hvorfor de ved deres Nærmelse sprang op med Heftighed i stille Veir, men lagde sig siden strax igjen, naar de vare komne dem forbi o. s. v. — I *Tydsk-Böhmen* viser Vandmanden sig med grön Hat og grönne Tænder. Om ham har man og det synderlige Sagn, at han i sine prægtige Boliger opfanger og fængsler de Druknedes Sjæle [100]. Overalt fortælle Bönderne Eventyrer om Gjordemödre, der have forlöst slige Underjordiskes Hustruer og seet store Rigdomme hos dem o. s. v. — I *Skotland* taler man meget om Vandaander af begge Kjön, henförte til Fairiernes Slægt, som helst boe i Grotter ved Floder og Kilder. Desuden har man der tvende mythiske Havmænd, nemlig *Shelly Coat* (Skalkittel eller Skjælkittel) — kaldet saaledes af sin Klædning, bedækket med Sötang og Muslingskaller — og *Kelpie* eller *Water-Kelpie*; begge narre Menneskene til ligesom Fastlandets Nökker; men *Kelpie* er dog mere ondskabsfuld, söger at drukne dem

og varsler om slig Vanddöd ved Bulder og Dödninglys (*W. Scott Minstrelsy* l. c. I. CV. II. 122, 163, III. 388 o. f. *Jamieson Scottish Dictionary*). — *Kelpie* viser sig i *Angus* (lig sin nordiske Frænde) snart som et Menneske og snart som en Hest. — Til Anekdoten om *Kelpie*, der som en Hest maatte tjene en Hövding og bære Bygningsstene paa sin Ryg, har man Sidestykker i Island, om den mythiske Vandhest, som man der (fra Hedenoldstider) har kaldet *Nikur* eller *Nökke*, samt *Nennir* m. m. Om den henviser jeg ellers til *Olafsens Reise* l. c. I. 55. — I *Bahus-Lehn* har man det Sagn, at Nökken kan bruges til Plöjehest, naar man bidsler den med en Grime af en vis Indretning (*Kalms Vestgötha Resa* — *Stockholm* 1746, S. 200). Om de virkelige Sököer og Havheste see *Links Urwelt* II. 195, 207 o. f. Lignende Sagn har man i Tydskland om den mandlige *Nichs* eller *Vandmanden* (*der Waszermann*), som undertiden bortförer jordiske Qvinder, men i Almindelighed fordrer aarlige Offre paa för ommeldte Maade, eller lokker Folk til sig ved optiske Bedragerier — hvorfor man ogsaa fordum beskyldte *Drakerne*.

§. 22. Ligesom *Hler-Æger* nu i Norden er bleven til en *Havmand* [101] er ogsaa hans Hustru *Ran* med hendes Döttre blevne til *Havfruer*. Disse har man, paa forskjellige Maa-

der, troet at see i Danmark i nyere Tider [102], men det er ikke kommet til min Kundskab, at den ældgamle Overtro om de Druknedes Optagelse i deres Boliger vedvarer endnu i Norden, undtagen blandt den Svenske Almue (eller i det mindste i dens endnu bekjendte gamle Sange). Der siges de, som drukne paa Söen og hvis Legemer ikke findes, at komme til *Havfruens Vaaninger.* Ellers viser hun sig snart som et velgjörende, snart som et ondt eller forfölgende Væsen. Naar hun sees, bebuder hun Söemændene som oftest Storm og Ulykke (ligesom i *Niflunge*-Sagnene) — og saaledes var det og overensstemmende med den Norske Folketro, at:

En Havfrue op af Vandet steg
Og spaaede Herr *Sinklar* ilde.

Fiskerne paastaae at see Havfruen i Sommer-Solskin og let Taage, i det hun med en Guldkam kjæmmer sit lange gule Haar eller opdriver sit sneehvide Qvæg [103] for at græsse ved Stranden, paa Skjær eller Holme. Undertiden sees hun, naar det er koldt i Veiret, at staae forfrossen og varme sig ved de af Fiskerne tændte Blus eller Baal. I *Norge* ere Sagnene om Havfruer almindelige, og man antager dem endog for virkelige Dyr, der oventil have en menneskelig Skabning [104]. I Island ligeledes, hvor en slig kaldes *Hafgygia* eller *Hafgygur* ɔ: en Hav-Jættinde (maaske som en

Levning af den gamle Mening om *Rans* Jætteslægt). I Kongespeilet kaldes den *Margygur* (som giver den selvsamme Mening); den lod sig og helst see mod Storm og Uveir [105]. — *Marmælerne* (Islandsk *Marmennill)* siges i *Norge* at være Havfruers og Havmænds Börn, samt fortælles at være mange Gange opfiskede af Dybet, og man troer endnu (ligesom i Oldtiden) at de kunne forudsige tilkommende Ting. Jeg anförer disse Sagn her, da de henhöre til de gamle om Afgrunden, som *Ægers* og *Rans* Rige, og muelig kunne (ligesom de om Alferne) af Nogle fordum have været anvendte paa de Druknede, der mentes at være optagne blandt Havets Beboere i et andet Liv. Et saadant Hedenolds-Sagn synes i Island i den kristne Tid at være blevet forandret til den besynderlige Legende: at Kong *Pharao* og hans Hær, som druknede i det röde Hav, vare blevne forvandlede til Sælhunde, hvorved man tillige mener, at en saadan Dyreham kun tjener til Skjul for et Slags Havmennesker, naar de ville lade sig see ved Stranden, hvor de undertiden i got Veir skulle aflægge den, for at kunne spadsere paa Landjorden. Ellers boe de paa Havets Bund i menneskelig Skikkelse (jævnför ovenfor §. 16 o. f.). Undertiden siges deres Qvindfolk at være fangede paa Fiskerkroge og saaledes opbragte til vor Verden, hvor de stundom have taget virkelige Menne-

sker til Ægte. Dem tilhörer og det för ommeldte Söqvæg [106]. Gjenfærd fra Havet (Mandfolk i drypvaade Söklæder o. s. v.) kaldes endnu i Island *Sjódraugar*, i Norge *Droue*, *Sö-Droue*, og menes der at vise sig mod Uveir og Skibbrud eller varsle sligt ved det saakaldede *Drouspye* [107].

§. 23. Vanskeligere er det at forklare Oprindelsen til den kunstige Spillemand ved Floder og Vandfald, som hos *Olaus Magnus* kaldes *portentosus citharoedus fluminis.* — Overtroen om ham vedvarer endnu i Sverrig, hvor man kalder ham *Strömkarlen*, som, tilligemed *Necken*, ansees for en musikalsk Genius paa de ommeldte Steder. Nogle udgive ham for Spillemændenes Lærer og Beskytter [108]. Det selvsamme fortælles i Norge om den saakaldte *Grim* eller *Fosse-Grim*, en Aand, der opholder sig ved Vandmöller og Fosse, samt lærer dem, som offre vedbörlig til ham, at spille paa Violin (eller anden Strengeleg). Offeret bestaaer i et Lam, som maa bringes ham en Torsdag Aften med bortvendt Hoved. Dæmonen griber da over Spillemandens höire Haand, og förer den saa længe frem og tilbage, indtil Blodet löber ud af Fingerenderne, og da kan man spille saa uforlignelig at Træerne dandse og Fossene standse i sit Fald [109]. Jeg ommelder dette Skandinaviens mythiske Væsen her, for at det kan

slutte de saaledes opregnede Hav- og Vand-Guddommes Række, skjönt det neppe hörer til den egentlige Underverden (hvortil dog vel Fossenes Afgrunde i visse Maader kunne regnes), ej heller til *Eddalæren*, saaledes som vi nu kjende den; men derved maa vi bemærke, at mangfoldige Sagn og Sange fra det egentlige Hedenold ere for saavidt tabte, at de ikke ere blevne optegnede i Middelalderen, og at vi derfor savne tilstrækkelig Oplysning om forskjellige Almnemeninger, der dog öjensynlig nedstamme fra hin saa langt bortfjernede Periode [110]. Hertil hörer da den om Strömkarlen eller Fossegrimen, hvorved jeg dog bemærker: at man her kan gjætte paa *Brage* eller *Odin*. *Brage* var den ypperste af Sangerne samt uden Tvivl ogsaa af Harpespillerne — fölgelig deres Lærer og Beskytter; hans Hustru *Idunna* og han selv formodentlig tillige boede paa det Sted, som kaldtes *Brunnakur* ɔ: Kilde-Ager eller Kildevang [111]; hendes Navn kan og fortolkes saaledes, at hun ynder Kildernes Rislen eller Vandfaldenes Brusen, ligesom hendes Frænke *Saga* ved *Synkebæk*, "som omsuses af svale Bölger" [112]. Hertil kommer det, at *Idunna* selv for en Tid siges at have været nedsjunken til Afgrunden, ved *Mimers* dybe Kilde, under Roden af Verdenstræet *Yggdrasils* nordlige Stamme, hvorfra Guderna sögte at bekomme hendes Ora-

kelsvar o. s. v. [113]. Saaledes er det sandsynlig *Brage*, *Idunnas* Ægtemand, som endnu dyrkes under de för anförte nye Benævnelser, skjönt Navnet *Grim*, *Fosse-Grim*, dog synes at henpege til Sangeres og Skjaldes överste Gud, nemlig *Odin*, som gjerne opholder sig ved *Synkebæks* svale Bölger, og som i den ældre Edda kaldes *Grim*, men i en svensk Kjæmpevise *Asa-Grim* — samt hans Samqvem med *Mimers* Kilde,

Hvor Elven nedstyrter
Med skummende Fald
Over Valfaders Pant.

Men herom har jeg udviklet mine Tanker ovenfor II. 123 o. f., 200 o. f., 232 o. f., men især 240; 263. Ogsaa disse tvende mythologiske Undersögelser have da paa forskjellige Maader atter fört os til Underverdenen, i hvis vildsomme Dybde det ikke er saa let at finde omkring; men vi maa dog vedblive at forsöge, hvorvidt Grandskningens Lampe kan opklare nogle af dens dunkle Afkroge. Endeligen bemærker jeg, at selv den nyeste Overtro blandt Nordboerne saaledes bekræfter den ældgamle og ovenfor paaberaabte Beretning af *Procopius:* at de fordum dyrkede Kilders, Floders og Strömmes Guddomme, hvortil han lægger den Beretning, at de undertiden offrede Mennesker ved at kaste dem i Vandet (see ovenfor II. 149, 200, 205 o. f., 246 o. f.), hvilket vi

og finde bekræftet af vore egne Historieskrivere, skjönt jeg ikke mindes at nogen udtrykkelig beretter, at slige Offre kastedes i Havet, hvilket de gamle frisiske Love dog foreskreve ved visse Helligdomsskjænderes Henrettelse [114]. At *Hel* selv dyrkedes af Nogle ved lignende, men forbudne Offringer, vil jeg i det Fölgende stræbe at vise.

§. 24. Vi vende da tilbage fra *Ranheim* og Vandaandernes Rige, der og tit blev Döddningernes Opholdssted, til det tilgrændsende *Helheim* og den der herskende Dödsgudinde. *Hel* troedes ofte at aabenbares i Drömme for de gamle Nordboer, kort förend de skulde döe [115] (ligesom *Persephone* eller *Proserpina* for Græker og Romere, f. Ex. *Pindar)* [116]. Sagnet om *Baldur*, efter *Saxo*, er anfört ovenfor (i Anm. 48), og det stemmer vel med Eddaernes Beretninger. Saaledes tales i *Odins Ravnesang* om hans onde Anelser samt om tunge og mörke Drömme, hvilke Aserne ikke kunde udtyde, da *Urde* med Strænghed formeente dem Adgang til *Odreirer* eller Visdommens Kar, men *Mimer* til sin klare Kildes Orakel-Löndomme, og Dvergene udrettede ligesaalidet — (formodentlig ved at henvende sig til Underverdenens egentlige Magter) hvorpaa *Idunna* blev afsendt i samme Henseende til Nattens Rige i Dybet, forvandlet til en Ulvinde (see ovenfor §. 4, Anm. 10);

men *Loke*, *Brage* og *Heimdall* udskikkede for at modtage hendes Spaadomssagn. Det samme Æmne omhandles i *Qvadet om Vejtam*, enten paa en anden Maade eller og snarere, som det synes, som ved en Fortsættelse af *Ravnesangen*, hvor det da hedder:

Sammen vare Aser
Alle paa Tinge,
Og *Asynjer*
Alle paa Stævne;
Derom raadsloge
Mægtige Guder,
Hvad *Baldurs* svare
Drömme betyded'.

Held i Sövne
Syntes bortveget;
Jætter adspurgte
Spaadomme kloge,
Om det skulde
Ondt bebude.

Oraklet forkyndte
Döden bestemt
For *Ullers* Frænde,
Yndigst af Alle.
Det bedröved'
Frigg og *Odin*,
Alle Guder o. s. v.

Derefter omhandles det berömte Sagn, at *Frigga* tog alle Væsener i Eed om Venskab og Fred for hendes Yndlings Sön — men:

Valfader frygter
At Feil sig indsnege,
At bort sig listed'
Lyksaligheds Norner.
Aser han kalder
Atter til Raad,
Og paa det Möde
Meget omtaltes.

Digteren siger os ikke hvori Gudernes Beslutning bestod — men sandsynlig gik den ud derpaa, at *Dödens* Orakel i *Helheim* selv skulde raadspörges eller tvinges til Aabenbaring af det Tilkommende ved en af Guderne, og *Odin* selv paatog sig nu dette Ærindes Fuldbyrdelse. Om Begyndelsen af hans Reise til Underverdenen og den Helvedeshund, som han mödte ved Indgangen til *Dödens Skyggerige*, see ovenfor §. 7. Digteren vedbliver:

Frem reed *Odin*,
Hulvejen dundred' —
Han kom til *Hels*
Höje Borg,
Og han reed
Östen for Porten,
Hvor en *Vala*
Laae begraven.

Qvad han for den kloge
Dödningesange,
Saae mod Norden
Danned Trylleskrift;
Besværgelser han nynned,
Fordred' Spaadomsord,
Til den Döde nödig
Reiste sig og talte:
"Hvo er den Maud
Mig ukjendt,
Som min Aands
Ro forstyrrer! [117]
Indhyllet af Snee,
Bestænket af Regn,
Vædet af Dug,
Længe laae jeg död."

Herpaa fölger *Vejtams* Svar og Opfordring til Spaaqvinden, om at "fortælle ham Nyt fra *Hel*" — hvilket hun i visse Maader gjör i forskjellige ikke ret glædelige Svar paa hans Spörgsmaal, men dog stedse med det Tillæg:

Nödig jeg talte,
Nu vil jeg tie.

Tilsidst gjætter Gjenfærdet rigtig, at den saakaldte *Vejtam* er *Odin* selv, hvorover denne vredes og siger:

Ej er du en *Vala*
Eller viis Qvinde,
Snarere er du trende
Thursers Moder —

hvormed han formodentlig mener *Hels* eller *Dödens Moder* selv, nemlig *Angurbode* (den Sorgbebudende), der foruden hende havde avlet *Fenrisulven* og *Midgaardsormen* — som alle hörte til de Guderne forhadte Jættevæsener, Vistnok passer dette hendes sidste Svar fuldkommen til hint Uheld varslende Navn:

Rid du hjem, *Odin!*
Roes dig kun af Toget,
Saa skal Ingen mig
Meer hjemsöge,
Til *Loke* lös
Af Lænker udbryder,
Og Guderne segne
I sorteste Mulm.

§. 25. Vi maa bemærke herved, at *Odin* selv ikke kunde trænge ind i *Hels* Borg, og der udforske hendes Löndomme, hvorimod han dog kom til dens Udenværker i Underverdenen, og fremmanede der, ved nekromantiske Kunster, [118] en *Valas*, Troldqvindes eller Jættindes Gjenfærd af Graven — hvorved det dog er tydeligt, at hendes Aand egentlig opholdte sig hos *Hel* selv, hvorfor Dödningen kunde saa nöje underrette Spörgeren om det, som der foregik, og hvad man der vidste om Gudernes engang indtræffende Undergang, hvorefter alle Underverdenens Magter higede [119]. Da man saaledes troede at Guderne selv maatte raadspörge Dödens

Orakler, var det ikke at undre over, at Menneskene ogsaa tillode sig det. Dette skete da paa den selvsamme Maade, ved Dödningers Opvækkelse. Herpaa fremsættes et mærkværdigt Exempel i *Groas Tryllesang* [120]. Der opvækker en Sön sin Moder (for at naae hendes Raad, Velsignelser eller magiske Tryllesange) med fölgende Ord:

Vaagn op *Groa!*
Vaagn op, gode Qvinde!
Dig vækker jeg for Dödens Döre,
Om du det mindes,
At din Sön du bad
Til Gravdyssen komme. —

Hvortil hun svarer:

Hvad monne attraae
Min eneste Son,
Hvilken Nöd dig nu omspænder? [121]
Da du den Moder kalder,
Som til Muld er kommen,
Bortveget fra Menneskers Verden.

I det Fölgende beder Sönnen Moderen at frelse sig fra overhængende Död, hvortil han föler sig at være for ung — hvorimod hun opfylder hans förstommeldte Begjæring og siger til Slutning:

Far nu kun der,
Hvor Faren er störst;
Intet Meen dit Önske skal standse;
Paa jordfast Klippe

Stod jeg inden Döre,
Mens tryllende Qvad jeg dig sang.

Hervarar Saga [121] indeholder Brudstykker af et gammelt Digt, som handler om *Angantyrs* Opvækkelse af hans Datter, hvorover han vredes, som over afskyelig Trolddom og forsætligt Galskab. Efter de i næstforegaaende §. ommeldte Ceremonier ved de Dödes Opvækkelse, som at see imod Norden (*Hels* og Dödens Verdenskant) [122], magiske Runers Brug [123] o. s. v. er det at formode at *Hel* selv plejede at paakaldes eller fremmanes ved slige Lejligheder, ligesaavel som hendes Söster, den græske *Hekate*, samt andre Underverdenens Guddomme, og vistnok raadspurgtes hun selv eller hendes Undergivne, hvorved det da og bliver vel forstaaeligt at Vendernes *Hela* kaldtes Raadgiverinde (Orakelgudinde) [124].

§. 26. De Dödes Opvækkelse eller Raadspörgelse (som man og tillagde Jætterne) [125] var allerede i Hedenold forbuden her i Norden og hörte til de saa tit forfulgte *Seid*-Kunster. De dreves især af Finlapperne og deres næremeste Naboer, Nordlandenes norske Beboere, som bleve underviste af dem [126]. Dette bliver især mærkeligt derved, at Finlapperne fra Arildstid af have dyrket Underverdenens Guddomme, hvis Offringer de nedgravede i Jorden — og vi tillige finde, at de fra Norge nedstammende Troldkarle, som i Island dreve

deres af Lovene forbudne Kunster, röbedes ved deres *Offer-Grave*, der uden Tvivl vare bestemte til et saadant Brug, hvorved man endog mente at de plejede at offre Mennesker [127]. Det er bekjendt, at ikke allene Haar og Negle, men ogsaa indvortes Dele — som Hjerte, Lever o. s. v. — af Mennesker mentes at tjene til Hexenes Brug. Derfor troede man at Troldkarlene, naar de kunde, lönlig udövede Mord eller Menneskeoffre, og denne Mening vedvarede til Hexeforfölgelsens sidste Tider. Det er da ikke at undres over, at saavel Nordboernes hedenske, som senere deres kristne Love, forböde Trolddommen, som övedes af Troldenes, Gudernes Fjenders, Dyrkere, der tildels fik det samme Navn, nemlig *Tröll* (Trold), som disse deres formentlige Beskyttere [128]. En af de skadeligste Fölger, som nordisk Folketro og Tradition tillagde Nekromantien, var det uheldssvangre Udfald af den onde Troldqvinde *Skuldes* Ledingstog mod hendes ypperlige Halvbroder, Lejre-Kongen *Rolf Krage*. *Skulde* anvendte dertil den allerværste Trolddom eller *Seid*, og baade (sorte) Alfer og (onde) Norner (eller Diser), samt utallige andre Uhyrer, vare i hendes Fölge, saa at ingen menneskelig Magt kunde staae derimod. Fra et sort Telt opvakte hun efterhaanden dem fra Döde, som faldt af hendes Hær, saa at selv *Bödvar Bjarke* maatte bekjende,

at mod Gjengangere nyttede det ikke at kjæmpe. Saaledes besmykkede Digterne *Rolfs* og hans ellers uovervindelige Kjæmpers Fald [129].

§. 27. Hvad *Niflheim* eller Eddaernes egentlige niende Verden angaaer, saa have vi ovenfor (I. 2 o. f.) udförlig handlet om dets oprindelige Tilstand og Beliggenhed, ligesom vi og have anmærket at *Helheim* i Begyndelsen hörte dertil, men blev afdelt eller taget derfra, for at udgjöre Dödsgudindens og hendes Underhavendes (saa at sige timelige) Boliger. Siden bar dog den chaotiske Luftstrækning, der omgav vor Verdens nederste Hemisphære og i Særdeleshed *Helheim* fra tre Sider, dette Navn. Neden under i *Niflheim*, og under *Helheims* og Jordens Midte, er Afgrundens Brönd, *Hvergelmer*, i sig selv et rædsomt og brusende Hav. Den er fuld af utallige Slanger, der staae under Dragen *Nidhugs* Overherredömme og slide stedse paa Verdenstræets egentlige Rödder, som ere grundfæstede i dette Dyb. Saaledes hedder det herom i *Grimnersmaal:*

Flere Slanger ligge
Under *Ygdrasils* Ask,
End Nogen skulde troe
Blandt uvidende Mænd;
Goin og *Moin*
De ere *Grav-vitners* Sönner,
Graaryg og *Grav-volder*;

Ofner og *Svafner*
Troer jeg evig skulle
Træets Qviste tære.

Asken *Ygdrasill*
Taaler Arbeide
Mere end Mænd vide;
Hjort for oven gnaver
Paa Siden Træet muldner,
Nedentil *Nidhug* slider. [130]

Bredderne af denne Underverdenens forfærdelige Afgrund udgjör det saakaldte *Nastrond* (egentlig *Náströnd*, i Flertallet *Nástrandir*) o: Lig- eller Dödningkysten [131], som tilligemed Afgrunden selv er anvist de onde Menneskers Skygger eller Sjæle til evige Boliger efter vor Verdens Undergang. Ordet *Niflheimr* har vel den dobbelte Betydning af Taage- og Skygge-Verden, da *Nifl* maa oversættes 1) ved Taage, Dunst, som svarer til det Tydske *Nebel*, Kymr. *Niwl*, *Niwul*, Gaeliske *Neul*, Latinske *Nebula*, Græske νεφελη. Af samme Oprindelse er det Angelsaxiske *nivel*, *neovel*, skyefuld, taaget, dyb (liggende i Dybet), hvoraf Substantivet *Nivelnesse*, *Neovelnys*, Sky, Taage, Afgrund, der saaledes svarer til vort *Niflheim*. 2) Skygge, Gjenfærd, Aand, da Ordet *Nifl* synes at svare til fölgende fremmede: Angels. *Nifle*, Skygge, Rög (rimeligvis da tillige Taage o. s. v.), det

gamle Ægyptiske *Niphi (Nifi)*, Sjæl, Aand (efter *Jablonskys* Mening) [132], samt det Hebraiske *Nebelah*, Lig, Dödning (efter *Gudmund Magnæus's* Bemærkning) [133 α]. Andre have gjættet, at Hebræernes *Nephilim* (de ældste Riser) muelig̃en vare i lingvistisk og idealsk Forvandtskab med Nordboernes *Niflheim* og dets rette Beboere Jætterne [133 β]. — Overtroen om *Niflheim*, som Troldes og Djævles Opholdssteder synes at have vedblevet blandt de Tydske i Middelalderen (især det 8de og 9de Aarhundrede) og muelig end længere, i Meningerne om det saakaldte *Nebelland* (Taageland, ellers kaldet *Magonia* — maaske latiniseret af det fremmede *Magus)*, hvorfra Troldene mentes at udfare gjennem Luften i Skibe (ligesom Jætten *Hrymur* ɔ: den frostkolde, i *Valas* Spaadom), naar svære Hagelbyger eller skarp Frost ödelagde Sæden og berövede Menneskene deres Höst. Med dem troedes de saakaldte Veirmagere eller Uveirshexe *(Wettermacher)* at staae i Forbindelse, for ogsaa at faae nogen Andel i Rovet. Selv i det 17de Aarhundrede mentes Hexene at kunne mane hine onde Aander, ved at pidske visse Söer med Spidsrödder eller Vaande, da snart en tyk Taage viste sig, og i den indhylledes Troldene, som medbragte Haglbyger, Uveir og Mörke [133 γ].

§. 28. *Nastrond* og *Hvergemler* (maaske ogsaa undertiden *Niflheim* i det Hele) kaldte Nogle *Niflhel* eller *Skyggedöden*, *Dödens Skyggerige*, efter hvad der ovenfor er udviklet i §. 2. Der har jeg anført de Eddasteder, som bevise at *Niflheim* eller *Niflhel* ansaaes for den niende og nederste Verden, samt at onde Mennesker mentes at komme dertil, som til et Straffested, naar *Helheim* eller *Hels* Boliger ved Verdens Undergang vare ödelagte. Eddaerne give os endvidere fölgende Beskrivelser over hine Opholdssteder for de fordömte Dödninger. I *Valas Spaadom* hedder det: [133 δ]

En Sal saae hun staae
Fjærnt fra Solen
Paa *Nastrond*. [133 ε]
Mod Norden Dörren vender,
Gjennem hver Aabning [134]
Giftdraaber falde,
Sammenslynget er Salen
Af Slangerygge.

Der saae hun vade
I tunge Strömme
Meensorne Mænd
Og Mord-Ulve
Og hvo en Andens
Qvinde lokker,
Der suer *Nidhugger*

Henfarnes Lig —
Uhyret dem slider.
Vide I end eliers hvad?

Hermed stemmer den yngre Eddas Beretning overens [135]: "Paa *Nastrond* er en stor og gruelig (qvalfuld) Hall (Sal eller Bolig), hvis Döre vende mod Norden. Den hele Bygning er sammenflettet (eller gjennemflettet) af Slangerygge, som var den en Lövhytte, men alle Hovederne vende ind i Huset og udspye Gift, saa at Giftströmme overskylle Gulvet, hvori Meenedere og Snigmordere vade." — (Her fölger det Meste af den foranförte Strophe) — "men i *Hvergelmer* er dog det værste Opholdssted —

Der piner *Nidhugger*
Hedenfarnes Lig."

Mærkeligt er det, at ikke allene onde Mennesker, men selv Jætterne, der dræbtes af Guderne, mentes at fare til *Niflhel* eller *Niflheim* (hvori *Nastrond* og *Hvergelmer* laae). Saaledes hedder det i den yngre Edda om den Bjergrise, der vilde sætte sig i Besiddelse af Sol og Maane ved at opföre en Borgvold omkring *Valhall*, men blev forinden röbet at være en Jætte; *Thor* formeente ham at boe i Jotunheim, i det han knuste hans Hoved med Hammeren *Mjölner* og sendte ham ned i Dybet til *Niflhel*. Hin *Nidhug* eller *Nidhugger* (eller

i det mindste en af hans ham lignende Udsendinge), beskrives i den sidste Strophe af *Vala's* Spaadom — medbringende Mörke og Död:

> Der den skumle Drage
> Flyvende kommer,
> Slangespraglet, neden
> Fra Mörkets Fjelde (Huler);
> *Nidhug*, i Vinger
> Slæbende Lig,
> Over Marken svæver —
> Nu skal han synke. [136]

§. 29. *Niflheims* eller Underverdenens *Floder* ere opregnede og omhandlede ovenfor I. 3, 20 (jfr. 269), hvoraf det sees, at de ere 11 eller snarere 12 i Tallet. De kaldtes tilsammen *Elivagar* eller *de kolde Vande*, *Bygevande* (hvilket Navn man og siden tillagde det fra Underverdenen opkommende og til den grændsende Ishav, eller det Alt omgivende Oceans nordlige og östlige Del) [137]. Den vigtigste af de ommeldte Floder er *Gjöll* eller *Gjalla*, med den berömte *Gjallarbro*. Om en anden af dem synger *Vala:*

> En Elv fra Östen falder
> Over Giftdale,
> Mudder og Sværd den fremvælter,
> *Slidur* er dens Navn. [138]

De övrige Floders vigtigste Egenskaber fremlyse af de dem tillagte og ovenfor (I. 3) til-

strækkelig forklarede Navne, som kold, stormende, stridvoldende, opsvolmende, tudende, lynende (brændende eller glimtende) o. s. v. I *Grimnersmaal* opregnes saavel de fleste af disse, som adskillige andre Floder, der vel flyde i Menneskenes Nærhed, men dog nedfalde herfra til *Hel* eller *Helheim*. Den mærkeligste af dem er *Von, Ván* (som man maa oversætte ved *Haab)*, og om den hedder det i den yngre Edda: at den opstaaer af den Fraade, som udflyder af *Fenrisulvéns* Gab, efterat den var blevet fængslet til en Klippe og et Sværd stukket gjennem dens Kjæver [139]. Et haandskrevet Stykke af *Skalda* siger, at Ulvens Fraade bliver til to forskjellige Floder, nemlig *Vil* (Sorg, Græmmelse) og *Von* (Haab). At disse Navne ere allegoriske, forstaaer sig af sig selv, og det samme kan vel siges om den hele Mythe, der sigter til den *vulkaniske Ilds* Fængsling af Guderne til Verdens Undergang, efter hvad jeg har sögt at udvikle paa andre Steder [140]. Sagnet om *Fenrisulvens* Faders, nemlig *Lokes* Fængsling, og de siden af hans krampagtige Bevægelser opkomne Jordskjælv, er af den selvsamme Art. *Vonflodens Drager* nævnes i *Solens Sang* (s. §. 31, Am. 15). Forsaavidt Underverdenens Floder sagdes at være brændende eller svovlagtige skjönnes det saaledes let, at man ved denne Beskrivelse har taget Hensyn til deres vulkaniske Natur eller

Oprindelse. Af Helvedes-Floderne er *Leiptur* (som efter den etymologiske Betydning svarer til Grækernes *Phlegeton)* ellers mærkelig derved, at dē gamle Nordboere sore ved den — ligesom de græsk-romerske Guder ved *Styx*; thi *Sigrun* siger til *Dag*, at de Eede skulle ramme ham, som han havde aflagt ved "*Leipturs* lyse Vand" [141], og dette skete da formodentlig med Hensyn til Underverdenens Straffe.

§. 30. Til denne nederste Verden hörte de saakaldte *Nágrindur* ɔ: Dödningernes Hegn, Mur eller Porte. De omgjærdede vel *Nastrond* eller Dödningkysten, eller adskilte den fra det mindre rædselfulde *Helheim*. De omtales i Eddadigtet *Skirners Reise*, hvor han truer Jættedatteren *Gerde* med alle Plager nedenfor (eller bagved) Dödningernes Volde *(Nágrindur)*, hvor Thursen *Rimgrimner* (den Frostgrumme, der ellers beskrives trehovedet, ligesom *Cerberus)*, skulde have hende i sin Vold og *Jammerens Sönner* række hende vederstyggelig Drik ved Træets *(Ygdrasils)* Rödder (i *Hvergelmer)* o. s. v. Hendes tilkommende ulykkelige Tilstand i Plageverdenen, skildres tildels saaledes:

> Did skal du gange,
> Hvor dig Menneskers Sönner
> Siden aldrig see. — —

Svimlen, Vaklen,
Lænker og Utaal
Din Graad og Sorg formeere! —
Sid kun ned —
Jeg dig sige vil
Harmbölgers brusende Drön
Og dobbelte Jammer.

Rædsler dig skulle
Den hele Dag omspænde
I Jætters Gaarde;
Til Riimthursers Hall
Skal du hver en Dag
Vanke udtæret,
Vanke Fryd berövet;
Graad da for Gammen
Vorde skal din Lod
Og Taarer din Smerte ledsage.

. . .

Med trehovedet Thurse
Skal du Livet henslide
Eller mandlös være,
Fra Morgen til Morgen
Dig gribe dit Sind!
Som Tidslen du vorde,
Der trængt henvisner
I Mönningens Fuger!
Rimgrimner hedder Thursen,
Som dig have skal
Bag Dödningers Volde dernede o. s. v.

Ligeledes truer *Thor Loke* (i *Ægers Gjestebud)* at Tordenhammeren *Mjölner* skal kaste ham ned til *Hels* Rige og selv nedenfor Dödningernes Porte eller Volde *(Nágrindur)* [142].

Anmærkninger.

1. See *d. y. E.* l. c. S. 13, 32; D. Overs. S. 14, 40; *d. æ. E.* I. 34, 46, 57, 64; III. 20, 33; IV. 26. *Edda ant.* III. 284. Min Mening derom, at *Udgaards-Loke* oprindelig troedes at være hine tre Uhyrers Fader, har jeg udviklet i *den ældre E.* II. 273 o. f.

2. Denne Idee oplyses ogsaa af fölgende Sted i den yngre Edda: "Alfader tog *Nat* (fra *Jotunheim)* sort og mörk efter sin Herkomst, og hendes *Sön*, den *lyse Dag* (af Asaslægten paa Fædrene-Siden) og satte dem paa Himlen og gav dem to Heste og to Vogne, at de dermed hver Dag skulde fare Jorden rundt; Natten kjörer foran" o. s. v. — Ordet *umhverfis* betyder *rundt omkring*, i *et Kredslöb.* — Fölgelig synes vore Forfædre at have forestilt sig hele Himlen som en *huul Sphære*, i hvis Midte Jorden laae i horizontal Retning. — Denne Forestilling svarer ogsaa ganske til Grækernes hesiodisk-homeriske Ideer (ogsaa med Hensyn til deres Myther om Nat og Dag) samt til Persers, Inders og Fleres ældste Kosmographie.

3. *Nyerups* Overs. S. 30, *Rasks* Udg. S. 32.

4. Sv. Udg. S. 4. — I *Nyerups* Oversætt. S. 5 staser der, vistnok ved en Trykfeil, *Niflheim* istedenfor *Niflhel.*

5. Str. 43, *Edda ant.* I. 26; Dansk Overs. I. 94, 117, hvor Ordet *Niflhel* ligefrem er oversat ved *Skyggedöden.*

6. See f. Ex. *Valas Spaadom* paa forskjellige Steder, samt den yngre E. i Beretningen om *Hermods* Reise. En Gaade i *Hervarar-Saga* taler om *Lögen*, hvis Hoved vender *á Helvega* (ɔ: ned ad mod Dödningriget) men Födderne mod Solen. Om Ankeret siges der i en anden Gaade, at det seer (eller vender) mod *Hel.* See Kbhvns. Udg. S. 138, 164. *Skirner* truer og *Gerde* dermed, at hun skal (omgivet af Nordpolens Rædsler)

See ud fra Verden

Vendt imod *Hel* o. s. v.

See *den ældre Edda* II. 189; 201.

7. *Nyerups* Overs. S. 79 o. f., *Rasks* Udg. S. 65 o. f.

8. Sammesteds S. 6.

9. *Vegtamsqv.* str. 6, *Edda ant.* I. 238, Dansk Overs. II. 253 o. f. *Odin* stillede, som det lader, Hundens Raserie med magisk Sang og blev ved at ride frem, indtil han ankom til *Hels* höje Borg.

10. Efter *Aristoteles* (i Dyrenes Naturhistorie VI. 35) blev *Latona* og i Hyperboreernes Land forvandlet til en Ulvinde, og kom i denne Skikkelse til *Delos.* Paa denne sin Flugt for den fortörnede *Juno* havde hun tilbragt 12 Dage og Nætter. I hine nordiske Egne herskede Overtroen om Varulvene lige fra *Herodots* Tider. See *Creuzer Mythol. u. Symb. d. a. V.* l. c. II. 130 o. f.

11. *Odins Ravnesang* Str. 1–17, *Edda ant.* I. 205 o. f., Dansk Overs. II. 220–225.

12. Da Digtets anden Titel er *Forerindrings-* eller *Indlednings-*Sang (kunde og oversættes *Forud-*

sigelsens Sang), synes det egentlig at have været Forlöber for et större, som nu er gandske tabt for os. Jeg bærer ikke den mindste Tvivl om dets Ægthed, da Stil og Sprog ere meget gamle, og jeg troer at gjenkjende samme Aand deri, som i *Vegtamsqvida*, der ogsaa behandler en anden Mythe af selvsamme Art; enten ere de af samme Digter, eller det ene Stykke er en Efterligning af det andet. De af *G. Magnæus* fremsatte Tvivl mod *Ravnesangens* Ægthed forekomme mig gandske ugrundede; hvorledes denne lærde Mand kan angive *Sæmund* som Forfatter til alle den ældre Eddas Sange, og vil fordre hans eller den samme Stil i dem alle, falder mig fuldkommen ubegribeligt, da de aabenbare skyldes mange forskjellige Digtere. At *Ravnesangen* ikke findes i nogen Pergaments-Codex, beviser intet. Man vilde have sagt det selvsamme om *Vegtamsqvida*, som *Magnæus* har sagt om *Ravnesangen*, hvis et lykkeligt Tilfælde ikke havde bevaret *sex löse Qvart-Blade* af en ellers, desværre! forloren Pergaments-Bog (i den Arnæmagnæanske Samling), som, blandt andre Eddasange, indeholde dette mærkelige Digt. Vi kunne ikke tvivle paa, at langt flere nordiske Oldtids-Digte have været opskrevne i Middelalderen end de, som vi nu eje i de saakaldte Edda-Böger. Den sorte Död (eller rettere Pesten 1401 og 1402), katholsk Overtro og andre uheldige Omstændigheder, have vist ödelagt en stor Del deraf. Vi vide og, at vigtige Pergaments Codexer ere bortkomne fra store Bogsamlinger i de nyeste Tider, selv tildels paa en uforklarlig Maade.

13. *Grimnersmaal* Str. 31, *Edda antiqv.* I. 55, Dansk Overs. 1. 178.

14. Eller: *blår sem Hel*, som f. Ex. siges i *Eyrbyggia-Saga* om Gjengangeren *Thorolf Bægifots* Lig eller Krop.

15. See den *Danske Ordbog* (udgivet af det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab) under de her anförte Ord.

16. See *Ihre Svenskt Dialekt-Lexicon. Upsala* 1766. 4.

17. De gamle Tydskere kaldte Helvede endvidere baade *Wizi* og *Hellagrunt*. See *Mone Gesch. des Heidenth. i. n. E.* II. 236.

18. Jfr. Glossar. til *Edda ant.* I. 558 o. f. II. 662 o. f.

19. Trællen hedder i Originalen *Gánglati* og Ternen *Gánglöt*, som, med forskjellige Endelser efter Kjönnets Beskaffenhed, dog have den samme Betydning.

20. Vi vide at Rimfrosten i de nordiske Lande tit danner besynderlige Figurer paa glat Overflade (især paa Glas) og beklæder end oftere Lofte, Vægge o. s. v. i utætte og uopvarmede Bygninger. Jfr. *Olai Magni Hist. Gent. Septentr.* I. 9.

21. Af en lignende Hudfarve kaldtes forskjellige oldnordiske Hedninger *Heliarskinn*, f. Ex. *Geirmund* (i *Landnama*) og *Thorolf* (i *Vatnsdæla*). Jfr. ovenfor §. 5.

22. See *Rasks Snorra-Edda* S. 33; jfr. *Nyerups* danske Overs. S. 40-41. At denne hele Beskrivelse bestaaer af allegoriske Digter-Indfald, indsees letteligt. Forskjellige fremmede Sidestykker dertil ommeldes i det Fölgende.

23. *E. ant.* I. 239, Dansk Overs. II. 254, 261.

24. *Den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 4, 33, 67.

25. *Hervarar-Saga* Cap. 7, *Kbhvns. Udg.* 60.
Hels Port er segnet,
Höjene aabnes.

Jfr. Fortællingen om *Helge Hundingsbanes* natlige Ridt fra *Valhall* i de om ham handlende Eddasange — thi paa samme Maade synes *Angantyr* at mene, at om Natten aabnedes *Hels* Porte for Dödningerne, saa at de kunde besöge deres Höje (efter en anden Gren af Folketroen).

26. *Den ældre Edda* I. 173, 249, 250. Jfr. IV. 241, 290. Jfr. II. 202.

27. *Ynglinga-Saga* Kap. 20, *Hkr.* I. 23, VI. 6.

28. Saaledes forklares en Dröm om en röd eller blodig Hest i *Vatnsdæla*, *Werlauffs Udg.* S. 174. "En Hest kaldes *Mar*, men *Mar* er en Aand, som fölger (eller forfölger?) Mennesket, og Drömmen betegner da din blodige Död." See ellers *Glos. Eddæ ant.* II. 721, hvor det vises, at Ordet *Mar (Marr)* betegner 1) Mand, 2) Hest, 3) Hav, Sö.

29. Jeg antager det ikke for afgjort om denne *Viles Broder* er *Odin* eller (maaske snarere) *Ve*, som betegner *Ilden* (her Ligbaalet). See ovenfor I. 330, 370 o. f.

30. ɔ: krigerisk Furie, eller og *Grimhilde*, en af *Volsunga-Saga* og den ældre Edda bekjendt tryllekyndig Qvinde, hvis Navn da har den ovenanförte Betydning. See *Edda ant.* II. 878, Dansk Overs. IV. 306.

31. See ellers *Ynglinga-Saga*, *Hkr.* I. 20, samt Sverrigs gamle Kongelister i *Scriptores rer. Svecicarum* (1818) I. 2, hvor det hedder om *Valande* (hos Andre *Valander* og *Valland)* i den latinske Krönike: *qvi in sompno a demone suffocatus interiit, qvod genus sveco sermone* MARA *dicitur.* See ogsaa

Benzelii Monum. hist. vet. eccl, Sv. Goth. S. 68, samt *Ol. M. hist. gent. sent.* p. 838.

32. Paa Engelsk betyder *Mare* en Mær eller Hoppe; men Ordet bruges dog af *Shakespeare* for det nu mere bekjendte *Night-Mare*, nemlig hint Nattespögelse, altsaa ligefrem en Natte-Mær (Tydsk *Nacht-Mär*, Hollandsk *Nacht-Maer*, *Nagtmerrie*, Fransk *Cauchemar* eller *Cochemar* o. s. v.). Saaledes var det rimeligvis for at skræmme den, at man fordum (i England, Tydskland og Danmark) naglede en *Hesteskoe* paa Dörtærskelen. (See *Shakespeare Plays*, *Lond.* 1793, V. 428; jfr. 171; *Brand popular Antiqvit.* p. 353, *Thiele D. Folkes.* III. 115). Overhoved kan hverken Maren eller andre Trolde lide Staal, hvorved de erindres om *Thors* Staalhandsker og Tordenhammer, som senere vel ombyttedes med det saakaldte *Marekors* ɔ: det pythagoreisk-druidiske Pentagon, kaldet paa Tydsk *Truhtenfusz* o. s. v. — Skjönt *Maren* i forskjellige tydske Egne kaldes *die Trempe* (den trampende eller trædende) o. s. v., er dens almindeligste Navn dog mandligt, men röber alligevel en anden Oprindelse fra oldnordisk Overtro. Det hedder nemlig *Alp*, *Olp*, vort *Alf (álfr)*, altsaa en *Sortalf*, og hertil svare andre Benævnelser, som *Alpmännlein*, *Nachtmännlein*, *Schröterlein* (beslægtet med det Islandske *Skratti*, Djævel, ond Dæmon). Det Danske *Marerid* (Isl. *Martröd)* hedder saaledes paa Tydsk *Alpdrücken*. Hvad den danske og svenske Almue kalder *Marelokker* baade paa Mennesker og Heste (som troes at faae slige, naar Maren rider dem) kalde Tydskerne *Marlocken*, *Wichtel-* eller *Schrötleins-Zopf* (Vætte- eller Dverg-Lok), Hollænderne *Maerenvliechte*, Engelskmændene *Elflocks*. De sjællandske Bönder söge at fordrive *Maren* med lang-

agtige Flintestene, som tildels ophænges i Hestestaldene, og disse kaldes *Alvpile* i Norge, *Alpsteine*, *Alpenschosz* i Tydskland, *Elfarrows*, *Elfshots* i Storbritannien. — Saaledes see vi, hvorledes Overtroen om Maren og Sortalferne (der have en fælles Herkomst fra Underverdenen) er sammensmeltet i de nordiske Lande. Vor Almue anseer nu i Almindelighed Maren for at være et Spögelse i Qvindeskikkelse, og det ældgamle Navn synes at henpege til denne Mening. Vel er, som sagt, det nu almindeligste tydske Navn mandligt, men Holstenerne omtale dog tit den qvindelige *Mar*, *Maer*, *Mahr*, *Moor* (see *Keysler Ant. Sept.* p. 497 og *Schütze Holstein. Idiotikon* I. 31 o. fl. St), ligesom og de overtroiske Almuefolk i andre Egne tit sige om den Mareredne, at *Druder*, *Trutter* eller *Hexe* have redet ham. — Ogsaa i det gamle Norden troede man, at menneskelige Troldqvinder undertiden forvandlede sig til en saakaldet *Qveldrida* (Aften- eller Natterytterske) og rede da Mænd, aelv naar de færdedes i Mörke paa Landevejen, som derved bleve saarede og blaaslagne paa Skuldrene, ja gik endogsaa fra Forstanden. *Geirride* og flere Qvinder, som i Island mistænktes for saadan Trolddom, bleve stævnte og tiltalte i den Anledning, i Landets hedenske Periode. (See *Eirbyggia-Saga*, *Thorkelins* Udg. 44, hvor der og anföres det ældgamle Ordsprog: *Margir eru marlidendur* ɔ: Mange lide Ondt af Maren eller Hesten, Helhesten, af hvem Ordet *Martröd* vel havde sin förste Oprindelse). Jfr. *Odins Runesang* i den ældre Edda III. 149 (Dansk Overs. III. 142, 170) om magiske Sange mod de Luftryttersker, der kaldtes (i Enkelttallet) *Túnrida*. Virkelige Jættinder, hvis Dronning *Hel* kan siges at være, vare vist ellers de

oprindelige *Qveldridur* (see *Edda ant.* II. 38, 751, D. Overs. III. 265) og *Myrkridur* o: Mulmrytterske (I. 99, D. Overs. II. 145, 158). Det Menneske, som troedes at være plaget af slige Natteaander, kaldte vore Forfædre *tröllridin* (hvoraf det Færöiske *trölri)* o: Troldreden. Middelalderens latinsk-frankiske Love brugte herom Udtrykket *strioportius* (*Mone* l. c. II. 128). De ældste norske Kirkelove antoge, at der gaves Hexe, som rede Mænd eller Tyre (*Paus Samling* I. 301). Det er bekjendt nok, hvorledes Hexene ellers i Kristendommen forfulgtes for slige natlige Luftfarter, som i Middelalderen sagdes at skee i Frankerige med *Diana* (efter hvilken endog Maren der opkaldtes som *Dian)* eller med *Hekate*, der og spiller en vigtig Rolle som Hexenes Gudinde i Storbritannien. Mærkeligt bliver det da, at Grækerne antoge at Marerid (eller i det mindste lignende natlige Anfægtelser) foraarsagedes dels af *Hekate*, der i mange Henseender svarer til vor *Hel* (see *Wachsmuth* efter *Hippokrates* i *Athenaeum* II. 217), dels af en mandlig Dæmon, som de nævnte ἐφιάλτης (Springer, egentlig Paaspringer), hvorimod Romerne kaldte ham *Inuus*, *Incubus* (Ord af obscoene Betydninger). Da Navnet *Ephialtes* undertiden tillagdes *Pan*, tilkom vistnok hine latinske Benævnelser de italiske *Fauner*, *Paniscer*, *Sylvaner* og flere lignende Væsener, hvilke *Saxo* gjenfandt i Danmark og Lucas Debes paa Færöerne (Beskriv. S. 335) og som i mange Henseender sammensmelte med Nordens ældre og nyere Alfer og Vætter. Til hine mandlige Dæmoner svarede, i ommeldte Henseende, de qvindelige *Lamier*, *Empuser*, *Striger* o. A., som i Middelalderen forvandledes af Sydboerne til ondartede Feer og Hexe. I Nor-

den have de fra Arildstider baaret Mare-Navnet, og selv i Danmark har man til vore Dage kaldet natlige Spögelser og vidunderlige Nattevandrere *Marefolk*. Den Danske, især Nordsjællandske Almues hertil hörende Meninger ere udviklede af *Jonge* i dens *Karakteristik* S. 270, 302. Jfr. *Holbergs Peder Paars*, *Bojes* Udg. 1823, S. 57, 59, samt *Helmuths Naturlære for menig Mand*, 2 Udg. S. 6, 285 (hvoraf det sees, at endnu i Aaret 1739 bleve Processer förte om Marerid og behandlede alvorlig af visse Dommere). I Norge menes *Mara (Mari, Maro, Muro*, der har en paafaldende Lighed med det Böhmiske *Müra)* at skade Mennesker og Dyr, hvorfor man (ligesom i Danmark) har visse Besværgelser mod hende og söger at fordrive hende med Mistelen eller Misteltenen, som derfor kaldes *Muroqvast (Wille Sillejord Prg. Beskr.* S, 252). Af selvsamme Oprindelse ere vel flere dansk-norske Plantenavne, som *Mare-Ris*, *M-Torn*, *M-ved*, *M-vidie*, hvortil forskjellige svenske svare. Nordmændene kalde ellers Korsvejene *(Hekates* bekjendte Yndlingssteder) *Marastaa*, da de troe, at *Maren* gjerne opholder sig der. Ogsaa paa Færöerne kjender man hende under Navn af *Marra;* i Island derimod kjendes hun neppe mere under det gamle Navn, undtagen i Sagaerne; dog har Overtroen der ellers lignende Meninger om Marerid, som i de andre nord-europæiske Lande. I Sverrig tilskriver man *Maren* mange Slags onde Virkninger. Saaledes kalder man Saar paa Læberne *Marekys (Westerdahl* l. c. S. 214). Ligeledes har man der troet, at hun tilföjede Planteriget stor Skade; thi *Marskog* betyder Krat, der bestaaer af forkröblede Træer; *Marqvist*, en visnet og vantreven Granqvist, hvorved Træet forkröbles (af et-

slags sort, men dog tillige guldglindsende Brand) o. s. v. At de gamle Nordboere have offret til *Maren* har *Schütze* sögt at bevise i en særegen Afhandling (under Titel af *Sacrificia Germanorum gentilium averruncandi incubi çaussa* 1748), men kun med ringe Held, da han mest betragter de nordiske Alfer fra en saadan Synspunkt. Dog siger *Olaus Magnus* (uvist af hvilken Grund) om *Vanlande* (eller *Valander)* l. c. *Creditum a plerisqve fuit, ipsum a dæmonio, cui se ob adseqvendam victoriam devoverat, suffocatum.* Mueligt er det og, at de nordiske Hedninger toge Hensyn til *Hels* eller *Maras* magiske Dyrkelse ved *det fortryllede Hestehoved*, der undertiden brugtes som et Krigsbanner (efter *Saxo* i 5te Bog og *Ol. M.* III. 7), samt mentes at bringe Skræk og Uheld over de fjendtlige Skarer. Hesten var hos Finlapperne Dödsgudindens Offer, og dens Hoved, sat paa en Stang med visse Besværgelser, tillagdes af vore Forfædre magiske Kræfter, hvorfor selve Landvætterne maatte forfærdes. (See *Egils Skallagr. Saga* pag. 389). Herfra nedstammer vistnok den saakaldte Trolddoms-Rune, som endnu kjendes i Island under Navn af *Ginfaxi* (ɔ: gabende Hest). Om den danske Almue-Eed *Mare!* har sigtet til *Maren* eller *Marie*, kan vel nu ikke med Vished siges. Finlænderne have en lignende Overtro om *Maren* (som Nordboerne), men de kalde hende *Painajoinen* (den Trykkende) og forestille sig hende som en hvidklædt Nymphe, der oplyser hele Værelset med sit Skin; hun trykker den Sovende for Brystet, saa at han skriger og jamrer sig; hun skader ogsaa Börnene, samt foraarsager flere Ulykker, men fordrives ved Koste eller Staal. *(Rühs Finnland* S. 304, jfr. 331.) Höist besynderligt maa

det forekomme os, at den dannede Naturforsker *Schulze*, i vore Dage, forfaldt til den ældgamle Overtro om Marerid, hvorved han dog paastaaer, mod vor Almues almindelige Mening, at have seet *Maren* som en Mandsling i en graa Frakke og med en mörkskygget Hat. En vidtlöftig Demonstration af en saadan Dæmons virkelige Existenz findes i hans *physikalske Grublerier* S. 274 o. f. Rimeligere bliver vort ældste mythiske Sagn om Marerids dræbende Virkning — thi i Aaret 1822 udgav den duelige engelske Saarlæge, *Waller*, et Skrift om Marerid, som, efter hans Erfaring, endog kan foraarsage Döden. Han bevidner og at de fleste Syge troe at see en Figur af et Menneske eller Dyr, förend de heftige Anfald begynde. Saaledes er da denne hele Overtro grundet paa virkelige physiske Phænomener. — Endelig bemærker jeg, med Hensyn til Meningerne om *Marelokker* paa Mennesker (ogsaa vor store *fjerde Christians* Særkjende) at de tit og ofte ere blevne ansete som en vidunderlig Udmærkelse. Saaledes troe f. Ex. Inderne i Omegnen af *Pondichery*, at Marelokker tilkjendegive Tilstedeværelsen af en eller anden beskyttende Guddom, hvem de da offre deres Hovedhaar i Templet med visse Ceremonier. Fakirerne vedligeholde Marelokker med Saften af *ficus religiosa (O. Wolffs Journal for Politik, Natur og Menneskekundskab*, III. 159). Om Oprindelsen til Ordet *Mare* og om andre fra det nedstammende jfr. Videnskabernes Selsk. danske Ordbog, Bogst. M. (1824) S. 73, hvor *Adelungs* Udledning af det tydsk-nordiske *Mord* med Rette forkastes.

33. *Edda ant.* I. 238-239, Dansk Oversætt. II. 253-254,

34. *E. ant.* I. 60 (hvor *Gramr* i Texten staaer, ved en Trykfeil, for *Garmr)* III. 45 o. f. 382, D. Overs. I. 47 o. f. 65, 183, 271; *den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 73, *Nyerups* Overs. S. 89. Navnet *Garmur* tillægges ellers den tudende og skadende Storm, samt den ödelæggende Ild, dog med visse foran tilföjede Ord, som *Elris* (Træets) o. s. v. — Uhyret *Måna-Garmur*, som engang skulde opsluge Maanen, var vel den samme Hund, som ellers kaldtes *Garmur*, ligesom Guden *Tyr* selv formodentlig tildels var en Personification af Maanen. Hyppige og stærke Nordlys menes i de nordlige Lande at varsle Storm; fordum ogsaa (især naar de vare blodröde) Krig og andre Ulykker. Herved kan vel ogsaa Digtningen om det blodige Uhyre fra *Hels* Rige (i Norden) tænkes at være opkommet.

35. *Den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 72. *(Sinnar* er af Nogle blevet urigtig forstaaet for *synir*, og saaledes oversat ved *Sönner)*.

36. Hedningen *Styrbjörn* drömte om megen Frost og Kulde i eller fra det nordvestlige Ishav — hvilken Dröm han udtydede som et Varsel om hans nær forestaaende Död. *(Landnama*, *Kbhvns. Udg.* S. 162). Saaledes laae ogsaa Vejen til *Helheim* &c. mod Norden, og *Ginnungagap* eller *Nifheim* troedes at have en Forbindelse i Nordvest med det jordiske Ishav.

37. See Digtet *Alvismaal*, *Edda ant.* I. 261 o. f., Dansk Overs. II. 4, 18 o. f.

38. Finnerne have og et særegent Navn for Underverdenens Korn, som de kalde *Tuonenotra*. *Ganander und Petersen Finn. Mythol.* 1821, S. 127.

39. Skarntydens Blade ere sortagtig grönne; den voxer helst paa vilde skyggefulde Steder. Som

bekjendt ansees den for giftig, og passer fölgelig til *Helheim*. Ogsaa hos Romerne var den Underverdenen og dens Guddomme helliget, hvorfor den brugtes ved Lustrationer. (See *Joh. Nicolai de Græcorum luctu*, pag. 278).

40. Jfr. de forskjellige Beretninger om Nedfarten til Underverdenen ovenfor §§. 3-4.

41. Herved menes vel den saakaldte *Helvej*, hvorom jeg nylig har handlet.

42. Eller: frie, aabne Egne *(aprica)*.

43. Skjönt Helvedesfloden *Gjöll* eller *Gjalla*, med den derover förende Bro, synes at menes her, maa vi dog herved erindres om fölgende Sted af *Valas* Spaadom (*Edda ant.* III. 41, Dansk Overs. I. 44), hvori en anden af disse Floder beskrives:

En Elv falder östenfra
Over Giftdale
Med Mudder og Sværd —
Slid den hedder.

Norden for den stod en gylden Sal eller Borg for Kiippedæmonernes Slægt. At den indiske Mythologie ogsaa kjender Floder, hvis rivende Ström förer Sværd eller andre Vaaben med sig, ville vi erfare i det Fölgende.

44. Her forvirres tydelig Begreberne om *Helheim* med dem om *Valhalls* Lystfægtninger; see om dem *d. æ. E.* I. 95, 116; *Edda ant.* III. 328.

45. Enten den her omtalte Mur betegner *Helgrindur* eller *Asgrindur*, er ikke her ret tydeligt af Sammenhængen; ej heller om Digteren ved det fölgende har sigtet til *Hels* eller *Valhalls* Hane.

46. See *Saxo Gramm. Hist. Dan. Edit. Steph.* p. 16, 17. Jfr. *Grundtvigs* Danske Oversætt. I. 53, samt *Suhm* om *Odin* S. 307.

47. Efterat dette var skrevet seer jeg, at *Zoega* har paa samme Maade forklaret *Herodots* Fortælling om den ægyptiske Konge *Rhampsinit's* Nedfart til Underverdenen. *(De Origine ac usu obeliscorum. Romæ* 1797, *Fol.* p. 303).

48. *Edda ant.* I. 241, Dansk Overs. II. 255, 262, hvor jeg, blandt andet, har bemærket; "Underverdenen har og sin Pragt; fra Nordens Udkanter komme de skinnende Nordlys, ligesom Jordens dybe Skjöd er rigt paa Guld, Sölv, Ædelstene &c." Ved Betragtningen af *Baldurs* Mythe er *Suhm* ogsaa faldet paa den Formodning, at "*Hel*, för den mellemste eller sidste *Odins* Tid, har været anseet for Dödens rette og almindelige Gudinde, og hendes Bolig for de Dödes almindelige gode Bolig, förend *Valhalla* blev det. *Saxo* beretter (i 3die Bog), at *Proserpina* aabenbarede sig om Natten for den saarede *Balder*, og sagde ham, at hun Dagen efter skulde favne ham, hvorpaa han og döde. Det er klart, at *Saxo* her ved *Proserpina* har ment *Hel*." (Om *Odin* &c. S. 275). Den selvsamme Mening udvikler *P. E. Müller* endnu tydeligere i hans *Afh. om Udödeligh. Begr. Opr. (Skand. S. Skr.* 1806, II. 355 o. f.) "*Nifiheim*, Skyggernes Hjem, det mörke, vidtudstrakte Rige, hvortil Vejen gaaer gjennem dybe Dale, hvor *Hel* (Dödskulden) regjérer, synes aldeles at svare til Hebræernes *Scheol*, Grækernes Orcus og saa mange vilde Nationers Forestillinger om Skyggernes Land. Did kom de Döde som blege Skygger, saa lette, at 5 Skarer döde Mænd med deres Heste ej gungrede saa stærkt paa Broen, som *Odins Sleipner.* At der nævnes Döde, som Skarevis kom til *Nifiheim*, synes at antyde, at de vare faldne i Feldtslag. *Odins*-Sön, den fromme *Baldur*, var

ikke död af Sygdom eller Ælde — — dog maatte han, lig andre, til *Hel.* Dette synes altsaa at vise, at der var en Tid, da man antog, at alle skulde til *Hels* Bolig. — I *Vegtamsqvida* omtales de skinnende Hynder og den klare Mjöd, der i *Hels* Boliger ventede *Baldur.* Ligesom *Esaias* skildrer de dræbte Konger siddende i Underverdenen paa deres Skyggethroner, skulde og den kongelige *Baldur* udmærkes fremfor de andre Skygger."

49. Ligesom *Gudrun* her paakalder *Sigurd*, hendes hedenfarne Mage, for at han skulde före hende til Underverdenen, lader *Euripid* (i Trojanerinderne) *Hecuba* paa en lignende Maade paakalde den afdöde *Priamus.* Begge Dronninger vare lige uheldige Enker og Mödre.

50. I Originalen *Helia*, som da og kan oversættes ved *Dödningernes Land.* See Digtet *Gudruns Opfordring* i *Edda ant.* II. 533-34, Dansk Oversætt. IV. 197-98.

51. *Volsunga-Saga* 5ode Kap. — i *Rafns nord. Kjæmpehistorier* 2 D. 1 H. S. 146.

52. I Original-Udgavens 4ode, 48de og 51de Strophe.

53. See f. Ex. samme Udgave S. II. *β.* 21, jfr. *At. M.* 95, samt *Fjölsvinnsmaal* 26, hvor Ødelæggelse og Afmagt ligeledes henföres til *Hels* skadelige Virkninger eller Virkekreds. Saaledes betydede ogsaa *hellahaft* fordærvelig for de gamle Tydske. (*Mone* l. c. II. 252).

54. I *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Skalh.* Udg. II. 52. Jfr. *P. E. Müllers Saga-Bibliothek* II. 622-23. I det jeg skriver dette seer jeg i *Kjöbenhavns Skilderie* 1825, No. 58, en Dansk Oversættelse af en Færöisk Kjæmpevise om denne Norske *Sörle*, under

Navn af *Sedle* (eller *Serle)*, som först nu er blevet skriftlig optegnet og dog synes at være en Efterklang af den ældgamle *Sörlasticke*. End et paafaldende Bevis for Hedenoldssagnenes lange og kraftige Liv i den nordiske Almnes Minde!

55. Jfr. ovenfor I. 31, 36. Af den Skik, at medgive den Döde sædvanlige Klæder, Penge m. m., som de brugte eller elskede i Livet, have mærkelige Levninger vedligeholdt sig blandt Almuen i de nordiske Lande, især i Danmark, Norge, Sverrrig og Tydskland, lige til vore Dage. Saaledes begravede man f. Ex. i *Sæterdalen* i Norge Liget i dets bedste Klæder og satte en stor Skaal med stærkt Øl paa Ligkisten, ligesom dette og skeer i *Tellemarken* o. s. v. *(Norsk topogr. Journ.* XXVI. 47). — Ogsaa i Sverrig medgav man den Döde Penge, Fyrtöj, Tobakspibe og Pung m. m. *(Ihre Dissert. de superstit. hod. ex gentilismo resid.* 1750 p. 26. *Westendahl Beskrifn. om svenska Almugans Seder* 1774, S. 34). Flere Exempler, samt at de Döde medgives Mad o. s. v., ere anförte af *Oldenborg om Gjengangere* S. 90, 93. Om *Penge* (efter den danske Overtro) er et mærkeligt Exempel anfört af en fyensk Drabssag i *Collegial-Tidenden* 1825. Mærkelig var og den Skik, som brugtes paa nogle Steder i Norge, at Spillemanden i Sörgestnerne satte sig paa Ligkisten og spillede bestandig, samt vedblev paa samme Maade, naar Liget förtes til Kirken. *(Pontoppidans norske Naturhistorie* II. 395). I Skotternes Ligstuer bruges ogsaa Musik og Dands (ligesom fordum i *Provence)*. Til en lignende Skik her i Danmark i Oldtiden sigter da muelig det gamle Ordsprog: "Alle maa gaae med *Hel* i Dands." — Lystige Ligstuer, som vedvare i 3 Nætter, holdes endnu blandt de

indiske *Beludscher*. (*Pottingers Reise* I. c. S. 98). *Herodot* omtalte allerede det Slags Skikke blandt *Geterne*, at de nemlig yttrede stor Glæde ved deres Paarörendes Jordefærd.

56. *Edda ant.* II. 231, 232, Dansk Overs. IV. 74, 75.

57. See *Saga Gisla Súrssonar*, Kap. 14. (*Holums* Udg. S. 144). Jfr. *Saga-Bibliotheket* I. 171, hvor *P. E. Müller* meget rigtig anmærker: "Aarsagen til denne Skik var vel den samme, der foranledigede saa mange andre Begravelsesskikke hos de forskjelligste Folkeslag; man vilde forsyne den Afdöde med det Nödvendigste, som han behövede til sin lange Reise. *Thorgrims* Ord skulde vel og antyde paa en forblommet Maade, at han havde befordret den Döde til denne Reise." Mærkeligt er det, at den selvsamme Skik endnu finder Sted blandt Almuen i Irland (hvorhen den kunde være blevet bragt med de nordiske Ostmanner), da den anseer *stærke Skoe* at være uundværlige for den Döde, som maa gaae over stenede og tornestrōede Veje. (*Lit. blatt des Morgenbl.* 1824, No. 31). Den samme Mening havde de engelske Katholiker i Dronning *Elisabeths* Tid, men sagde, at en fattig Maud, hvem den Afdöde havde givet et Par stærke Skoe i levende Live, vilde bringe ham dem igjen, naar han kom til hin farlige Vej eller Bro. See *Walter Scott Minstrelsy of the Scottish border* II. 361, jfr. 367 o. f. Wotjakerne og flere hedenske Folkeslag i det indre Rusland medgive endnu Ligene et Par stærke Bastskoe. (*Menneskesl. alm. Kar.* II. 389). Jfr. her foran Anm. 55.

58. See f. Ex. *Eirbyggia-Saga*, *Thorkelins* Udg. S. 274.

59. *Oehlrich Marchia Brandenburgica gentilis* 1783, S. VI., *Falkensteins Ant. Nordgav* S. 352.

60. *Eirbyggia-Saga*, *Thorkelins* Udg. S. 8, 10 o. f., *Landnama*, *Kbhvns. Udg.* S. 92 o. f., *Niala* l. c. S. 25, *Rahbeks n. Fort.* I. 20. Af samme Art var det Syn, som Hyrderne paa *Hlidarende* fortalte om den afdöde *Gunnar*, at de havde hört ham være lystig og synge inde i sin Gravhöj. Andre saae endog Höjen aaben og Gravkammeret oplyst med fire brændende Lys, saa at der ingensteds faldt nogen Skygge. *Gunnar* havde vendt sig mod Maanen, saae meget glad ud og sang en krigerisk Vise — hvorpaa Höjen atter lukkedes af sig selv. *Niála* l c. S. 118, *Rahbeks nord. Fort.* I. 163.

61. *Landnama* I. c. p. 68, 110, 211. Jævnför *Laxdæla* og flere endnu ikke trykte Sagaer. Den Skik at lade sig begrave i Bjerge og Höje, ved visse Floder eller Bugter o. s. v., var endvidere knyttet til Landvætters og Landdisers, eller med andre Ord til Alfernes eller de lokale Geniers Dyrkelse, da man saaledes efter Döden haabede at omgaaes med dem, ligesom man i Livet havde nydt deres Beskyttelse. Efter Kristendommens Indförelse forvexlede man da Alferne og de Afdödes Aander paa mange Maader, som boende i Bjergene og i Gravhöjene m. m. Derfor sagde ogsaa de Svenske i det 16de Aarhundrede (efter hvad *Olaus Magnus* fortæller), at ugudelige og vellystige Mennesker efter Döden kom i Alfernes Selskab og omtumledes af dem i deres natlige Dandse (ligesom ellers efter den tydske og nordiske Overtro af den saakaldte *vilde Jagt*, som dog har nærmere Sammenhæng med *Valhalls*-Troen). *Chorea Elvarum — de qvibus eam habent opinionem, qvod animi eorum hominum, qvi se*

corporeis voluptatibus dedunt, *earumqve qvasi ministros præbent*, *impulsuiqve libidinum obediunt*, *ac divina & humana iura violant*, *corporibus illapsi circa terram ipsam volutantur*. (*Hist. gent. Sept.* III. 11). Denne Mening nærmer sig ellers paa en anden Maade til de Græsk-Romerske, See f. Ex. *Cicero* om *Scipios* Dröm. Jfr. Anm. 71.

62. *Edda ant.* I. 107, D. Overs, II. 146.

63. See Hedningens Fortælling (i *Thors* Navn) i *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Skalh.* Udg. II. 187.

64. Dette er allerede viist af *Suhm* (*om Odin* &c. S. 164–166), hvortil jeg har föjet adskilligt i Afhandlingen om *Ossians* Digte (*Scand. Selsk. Skr*, 1813, S. 174 o. f.); der har jeg ogsaa sögt at vise, at *Thor* især ansaaes for Norges Skytsgud, samt tit tillige for den höjeste Gud, skjönt dette ikke stemmer overens med den egentlige Eddalære.

65. F. Ex. selv Kong *Harald Haarfager* (tildels opdraget af en finsk Hövding), som ægtede den finmarkske *Sneefride*, der ansaaes for at være meget kyndig i Hexekunsten, som hörte til hendes Religionssystem. Deres Sön, *Rögnvald Rettilbeine*, blev (vistnok af hende) altfor nöje indviet deri, og paadrog derfor sig, samt 80 andre saakaldte Troldkarle, som havde indfundet sig hos ham til et Offergilde, en sörgelig Död, ved at brændes inde. (See *Snorre Sturlesöns Hkr.* l. c. I. 73, 102, 114). Ved denne Lejlighed tager jeg mig den Frihed at bemærke: at *Harald Haarfager* ingenlunde var en Hader af den offentlige hedenske Gudsdyrkelse (hvilket de kristne Klerker senere have sögt at vise, for at hæve den norske Kongeslægts Stamfader); thi det Modsatte indsees tydelig af Böndernes Fordring til *Hakon Adelsteinsfostre*: "at han skulde offre for Fred og

got Aar i Landet, ligesom hans Fader havde gjort" (*Hkr.* I. 142). Derimod hadede han, efter *Sneefrides* Död og *Thorleif den Vises* Overtalelse, alle *Seid*mænd og deres hemmelige Gudsdyrkelse, som vistnok tildels bestod i finsk Trolddom. Hine *Seid*mænd have da sandsynlig været forsamlede ved et af det Slags Offersteder, som i Finmarken endnu kaldes *Sieide (Leems Beskr.* S. 435) og i det svenske Lapmark *Seit* eller *Seite. (Två Berättelser om Lapparnas Omvendelse* &c. *Stockholm* 1773, S. 48. *Högström Beschr.* des *Schwed. Lapl.* S. 201). De norske Love forbyde ellers at troe paa Finner. See f. Ex. *Paus gamle N. L.* I. 300.

66. See f. Ex. Indskriften paa den af en Gravhöj opgravede Runesten fra *Glavendrup:* "*þór vigi þessar rúnar*" (ɔ: *Thor* vie, hellige eller bevare disse Runer) — efter *Werlauffs* Forklaring derover. See ellers hans, *Abrahamsons* og *Rasks* Undersögelser derom i *Scandinavisk Museum* 1806 og 1807, samt *ny Minerva* 1808.

67. See mit Forsög til Forklaring over Runeindskriften paa en Sten, taget fra en Kjæmpehöj, kaldet *Glomshaugen*, ved Gaarden *Rue* eller *Nordre Sunnbö* i Norge, men siden flyttet til *Fladdals* Kirkegaard og omhandlet i *Tellemarkens Beskrivelse* af *Lund* 1785, S. 231, samt *Wille i Sillejords Præsteg. Beskr.* 1786, S. 50 o. f. — i *Scand. Selsk. Skr.* l. c. S. 218 o. f. Denne Runesten (3 Alen 15 Tommer lang), som efter de tvende publicerede. men fra hinanden nogot afvigende Tegninger, synes at være en af de vigtigste, vi kjende, trænger til en ny og aldeles paalidelig Beskrivelse, som Norges Videnskabsyndere og Dyrkere haabes snart at ville besörge og bekjendtgjöre. *Lund* forklarede de mær-

keligste Ord saaledes: *Ogmol beder Thor, den almægtige Gud, at han vil tage hans Sjæl tilbage i sit Gjemme* o. s. v., hvorved han meget rigtig bemærker: "af denne Runeskrift bliver et Bevis mod Prof. *Murray* i *Göttingen*, hans Mening, at de hedenske Guders Navn i sildigere Tider ere opdigtede" — (som da ret var en ægte hyperkritisk Bemærkning, værdig hans senere tankelöse Eftersnakkere i Tydskland og Danmark!) o. s. v. *Wille* oversætter derimod paa fölgende Maade: "*Arlug beder Thor, den almægtige Gud, at han tager Sjælen i större Glæde*" o. s. v, — Min Fortolkning löd endelig saaledes: *Ogmun (Ogmund) beder Thor, almægtig Gud, at han modtager den Mands Sjæl, som bevægede (reiste eller udhuggede) denne opsatte eller löftede Sten.* — De endnu mest tvivlsomme Udtryk ere her udeladte. End andre 2de norske Runestene har jeg ommeldt i Indledn. Anm. 4, som fundne i hedenske Gravhöje ved eller over Urner; deres korte Indskrifter synes at vidne om Udödelighedstroen, og maaske tillige om Tillid til *Thors* Beskjærmelse. See ovenfor Indledningen §. XIV. Anm. 79.

68. *Hervarar-Saga* 1ste Kap.; *Har. Haarfagers S.* hos *Snorre*, *Hkr.* I. 101.

69. Vistnok havde Nordmændene mange eventyrlige Fortællinger om denne *Gudmund* og hans elysiske Boliger; men ellers har jeg ikke fundet nogle udtrykkelige Beretninger om hans Dyrkelse i Sagaerne. Muelig har den dog været hemmelig, da han ikke var en af Landets eller Folkets offentlig tilbedte Guder. Det skulde da være mærkeligt, hvis den havde vedvaret lige til 1733, da Bonden *Aanun* paa *Fladland*, *Vraadals* Sogn, *Christiansands* Stift i Norge, efterlod sig et af ham hemmelig dyrket

Afgudsbillede af Træ, som han havde kaldet *Godmund*, og opvartet det paa hedensk Vis med Øl og Madoffre. See *Pontoppidans everriculum fermenti veteris*. 1736 samt mine hertil hörende Bemærkninger i *Scand. S. Skr.* IX. 189, 225. Jeg har der fremsat den Formodning, at en Finsk eller Permisk Hövding, der tillige var ypperste Præst, og som troedes at besjæles paa en lignende Maade af Guddommen som de ypperste Lamaer, var bekjendt hos vore Forfædre under Navn af *Godmund* paa *Glæsisvold*.

70. *Saxo Hist. Dan. lib.* 4, *Suhm om Odin* S. 304.

71. *Olavii Oeconom. Reise gjennem Island* I. 288. I de kristne Tider har man undertiden kaldet Paradiset *Odáins-akur*. Det er saaledes slet ikke usandsynligt hvad *Brynjulf Svendsen* har berettet i sine Anmærkninger til *Saxos* 4de Bog, at nogle blandt vore Forfædre have meent, at gode og fredsommelige Mennesker (forsaavidt de ikke optoges i *Valhall*) fik et saadant Opholdssted efter Döden. Da man undertiden forvexlede de Afdödes Aander med Alferne, eller ophöjede dem til denne Værdighed (ligesom Grækerne sammenblandede Heroer og Dæmoner o. s. v.), saa er det at formode at man undertiden har tænkt sig deres Opholdssteder at have en saadan Beskaffenhed, som Nogle tillagde det skjönne underjordiske *Alfheim* (see ovenfor III. 508 o. f.). Tilsidst mentes dog de Godes Aander at optages til det overhimmelske *Alfheim* eller det höjeste Lys — hvorom vi ovenfor have handlet III. 217 o. f. Jfr. Anm. 61.

72. See f. Ex. *Svarfdæla-Saga* om *Karl den röde*, som bad at han maatte jordes der, hvor han fra sin Gravhöj kunde see sejlende Skibe paa

Söen. Mange lignende Beretninger findes i *Landnama* og andre troværdige Sagaer.

73. *Den ældre Edda* III. 307 (Orig. II. 109). "En Aften gik *Sigruns* Terne forbi *Helges* Höj, og saae at han red til Höjen med mange Mænd. Hun sagde:

Er det Blændværk blot
Jeg tykkes at skue
Eller Guders Skumring?
Ride döde Mænd,
Hvor I eders Heste
Frem med Sporer jager?
Eller fik Helte
Til Hjemreise Lov?

Helges Gjenfærd svarte:

Ej er det Blændværk blot
Du tykkes at see
Eller Guders Skumring,
Om os du end skuer,
Og vi vore Heste
Frem med Sporer jage;
Ej fik heller Helte
Til Hjemreise Lov.

Ternen gik hjem, og sagde til *Sigrun:*

Ud gak du, *Sigrun!*
Fra *Sevafjeld*,
Hvis Folkets Anförer
Finde du vil;
Höjen op er lukket,
Helge er kommen o. s. v.

Derpaa fölger Beretningen om *Sigruns* Besög i Höjen, samt hendes og *Helges* Samtale. Hun redte en Seng i Höjen og sagde:

Her har jeg dig, *Helge!*
Hvile beredt,
Roligt Leje
For *Ylfingers* Sön;
Jeg vil i din Favn,
Fyrste! indsove,
Som fordum, da
Min Helt var i Live.

Helges Gjenfærd:

Nu siger jeg intet,
Utroligt være
Seent eller tidlig
Ved *Sevafjeld*,
Naar i en Dödnings
Arme du sover —
Dog selv i Live
Du Konningbaarne! — — —

Helge og hans Fölge rede deres Vej til *Valhall* (mod Morgenens Komme), men Qvinderne gik hjem til Byen. Den anden Aften lod *Sigrun* sin Terne holde Vagt paa Höjen; men da *Sigrun* kom til den ved Dagens Ende, sagde hun:

Vist var nu kommen,
Hvis han komme vilde,
Sigmunds Sön
Fra *Odins* Sale.
Om Heltenes Komme
Haabet aftager,
Naar paa Askens Grene
Ørnene sidde
Og til Drömmes Stævne
Hele Folket stimler.

Ternen svarte:

Vær ej saa afsin
Ene at gaae,
Skjoldungers Söster!
Til Dödningers Vaaning;
Alle Gjenfærd vorde
Ved Nattetide
Stærkere Qvinde,
End i lyse Dage.

Sigruns Liv forkortedes ved Sorg og Savn." Dog forenedes hun snart atter med sin *Helge*, i det begge bleve gjenfödte, hvilket Hedningerne troede undertiden at være mueligt, efter hvad vi ovenfor have udviklet i Indledningen §. XI.

74. I et Digt, som alt i gamle Dage blev forfattet om Kjæmpen *Hörders* Opbrydelse af Vikingen *Sotes* Gravhöj i *Gothland*, hvor den blev afskildret (efter Tidens Tro) som en farlig Kamp med Dödningen, bebreider han *Hörder* at han gav sig til dette Foretagende, skjönt den Angrebne aldrig havde tilföjet ham det mindste Ondt — hvorpaa *Hörder* svarte: at det almindelige Rygte udgav den förnævnte gamle Gjenganger for at være en af de værste — hvorimod *Sote* lagde sin Forbandelse over den fra ham ranede Guldring, som skulde foraarsage Ransmandens Död o. s. v. See *Hardar-Saga*, *Holums* Udg. S. 89, *Müllers Saga-Bibl.* I. 275, og mine Bemærkninger ved den ommeldte Fortælling i *antiqv. Annaler* IV. 123-127. End en Omstændighed er mærkværdig herved: Efter Traditionen havde den ommeldte *Sote* været en Broder til *Thorgerde Hörgabrud*, den berygtede norsk-nordenfjeldske Gudinde; hun blev dyrket af den fra det Trondhjemske til Island udvandrede *Grimkel*; han blev uenig med sin Sön, *Hörder*, (som ej heller var ble-

ven opdraget af ham selv) för denne reiste udenlands, paa hvilken Reise han foretog hin formeentlige Heltegjerning.

75. See Saga-Biblioth. II. 47 samt III. 287 i Fortællingen om *Olaf Geirstade-Alf* og Forfatterens i den Anledning udviklede sindrige Kombinationer. Nordmanden *Grim Kamban*, en af Færöernes förste Landnamsmænd og Hövdinger, var og saa elsket og anseet i Livet, at han blev dyrket efter Döden. See *Landnama* l. c. Saaledes er det vel og gaaet *Ynglinge*-Slægtens svenske Stamfædre, der vel tildels troedes at være besjælede af de ved dem og deres Folk tilbedte himmelske Guddomme. Her indsee vi og den rette Aarsag, hvorfor Mange i sildigere Tider i de nordiske Lande have forestilt sig Alferne som Gravhöjenes Beboere; dog er det langt fra ikke Alles Mening. Saaledes hedder det f. Ex. i *Robert Kirks Secret Common-Wealth* (1691, Udg. af 1815 S. 9) at dette var Nogles Tro i Skotland, men Forfatteren siger derimod, i det han beraaber sig paa de vigtigste og forfarne Seere, at de udgjöre et talrigt Folk (af Dæmoner) for sig selv, med egne Statsindretninger. Jfr. ovenfor III. 310. En Levning af hin Tro om udmærkede Heltes vedvarende Liv i Gravhöjene eller i underjordiske Huler, er endnu til i de gothisk-germaniske Folks Sagn, som vore om *Holger* Danske *(Thieles Folkesagn* I. 24, 168), Tydskernes om Keiser *Friedrich den anden*, Schweitzernes om *de tre Teller*, Britternes om Kong *Arthur* o. fl. *(Dobeneck deutsch. Volksgl. und Heroensagen* II. 127 o. f. *Grimm deutsche Volkssagen* I. 27-33, 381-386). Heraf komme ogsaa Folkesagnene i Danmark, Storbritannien og Irland om Gravhöje, der indvendig vare herlig prydede, som Al-

fers, Bjergfolks eller Feers Opholdsseder, hvor de, eftersom det syntes, förte et lystigt *Liv* o. s. v. Jfr. ovenfor §. 12.

76. See *den yngre Edda*, *Rasks* Udg. S. 129. Jfr. *Edda ant.* II. 152, Dansk Overs. IV. 20, samt *Volsunga-Saga*, *Rafns* Overs. S. 50.

77. *Fridthiofs Saga* 5te Kap., *Rafns Overs.*, *Nord. K. H.* III. 93. Denne Fortælling har, som bekjendt, faaet en ypperlig digterisk Bearbeidelse ved *Tegnér*, under samme Titel, udkommet 1825.

78. *Eirbyggia-Saga*, *Thorkelins* Udgave S. 274. Da Kristendommen havde fæstet noget dybere Rödder, saae *Gudrun* sin druknede Mand og hans Medreisende i vaade Söklæder ved *Helgafells* Kirke. *Laxdæla Mscr.*; *Rahbeks nordiske Fortæll.* II. 379. Det maa og bemærkes, at *Thorstein Thorskabit* (som för ommeldt) troedes at optages i sine Forfædres Boliger i *det hellige Bjerg*, endskjönt han druknede i Nærheden deraf.

79. See *E. ant.* I. 148, D. Overs. II. 283 o. f. (jfr. 270, 307 o. f.). Anledningen til Digtningen om Guldet som *Ægers* og *Rans* Lys ligger uden Tvivl i en Guld lignende Lysning, som ofte sees i Havet. See *d. æ. E.* I. 232 II. 41, 201, 272. Mærkeligt nok er det, at de Söorme, som frembringe dette Skin, helst mod Storm og Regn, have faaet Navnet *Nereider* fra den græsk-romerske Mythologie. (See f. Ex. *Pennant Tour in Scotland and Voyage to the Hebrides* 1774 S. 345). Ellers kaldes slige Phænomener i vort gamle Sprog *Mareldr* (Havets Ild), hvoraf det nyere *Morild* o. s. v.

80. Naar man nemlig læser *Þari*; andre Varianter have *Þarmr*, da det maatte hedde: "Mine Tarme snoe sig om min Nakke." See min Over-

sættelse af *Sneglu-Halles Reiser og Hændelser i det ellevte Aarh.* — i det *Skand. Selsk. Skr.*

81. *Ægers* og *Rans* ni Döttre opregnes i *Skalda*, *Rasks* Udg. S. 124, 185. Deriblandt ere *Bölge*, *Baare*, *Kuling*, *Væde*, *Dykkerske* o. s. v. Havet kaldes de her nævnte Væseners Land eller Rige — men *Æger*, *Hler* eller *Gymer* selve Oceanet. Blandt Gaaderne i *Hervarar-Saga* (Kbhavns. Udg. S. 158 o. f.) beskjæftige forskjellige sig med dem; der nævnes de blandt andet *Elders* Brude (thi *Elder* hed *Ægers* Svend; see *d. æ. E.* II. 284, 307, IV. 227), samt beskrives som sörgmodige og giftblandede, da de volde Mange Skade og ombringe Andre. (Den i Oldsproget ukyndige Oversætter har forklaret dem ved *Veneres!*). — Ellers skildres de med blegt Haar, hvidt Hovedtöj (eller Toppe), ublide mod Mennesker, vaagende i Vinden, vandrende til Skjær og Fjorde, havende haarde Senge, uvirksomme i stille Veir o. s. v. Jfr. *d. æ. E.* II. 244, 157.

82. *Edda ant.* II. 71 o. f., D. Overs. III. 282 o. f. En anden Aabenbarelse af *Sigrune* og hendes Nympher, paa Valpladsen, beskrives saaledes i det samme Digt:

Da Lysning udbredtes
Fra *Luefjelde*,
Men af den Lysning
Lyn frembröde.
En hjelmbedækket
Hær af Qvinder
Paa Himmelvange fremdrog;
Blodbesprængte deres
Brynjer vare,
Af deres Landser
Straaler udfore.

Og end en Gang:
Hjelmprydede kom
Fra Himlen ned
(Vaabenguyet voxte)
Fyrstens Beskjærmerinder.

83. Overalt i Norden (som Danmark, Sverrig, Norge og Island) viser man Jætter og Jættinder, som af *Solen*, *Thor* eller *St. Oluf* o. fl. forlængst ere blevne forvandlede til Stene. Formodentlig har man fordum havt en saadan Tradition om et vist Havnemærke i Norge, ligesom *Polymestor* truede *Hecuba* (i *Euripids* Sörgespil af samme Navn) at hun skulde forvandles til en Hund med gloende Øjne, og at hendes Gravminde, under et derom mindende Navn, skulde tjene til Havnemærke for Söfolkene. Det vistes og i *Strabos* Tid med Hensyn til de ældgamle Myther; see hans 13de Bog.

84. *Rafns* Overs. l. c. III. 87, 97, 99.

85. *Orkneyinga-Saga*, *Ed. Havn.* pag. 282.

86. *Æger* betyder vel den Frygtelige, Stærke, Grumme o. s. v., om hvilket Navns gamle europæiske og asiatiske Sprogrödder Formodninger ere fremsatte i Glossariet til Eddas st. Udg. II. 574. *Havet* betegnedes ofte med dets formeentlige Herskers Navn, og saaledes synes vort *Æger*, *Egir*, at svare til Angelsaxernes *Egor*, Kymr. *Eigion*, Lat. *Æqvor*. Hermed kan man jævnföre adskilligt af det græske Sprog og Mythologie, f. Ex. *Æge*, den Stad paa Øen *Euboea*, hvorved *Poseidaon* eller *Neptun* mentes at have sin gyldne Bolig i Havets Dyb; deraf kaldtes han da vel *Ægeon (Αἰγαίων)* og *Ægeus* (som erindrer om det *Ægeiske* Hav). Efter *Hesychius* kaldtes Bölgerne *ἄιγες* af Dorierne. *Ogenos (Ὠγενος)* var end et af Havgudens ældste græske

Navne. Han og hans Boliger vare afbildede paa *Zeus's* af *Pherecydes* beskrevne mythisk-allegoriske Kappe. Han var vel den samme, som ellers kaldes *Okeanos;* hans *Okeanider* svare da til *Ægers* Döttre. Herved kan vi bemærke, at Havet i det oldnordiske Skjaldesprog kaldes *Ogn*, ligesom dets Vand i Sanscrit skal kaldes *Ogha* (efter *As. Res.* VIII. 326). Om *Ægis* eller *Ægirs* Hjelm og dens muelige Slægtskab med den græske *Ægis (Αιγις)* o. s. v. See *d. æ. E.* IV. 299. I Angelsaxisk forekommer den som *Egisgrima*, hvorved vi maa bemærke, at *Grìma* ogsaa i Oldnordisk betegner en Hjelm. Den frygtelige Skyhjelm, som i Uveir hviler over Storhavet, har vel foranlediget den nordiske (tildels vel og den græske) Digtning, men siden overförtes Ordet til andre Begreber og Gjenstande. Ogsaa den græske Havgud *Aegeon* omtales ellers som en Jætte, ligesom *Poseidaon* selv blev Fader til de Riser, som kaldtes *Aloider (Otos, Ephialtes* o. fl.), der bestormede Olympen og viste sig saaledes som Himmelgudernes Fjender. *Tethys* (Stammoder til *Thetis)*, Hustru til *Okeanos*, svarer til vor *Ran*, ligesom den eensbetydende *Amphitrite* o. fl. til *Njörds* forskjellige Hustruer, men *Nereiderne* til *Njörds* Döttre o. s. v.

87. Denne vor nordiske *Iller, Ler,* er rimeligvis den samme, til hvem *Keysler* (l. c. S. 276) har meddelt tvende Indskrifter paa Monumenter, tilegnede LEHERENNO og LEHERENO DEO — samt lovet at ville bevise, at han var en Vandgud *(aqvatile numen)* og identisk med den thüringske *Lahran.*

88. See *Skaldas* Anh. l. c. S. 357 o. f. 369 o. f.

89. Af samme Art ere uden Tvivl de 3 Brödre, *Loke* (Loge), *Helblinde* (Æger) og *Byleist* (Kaure);

See *d. æ. E.* II. 278. *Loke* sagdes i *Edda* at være af Jætteslægten, og vore Forfædre kaldte Finnerne Jætter, ligesom de af dem dyrkede Guder, hvis (nemlig *Fornjots* flygtige Sönners) Altre *Asa-Thor* siges af en hedensk Skjald at have kuldkastet, i *Thorsdrapa*. (See *Thorlacii Obs. ant. bor. Spec.* VII. 13). I dette Digt beskrives netop de vidunderlige Bedrifter, som *Thor* skulde have forrettet i Jætternes eller Finnernes egne Lande, *Udgaard*, ved *Gandvigen*, i *Kolga's* (eller det kolde) *Svithjod* o. s. v. Jfr. ovenfor III. 138-143, 145, 148, 151-155, 169, 172, 316 o. f. 333. — Om de nyere Finners *Egres* og *Köyri* (eller *Käkri*) svare til de ældres *Æger* og *Kaure*, kunne vi ikke sige, da man for et Aarhundrede siden neppe kjendte mere til dem, end hine blotte Navne. Derimod kaldes Finnernes nu bekjendte ypperste Havgud *Ween-Kuningas*, der muelig kunde svare til *Vana-Konúngr* (eller -*God*), nemlig *Njord*, som efter Asalæren var Vandenes velgjörende Guddom. Han mentes at have en særegen Hat og et hvidt Skjæg, dyrkedes især af Fiskerne (hvis Garn han troedes at fylde med heldig Fangst); kaldtes ogsaa Vandenes gyldne Konge o. s. v. — *Uros* er en anden Havgud (der mere ligner *Æger*); hans Skabning er jætteagtig og frygtelig; han udmærker sig ved Steenskoe og Steenhjelm — (maaske vor *Ægers* Hjelm) — o. s. v. Finlapperne opholde sig ikke meget ved Söen, undtagen de, hvis Forfædre alt forlængst have antaget den kristne Tro; derfor veed man vel kun lidet om deres Guddomme.

90. Det er derfor uden Grund, at den Resenske Edda-Udgave sætter *Ran* blandt *Asynierne*. Hun hörte snarere til *Asernes* Fjender i Underverdenen,

og det synes virkelig at hun (med *Æger)* og *Hel* paa den ene, men *Odin* og Valkyrierne paa den anden Side sögte at befolke deres aldeles forskjellige Riger paa Maader, som vare hinanden fuldkommen modsatte. Ogsaa hjalp *Odin* selv Heltene ofte naar de vare i Havsnöd. See f. Ex. *d. æ. E.* III. 142, 169; IV. 25-26. Dog maa man tilstaae, at *Ran* hörte til de Naturen beherskende Elementar-Aander, og kan for saavidt kaldes Gudinde (ligesom vi og have seet at man offrede til hende i Nödstilfælde), og af denne Aarsag nævnes hun vistnok i en *versus memorialis* i den utrykte Deel af *Skalda*, efter *Thors* Datter *Thrude*, og efter at Asynierne vare deri opregnede.

91. *Ganander und Petersen Finnische Mythologie* 1821 S. 19, *Gabrielis Arctopolitani Diss. hist. de orig. ac rel. Finnorum Upsal.* 1728 p. 35, 39; *Rühs Finland* 1809 S. 23, 24.

92. *Ganander u. Petersen* l. c. S. 46, *Jessen om Lappernes hedenske Religion* S. 63. *Kildal* om *Lappernes Tro* — i *Skand. Selsk. Skr.* for 1807. — Finnernes Havgudinde kaldtes ellers *Veden Emä* o: Vandets Moder (og Herskerinde); hun blev og dyrket af Estherne. Vi maa især bemærke ved det Ovenanförte, at en af *Wainamöinens* eller *Ukkos* Hustruer siges at have været en Havgudinde. Hun og hendes Nympher dandsede paa Havet, medens han sad paa Strandbredden og stemte sine Strænge. Den egentlige Havguds Hustru kaldes *Vandenes kjære Frue*, *Herskerinde* o. s. v. Hun lytter (som *Hel)* til Hauernes Galen. End andre Sögudinder ere *Hillerwo* og *Akka*. Under de Förnævnte staae forskjellige Hav- og Vand-Diser, hvoraf en talrig Art af Finner og Esther kaldes *Necki*, *Necke*, *Näk*, sva-

rende til de Tydske *Neher*, *Neker*, *Nichser* o. s. v. De vise sig i Söen paa Skjær eller Klipper, medens de kjæmme deres guldgule Haar (ligesom det selvsamme berettes om slige Væsener i Sverrig, Tydskland, Skotland o. fl. St.). Finnerne fortælle, at de med deres skjönne Sang (ligesom *Sirenerne)* lokke Börn til Stranden og Svömmere ud paa Dybet, da de trykke dem til Döde og udsue deres Blod. I de Esthniske Sagn ere de skjönne og herlige Sangerinder, men frygtes dog; naar de have lokket En til sig, vise de deres Jerntænder. *(Rühs Finland* S. 25; *Ganander u. Petersen Finn. Mythologie* S. 21, 24, 65, 81). Forunderligt er det, at de tydsk-nederlandske Neher (eller Neker) synes at have været lignende Væsener, hvilke man dog, i Hedenskabets ægte Aand, har forestilt sig mere velgjörende — hvorom jeg kan henvise til *Keyslers* lærde Undersögelse, som vistnok fortjener at fortsættes og udvikles nærmere. Han har ellers godtgjort, at den af ham, efter romerske Monumenter og Indskrifter (især fundne paa *Walcherens* af Havets Oversvömmelser omvæltede Strandbred 1647) omhandlede Gudinde *Nehalienna* (hvis vigtigste Attributer en Hund, en Skibsstavn, et Bæger samt Blomster og Frugtkurve vise sig at være) var en belgisk-germanisk Havgudinde, der forestod Skibsfart og Handel samt formodentlig tillige Maanen (især dens Næ eller Ny), som af de fleste gamle Folk ansaaes for den jordiske Frugtbarheds Giverinde, samt at have stor Indflydelse paa Havets Bevægelser. Havguden (forestilt som Romernes *Neptunus)* er hendes sædvanlige Ledsager, og ansaaes maaske for hendes Fader eller Ægtemage; ogsaa en *Hercules* (muelig en *Thor* med Kölle for Hammer), samt flere mandlige Guder, hö-

re til hendes Omgivelser. — Mere tillader Rummet mig ikke her at fremsætte, men jeg erindrer kun, at Ordet *Nehallinn* ellers ligefrem synes i Oldnordisk at kunne oversættes ved *Nyheillalinn* ɔ: Ny-Helds Kilde (Nyets Lykkes Giverinde). *Nyr*, *Ny* er i Angelsaxisk *Neove*, *Nyv*; *Heill (salus) Hal*; men vort *Linn*, *Lind* gjenfindes i det Kymriske *Llynn*, Cornwalske *Lin*, *Llun*, Irske og Skotske *Lin*, Angelsaxiske *Hlynna*, Finske *Laine* m. fl. Jfr. *Gloss. Edda ant.* II. 559, 742, 742. Vistnok ere nordiske qvindelige Navne dannede paa selvsamme Maade, f. Ex. *Sigurlinn* (Oldtydsk *Sigelint*, *Sigelind)* sammesteds S. 889. Det sidstnævnte Navn bærer en Havfrue i *Nibelungenlied* V. 6169. — Saaledes troer jeg at have opregnet Nordens fleste bekjendte Havgudinder — og erindrer til Slutning, at hin *Neha*, *Neka*, *Nichse* o. s. v. synes at finde sin Mage i andre mandlige Havvæsener, som den nederlandske *Necker*, en Vandmand (efter *Loccenii Ant. Sveo-Goth.) Wasthows* Svenske *Neccus* og de nordiske Folkeslags *Nök*, *Nökke* o. s. v., hvorom mere i det Fölgende. I Tydsklands nærværende Overtro har man begge forenede til et Par, som *Nichs*, *Nichse (Nixe)*. De qvindelige kaldes undertiden med et latinsk Navn *Undiner* (hvorfra Friherre *la Motte Fouqués* skjönne romantiske Digtning har sin bekjendte Titel). Om de tydske qvindelige *Nichser*, hvoraf mange beskrives som særdeles skjönne, see *Dobeneck* l. c. I. 6 o. f., samt 43, 90 o. f., *Grimm* l. c. I. 71 o. f. Mod tilstundende Uveir, eller naar nogen snart skal drukne, dandse de paa Vandet; ved Söerne bade de sig ogsaa i Solskin, men neddrage undertiden vakkre Mandfolk til sig. Ellers have de skjönne Boliger, Klæder, Penge o. s. v. som Jordens Mennesker.

I Engelland og Frankerige talte man i Middelalderen meget om menneskelige Vandbeboere, som i den Tidsalders Latin (af *Gervasius Tilberiensis*) kaldes *Dracæ*. Om det er beslægtet med det oldnordiske *Draugr* ɔ: Spögelse, Gjenfærd, kan jeg ikke sige. Desuden taler han om dejlige *Sirener* i det brittiske Haar, med lyst og skjönt Haar; de sidde ofte paa Skjærene og lokke Söfolk med deres behagelige Sang. (*Otia imperialia* C. 64). Saaledes lokkede og de danske o. a. Ellepiger Vandreren paa Landjorden. Traditioner om Havfruerne ere endnu talrige i Storbritannien, især paa Hebriderne og Øen *Man*, (som i Oldtiden vare beherskede af Nordboere). Foruden den bekjendte Kam, hörte og et Speil til deres sædvanlige Attributer. Som oftest ere de skjönne, men ligne dog nedentil en Delphin i Skabning. Alligevel forelske de sig stundom i jordiske Mænd, og leve endog sammen med slige i Huler ved Sökanten. Deres egne Boliger siges at ligge nedenfor Fiskenes Region, med en skjön Luft og de herligste Egne, prægtige Steder og Bygninger, Pyramider af det klareste Krystal o. s. v. Indvendig i Slottene svare Husgeraad og *Zirater* af Ambra og Ædelstene m. m. til denne Pragt. Hine dejlige Havfruer have ogsaa smukke Mænd, saa at intet synes at mangle til den fuldkomneste Herlighed i dette underjordiske Paradis. (See *W. Scott Minstrelsy of the Scottish border* III. 327 o. f.). Et slags underordnede Gudinder tillægges i *Skáldas* utrykte *Versus memoriales* (i den Wormske Codex) Benævnelsen *Nis* eller *Nisi* (maaske beslægtet med det nyere Danske *Nisse*, Tydske *Nixe*, *Nichse* o. s. v.). Endelig bemærker jeg, for Fuldstændigheds Skyld, med Hensyn til Navne-Ligheden, at der paa

det gamle *Roms* Capitolium, foran *Minervas* Celle, vare Statuer af tre Gudinder, som kaldtes *Nixi Dii* og tilbades især af Barselkoner. De ommeldes af *Ovidius (Metam.* IX. 294) og *Festus* (i 12te Bog), men man sagde at de vare förte dertil fra *Syrien*. Deres Oprindelse og Betydning er altsaa uvis. Om Græk. *Nike*, Indern. *Najik* see Tillæg og Rettelser.

93. Om *Rans* Navn, eller Levninger af denne Guddoms Dyrkelse ligge skjulte i den angelsaxiske Benævnelse for Havet, *Hron* o. fl. — eller i *Hrawn*, Dybets Hersker, boende paa en Øe, efter de vælske Barders Digte — maa endnu beroe paa en lös og uvis Gisning.

94. *Udv. danske Viser fra Middelald.* udg. af *Abrahamson*, *Nyerup og Rahbek* I. 225, *R. Jamieson popular Ballads* I. 215 o. f., II. 202 o. f. *Rosmer* synes at staae i etymologisk Slægtskab med den berömte *Rosmhval* (Hvalros), uden at det kan forklares tilfulde. Jfr. *Gloss. Edd. ant.* II. 764.

95. Herved erindres vi om *Ægers Ild*, *Lys*, *Skin* o. s. v. See Anm. 79.

96. See især *Svenska Folkvisor*, udg. af *Geijer* og *Afzelius* 1814, I. 127-129, 133. I *Sverrig* mentes *Necken* at bortröve baade Mennesker og Heste — (*Hannemann de superstit. vet. Goth.* p. 35). *Nökken* er bleven til en sand *Proteus* i Levningerne af de nordiske Folks hedenske Tro. I Island kjender man den ssakaldte *Nikur* som en stor graa Hest med omvendte Hove, der söger at lokke Folk tll at bestige sin Ryg, og springer derpaa med dem i Vandet. Denne Overtro havde man alt i den hedenske Tid. See f. Ex. *Landnama* l. c. S. 88. — Angelsaxerne kaldte Afgrundens Dyb eller en rædsom Pöl, hvor det vrimlede af Uhyrer, *Niceramere*

eller Nökkehavet; see ovenfor III. 147. Herforan §. 9, Am. 39 er det anført efter *Saxo*, at vore Forfædre ansaae Skarntyden for en Plante, der endog om Vinteren var grön og frisk i Underverdenen (hvis Indgang hine Nökkesöer tildels vare) og saaledes bliver det os mærkeligt, at Almuen i Vestgothland endnu kalder Skarntyden *Neckerot* eller *Nökkerod* (*Sven. Hof Dialectus Vestro-Gothica* 1772).

97. *Wille Beskr. over Sillejords Prg.* S. 251, *Ström Söndmörs Beskr.* I. 535, *Wilse B. o. Spydeberg Prg.* II. 419, *Worm Monum. Danica* S. 17, *Thiele danske Folkesagn* I. 15, 165. *P. Syv* kalder hine Væsener *Nycker*. Jfr. *Helmuths Naturlære* l. c. S. 90-92. I Hessen siger man *der Nöcken*, og paa Øen Rügen *Nickel*. *Grimm* l. c. I. 70, 78.

98. *Thiele* l. c. I. 114, II. 89, IV. 18.

99. See den nye Udgave I. 310-315, 393-94. *Rob. Jamieson popular Ballads* I. 208 o. f.

100. *Debes Færöernes Beskriv.* S. 21. 22, 29, *Landts* nyere Værk S. 445; *Grimm deutsche Volkssagen* I. 68 jt. 61 o. f.; *Dobeneck* l. c. I. 38 o. f. 44 o. f.

101. Vel ogsaa *Njord*, *Marmennil* og flere af Oldtidens mandlige mythiske Havboere.

102. See f. Ex. *Thiele* l. c. I. 5, 97, hvor de snart jages af Jætterne, og snart spaae om tilkommende Begivenheder, ligesom forhen i *Kjæmpeviserne*, hvor de kaldes *Mareviv*, *Mareqvinder*, *Mareminder* (Ny Udg. I. 118, 119, 125) samt siges der at være skjönne og dejlige. Jfr. *Vilkina-Saga* (*Björners* Udg. S. 458, *Rafns* Overs. S. 508-509) om de spaaende *Söqvinder* eller Havfruer, "hvis Natur er saaledes beskaffen, at de opholde sig i Hav (*á sió*) eller Vande" — samt *Nibelungenlied*, *v. d. Hagens*

Udg. 1810, S. 161; der kaldes de *Merewîp* (siden *Meerweiber*).

103. *Svenska Folkvisor, utg. af Geijer og Afzelius* I, 143. Om Havqvæget har man mange Sagn i Island (see ovenfor III. 313). De fra dem nedstammende Köer siges især at være af en askegraa Farve og malkè meget vel. See f. Ex. *Eggert Olafsens Reise gjennem Island* I. 535. I Danmark har man forhen havt en saadan Overtro, da en Söko ombragte Kong *Frode*, efter *Saxos* Beretning (i 5te Bog). I *Bahus* Lehn har man mange Fortællinger om Havmennesker, som eje Söqvæg, Oxer med forgyldte Horn, ja endog Söfaar — som alle ere af bedre Art end de jordiske. (*Kalms Reise* l. c. S. 218). Af lignende Art ere de norske og skotske Beretninger om Alfernes Qvæg — men de om Söqvæget (eller Södyrene, som Havgudernes Qvæg) findes allerede hos *Homer*, som tilhörende *Halosydne*, *Amphitrite* eller *Proteus (Odyss.* 4de Bog). Vi ville ellers ikke opholde os med at sammenligne de nordiske Folks Havmennesker med Grækernes *Triton*, *Glaucus*, *Nereider* o. s. v., da Ligheden desuden er noksom iöjnefaldende.

104. See *Ströms Beskr. over Sondmör* I. 287, 296; *Pontoppidans norske Naturhistorie* II. 302, 311 o. f., 318. Om den i Hedenold spaaende *Marmennill* see *Halfs Saga*, *Rafns* Overs., *nord. K. H.* III. 33 o. f. Jfr. *Landnama*, Kbhvs. Udg. S. 66. Om Havmennesker ved *Finnmarken* see *Leems* Beskrivelse S. 333.

105. *Speculum regale* S. 166, 169, 170. Der tales og om en Havmand, kaldet *Hafstramb*. Jfr. *Suhm om Odin* S. 225.

106. *Eggert Olafsen* l. c. Der omtales formeentlige Levninger af en *Marmennil*, der skal være funden i en Hajs Mave 1733, samt Efterretninger om Havmænd, fangede i Engelland — ved *Suffolk* 1187 og i *Yorkshire* 1535. Ret omstændelig beskriver *Debes* (i *Færoa reserata* 1673, S. 171) en Havfrue, seet i hans Dage, med fölgende Ord: "Anno 1670 udi *Færöe*, vesten for *Qvalböe Eide*, er og seet ud af mange Mænd udi *Qvalböe*, saavelsom andre Indbyggere fra andre Steder, en *Havfrue* tæt ved Landet, i halvtredie Times Tid, staaende lige over Ende indtil Navlen ved Vandet, havende langt Haar paa Hovedet, som slog ned til Vandet runden omkring, holdende en Fisk udi den höjre Haand, men Hovedet nedvendt." Samme Aar saae Fiskerne i *Vestmanhavn* paa Strömsö en Havfrue norden for Landet. Endel andre Beretninger om formeentlige Havmennesker fra Keiser *Tiberius's* til vore Dage ere omhandlede af *Link* i hans *Urwelt*, *oder das Alterthum erlautert durch die Naturkunde* (1822) II. 191 o. f. Adskillige Havmænd eller Havfruer, der skulle være blevne sete ved de danske Kyster, have Tidenderne omneldt i de nyeste Tider, f. Ex. *Kjöbenhavns Skilderie* 1817 No. 84. (Jfr. ovenfor III. 312). Ligeledes i Skotland og flere Lande. Jeg har hört en dannet og troværdig Sömand forsikkre, at han og mange af hans Skibskammerater, som stode paa Dækket af hans Fartöj, havde seet en Havfrue, i to til tre Pistolskuds Distance, som i Kikkerten saae ud til at have et smukt Ansigt, röd- og hvid-farvet, et dejligt sort Haar, kröllet mod Skuldrene o. s. v. Arme saae han ikke over Vandet. En meget stærk Storm paafulgte kort derefter. *Relata refero.* En forunderlig Overensstemmelse med

det ovenanförte Islandske Folkesagn har det Færöiske, som anföres af *Thiele* (l. c. III. 51, 90) efter *Svaboes Reiseberetninger* (1781–82) Mscpt.: "Der siges paa Færöerne, at Sælhunden hver 9de Nat [en eddisk Talemaade] afkaster sin Hud og faaer menneskelig Skikkelse, og dandser den da og forlyster sig paa menneskelig Viis, indtil den atter tager Huden paa og bliver Sæl igjen. Engang er det skeet, at en Mand kom til medens sligt skete, og der han saae Huden, tog han den og gjemte den [jfr. *Edda-Qvadet* om *Völund* o. fl.]. Da nu Sjælen, som var et Qvindfolk, ikke fandt sin Hud at krybe udi, maatte den forblive i menneskelig Skikkelse, og som hun var skjön at see til, tog samme Mand hende til Ægte, fik Börn med hende og levede ret lykkelig. Men efter lang Tids Forlöb fandt Konen den skjulte Hud og kunde da ej andet end krybe deri og blive Sælhund igjen. — Der gives endnu Familier, som troe sig at nedstamme fra slige Ægteskaber." Ligesom det islandske Sagn (med Hensyn til den bibelske Fortælling) henpeger til Ægypten, saa finde vi og et ældgammelt Sidestykke til disse Fortællinger i visse indiske Myther om skjönne Nympher, Nereider eller Havfruer, som indhylles i Vandet i Delphiners Legemer eller Skikkelser, men stige ud deraf, naar de finde det for got. En saadan Scene afbildes paa en indisk Tegning, efterlignet ved Kobberstik paa den 52de Plade til *Moors Hindu* PANTHEON (efter Digtningerne om *Krischna* og *Kaliya*).

107. *Ström Söndmörs Beskr.* I. 535. Sligt varsledes i Island ved en vis Lyd fra Havet, som kaldtes *Náhliód* eller Dödning-Skrig.

108. *Olai M. Hist. gent. Sept.* l. c. pag. 528, *Ihre de superstit.* l. c. p. 22, *svenska Folkvisor ved Geijer og Afzelius* I. 127.

109. *Wille Beskr. over Sillejord Prg.* S. 251.

110. Jfr. Anmærkningerne til den dejlige Romance *Necken*, af *Afzelius*, i det svenske Tidsskrift *Iduna* III. 87. Der hedder det og blandt andet: "*Necken* lefver ännu genom tradition bland vor Allmoge, såsom hafvets och Musikens Skydsväsende."

111. Derfor kaldes hun *Brunnakurs beckiar gérdur* i Digtet *Haustlöng* (fra det 9de Aarh.). See *Thorlacius* i *Ant. Sept. Obs. m.* VI. 40, 41, 65.

112. See *den ældre Edda* I. 170, 204 — hvorfra det maatte tillades mig at hidföre fölgende Bemærkning: "Det er ingen ualmindelig Idee blandt Digterne at *Bölgernes Susen* sammenlignes med melodisk Tale eller tonende Sang, og det er bekjendt at de Gamles Fortællinger stedse ledsagedes deraf, som affattede i Poesie. Bölgernes Klang og Bækkenes Rislen mentes at vække levende Tanker og befordre tænksom Grandskning. Derfor boede Grækernes Muser, de spaaende Parcer, Norner og andre vise Nympher ved Floder og Kilder. Af lignende Aarsager tildels vare især Havguderne (som f. Ex. *Proteus* og *Mimer*) vise Spaamænd; *Sirenerne* og *Nökken* de ypperste Sangere o. s. v." Islands förste hedenske Indbyggere spaaede af Vandfaldenes brusende Lyd og offrede til de Guddomme, som opholdt sig eller aabenbaredes der; see f. Ex. *Landnama*, Kbh. Udg. S. 541. Saavel der, som i flere nordiske Lande, spaaer den Overtroiske endnu af Havets brusende Lyd (see Anm. 107), der menes at forkynde Skibbrud og deraf fölgende Dödsfald.

113. See *d. æ. E.* II. 211–212, 220 o. f. 232 o. f., IV. 247–248.

114. See endvidere min *Afh. om Ossian* l. c. S. 279 o. f. Endelig maa jeg bemærke, at man i den fjerneste Hedenold tildels synes at have attraaet at optages efter Döden til *Rans* og *Ægers* Boliger, naar man kan slutte dette af de brændende Skibe, som undertiden gik til Söes med den afdöde Helts jordiske Levninger, som *Baldur* paa *Ringhorne* og Sökrigeren Kong *Hake* paa sit Langskib (*Yng. S.* Kap. 27). *Snorre* bevidner desuden udtrykkelig, at i Hedendommen plejede de Afdödes Aske at udföres paa Söen eller Vandet (l. c. 8de Kap.), uden Tvivl i Urner, og af denne Art ere maaske nogle slige, fundne i dybe Moser i Jylland og paa Bornholm, hvoraf en er hidbragt fra denne Øe og naadigst skjænket til vort Museum for de fædrelandske Oldsager af H. K. H. Prinds *Christian Frederik* 1824. I Island brændtes undertiden de Lig, som man frygtede for skulde gaae igjen, og Asken kastedes da i Havet, men ellers fulgte man der Höjalderens Begravelsesskikke i Landets hedenske Periode. I Indien er det almindeligt, at Urner med de Afdödes Aske nedkastes i Vandet, og især i de hellige Floder. Jfr. II. 227. — Paa en lignende Maade beskriver det dansk-saxiske Skjoldung-Digt den danske Konge *Beovulfs* Ligfærd paa et sejlende Skib, ladt med alskens Kostbarheder (*Thorkelins* Udg. S. 5 o. f. *Grundtvigs* danske Overs. S. 4 o. f.).

115. Kort förend den danske Konge *Frode* blev indebrændt hörte han i Drömme en Röst, som sagde: "Nu er du kommen hjem, Konge! med dine Mænd — — — hjem til *Hel*." See *Rolf Krakes Saga* i *Rafns nord. Kjæmpeh.* 1. D. 1. H. S. 16.

116. See *Pausanias* IX. 23, hvor det fortælles, at *Proserpina* viste sig for *Pindar* i Drömme, og bebrejdede ham at hun var den eneste Guddom, som han ikke havde besjunget, skjönt han vistnok vilde digte den manglende Lovsang, naar han kom til hende selv. Han döde 9 Dage derefter. Efter kort Tids Forlöb aabenbaredes *Pindar* paa samme Maade for en gammel Kone i *Theben*, som var i Slægt med ham, samt plejede at lære og synge hans Hymner med stor Færdighed. For hende sang da den hedenfarne Digter sin nyeste Höjsang om Underverdenens Gudinde, hvilken Konen erindrede da hun vaagnede, og skrev den strax op, saa at den var til i förstmeldte Forfatters Tider. Man seer heraf (saavelsom af Oldtidens Höjagtelse for *Pythia* og andre Præstinder), at Grækerne bare megen Agtelse for det qvindelige Kjöns Smag og Lærelyst, især med Hensyn til mærkværdige Digtninger, som derved opbevaredes for Efterverdenen, skjönt nogen Overtro tit ledsagede dets Videbegjærlighed i den Henseende. Uden Tvivl ere mange herlige græske Myther blevne reddede fra Forglemmelse ved slige Traditioner, som vore Tiders hyperkritiske Vismænd med Stolthed forkaste som Ammestue-Eventyr og Kjellingeviser, naar de kun angaae vort eget Norden, uden at erkjende at Folkets ældste Tro og Tænkemaade tydeligst vise sig i disse enfoldige, men ofte aandrige og æsthetisk skjönne Levninger fra en ellers længst forsvunden Oldtid.

117. "Hvi gjorde du mig Uro at du lod mig hente op?" siger *Samuels* manende Gjenfærd til *Saul*, og gav ham overhoved ingen trösteligere Spaadomssvar end de her ommeldte. Lignende Uvillie viser sig og paa samme Maade i flere saaledes opvakte

Dödningers förste Udladelser i andre nordiske og græske Digtninger, som vi nærmere komme til at ommelde i det Fölgende. See §. 25.

118. Nekromantien eller den Kunst at opvække Döde og spaae af deres Udsagn m. m. övedes blandt Hebræerne (f. Ex. af Troldqvinden i *Endor* I. *Sam.* B. 28, 7 o. f.) — skjönt *Moses* og *Saul* forböde den. Jfr. 3 Mose B. XX. 27; 5 B. XVIII. 10, 11; samt ligeledes blandt Grækerne (f. E. af *Perianders* Udsendinger, som fremmanede *Melissas* Aand ved Thesproternes Flod *Acheron*, uden Tvivl som en formeentlig Nedgang til Underverdenen; see *Herodot* V. 92) o. s. v. Hos Romerne var Nekromantien gjængse, eftersom mange Vidnesbyrd af Digtere og Historieskrivere vise. *Strabo* siger (i 16de Bog) at Magerne i Persien erholdt Spaadomme fra de Afdöde — og *Tacitus* stemmer overeens dermed, naar han siger, at hin Trolddomskunst var först opkommen blandt Mager, Chaldæere og Mathematikere (Astrologer). Annal II. 28. See ellers *Wachsmuth über die Zauberey der Griechen und Römer* i *Athenæum* II. 210 o. f. (1817).

119. At *Odin* ellers især mentes at kunne opvække de Döde er tydeligt af de gamle Skrifter. See f. Ex. *den ældre E.* III. 143, *Yngl. S.* 7. Kap. (*Hkr.* I. 11).

120. *Edda ant.* II. 535 o. f., D. Overs. III. 173 o. f.

121. *Ulysses* fremmanede fra Underverdenen (blandt andre Gjenfærd) sin afdöde Moders Aand, som strax tiltalte ham saaledes:

Min Sön! hvorfor er du kommen hid til disse dunkle Steder o. s. v. See *Odysseens* 11te Bog.

Den Dödning, hvem *Hartgrepa* opvakte, jamrer sig over den Uro, som ham var bleven tilföjet derved, og önsker alle Forbandelser over Troldqvinden. (See *Saxos* d. H. 1ste Bog). Ellers bruges her, som sædvanlig, fremmede Mythers Navne, som *Tartarus, Styx livens* o. s. v.

122. Endnu i *Linnés* Tid lærte en svensk berömt Troldqvinde Almuen at vende sig *imod Norden*, naar En dyrkede den Plageaand, der havde paafört ham Sygdomme og offrede til den. *Reisen durch Oeland und Gothland* S. 332. Denne ældgamle Overtro synes at nedstamme fra Indiens Nabolag. Jfr. §. 49, Anm. 70.

123. Hermed kan det angelsaxiske Ord *Helruna* jævnföres; formodentlig har det oldnordiske Sprog fordum besiddet et lignende (som *Helrúnir)*. Et gammelt tydsk Glossarium oversætter *Helliruna* ved *Necromantia*. (See *Keysler Ant. sept.* p. 458). Ogsaa *Hartgrepa* opvakte Dödningen med Runer, udskaarne paa en Spaan (Offerspaan), som lagdes under hans Tunge. *Saxo* l. c. I. 113.

124 α. 7de Kap. Kbh. Udg. S. 58.

124 β. See ellers om hende nedenfor §. 55, Anm. 4.

125. Saaledes roser Jætten *Harbard* sig af at have lært spydige Ord af Gravdyssernes Indvaanere. *Edd. ant.* I. 110, 111; D. Overs. II. 150 o. f. Jættinden *Hartgrepa*, der tillige var en Hex, forstod at opvække Döde og bringe dem til at spaae (*Saxo* H. D. 1ste B.).

126. See f. Ex. *Snorre Sturlesöns Hkr.* I. 110 o. f., om den unge *Gunnhilde*, som fra *Helgeland* blev sendt til *Finnmarken* for at oplæres af tvende kyndige Troldkarle. Tit raadspurgte Nordmændene

ogsaa Finnerne om deres Fremtids Skjæbne. See f. Ex. *Vafnsdæla*, *Werlauffs* Udg. S. 43. Selv den kristne Konge *Olaf Tryggvesön* kunde ikke holde sig derfra. See hans *Saga*, *Skalh.* Udg. I. 228. o. f. — Hvorledes Ordet *Seid (Seidr)* og andre dermed beslægtede tydelig röbe en asiatisk Oprindelse har jeg sögt at vise i *Gloss. Edd. ant.* II. 776-777. Saaledes betyder *Seid* endnu Trolddom i Persisk; i Pelvi forhen *Sjadu*, *Siadu*, men en Troldkarl *Sjaduh* (i Arabisk *Seehær)*. Angaaende de forskjellige Meninger man ellers har om Oprindelsen til det nordiske Ord, kan jeg henvise til min her paaberaabte Anmærkning. Om Finlappernes *Sieide*, *Seit* o. s. v. see ovenfor Anm. 62.

127. See *Vatnsdæla* l. c. S. 70, 124, om *Thorolf Heliarskinns* Offergrave og formodede Menneskeoffre. Ellers dyrkedes Underverdenens Guddomme hos mange andre Folk ved Grave, hvori man lod Offerdyrenes Blod rinde o. s. v. See f. Ex. *Odysseens* 11te Bog. Denne Skik vedvarede til det græsk-romerske Hedendömmes Endeligt, efter *Porphyrius's* og *Lactantius's* Vidnesbyrd. Slige Offergrave anlagdes især for *Hekate (Ovid. Met.* VII. 241, 243-245). Lignende Aarsager foranledigede vel Nordboerne og Irlænderne til at grave Huller eller Gruber i Jorden og raabe derigjennem til de af dem dyrkede Dæmoner. — Dette skete saaledes i *Cambdens* Tid. See *Shakespeares Schauspiele, übers. von Eschenburg* X. 184. I det 15de Aarhundrede troede man i Tydskland at Hexene, ved at grave slige Grave, omröre Vandet deri med visse Besværgelser og kaste det op i Luften, kunde opvække de skadeligste Haglbyger og Uveir *(Horst Dæmonomagie* II, 88). Her var ellers Djævelen kommet iste-

denfor Hedenolds underjordiske Dæmoner. En fuldt saa vidunderlig Maade at aabne Jorden paa tillagde vore Forfædre deres Troldfolk, i det de troedes at kunne bringe den til at aabne sig og opsluge deres Fjender. Dette fortælles f. Ex. om den saakaldte *Galdra-Hedin*, en Hedning, som ved et Trolddomsoffer, udövet paa en af Islands Heder, fik Jorden til at briste itu under Kristendomsforkynderen *Thangbrand*, som dog slap med at miste sin Hest. (See *Njala* l. c. S. 158, *Rahbeks nord. Fortæll.* II. 34, *Kristni* S. 49). Paa samme Maade mente man, at Hexe kunde omvælte Jorden, foraarsage Fjeldskred o. s. v. — hvortil de vistnok maatte behöve Troldes eller underjordiske Guddommes Hjelp.

128. Dödningers magiske Opvækkelse forbydes f. Ex. i *Gulethingslov*, *Kristendomsbalkens* 4de Kap. (*Thorkelins* Udg. p. 137); *Islands Lov (Jonsbogen) Mannhelge* 2 Kap., D. Overs. S. 50 o. fl. St.

129. *Rolf Krakes Saga*, *Rafns nord. Kjæmpe-Historier* 1 D. 1 H. S. 134, 144 o. f. Jfr. det bekjendte Oldsagn om *Hilde*, som hver Nat opvakte de faldne Kjæmper til at stride paa ny og fælde hinanden. See *Edd. ant.* III. 430 o. f.

130. *Edd. ant.* I. 56 o. f., D. Overs. I. 179, 260-261, hvor jeg og har sögt at forklare Digtningens oprindelige Betydning. Om de her anförte Slangenavne kan jeg henvise til mine mythologiske Ordböger i begge Værker. See ellers *den yngre E.*, *Rasks* Udg. S. 19. Jfr. ovenfor I. 3, 13, 17, 19, 20, 75, 213, 220, 224, 269-271; II. 122 o. f., 140, 144; III. 160, 175.

131. Ordets förste Deel: *Når* (Liig, i Accusativ *Ná* o. s.) synes at være af asiatisk Oprindelse. I Angelsaxisk hedder det *Na*, *Ne*, Moesogoth. *Naus*,

Chaldæisk *Na*, Zend. *Nesa*. Jfr. de græske νεκρος död, νωκαρ afsjælet, samt Sanscr. *Nar*, *Na*, Mand, Menneske, Zend. *Na*, Pers. *Ner*, Gr. ανηρ. — At vort *Nastrond* ellers svarer til Indernes *Narake* vil nærmere sees af det Fölgende.

132. *Jablonsky Prolegomena* pag. 136.

133 α. *Edd. ant.* I. 632 i Glossariet under Ordet *Nifl*. See II. 740, 741 om Ordene *Niflfarna*, *Niflvegr*. Jfr. Dansk Overs. IV. 264.

133 β. See *Schelling* ueber die Gottheiten von *Samothrace* 1815 S. 97 (hvor *Niflungerne*, hvis Tilnavn rigtignok synes at komme af det ommeldte *Nifl*) ogsaa ommeldes; jfr. *Creutzer Symb. u. Myth. d. a. V.* 1. c. II. 367, *Svensk Literaturtidning* 1820 S. 564, *von der Hagen Anmerkungen zu der Niebelungen Noth* 1824, S. 42. Han bemærker og "at efter Sidoniernes Lære opstod alt af *Taagen* (jfr. ovenfor I. 88, 269). Endvidere henviser han med megen Skarpsindighed og Lærdom til de mange kosmogoniske og elementare Væsener, som Grækerne have betegnet med Navnet *Nephele*, især: 1) som den Verdenskaahe, som *Zeus* hængte omkring Orakel-Egen, hvorfra *Pan* og Universet udsprang (jfr. ovenfor I. 254 o. f. II. 158 o. f.); 2) *Phanes's* Moder i Mythen om det orphiske Verdensæg (jfr. I. 72); 3) den Svigerdatter af *Æolus* (Luften) og Moder til *Helle*, som opdagede Vædderen med det gyldne Skind (Solen eller *Ammon*, Zodiakal-Vædderen, Maanen?), 4) som mythisk Slör, *Peplus*, Stjernehimmelens Klædning, Skjæbnens eller Parcernes (og Nornernes) Spind, *Penelopes* Væv o. s. v." — Ligesom vore Jætter hörte til *Niflheim*, saaledes var endvidere 5) *Nephele* Centaurernes Moder og Be-

skytterinde i Kampen mod Himmelsönnen *Hercules.* See *Diod. Sic.* IV. 12.

133 *γ.* *Dobeneck Volksglauben des deutschen Mittelalters* II. 3 o. f. Jfr. *Horst* Dæmonomagie I. 320, II. 87, 183, 236, 239 o. f.

133 *δ.* *Edda ant.* III. 42, 43, 202, D. Overs. I. 45.

133 *ε.* ɔ: Lig- eller Dödning-Kysten.

134. Egentlig gjennem *Ljören* eller *Lyren*, som den endnu kaldes i Norge ɔ: en stor Aabning eller rundt Vindue ovsn paa Taget, over hvilken Slangerne, som det synes, mentes at hæve deres Hoveder, og saaledes lade deres Gift nedregne over de Fordömte.

135. *Snorra-Edda med Skáldu* l. c. S. 75-76, *Nyerups* Overs. S. 94-95.

136. *Edda ant.* III. 22, 56, D. Overs. I. 54, 70. Om Jætternes Nedfart til *Niflhel* see *d. y. E.* l. c. S. 47, *Nyerups* Overs. S. 57.

137. Muelig var det efter gamle mythiske Traditioner at *Jornandes* taler om en uhyre Flod i de til Ishavet grændsende Egne, kaldet *Vagi*, udströmmende af Oceanet, ligesom af et Svælg *(velut qvodam ventre generatus)*. — Navnet *Elivagar* er vist ældgammelt, og begge de Ord, hvoraf det er sammensat, findes med den samme Betydning i de ældste asiatiske Sprog.

138. *Edda ant.* III. 41, D. Overs. I. 44, 64. Istedetfor Sværd *(sverdum)* have nogle Afskrifter Grönsvær eller Törv *(svördum)*.

139. *Den yngre Edda* l. c. S. 36, *Nyer.* Overs. S. 44.

140. Især i den mythologiske Ordbog til *Sæmunds* Eddas store Udg., under *Fenrir* III. 336-341. Jfr. D. Overs. II. 314 o. fl. St.

141. See *Edda ant.* II. 105, 884, D. Overs. III. 304, IV. 251.

142. See *Edda ant.* I. 85, 178, D. Overs. II. 190, 192, 204, 304, 318.

Andet Afsnit.

Overgang fra den hedenske til den kristelige Tro om de Afdödes Boliger i Underverdenen, samt flere Levninger af Overtroen om dens mythiske Væsener, der have vedvaret i Norden lige til vore Dage.

---

§. 31. Det er interessant at see, hvorledes Hedendommens Helvedesfloder og mere *Hel* vedkommende ere overgangne til den kristelige Tro, i dens Barndom her i Norden. Dette erfare vi tydelig i *Solens Sang*. Hvorledes andre Digtere da blandede den mythiske Terminologie med den nye Theologie er viist ved Exemplerne om *Roms Guder* og *Christi Throne paa Himmelbjerget ved Urdes Kilde* (ovenfor II. 124 o. f.). I det ommeldte eddiske Digt forestilles en Dödning, som synger for hans drömmende Sön om sin Död, sin Hedenfart til Under-Verdenen, de Fordömtes Qvaler der og de Saliges himmelske Herlighed m. m. Den underlige Idee om en Reise forbi Solen til Dödningverdenen o. s. v. er maaske ældre end man skulde tro; de gamle Perser lærte (efter *Sad-der*), at den Döde kom paa sin Hedenfart först til *Tschinevad* (vor *Gjallarbro)*, siden til *(Planeten) Martis Ild*, derefter til *Stjernerne*; saa til *Maanen*, saa til

Solen, hvorfra han endelig kom til sit bestemte Opholdssted. Indernes Dödningvej gaaer og forbi *Maanen*, *Solen*, *Lynildens Sphære* o. s. v. [1] Ægypters, Grækers og Romeres lignende Meninger om Dödningsjælenes Himmelvandring behöver jeg her blot at nævne. En lignende Vandring anstiller Sjælen i dette Digt [2], inden den kommer til Hvile; — blandt andet hedder det her:

Længe jeg luded,
Kroget jeg sad,
Og lysted saa gjerne at leve;
Men han raadte
Som stærkere var,
Fremad maa den Döende gaae.

Hels Reb snoede
Haardeligen
Sig om mine Sider;
Slide dem jeg vilde,
Men de stærke vare —
Let er lös at fare.

Ene jeg fölte,
Hvor fra alle Kanter
Smerter svulmed mig;
Hels Möer böde
Grueligen mig
Hjem til sig hver Aften. [3]

Solen saae jeg segne
Den sande Dagstjerne
Ned mod dundrende Hav; [4]
Hels Portes svære
Knarken hörte
Jeg fra anden Kant.

Solen saae jeg omgivet
Af blodigröde Straaler,
Da helded jeg svarlig fra Verden;
Den paa mange Maader
Mægtigere [5] syntes
Mig, end för den var.

Solen jeg saae,
Det syntes mig
Som saae jeg den herlige Gud,
For den jeg mig
Böjed sidste Gang
I Menneskers Verden. [6]

Solen jeg saae,
Saa den straalte,
At jeg tyktes intet vide;
Men *Gjöls* Strömme [7]
Brölte fra anden Kant,
Blandede med Blod.

Solen jeg saae
Med bævende Blik
Ængstet, nedböjet;

Thi mit Hjerte
Frygteligen var
Smeltet hen af Smerte.

Solen jeg saae
Sjelden meer bedrövet,
Da helded jeg svarlig fra Verden;
Da var som Træ
Min Tunge bleven,
Kold den ydre Krop.

Sol jeg saae,
Siden ret aldrig
Efter den dunkle Dag
Fjeldströmmene [8] luktes.
Over mit Hoved
Hen foer jeg, kaldet fra Qvaler.

Haabets Stjerne [9] flöj,
Da födt jeg var,
Bort fra mit Bryst;
Höit foer den op,
Ej daled den ned,
At den kunde Hvile nyde.

Allerlængst var mig
Den ene Nat,
Da jeg laae stivnet paa Straae;
Da föles det sande
Guddommens Ord:
Mennesket er Muld! [10]

Skatte det og vide
Den vældige Gud,
Han, som Jord og Himmel skabte,
Hvor forladte mange
Fare heden fra
Frænder og Venner!

Lön som forskyldt
Faaer Enhver.
Salig den, som gjör det Gode! —
Mig fra min Rigdom
Var bestemt
En Seng med Sand beströet.

Hudens Hunger
Ofte lokker Folk,
For meget mange den föle; —
Badevandet mig
Modbydeligst blev
Nu af alle Ting. [11]

Paa *Norners Stol*
Sad jeg i 9 Dage,
Deden man paa Hest mig hæved,
Da *Troldes Sol*
Forfærdelig glimted
Gjennem dryppende Skyer. [12]

Uden og inden
Tyktes jeg mig gjennemfare
Underverdener [13] syv;

Oppe og nede
Sögte jeg höjere Veje
Og gjenneste Sti.

Derom vil jeg tale
Hvad jeg först öjned,
Da jeg var til Qvalverden [14] kommet.
Svedne Fugle.
Som Sjæle vare,
Flöj der saa mange som Myg.

Fra *Vesten* saae jeg flyve
Von-Flodens Drager
Og danne glödende Baner;
Vingerne de rysted,
Saa vidt omkring mig tyktes
Jord og Himmel briste. [15]

Solens Hjort jeg saae
Fra *Sönden* fare;
Ham ledte to tillige.
Paa Jorden hans
Födder stode,
Hans Horn til Himlen rakte. [16]

Fra *Norden* saae jeg ride
Natmörkets Sönner;
De vare syv sammen
Med fyldte Horn
Drak de den rene Mjöd
Af Kredsgudens Kilde. [17]

§, 32. Nu synes Digteren först at være kommen fra *Skjærs-Ilden,* hvilken han anseer, ligesom Hedningerne *Helheim*, for at være Dödningverdenens överste Afdeling — til den nederste, det egentlige Helvede, som efter Kristendommens nye Lære var traadt i Stedet for de Gamles *Niflheim* eller *Nastrond.* Hans Beskrivelse over Helvedes Qvaler lyder saaledes:

Vinden taug,
Vandene standsed,
Da hörte jeg en frygtelig Hvinen;
Onde Koner,
Egne Mænd
Malte Muld til Föde. [18 *α*]

Blodbestænkte Stene
De sortladne Qvinder
Ængsteligen droge;
Blodige Hjerter
Paa Brystet ude hængte,
Af megen Sorrig matte.

Mangen Mand jeg saae
Saaret vandre
Ad ildströede Veje;
Deres hele Aasyn
Syntes mig at blusse
Af rygende Blod. [18 *β*]

Mange Mænd jeg saae
Til Muld nedfarne
Paa Vanhelliges Viis;
Hedenske Stjerner
Dem over Hovedet stode
Med fæle (flammende) Vaande [18 γ]

Der saae jeg Mænd
Mange uglade;
Alle fore de vild paa Veje; [18 δ]
Det kjöber den,
Som af denne Verdens
Fordærvelser bedaares.

Der saae jeg Mænd,
Som mangelunde
Sig Andres Eje tillisted;
Flokkevis de ginge
Til *den Gjerriges* Borg [18 ε]
Og slæbte paa Byrder af Bly.

Der saae jeg Mænd,
Som Mange havde
Gods og Liv berövet;
Gjennem deres
Bryst sig slede
Uhyre Ædderdrager. [18 ζ]

Der saae jeg Mænd,
Som mindst vilde
Holde Helligdage;

Haardt deres Hænder
Til hede Stene
Naglede vare. [18 η]

Der saae jeg Mænd,
Som af Overmod
Ophöjed sig meer end de burde;
Deres Klæder
Latterligen vare
Bebræmmede med Luer.

Der saae jeg Mænd.
I mange Ord som havde
Ondt om Andre löjet;
Helveds-Ravne dem
Grueligen slede
Öjne ud af Hoved. [18 ϑ]

Alle Plager
Du ej at vide faaer,
Som de *hel*-gangne have;
Söde Synder
Til svarest Bod forvandles.
Vee maa paa Vellyst fölge.

Denne sidste Sætning synes vistnok tildels at röbe den kristne Munkeaand, ligesom fölgende paa et andet Sted af det samme Digt meddelte Exempel:

Overmodet bör
Ingen hylde —

Det haver jeg sandelig seet;
Thi de fleste,
Som fölge det,
Falde fra sin Gud.

Rige de vare
Radny og *Vebode*
Og troede kun Godt sig gjöre;
Nu de sidde
Og Saarene vende
Mod brændende Baal.

Paa sig de troede
Og tyktes ene være
Ophöjede over Andre;
Men deres Kaar
Bedömtes anderledes
Af den almægtige Gud.

Vellystigt Levnet
De över mangelunde
Og havde sig Guldet til Glæde;
Det nu de undgjelde,
Der de gange skulle
Mellem *Frost* og *Flamme*. [18 ι]

Hin Beskrivelse synes vistnok ellers at være omarbejdet fra hedenske Fabler til kristelige Legender, og mest at være affattet efter den Grundsætning, som indeholdes i den bekjendte Sentenz:

Per qvod qvis peccat per idem punitur et idem;

og det samme finde vi at være Tilfældet ved de græske, persiske, indiske og flere fremmede Mythers Helvedesstraffe. Ligesom slige Rædselsscener i *Tartarus* allerede afbildedes af Malerne i det græske Hedendom, skete det samme ogsaa siden med Hensyn til de Kristnes Helvede; thi ved saadanne Maleriers Medvirkning omvendtes de hedenske Russer og Bulgarer i *Constantinopel* til Kristendommen [19 α]. Baade i danske og tydske Raadstuesale har man, lige til vore Dage bevaret Malerier, der forestille Helvedes Straffe, for dermed at bevæge forstokkede Syndere til Bekjendelse og Omvendelse. Synderlig nok anvende baade Inder og Chinesere de selvsamme Midler paa deres Viis; Bonzernes Templer ere især opfyldte med de grueligste Afbildninger af denne Art [19 β]. — Det som mest gav mig Anledning til at udvikle den ovenstaaende mythiske Dödningreise [19 γ] var den deri flere Gange skete Ommeldelse af *Underverdenens Floder*, især den berömte *Gjöll*. Tilsidst synes Forfatteren at antyde, at *Skjærsilden* laae under disse, og *Helvede* igjen *under* den og andre Vande, fulde af Ild, Glöder og gloende Stene. Disse Ideer ere vel tildels fremmede for den ægte hedenske *Hvergelmer*; men de giftige Slanger m. m. have dog den og *Nastrond* tilfælles med

de nye Kristnes Helvede. Endnu midt i det 13de Aarhundrede sang *Sturle Thordarsön* om Hertug *Skules* nödtvungne Gang over *Gjallarbroen*. Han faldt som Oprörer mod en Konge, der var Geistlighedens Ven, og man har derfor maaske tvivlet höjligen paa, at han snart kunde komme til Himmerige. I det mindste maatte han upaatvivlelig först passere Underverdenens Skjærsild, fra hvilken de sidste katholske Klerke i Norden dog lovte at forlöse de sande Troende, der kun gave Kirken og dem hvad de formaaede, saa at Sjælen, i det Öjeblik de fromme Gavepenge klang paa Disken, mentes at tage Sæde i Himmelen eller Paradiset. De selvsamme Virkninger have hedenske Ægypter, Perser, Inder, Chinesere, Tebitanere, Kalmukker o. a. tilskrevet deres af Præsterne dyrekjöbte Sjælemesser og de derved brugelige Ceremonier.

§. 33. Lige til vore Dage har Overtroen om Döds-Guddommen *Hel* vedligeholdt sig blandt Almuen i de nordiske Riger. Dette sees tildels allerede af de mange danske, norske og svenske Ord, som ere anförte her foran §. 5. Især var hin Overtro i sidstafvigte Aarhundredes Begyndelse meget almindelig i Sönder-Jylland [21], hvor man dog (formodentlig fordi Gudinden *Hels* Rige, under hendes eget gamle Navn, var blevet tillagt det kristne Helvede) havde dannet en mandlig Dæ-

mon deraf under Navnet *Hel* eller *der Hell* (skjönt et qvindeligt Væsen synes at sigtes til ved Ordsproget: *Alle maae gaae med Hel i Dands)* [22]. Saaledes sagde man i Pesttider eller ved en heftig Omgangssyge: *Hel gaaer omkring; Hel er ogsaa kommet derhen.* Tudede Hundene i Mörke sagde man: *Hel er hos Hundene*; *Hunden seer Hel, — tuder ad Hel* o. s. v. Var Sygdommen vel overstaaet, udtrykte man sig saaledes: *Hel er fordrevet; han har affundet sig med (offret til) Hel* [23]; *han har givet Hel (eller Döden) en Skjeppe Havre.* Den sidste Talemaade sigter til den saakaldte *Helhest,* hvorpaa hin Dödsaand mentes at ride, hvorfor man og talte om *den hoppende Hel.* Man sagde, at denne mythiske Hest kun havde tre Födder, og at den viste sig udenfor Dörrene, naar Nogen skulde döe. Heraf kommer og den Talemaade, at En siges at *gaae* eller *træde som en Helhest,* naar man gjör stærke eller tunge Skridt, og derved foraarsager stort Bulder. Den bekjendte mystiske Naturgrubler *Schulze* saae skinbarlig Fanden i *Ordrup* en *St. Hansaften* i Skikkelse af *en sort Hest*, der skjöd sig frem over Gaden som et sejlende Skib, i det alle Byens Hunde gave sig til at tude, — hvorved han bemærker: "I anförte Tilfælde sad muelig en usynlig Geist paa Hesten, der manglede den behörige Oscillation til at blive synlig, hvilken

Hesten havde." Saaledes raisonerede vel og fordum den overtroiske Almue om Helhesten. Blandt de mærkelige mundtlige Folkesagn, som *Just Thiele* har samlet blandt den danske Almue, hörer det fölgende især hertil: "En levende Hest skal være bleven begravet paa enhver Kirkegaard, förend noget Lig der er bleven jordet. Denne Hest kommer igjen og gaaer paa tre Ben omkring paa Kirkegaarden, og, naar den möder Nogen, da viser den grinende Tænder og bringer Döden med sig. Derfor kaldes den *Helhesten*" o. s. v. [24]. De fleste Kirker i Norden vare vel anlagte paa eller ved gamle hedenske Offersteder eller Templer (som man bestemt veed det om mange i Island og Norge). Det er da sandsynligst, at den ældgamle Tradition om Hestes Offring og Nedgraven paa de Steder, som siden bleve til Kirkegaarde, tilsidst har undergaaet en saadan Forandring. I denne Henseende kan det være mærkeligt, at de hedenske Lapper (der havde saa mange Offerskikke tilfælles med Skandinaverne) især plejede at offre *Dödens Guddom en Hest*, ved at nedgrave den paa Offerstedet [25 *a*]. Om de smaae *Metalheste*, som man undertiden finder i nordiske Kjæmpegrave, saaledes have været offrede Hestgudinden *Hel*, eller Hest- og Sol-Guden *Freyr*, vil det nu vistnok være vanskeligt at afgjöre. I Tydskland plejede Almuen fordum at kaste

et Hestehoved paa den hellige Ild (tændt ved Gnidning af Træstykker) paa *St. Hansaften* eller Midsommersfesten [25 β]; man troede derved at tvinge en Troldqvinde til at komme mod hendes Villie, paa det at hun det Aar ikke skulde have Magt til at skade Nogen. S. *Kurze Untersuchung des heidnischen Nodfyrs &c. von Joh. Reiskius* 1696 S. 8. Herved erindres man om *Baldurs* Hest, som brændtes med ham paa Solgudens Ligbaal ved Sommer-Solhverv, og saaledes offredes til Dödsgudinden *Hel* og Troldqvinden *Thöck* eller *Thökt*. Hin Skik kunde da være en Reminiscenz af Hedenolds mythiske eller religiöse Ceremonier. Længe troede de nordiske Rigers Almue at höre *Helrakken* (ellers *Hels* Hund) ved en Lyd i Luften som af gjöende Hunde, hvilken man mente skulde bebude en forestaaende stor Död og Ödelæggelse i et Land af Pest eller Krig [26]. Denne Benævnelse sigtede vel og uden Tvivl til den saakaldte *vilde Jagt*, og saaledes er da *Hel* eller *Helle* bleven til dens (eller den rasende Hærs) natlige Anförerinde i *Franken*, under Navn af Fran *Hölla* [27]. *Hels Hane* kjende vi vel ikke nu under dette Navn, men Folketroen om visse mythiske Haner og overhoved om denne Fugls natlige Forbindelse med Aandeverdenen er vel grundet paa en lignende Idee. See ovenfor §. 7. Saaledes hedder det f. Ex. i en gammel jydsk Spögelsevise [28]:

Nu galer *Hanen den sorte*,
Nu oplukkes Himmelens Porte [29] —
Nu galer *Hanen den hvide*,
De Döde til Graven mon ride —
Nu galer Hanen *den röde*,
Nu skynde sig hjem de Döde.

Til de sidste Linier svarer det Svenske
"För *hanen* den röde springa de döde,".
og det Danske:

Nu galer Hanen den röde,
Til Jorden stunder den Döde.

Er end det hedenske Navn paa *Hels* Hane forglemt i vore nordiske Lande, gjenkjendes det vel dog hos et langt ude beslægtet lille Bjergfolk, Beboerne af det saakaldte *Kuhländchen* i *Mähren* (der endnu, som förmeldt, besidde flere tydelige Levninger af vor gamle Mythologie, og som menes at nedstamme fra de gamle Gother). Det saakaldte *Hellehühn* forekommer nemlig i dets Almuesange, hvis Udgiver med Rette antager det for at være en mythisk Fugl fra den hedenske Fabellære, men hvilken man dog med Tiden forvandlede til *Natuglen*, som ellers i mange tydske Egne kaldes *das Leichenhühn*.

"*Do krehte das Hellehuhn,*
"*De Gravlen theten sich olle zu.*" [30]

Af en lignende Oprindelse er vel den svenske Overtro: at naar Hanen galer om Aftenen, er det et særdeles ondt Tegn, da den enten 1)

(som en sand *Hels Hane*) spsaer en af Husets Indvaanere Döden, eller 2) seer et Gjenfærd, eller og 3) spaaer en snart indtræffende Ildebrand [31]. Er den indiske *Kali* beslægtet med vor *Hel* er det saaledes ikke at undres over, at man især plejer at offre hende en Hane. Flere Underverdenen vedkommende Levninger af Hedendommen i den kristne Almuetroe, ommeldes beqvemmere paa andre Steder af dette Værk ved forefaldende Lejligheder.

Anmærkninger.

1. *Görres* efter *Oupnekhat* l. c. I. 111; *Hyde* l. c. pag. 486.

2. Uden al Tvivl er det sammensat (som sjunget i Drömme af en bortdöd Fader og hans efterlevende Sön) for at bevæge de nye Kristne til Religiösitet og sædelig Vandel, ved Frygt for Skjærsildens og Helvedes Straffe, men Længsel efter Paradisets og Himmeriges belönnende Glæder, — Af lignende Indhold er *Olaf Tryggvesöns* Dröm, som skal have bevæget ham til at antage Daaben — (see hans *Saga*, *Kjöbenh. Udg.* I. 137 o. f., *Skalh.* Udg. I. 93 o. f., *Upsalas* Udg. S. 41 o. f.). Mange lignende Drömme og Syner fortælles ellers i Middelalderens fremmede Legender f. Ex. om Keiser *Carl* den Skaldede (omtrent midt i det 9de Aarhundrede), Italieneren *Alberic* samt Britterne *Tindal* og *Oenus* (eller *Owain* i det 12te Aarh.), foruden mange yngre, endog paaberaabte af protestantiske Theolo-

ger (som *Schreiber*, *Werner* o. fl.). See ellers *den ældre Edda* III. 192 o. f., samt *Walter Scott Minstrelsy of the Scottish border* 5. Ed. II. 362 o. f. — Længe forhen havde dog de græske og romerske Hedninger havt mythiske Fortællinger af samme Art; see f. Ex. den om Armenieren eller Pamphylieren *Eres* (som efter at have ligget död i 9 Dage opvaagnede paa Ligbaalet) i den 10de Bog af *Plato's* Skrift om Statsindretningen o. fl. De hedenske Inder (og flere Folk, som ej bekjende sig til den kristelige Religion) fortælle endnu om lignende Opvaagnelser og Aabenbaringer, der vel tildels grundes paa virkelige Drömme, men tildels ere opfundne af Moralister og Digtere, i Overensstemmelse med ethvert Folks Begreber om Himmel og Helvede &c.

3. Omtrent som Diserne indböde *Gunnar* og *Gisle Sursön*; see Indledningen §. XVI.

4. Bogstavelig hedder det i Texten: Ned til dundrende Egne (*Dyn-heima*). Dette Ords förste Stavelse betegner formodentlig Havets Drön (Döning eller Dinning).

5. Udtrykket *mægtig* eller *vældig* hentyder til Hedendommens almindelige Forestillinger om Solens Guddom. Inder, Perser, Hebræer, Græker, Nordboer, Celter o. fl. have saaledes sammenlignet den med en vældig Fyrste, stærk Kjæmpe eller sejerrig Hærförer (i Striden mod Mörkets Magter) o. s. v.

6. Heraf bekræftes Solens eller rettere dens Guddoms Dyrkelse i det hedenske Norden paa det fuldstændigste. Jfr. Indledningen §. X. XXXVII. Selv har jeg været Vidne til gamle islandske Almuesmænds Böjninger og Korsen for Solen ved dens Opgang om Morgenen. Slige Böjninger ere ogsaa endnu brugelige blandt Inder, Perser, Armeniere o.

fl. Lige til vore Dage have endog norske og irske Bondefolk ærbödigen taget Hatten af for Maanen ved visse Lejligheder.

7. Her nævnes den tit omtalte mythiske Flod *Gjöll* eller *Gjalla*, som flyder i Underverdenen efter de eddiske Myther.

8. Ved Fjeldströmmene bör her vel forstaaes *Niflheims* eller *Elivagas* Vande ved *Udgaards* yderste Fjeldstrækning.

9. *Haabets Stjerne* sigter her vistnok til et astrologisk Begreb. Vore Forfædre dyrkede ogsaa denne forfængelige Videnskab. See ovenfor Indledningen §. XXVIII. XXXI., Anm. 160. Endnu bedömme de til hedensk Overtro hengivne Finlapper et nyfödt Barns tilkommende Skjæbne af den Stilling de Stjerner have, som staae nærmest ved Maanen i dets Födselstime. Den horoskopiske Nativitetsstillen er ellers noksom bekjendt. Lige til det 17de Aarhundrede fandt den stor Tiltro i Danmark, for ej at omtale nyere Galskaber af denne Art i andre Europas Lande. Overalt i Asien (især i *China*, *Mongoliet*, *Japan*, *Indien* og *Persien)* er Astrologien endnu i fuld Flor.

10. Disse Ord kunde og oversættes nöjere efter Bogstavet: *Mennesket er Muldens Frænde* ɔ: skabt eller (som det let mnldnende Træ) opkommet af Jorden, ligesom det atter engang skal forvandles til Jord. Blandt de Sentenzer, som höre til Runebogstavernes Oprindelse, er ogsaa denne om Runen ᛘ (M eller *Madr)*: *Madr er moldar auki* ɔ: Mennesket er (udgjör) Muldens Forögelse eller Tilvæxt.

11. Digteren ivrer især mod den altfor hyppige Brug af varme Bade. I gamle Dage vare de en vigtig Overdaadsartikel i vort Norden (hvor deres

jævnlige og gavnlige Benyttelse nu atter indføres) ligesom endnu i Finland, Rusland og Østerlandene. Dödningen (der her i Livet, som rig Mand, havde elsket Bade efter Tidernes Smag) fandt den varme Badning utaalelig (da den foretoges ved Liget). Af dette Slags Overtro foraarsagedes det maaske, at de ældste norske Kirkelove befalede, at Præsten skulde vie slige Lig-Bade. See *Jus ecclesiast. Vicensium priscum*, *ed. Johannis Finnæi. Havn.* 1759, S. 45. Ellers kunde Udtrykket *Hudens Hunger* ogsaa sigte til andre *Kjödets Lyster.*

12. I denne Strophe fremlyse igjen de hedenske Ideer. *Nornernes Stol* var vel *Ligbaaren*, hvorpaa Dödningerne bleve lagte efter deres Dom. Det varede vel i 9 Dage inden man förte Liget fra Sörgehuset til det sidste Hvilested — ligesom *Hermods* Reise til Dödens Boliger varede i 9 Dage. Jævnför ovenfor Indledningen §. XXXII. I andre (saavel hedenske som kristelige) Visioner af denne Art forekommer ogsaa dette Tal. *Eres* (hos *Plato*, i Republikens 10de Bog) havde været död i 9 Dage, förend han opvaagnede og fortalte sin Dödningreise; den kristne *Alberich* (9 Aar gammel) havde ligget som död i 9 Dage og Nætter o. s. v. — Skulde ikke *Ceres's* Sögen i 9 Dage om hendes til Underverdenen bortförte Datter, 9 Dages Abstinenz ved hendes Fester o. s. v., have staaet i nogen Forbindelse med lignende Ideer? Herved erindres vi om Romernes *Novendiale* ved Ligbegjængelserne og om den endnu i Indien brugelige Skik, at de brahmanske Sjælemesser ej holdes förend efter 9 Dages Forlöb (*Colebrooke As. Res.* VII. 248). *Troldenes Sol* er Maanen, efter de gamle Skjaldes Udtryk; den lyser for Trolde og Spögelser, som færdes om Natten.

Ogsaa i den indiske Mythologie forekommer Maanen som *Jætternes eller Troldenes Sol*, ligesom den og i adskillige Sprog ligefrem kaldes *Nattens Sol.* *Gudmund Magnæus* vil ellers at Underverdenens Sol, forskjellig fra den overjordiske, bör forstaaes herved.

13. Eller ogsaa *Sejerverdener.* Digteren mener vel ved dette dunkle Udtryk *mythiske Verdener.* (Nogle forklare *sigur* ved de *lavere* Verdener, hvor den Döde troede at finde Opholdssted). See ellers *den ældre Edda* III. 225. Dog fortjener det endvidere at bemærkes, at den gamle italienske Roman *Guerino il Meschino*, der indeholder en Episode om *St. Patricks* Skjærsild i Irland o. s. v., beskriver deri Helvede som bestaaende af 7 Kredse, inddelt efter de dödelige Synders Antal. Denne Digtning forekommer og i *Dante's divina Comedia.* See *Wiener Jahrbücher des Literatur* XXX. 156 (1825).

14. Her menes rimeligvis Katholikernes *Skjærs-Ild* eller Renselsessted; den synes at skildres som etslags *Underverden*, hvor *Meteorer, Sol og Planeter* saaes i deres rette (men efter vore Begreber phantastiske) Skikkelse.

15. *Von* er en af Underverdenens Floder. Her omtales dens Drager vistnok enten som de skinnende Meteorer, der endnu kaldes *flyvende Drager, Ilddrager* o. s. v., eller og som *Kometer med glödende Haler*, der mentes at varsle alskens Ulykker og Naturrevolutioner. Perserne forestilte sig dem netop som slige Drager. Muelig kunde her og sigtes til underjordiske Flammer og deraf fölgende Jordskjælv. Saaledes lader *Edda* Floden *Von* udflyde af den fængslede (vulkaniske) *Fenrisulvs* fraadende og gjennemborede Svælg, men Jorden ryste ved dens Fa-

ders, *Lokes*, voldsomme Bevægelser eller Krampetrækninger. See ovenfor §. 29. — Over en indisk Afbildning af Helvede, hvori de Ugudelige nedstyrtes (hos *N. Müller* l. c. Tab. IV. Fig. 65) sees en Komet med lang Hale, formodentlig som et Tegn paa Guddommens straffende Vrede.

16. *Hjorten* var hos adskillige gamle Folk (ogsaa i Eddaerne, under Navn af *Eikthyrner*) Solens eller Ætherens Sindbillede; see ovenfor II. 280 o. f. 291 o. f., samt *Edda ant.* III. 327, D. Overs. I. 175, 252. Om de to, som lede den, sigte til de *to Ulve*, som omgive Solen, eller de *to Heste*, som ellers trække dens Vogn, er vel vanskeligt at sige for vist. Eller er Solens Hjort Himlen, hvem *Dag og Nat* lede eller dreje omkring? *John Olafsen* fra *Grunnevig* gjætter, at den betyder Maanen med tvende Bi- eller Veir-Maaner.

17. Udtrykket *ride* betyder oprindelig at svæve, fremglide. *Nidja* antager jeg for Gen. Plur. af *Nid*, *Næd* (*Næ*, Natmörke). Disse *syv Brödre* anseer jeg for de *syv Planeter*, der saa at sige födes eller komme frem af Mörket og Havet. *Kredsgudens, Himlens eller Oceanets Kilde*, er enten *Mimers Væld* (med den klare Mjöd), som sættes istedenfor det hele Verdens-Hav — eller ogsaa *Urdas evige Kilde* for Ætherens Luftströmme. *John Olafsen* anseer hine allegoriske syv Brödre enten for Ugedagene med deres syv Nætter, eller for Maanens förste syv Dage efter Nyets Tænden, da Nymaanen mentes at drikke af Havet eller drage dets Vande til sig. Ved de 4 foregaaende Stropher finder man ellers en underlig Lighed med den hedenfarne Sjæls Reise efter Persernes o. fl. ovenommeldte Meninger.

18 *α.* Det er vel Digterens Mening, at de i Livet havde ærgret deres Ægtemænd ihjel eller i *Graven*, som det tit hedder, hvorfor de og fik den Bestilling at male Jord uden Ophör. Disse Stropher ere tagne af *Solens Sang* l. c. S. 213–215, samt 203–204.

18 *β.* Jævnför hvad der forhen var blevet sagt (S. 207):

Ulve lige
Synes alle de,
Hvis Sjæl af Svig er fuld;
Det er dem bestemt
At vandre de skulle
Paa glödende Veje.

Jfr. *Valas* Udtryk: *Meensorne Mænd og Mord-Ulve* (ovenfor IV. 23).

18 *γ.* Her omtales vel de som döde i hedensk Tro, uden Salvelse eller Sacrament, bleve höjsatte o. s. v. — Om Kometerne jævnför ovenfor §. 51, Anm. 15.

18 *δ.* Her svarer Beskrivelsen snarere til *Helheim* end *Helvede*.

18 *ε.* Her menes enten *Loke* eller maaske snarere *Odin*, hvem de Kristne gjorde til Helvedes Fyrste; derfra den endnu i Island brugelige Talemaade: *Far til Odin!* (istedetfor det Danske: *Gaae Pokker i Vold* o. s. v.); för har vistnok dette Ønske tit havt en modsat Betydning. *Odin* mentes at raade for Jordens Skatte og Rigdomme, som dog fremkomme af Underverdenens Skjöd. Paa et andet Sted af Digtet synes han, som Krigsgud, at kaldes *Hærder* (den hærdende, forhærdende), da det hedder om tvende allegoriske Furier:

Bjugvör (Herskesyge) og *Listvör* (Gjerrighed)
Sidde i *Hærders* Port
Paa skraldende Trommer;
Staalsvangert Blod
Af Næsen de udgyde;
Det Fejde blandt Levende vækker.

Saaledes lader ogsaa *Milton Synd* og *Död* bevogte Helvedes Porte. See ellers *den ældre Edda* l. c. III. 217, 228.

18 ζ. Dette (m. m.) er öjensynlig en kristelig Omarbejdelse af *Valas* Beskrivelse over Mordernes Straf i *Nastrond* og *Hvergemler*. See ovenf. §. 27.

18 η. Rimeligvis er dette et kristeligt Tillæg. Dog synes Hedningerne (især i Norge og Sverrig) tildels at have holdt Torsdagen (især Eftermiddagen) hellig, foruden de visse aarlige Offerfester. Ogsaa efter den brahmanske Lære gjennemstikkes Religionsforagtere af spidse Vaaben. (See *Wagners Ideen* S. 117). Birmanerne sige, at slige Gudsforagtere nagles i Helvede med uhyre Jernspiger til en gloende Klippe. (*As. Res.* VI. 221). Helligdagenes Overtrædere kunne hos dem vente lignende Straffe. Sammesteds S. 223.

18 ϑ. Disse Helvedes-Ravne ere til samme Øjemed forsynede med Staalsnabler af den indiske Mythologie og af Middelalderens Overtro, som mente at see slige infernalske Valravne blandt de vulkanske Flammer, der udbröde af *Hekla*, som Helvedes Forgaard. De forekomme og i Birmanernes Mythologie (*As. Res.* VI. 222).

18 ι. Gradationerne af *Frost* og *Ild-Hede* i Helvedesstraffene beskrives især meget udförlig i de indisk-buddhistiske Legender, f. Ex. i Birmanernes, hos *Buchanan* i *Asiat. Researches* VI. 216 o. f.

Det samme antydes uden Tvivl ved de eddiske Navne af *Nifheims* Floder, som *den kolde*, *gloende* o. s. s. Vi maa endvidere bemærke, at Buddhisterne o. a. (ligesaavel som de Kristne) lade vellystige Syndere böde for sligt Levnet i Helvedes Qvaler. Sammesteds S. 223.

19 α. See *Karamsin Russ. Gesch.* l. c. I. 170.

19 β. See f. Ex. *Chinas Beskr.* i *alm. Hist. o. Reiser til L. og V.* VIII. 108.

19 γ. See *Sólarliód* Str. 36-57, *Edd. ant.* I. 571 sq., D. Overs. III. 113 o. f.

20. *Hákonarqvida* i *S. Thorlacii Ant. Bor. obs.* II. 20.

21. See *Arnkiel Cimbr. Heiden-Religion* I. 83, *Pontoppidan everriculum ferm. vet.* p. 31, *Keysler Ant. Sept.* p. 81, *Suhm om Odin* S. 275, *N. Blichers topographiske Beskr. over Vium Præstek.* 1795, S. 155. Jfr. *D. Vidensk. Selsk. Ordbog*, under Ordet *Helhest*; *Schulze physikalske Grublerier.* Kbh. 1803, S. 262, 264.

22. See ovenfor (om Musik og Dands i Oldtidens Ligstuer o. s. v. i forskjellige Lande) 3. B. 1. Hst. Anmærk. 55. Herfra maaske oprindelig de bekjendte Forestillinger af Dödningdandsen, med de dertil hörende Sange.

23. Bestode vel i de hedenske Tider slige Offre i *Heste*, ligesom hos Lapperne? I de kristne Tider lod man sig nöje med at bage Offerdyr af Deig (f. Ex. Julegalten i Sverrig og Danmark), og det kan da være mærkeligt nok, at norske Bönder i vore Dage paa Kyndelmisse eller 2den Februari plejede at spise en Kage, der var bagt paa Juleaften (fordum Spögelsernes Flyttetid) under Navn af *Helhesten*. *Wille Beskr. over Sillejords Præstegjeld* 1785,

S. 245). Hertil hörer og rimeligvis hin gamle tydske Skik, at man kastede et *Hestehoved* paa Midsommersbaalet, hvorved man vistnok maa tænke paa Mytherne om *Hel* og *Baldur*. At man sagde det skete for *en Troldqvindes* Skyld, da hun derved skulde tvinges til at hente noget af den hellige Ild, erindrer tildels om Jættinden *Hyrrokin*, hvis Nærværelse Oldsagnet ansaae for nödvendig ved Ligbaalet o. s. v. Endelig bemærker jeg, til Bevis for hine Deigbilleders Oprindelse fra Hedendommen, at Heidsifjatingsloven i Norge forböd, som en Levning derfra, at nogen maatte gjöre Billeder, i Mands Lignelse, af Leer eller Deig o. s. v. Et saadant Forbud udgik og for Frankerne fra det liptinske Consilium i det 8de Aarhundrede mod hint saakaldte *simulacrum ex consparsa farina*. (*Paus gamle norske Love* I. 287; jævnför *Suhm om Odin* S. 376, *Keysler Ant. Sept.* pag 160, *Falkenstein Ant. Nordg.* p. 270 o. f., *Reeszig deutsche Alterthümer* S. 222, *Büsching wöchentl. Nachr.* l. c. II. 223). — Sattes da vel i Hedenold (ja endog i Kristendommens Dage) hine Billeder af Mennesker og Dyr istedenfor virkelige Offre af samme Slags? Ægypternes Deiggalte bagtes og offredes af Folk, hvis Formue ikke tillod dem at foretage den befalede blodige Offring. (See *Plutarch om Isis og Osiris*). I Lithauen bruger man endnu 9 Deigbilleder til Spaadom, især paa Nytaarsaften. *Gräter*, *Reeszig* o. fl. have ellers bemærket, at Oprindelsen til visse Dyrfigurer o. s. v., som man endnu i Tydskland giver Bröd og Kager (især paa visse Höjtider og Aarstider) nedstammer fra hedensk Overtro og dertil hörende Skikke.

24. *Schulze physikalske Grublerier* S. 262, *Thieles danske Folkesagn* I. 137, 198. Jævnför 136 om

Kirkelammet, der paa samme Maade var blevet levende begravet under Alteret, förend Kirken först blev bygt, for at den skulde staae urokkelig. Man har og fortalt det samme om andre Dyr, som Svin, Höns o. s. v., som *David Monrad*, under eet Navn, kaldte *Vaaer*, ligesom de i Fyen kaldes *Kirkevaaer*. Det er vel uvist, om dette Ord kommer af Islandsk *Vaurdr*, *Vördr* (Bevogter) eller af et andet Ord: *Vofa*, Spögelse, Gjenfærd (i Flertallet *Vofr*, *Vofur*, i Norge *Vaar*, *Vore*, *Voren*, i Northumberland *Waff*). Med Hensyn til Skikken selv kan det ældgamle Sagn bemærkes: at et Hestehoved blev fundet i den Grund, hvor *Karthago* blev opbygt, og at man troede at det var et Tegn paa, at den nye Stad skulde blive stor og vældig. Ved Stæders Anlæggelse i Østerlandene bleve fordum viede Talismaner henlagte paa afsides Steder, da man ventede sig en vigtig Beskyttelse af dem, ligesom Græker og Romere af Palladierne. *(Rosenmüller a. und n. Morgenland* III. 129). Om de nærværende Birmanere siger man, at naar et nyt Tempel skal bygges, griber man det förste Menneske, som gaaer forbi, og indmurer det levende i en Grav under Grundvolden. *(Politisches Journal, November* 1824). I slige Offres Sted kom da vel de för ommeldte talismanske Billeder i den egentlig saakaldte Orient.

25 *a.* *Leem Beskr. over Finmarken* S. 418.

25 *β.* Herved erindres man om det *Hestehoved*, som Ægypterne offrede til *Nephtys*, Havets eller Underverdenens frygtelige Gudinde. See *v. Hammer Rouleau de Papyrus, publié par Mr. Fontana* &c. (1822) pag. 33. En sönderhugget Hest sees og undertiden, paa de ægyptiske Malerier, for Dödningdommerens Throne.

26. See *Vidensk. Selsk. danske Ordbog* under Ordet *Helrakke.*

27. *Doederlein Antiqvitates Nordgavienses* S. 41. I Norden synes man at have forestilt sig et saadant Phænomen som *Odins* Jagt; thi saaledes kaldes den i Sverrig, efter *Westendahl* l. c. S. 41 (ligesom *Wodens Jagt* i det Meklenburgske) og menes der at frembringes af Nattefugle, hvis Stemmes Lyd ligner Hundegjöen.

28. Optegnet af Digteren *Sten Stensen Blicher* (hvis jeg ikke tager Feil) i en mærkværdig lille Afhandling om de jydske Heder. En Variation heraf findes i *udvalgte danske Viser fra Middelalderen* (I. 208-209), hvor Gjenfærdet synger:

Nu galer Hanen den *röde*,
Til Jorden skal alle de Döde.

Nu galer Hanen den *sorte*,
Nu aabnes Himmeriges Porte.

Nu galer Hanen den *hvide*,
Jeg kan ej længer bi(d)e.

Det sidste urigtige Rim synes at vidne om, at ældre Ord ere blevne anvendte paa Visens særegne Indhold om den *röde* og *sorte* Hane.

29. Eller: Nu lukkes Himmelens Porte? — som den bekjendte rabbinske Fabel lyder, at da löber Djævelen ud i Verden (i Spögelsernes Time) o. s. v. *(Monrads hedenske Kristenhed).*

30. *Meinert alte deutsche Volkslieder, in der Mundart des Kühländchens* I. 14, 401. Naar derimod den saakaldte Himmeldue *(Himmelstauv')* ga-

lede, oplukkedes de Dödes Grave. Udgiveren anseer den ligeledes for en mythisk Fugl, og den svarer da vel til *Valhalls Hane* i den ældre Edda.

31. *Ihre Dissertat. de superstit. e gentilismo resid.* p. 213. *Westerdahl om Sv. Alm. S.* S. 44.

Tredie Afsnit.

Sammenligning mellem de oldnordiske og andre gamle Folks Sagn og Meninger om Underverdenen som de Afdödes Opholdssted, samt Menneskenes tilkommende Skjæbne i det andet Liv, med Hensyn til dets Sædelighed her paa Jorden m. m.

---

§. 34. I Henseende til *Underverdenen* overhoved maa vi forelöbig anmærke, at de fleste gamle Folks Ideer stemme i Hovedsagen med de oldnordiske, især deri, at man antog den for at indbefatte saavel Nattens, Mörkets og Kuldens, som de onde Guders og Dæmoners Hovedsæde, samt Dödens Rige og enten alle eller visse Afdödes Opholdssteder. At de egentlige Germaners Meninger om *Hel* og hendes Verden (som *Trautvetter* o. fl. nu forklare ved "*die hehlende Höhle)*" gandske lignede vore, synes at fremlyse af de ovenfor §. 5 anförte Benævnelser for Underverdenen i det Oldnordiskes forskjellige Dialekter, samt andre senere lejlighedsvis bemærkede fragmentariske Levninger af Folkets Hedenolds Tro og Skikke, hvortil langt mere kunde föjes ved Underretninger om deres Begravelsesmaader o. s. v., som her vilde medföre en altfor stor Vidtlöftighed. I det angelsaxiske

Digt om Skjoldungerne [1 α] synes *Hel* at menes ved *Grendels* (eller *Lokes) Moder,* skjönt hun var en Datter til *Loke*, efter *Edda* (der dog ellers omtaler Jorden baade som *Thors* Hustru og Moder). Hun beskrives der som et ondt og grusomt Væsen, der sögte at plage Menneskene og neddrage dem til (Underverdenens) gruelige Vande og kolde Strömme. Hendes og hendes Söns rædselfulde Boliger ere beskrevne ovenfor (III. 146-148). Disse Egne synes endog at være blevne betragtede som de ugudelige Menneskers Straffe- og Opholdssteder. Ikke desmindre vovede Helten *Beowulf* at angribe det uhyre Afgrundssvælg, hvis blodige og oprörte Vande vrimlede (ligesom *Hvergelmer)* af giftige Slanger og Drager. *Grendels* grumme og stridbare Moder modsatte sig dette modige Angreb, nedlagde mange af de gothiske Helte, og havde ombragt *Beowulf* selv, hvis (Himlens) hellige (eller höje) Guder — især Sejergiveren *(Odin)* — selv ikke havde hjulpet. Den kristne Digter lader sin Helt fuldbyrde *Grendels* og hans Moders Overvindelse, samt hjemkomme lykkelig til den danske Kongehall, hvor man troede at Afgrunds-Ulven *(Fenris-Ulven)* havde ombragt ham. Neppe kunde de heller troe, at han saaledes havde faaet Bugt med Underverdenens mythiske Herskere, men for Digteren — især naar han ikke længer holdes tilbage af den hersken-

de Folketroes Baand — bliver Alting muligt. Dog synes *Grendel*, som en sand Erkedjævel, at være kommet til Live igjen, og at hans eller hans Moders Drab saaledes ikke har havt stort at betyde. — At Angelsaxerne have havt de selvsamme Meninger om *Hel*, som vore Forfædre, sees ellers tydelig nok af de mangfoldige Benævnelser, som vi finde i deres Skrifter, paa Ting, som fordum vedkom hin Dödsgudinde og hendes Rige, som f. Ex. de fölgende: *Helgod*, *Hellegod* (Gudinden *Hel* samt overhoved *Helheims* eller Underverdenens Guddomme); *Hellvara* (som det nordiske *Helveriar* — dens Indbyggere ɔ: Dödningerne); *Hellelocan (inferni claustra* — vort *Helgrindur* — Dödningborgens eller Rigets Mure); *Helgate* (vort egentlige *Helgrind*, dens Port); *Heldor*, *Helledor (Hels* eller Helvedes Dör); *Hellemere* (Helvedes eller Afgrundens Vande, *Elivagar* eller *Hvergelmer* o. s. v.); *Hellerune*, en Furie eller Troldqvinde (en *Helheims Vala* o. s. v.); *Helsfyr* (som det endnu brugelige norske Ord); *Helhund (Hels* Hund; see ovenfor §. 33); *Hellescead* (et nyere Navn for Djævelen); *Hellesmid* (Underverdenens Smed eller Bygmester) brugtes i Middelalderen for *Vulcanus*, men blev vel först anvendt paa den Jætte — kaldet *smidr* eller *Smed*, d. e. Bygmester, — som, efter *Edda*, tilböd at opföre en Mur omkring *As-*

gaard, for at lokke Guderne til at afstaae *Freya* samt Sol og Maane. men blev af *Thor* nedkastet til *Hel* eller *Niflhel*, som hans rette Hjemsted o. s. v.

§. 35. De egentlige hedenske *Russers* Meninger om Underverdenen have rimeligvis stemt overens med deres Stamforvandtes — Skandinavernes — ligesom vi see, at det har været Tilfældet om Fortsættelsen af dette Liv i en anden Verden (see ovenfor III. 62, 99 o. f.), samt om *Udgaard* og dets Beboere (III. 153 o. f.) m. m. At deres Begravelsesskikke og have lignet de oldnordiske, er ligeledes allerede viist (III. 63 o. f.). For de russisk-varegiske Fyrster opförtes ogsaa uhyre store Gravhöje, ligesom de skandinaviske og mæotisk-pontiske. Foruden de höjtidelige Ligbegjængelser havde *Slaverne* overhoved en aarlig Dödningfest först i Marts Maaned, da Midfaste-Söndag almindelig plejer at indtræffe. Den kaldes og paa mange Steder i Tydskland *Todten-Sonntag, Ding-Sonntag*, og forskjellige Ceremonier ved Dödens Fordrivelse o. s. v. bruges da ved ældgamle Folkeskikke i Schlesien og Böhmen. At man da i Fordums Dage har sögt at forjage eller formilde Döden, har erindret eller tilbedet de Afdöde i deres fjærne aandelige Boliger o. s. v., er höist sandsynligt. I Henseende til Russernes Meninger om Guddommen og et ondt den modstridende

Væsen, om det andet Liv og de hedenfarne Sjæles Skjæbne, ere deres os af Annalisterne opbevarede Eedsaflæggelses - Maader meget mærkelige. Da den Kiewske Fyrste *Oleg* i Aaret 912 sluttede en Traktat om Rigsgrændsernes Bestemmelse med de Græske Keisere, *Leo* og *Alexander*, fornyede hans 15 Russiske Gesandter det da for 15 Aar siden indgangne Fredsforbund med de Kristne, i en Forpligtelse, hvilken *Nestor* har opbevaret os *in extenso*. Deri forekommer fölgende mærkelige Udtryk: "Vor Herlighed forlanger, mere end Andre, at *med Guds Hjelp* det Venskab, som har været mellem de Kristne og Russerne, stadfæstes og fornyes. Vi ville altsaa virkelig bekræfte det skriftlig og med en hellig Eed *ved vore Vaaben* [1 β], samt befæste og offentlig forkynde et saadant Venskab *efter vor Tro og vor Lov*, saa og efter den guddommelige Lov samt dens Kjærlighed. — — Vi have aflagt vor Eed til eders Zar, som er (sat) af Gud, *ligesom vi ogsaa ere Guds Skabninger* efter vor Tro og vor Slægts (Nordboernes) Tro" o. s. v. I en yngre Fredsforpligtelse, udstedt af flere end 50 Mænd af russisk Slægt, nævnes "Storfyrst *Igors* Gesandter og Gjæster" [1 γ], sendte for at slutte et Fredsforbund med alle Græske Folk, saalænge Solen skinner og den hele Verden staaer, samt derved gjöre den det *Gode hadende* og det *Onde elskende* Djævel til

Skamme. — — De, som ikke have modtaget Daaben, skulde ej faae nogen Hjelp af (de Kristnes?) Gud eller af *Perun* (Slavernes *Thor*). Deres Skjolde skulde ikke beskytte dem det mindste; men de skulde falde under Hug af deres eget Sværd [1 δ], gjennembores af Pile og andre Vaaben, samt blive Livegne og *Trælle* saavel i denne som *den anden Verden* [1 ε]. Disse Forbandelser gjentages sidst i Traktaten, hvorfor det bestemmes at de skulde henlægge deres Skjolde, Hjelme og blottede Sværd — hvorover de aflagde Eden. Bröde de den, skulde de — enten de vare döbte eller ikke — henrettes med deres egne Sværd og være forbandede, som Meenedere, af Gud og *Perun* (fordömte til Helvedes eller Underverdenens Plager) — og tilsidst forsikkres det, at Storfyrst *Igor* vil holde det indgangne Fredsforbund "saalænge som Solen skinner og Verden staaer, *saavel i dette som det andet Liv*." Eden aflagdes siden af *Igor* og de övrige hedenske Russer ved *Peruns* Billedstötte paa hans Offerhöj, samt ved de Sværgendes henlagte Vaaben, hvortil de og föjede deres Smykker og Penge [1 ζ]. — Af det Ovenanförte sees paa det bestemteste de hedenske Russers (eller rettere de i Rusland herskende Skandinavers) faste Tro paa en straffende og belönnende Guddom, paa et tilkommende Liv efter Döden, samt Verdens Undergang eller den yder-

ste Dag m. m. Disse Dogmer, der dog ellers ikke stemte overens med den kristne eller muhamedanske Lære, gave vel *Abdallah Iakuti* (som ikke kjendte Skandinavernes Tro) Anledning til at sige: at Russerne, Slavers og Tyrkers Naboer, havde et eget Sprog samt en *vis Religion og guddommelig Lov*, som var afvigende fra alle övrige Folks [1 η].

§. 36. Som bekjendt bleve *Russerne* de saakaldte *Slavers* Beherskere, saa at disse tvende Folks Troesbegreber rimeligvis i den Periode ere blevne sammenstöbte, som naar f. Ex. den nordiske *Thor* tilbades under Navn af *Perun*, hvilket dog sandsynligvis er det samme som vort *Biörn*, *Beorn*, der i gamle Digte forekommer som et af Tordengudens Navne [2 α]. Slaverne kunde let forandre det til *Bern*, *Beron*, *Peron*, *Perun*. De fleste Slaviske, Vendiske og Finske Folkeslag synes ellers at have dyrket Tordenguden som den Höjeste, hvilket allerede *Procopius* bevidnede [2 β]. Deres Meninger om *Perun*, som de Afdödes Hersker, synes da at have lignet de dertil svarende om *Thor* hos Indbyggerne af det nordlige *Norge*. See ovenfor IV. 229 o. f. Enkelte Forfattere ville, at de ikke troede paa Sjælens Udödelighed eller Livets Vedvarenhed efter Döden; men derimod vidne deres Begravelses-Skikke, Dödningfester og dermed forbundne Offre til Forfædrene m. m. paa det aller-

bestemteste. Deres Gravhöje og Kjæmpesenge ere tildels bekjendte under det tydske Navn *Hünenbetter*, i Dansk *Jynovne* o. s. v. (dersom de, efter al Sandsynlighed, kaldtes *Heunen* i Tydskland, *Huner* i Norden, förend det Vendiske eller Slaviske Navn kom almindelig i Brug) og synes at have været indrettede paa en lignende Maade som de Gothisk-Germaniske — ligesom ogsaa Armatur, Klæder, Levnetsmidler o. s. v. bleve medgivne den Döde for den anden Verden eller Reisen dertil. Overhoved brugte de ogsaa lignende Begravelsesskikke, Arveöl o. s. v., som synes at röbe ligeartede Tanker om de Afdödes Skjæbne. Især er det mærkeligt, at et af de i det Streliziske Georgium forvarede Vendiske Idoler, efter Indskriften, forestiller *Hela*, fordum dyrket i *Rhetra*. Hendes Udseende her svarer fuldkommen til en Helvedes-Gudinde, da hun (ligesom undertiden den græske *Hekate)* havde et Lövehoved, med aabent Gab og fremstrakt Tunge (omtrent som hendes Broder *Fenrisulven* beskrives, efter sin Lösladelse, i den yngre Edda). Maaske *Mita*, en liggende Hund med et Halsbaand, som og hörte til de *sorte* eller vredladne Dæmoner, efter *Maschs* og *Mone's* Gisning, var den nordiske Helvedes-Hund og altsaa hörte til *Hela's* Fölge (see §§. 7, 33). *Ingemann* mener med Grund, at hun blev dyrket som Hexenes og Spaaqvindernes Gudinde, som var

god at hente Raad og Spaadomme hos ved farlige og fordærvelige Foretagender [2 γ]. Herved vilde hun da (foruden Lövehovedet og den hende tilhörende Hund) vinde en væsentlig Lighed med *Hekate* [3]. At *Hel* blev dyrket af de nordiske Troldfolk paa samme Maade, lider vel ingen Tvivl; thi til at forgjöre Folk ved Sygdom og Straadöd maatte de nödvendigvis mest söge og vente Hjelp af denne frygtelige Gudinde [4]. Jfr. ovenfor §. 25.

§. 37. Forsaavidt de ældste Nordboer have ventet Fortsættelsen af dette Liv i Underverdenen, have de ganske nærmet sig Celternes Tro, som skildres af *Lucan* [5] paa fölgende Maade (i det han henvender sin Tale til Druiderne):

I lære: Skygger ikke tvungne vige
Til dyben *Orcus*, *Plutos* blege Rige;
Af samme Aand besjæles Kroppen i
En anden Kreds, hvis sandt I synge, thi
Det lange Liv skal Döden kun betrygge.
Lyksalige de Folk i Nord, som bygge,
Ved slig Vildfarelse maa föle sig.

Ammian underretter os ogsaa om, at Druiderne forkyndte Sjælens Udödelighed, og ringeagtede (imod den) det menneskelige Liv paa Jorden [6]. Efter *Diodor, Mela* og *Valerius Maximus* mente de endog at de kunde sende Penge, Breve og Pengeanvisninger til de Afdöde. Ellers kan man ogsaa gjöre sig de selv-

samme Slutninger fra Celternes Ligfærdsskikke samt deres Gravsteder og de Levninger, som der forefindes, som de, der ovenfor ere anförte om Nordboers, Germaners og Venders Kjæmpegrave. De celtisk-brittiske, især höjskotske og irske Folkesanges Beskrivelse over *Helvede*, efter de hedenske Forfædres Tro, nærme sig særdeles meget til de nordiske. De kalde det — (selv efter de nu herskende kristelige Begreber) — med den gamle Benævnelse *Ifurin*, *Ifruin* eller *Ifrin* (ɔ: det kolde Land); ogsaa beskrive de det som uhyre mörkt og koldt samt fuldt af Slanger og Ulve. Gift dryppede bestandig fra Taget af de Fordömtes Vaaning [7]. Alt dette svarer bogstavelig til de eddiske Skildringer. Kystskotterne (af gothisk-germanisk Oprindelse) beholdt deres egne Forfædres mythiske Benævnelse for Underverdenen, nemlig *Hellis*, *Hels* (Rige; Engelsk *Hell*). Skjönt de kristne Præster helst truede Almuen med Helvedes Flammer, vedblev den dog med at holde sig nærmere til de gamle Myther, og at skildre Helvedes *(Udgaards* eller *Niflheims)* Bjerge som gruelig indhyllede af Is og Snee [8]. Ligeledes vedblev en Del af begge Nationers Almue over det hele Land at forestille sig de Döde som endnu, paa en vis Maade, nydende et andet Liv i Gravhöjene, hvor de fortsætte deres jordiske Levemaade, skjönt de alt forlængst vare blevne

Underverdenens Borgere. De fleste ansee hine Höje dog for Alfernes eller Feernes Boliger m. m. Sortalfernes (samt overhoved Alfernes) og Dödningernes Dyrkelse eller Paakaldelse er vel ofte bleven sammenblandet. *Cambden* beretter om Irlænderne, at de i hans Tid plejede at grave Huller i Jorden (ligesom Grækerne, naar de offrede til Dödninger eller Underverdenens Guddomme) og paakaldte derigjennem de Aander, som skulde komme dem til Hjelp, saavel de sorte som röde og hvide o. s. v. [9].

§. 38. I Henseende til *Underverdenen* overhoved maa vi anmærke: at næsten alle gamle Folks Ideer derom stemme i Hovedsagen med de oldnordiske, især deri, at man der stedse satte Nattens, Mörkets, Kuldens, de onde Guders og Dæmoners Hovedsæde samt Dödens Rige, og enten alle eller visse Afdödes Opholdssteder. Vigtige Dele af en slig Sammenligning indeholdes allerede i det Foregaaende (I. 75 o. f.), forsaavidt *Grækernes* Tro angaaer, da de især kaldte Helheim *Erebos* (ligesom Romerne tillige *Orcus* og *Infernus*) — men Niflheim *Chaos*, Nastrond *Tartaros*, Hvergelmer *Acheron* eller *Acherusa*, *Acherusia*. — *Erebos* kaldtes undertiden *Hades* (*ᾅδης*) og *Aides* (*ἀιδης*, den usynlige); dette Dödningriges Hovedsæde var, ligesom *Hels*, under *Jordens Middelpunct*; der er et uhyre

Gab mellem Jorden og *Tartarus* [10]; Indgangen dertil var i Kimmeriernes nordlige Land, hvor Skyerne stedse bedække Himlen og foraarsage en evig Nat [11]. Paa en lignende Maade skildre Eddaerne Vejen til deres Underverden. — I *Odysseen* beskriver *Homer* Dödningrigets Indbyggere som svage, ynkelige Skygger (*Virgils: exsangves umbræ*), skjönt de undertiden (som f. Ex. *Patroklus* i *Iliaden*) sagdes at beholde deres skjönne Skikkelse og Dragt. Dog frydedes de höjlig ved den sjeldne Nydelse af Offerblodets Dunster [12]. Forved *Tartaros* laa ellers Nattens (hos os *Hels* eller Dödsgudindens) Slot; ligefor det *Atlas* (hos os *Udgaards* Fjeldkreds) som bærer Himmelen [13]. *Virgil* sætter Indgangen til *Tartarus* i *Erebus*. Underverdenen faaer hos ham 9 Afdelinger ved Böjningerne af Floden *Styx* [14 a], ligesom vi alt have seet, at *Hel* sagdes at raade over 9 Verdener eller Regioner. Paafaldende er sikkerligen Ligheden mellem hans allegoriske Skildringer over de rædsomme Væsener, som opholde sig ved Indgangen til Dödens Rige, og den yngre Eddas Beskrivelse over *Hels* Boliger og Hofstat — i det han hisset sætter *Sorg* og hævnende *Bekymringer*, de blege *Syger*, *Frygtsomheden* og den kummerfulde *Alderdom*. Vi see dog, at *Hesiod* allerede havde digtet i en lignende allegorisk Stil, der ellers yndes meget af Österlandenes Dig-

tere, som netop yde os fuldkomne Modstykker til de her ommeldte Steder, som naar f. Ex. en Araber, i sit Hædersqvad om den berömte Erobrer *Timur*, saaledes skildrer hans allegoriske Fölge: "*Munterheden* var hans *Ledsagerinde*, *Glæden* hans *Terne*, *Fryd* hans bestandige *Fölgesvend* og *Vellysten* hans *Fölgerinde* o. s. v. [14 *β*]. — Enhver seer at dette Sted i en vis Henseende ligner den eddiske Digtning mere end hin Virgilianske, skjönt ingen af dem er den andens Efterligning. — Mærkeligt var det ellers, at Grækerne lode Guderne sværge ved *Styx*, som Altings Ophav, og at de betragtede *Okeanos* som den ældste Elementar-Guddom; thi dette stemmer gandske overens med Eddaernes Beretninger om Altings Fremkomst af *Elivaga*, hvorved baade Underverdenens Floder og en Del af Oceanet betegnedes. *Styx* beskrives som særdeles kold, og denne Egenskab udtrykkes ved Navnet *Svöl*, som Eddaerne tillægge en af de nordiske Helvedesfloder. Saaledes svarer ogsaa *Pyri-Phlegeton* eller *Phlegeton* (der nærmest omgav *Tartarus*) til *Leiptur* eller *Gjöll* (den lynende, gloende, skinnende) *Kokytos (Cocytus)* til *Ylgur* (den Hylende) o. s. v. — Om *Acheron* beretter den orphiske Hymne [15] at den omfatter eller bevarer Jordens Rödder (den Stamme eller Stötte, hvoraf den bæres), og det selvsamme gjeldte hos os om *Hvergel-*

mer. Argonauternes græske Sanger siger, at *Acheron* og Underverdenens uhyre Hule (Hvelving eller Hemisphære) laae i kolde, fugtige og mörke Egne, bedækkede med Rimfrost [16]. Af *Virgil* beskrives den som en uhyre oprört og mudret Malström *(turbidus coeno vastaque voragine gurges æstuans)*, og andre latinske Digtere lægge til, at den bruser af Edder og tykke Giftströmme, udsprutter susende isnende Grus, medens dens sorte, seje Vande slæbe sig frem gjennem Sumperne [17]. Da der gaves forskjellige jordiske Floder af gruelig Beliggenhed, med iskoldt eller giftigt Vand, styg Farve o. s. v., har man troet at Underverdenens digtede Strömme bleve opkaldte efter dem; men jeg paatvivler ingenlunde, at *Welckers* modsatte Mening er den rigtige, og at Navnene her ere overförte fra den mythiske Geographie til den virkelige [18].

§. 39. *Hel* selv kan sammenlignes med forskjellige blandt Grækernes ældste Guddomme, især med *Hekate.* Denne var, som bekjendt, en Datter af *Natten* og *Tartarus,* men ellers dog en Maane-Gudinde, som dette Himmellegemes allegoriske Personification, især i Næ eller dets usynlige Tilstand, da man nemlig mente, at Maanen opholdt sig i Underverdenen (hvorfra den synes at komme) og beherskede de Dödes Rige, hvorfor Gjenfærd og Spögelser ogsaa bleve hendes Fölge. *Perse-*

phone, *Persephatta* eller *Proserpina* var uden Tvivl det samme eller et beslægtet Væsen, og hende have vi seet at *Saxo* vilde paabyrde de gamle Nordboer istedenfor *Hel*, da han har anseet dem for identiske under forskjellige Navne. Herved bliver det da mærkeligt, at en ældgammel græsk Maane-Gudinde troes at have fört Navn af *Helle* (*Ἕλλη*) og af *Helena* (*Ἑλενη* — maaske det selvsamme som *θελενη*) [19 α]. *Hekate* afbildedes snart *hvid*, snart *sort*, ligesom en anden Underverdens-Gudinde *Melinoe*, *Proserpinas* Datter, Gjenfærds og Spögelsers natlige Dronning — altsaa vel den samme som *Hekate* selv — var *hvid* paa det halve Legeme, men *sort* paa dets anden Hælvte. Saaledes var ogsaa *Hels* halve Krop hvid, men den halve mörk eller sorteblaa; see ovenfor §. 6. Grækerne plejede at offre til *Hekate* den 30te (ↄ: efter de ældste Folk den sidste) Dag i enhver Maaned. Dette Offer bragtes siden ud paa *Skjel*- eller *Korsveje* (hvor lignende Offre endnu bringes, for at blive af med Sygdomme, samt fölgelig ogsaa selve Döden, af den nordiske Almue) [19 β]. *Hunde* vare især *Hekates* Yndlingsdyr; *Cerberus* kunde siges at tilhöre hende, og paa Monumenter er en Hund undertiden hendes Attribut, ligesaavel som *Luna-Dianas*, der vel kan ansees for hendes skjönnere Söster. *Euripides* kaldte endog Hunden *Hekates Billede*

eller *Sindbillede*, og saaledes viste den sig (ligesom vor *Helrakke)* med gloende Öjne ved den ulykkelige *Hekuba's* Grav. Herved maa vi bringes til at tænke paa *Hels* Hund hos Nordboer og Vender. De virkelige Hunde mentes især at see *Hekate* paa hendes natlige Farter, hvorved de bragtes til at tude; ligesom de sönderjydske Bönder sige det samme om *Hel* (§. 33). At Hundene ellers ofte gjöe eller tude mod Maanen selv, er vist og bekjendt nok. Formodentlig var det med Hensyn til Maanens trefoldige Skikkelse at man ofte afbildede *Hekate* med et tredobbelt Legeme eller ogsaa med tre Hoveder [20], nemlig 1) et *Hundehoved* (hvortil vi vel allerede have fundet den rimelige Anledning); 2) et *Hestehoved*, hvorved vi let kunne falde paa at mene, at hun havde Hesten kjær, ligesaavel som *Hel*, der kaldtes Hestegudinde o. s. v. (see §. 7), især da *Hekate* formodentlig var det samme mythiske Væsen, som *Proserpinas* Moder, *Ceres-Erinnys* (ogsaa kaldet *den sorte)*, opholdende sig i en Hule; efter Nogle födte hun en vidunderlig Hest *(Arion)*, til hvem Hesteynderen *Neptun* blev Fader, da han havde paataget sig en lignende Skikkelse. I *Phigalea* i *Arkadien* forestiltes *Ceres* med Hestehoved og Manke samt tilföjede Afbildninger af Slanger og andre Dyr, i sort Dragt (ligesom Furierne). Paa enkelte andre Kunstminder har man og

givet hende Hest og Slange til Attributer. Her maa vi da især tænke paa den *Demeter*, hvem de Döde (i Jorden begravede) mentes at tilhöre, hvorfor de og af Grækerne kaldtes *Δημητριοι* (ligesom vore Forfædre nævnte dem *Halir*, som *Hel* tilhörende; see §. 8). *Dorierne* offrede ogsaa til hende, som en Dödsgudinde, den 12te Dag efter Menneskets Död [21]. 3) Med et *Lövehoved*, aldeles som den vendiske *Hela*. Löven forekommer ikke i den nordiske Mythologie, men derimod mange (formodentlig forskjellige) mythiske Rovdyr eller Uhyrer, som kaldes *Ulve*, f. Ex. *Fenris-Ulven*, Ulven eller Hunden *Mánagarmur* m. fl., som tilhöre Underverdenen paa forskjellige Maader. *Hel* var *Fenris-Ulvens* Söster, og en Ulv kunde saaledes vel tænkes at være hendes Ledsager eller Attribut, især da den ellers paa forskjellige Maader henhörer til de Sindbilleder, som betegne Död og Ödelæggelse [22]. Andre afbildede ikke den trehovedede *Hekate* med Lövehovedet, men derimod med et qvindeligt Ansigt. Undertiden finder man hende afbildet (ligesom den indiske Dödninggudinde *Kali*) med 6 Arme, i hvilke hun holder Fakkel, Dolk, Vaaben, Offerskaal (Blodkar) o. s. v. — Det vil vel forekomme Mange besynderligt, at vi have sammenliguet *Hel* med en ondartet Maanegudinde, men selv hos vore Forfædre finde vi Spor til at hun er blevet betragtet saaledes.

Den lærde Britte *Robert Jamieson* har ret sindrig anmærket, at et overnaturligt Meteor-Phænomen, der lignede en *Halvmaane* (kaldet *Urdar-máni* ɔ: *Urda's* eller Gravdyssens Maane) mentes af de hedenske Islændere at forkynde Gjenfærds Nærmelse og medbringe Döden, ligesom Græker og Romere troede at Hexe kunde neddrage Maanen fra Himlen [23]. — Skulde virkelig vore ældste Forfædre have tænkt sig *Hel* som den i Underverdenen herskende Maanegudinde, saa erindres vi om hendes Halvdels blaa Farve ved det Islandske Ord *Blány* eller *Blánid* ɔ: det blaa Næ eller Ny, da Maanen ikke sees paa Himmelen [24]. Forbindelsen mellem *Natten* og *Maanen* paa den ene, samt *Underverdenen* og *Döden* paa den anden Side, hvorved hine mythiske Ideer opstode, behöve her vist ikke nogen vidtlöftig Udvikling. Endelig tilföjer jeg, at hvis *Orpheus*, efter *Aegineternes* Sagn, havde bragt *Hekates* Mysterier eller Dyrkelse til dem fra *Thracien* (hvilket *J. H. Voss* mener), men *Thracerne* som *Geter* vare beslægtede med vore Forfædre, saa er Oprindelsen til Ligheden mellem *Hel* og *Hekate* saare let at forklare [25].

§. 40. Der gives et Ord i det græske Sprog, som er kommet til at blive et Egennavn eller allegorisk Benævnelse for det ældste Chaos (hvis Herskerinde *Hel* var som *Nifl-*

heims Dronning) og som har en paafaldende Lighed med hendes Navn, nemlig *Hyle (ὕλη)*. Vel betyder det egentlig Materie m. m., men *Plato* tillægger det i visse Maader det passive Naturprincip, modsat det (höjeste) aktive eller aandelige *(νοετον)* [26] (ligesom *Hel* var det mod *Odin)*. Fra det kom alt det Onde (ligesom fra *Ymer* og *Hel* — see ovenfor I. 160, 257), hvilket *Plutarch* udgiver for at have været en ægyptisk Lærdom, som dog formodentlig har været vedtaget overalt i Österlandene. Der finde vi især *Hyle* forestilt som en Guddom eller allegorisk Væsen. I det berömte Hieropolitanske Tempel afbildedes *Hyle* tilligemed *Naturen* ved Siden af *Jorden*, alle undergivne den höjeste Himmel- og Sol-Gud, hvem Grækerne paa deres Vis kaldte *Apollo* [27]. At Manichæere og Gnostikere betegnede det onde Princip med dette Navn, som et mythisk qvindeligt Væsen, ville vi see i det Fölgende. I de kristne Theologers Skrifter betegnes snart Chaos, snart Materien (eller den onde Verden) ved Ordet *Hyle*.

§. 41. Ordet *ἄιλιυος* betyder i Græsk elendig, jammerlig o. s. v., uden at man kan opgive en rimelig Sprogrod derfor, med mindre det skulde være Udraabet *ἄι* (som i Lyd og Betydning svarer til det Islandske *æ)*, som dog vistnok maatte synes at være meget tvungent. Derimod forekommer der et mærkeligt

Sted hos *Euripid*, hvori det siges, at Barbarerne kalde *Dödens Ophav* eller *Princip* med et asiatisk Ord *"Αἴλινον*, og paakalde det især naar Kongernes Blod udgydes med Jernsværd paa Jorden, som et Offer for *Aides* (Underverdenen eller dens Hersker) [28]. Skulde vi da ikke her opdage en Sammenhæug mellem det nordiske Ord *Hel* og andre lignende Asiatiske? Denne Formodning synes at vinde i Styrke derved, at Syrer og Phoeniciere kaldte Tids- og Dödsguden *Saturn* (som især glædedes ved Menneskeoffre, der undertiden bestode af Krigsfanger, som bleve stukne ihjel) *Hel* eller *El* [29]. Planeten *Saturn* (som efter al Sandsynlighed af vore Forfædre tilegnedes den onde Guddom *Loke*, *Hels* Fader (og maaske hende selv tillige) skal af Ægypterne være bleven helliget til *Nemesis* eller til et qvindeligt Væsen, der svarte til det Begreb, som Grækerne gjorde sig om denne frygtelige Gudinde, som og var de Dödes Herskerinde [30].

§. 42. Var *Hel* saaledes en mandlig Dödsgud hos *Phoeniciere* og *Syrer*, der og betegnede *Saturnus* som et planetarisk Væsen, saa var vel det samme Tilfældet blandt de sabæiske *Chaldæere*, fra hvilke den astrologiske Overtro især udbredtes over den gamle Verden. Efter den tilhörte især *Saturnus* det Kolde, Törre (Ufrugtbare), Mörke og den

blaa Farve [31]. Alt dette passer vel til vore Myther om *Hel* og *Loke.* — Ogsaa ommelde gamle Efterretninger en af Magerne (formodentlig især de chaldæiske) dyrket *Hekate* med tre Hoveder eller Ansigter, omgivet af frygtelige Slanger; dog ansaaes hun for at være en Halvdel af det höjeste Væsen *(Jupiter)*, sat ved Siden af den mandlige og velgjörende *Mithra.* Denne *Hekate* (formodentlig den samme, som Chaldæernes chaotiske *Omorca* (eller *Omoroka*) — see ovenfor I. 100-101, samt 161 [32] — svarer vel tildels til de græske Philosophers (og maaske Ægypternes) *Hyle*, men især dog til Gnostikernes og Manichæernes *onde qvindelige Princip* af det selvsamme Navn, som uden Tvivl er blevet laant fra Chaldæere eller Perser, hvis Lære om *Lys* og *Mörke (Gud* og *Materien*, *Bel* og *Omorka)* o. s. v. tildels synes at have ligget til Grund for det manichæiske System (saavelsom og for *Marcions* ældre fra det 2det Aarh. e. Chr.). Denne *Hyle* var en qvindelig Djævel, raadende for Afgrunden, og frembringende Död, Ödelæggelse og Forstyrrelse [33].

§. 43. Angaaende de semitiske Folks Forestillinger om Underverdenens Beskaffenhed kan det især anmærkes, at Hebræernes *Scheol* betydede (ligesom vort *Hel*, der endda er et lignende Ord i Klangen), samt Romernes *Orcus* o. fl., baade *Döden*, *Graven* og *Un-*

derjordsverdenen [34]. Iövrigt synes Bibelens Beskrivelse herover, som Dödens og Mörkets Rige, at svare temmelig til vore hedenske Forfædres Begreber om *Helheim* og *Nifleim*. Saaledes taler *Job* [35 α] om "Mörkets yderste "Grændser, Taagens Klippe i Dödens Skygge. "Der udbryder en Bæk hos dem, som der "boe, som man ikke kan gaae over" o. s. v. — Ogsaa omtaler han Döden og dens Skygges Porte strax efter Havet og Afgrunden. Om denne Underverden overhoved siger han endvidere, i det han ophöjer Guds Almagt: "De Döde skulle fødes igjen, som ere under Vandene (og) som boe deri. Helvede er aabnet [synligt] for ham, og for ham har Fordærvelsen intet Skjul [eller Dække]. Han udbreder Norden over det öde [Luftrum ɔ: *Ginnungagab*]; han hænger Jorden paa Intet." Efter at *Job* har ommeldt alle levende [paa Jorden] og Himmelens Fugle [i Luften], nævner han ogsaa "*Fordærvelsen* og *Döden*" som den personificeerede Underverden, "thi Gud skuer alle Jordens Ender og seer alt, hvad der er under Himmelen." Naar Ugudelighed hersker paa Jorden aabner *Scheol* sit umaadelige Gab, og opsluger de Rige og de Glade, baade Herrer og Almuesmænd. Den fortvivlede *Job* ventede at komme til Dödens Skygge og Mörkhedens Land, hvor (chaotisk) Uorden hersker. *Scheol* kalder han sin Bolig, i hvis Dunkelhed

hans Leje skulde beredes. Der maatte han kalde Forraadnelsen sin Fader, men Ormene Moder og Södskende. Til Helvedes Stötter skulde hans Haab nedfare og lægges der med ham til Hvile. Hos *Sirach* slutter Helvedes Hule den Ugudeliges Bane [35 β]. Hos *Esaias* XIV. 15 trues *Babel* med Nedstyrtelse til Helvede og Hulens (eller Gravens) Sider, og endvidere tiltales det saaledes (sstds. 9, 11) [36]: "Helvede neden under bævede for dig, for at "tage imod dit Komme. Det opvækkede Död-"ninge for din Skyld; din Höjhed er nedkastet "i Helvede; der skal ströes Orme under dig "og Madiker bedække dig." Efter *Bellermanns* Forklaring over det Puniske i *Plautus* antoge Karthaginenserne (ligesom da vel ogsaa Phoenicierne) et *Tartarus (Scheol)* eller Underverden, opfyldt med Dæmoner, til hvilke (formodentlig onde) Mennesker mentes at komme [37]. De chaldæiske Orakler omtale de sorte (eller sortagtige) Væseners Verden, hvorunder det forræderske Dyb er udbredt, den blinde Afgrund, som glæder sig ved Afgudsdyrkelsen, den Verden som hader Lyset og bugtede Floder, til hvis Bund mange neddrages o. s. v. [38 α]. Om *Nasaræernes* hertil svarende (og med Eddaerne end mere overensstemmende) Beretninger om Underverdenen have vi handlet udförlig ovenfor I. 218-221, 224; II. 9; III. 160-161, 175 — hvorved vi

endvidere maa erindre, at *den gamle Drage*, som der ommeldes, svarer gandske til den i *Hvergelmer* herskende *Nidhug*, kaldet af *Vala: den skumle Drage*. En lignende Afgrund, vrimlende af Slanger og Drager, hvor de Fordömte plages af Frost og Flammer (jfr. IV. 335, 349) antage *Dessatirs* Bekjendere. (See I. 212-14). — Skjönt Hebræerne snart skildrede *Scheol* som Graven og snart som Underverdenen, Menneskenes tilkommende Opholdssteder, saa var det vistnok ikke Alles Tanke, at Aanden stedse skulde uddöe eller fængsles der. I Skabelsen var det Guds Aande, som gav Mennesket dets Aand eller Sjel; han kan og, naar det behager ham, samle dets Aande og Aand til sig, saa at alt Kjöd paa engang forgaaer, og Menneskets Krop vorder til Stöv igjen. Menneskets Aand, som gjennemtrænger dets Hjerte, er Herrens [brændende og lysende] Lygte [38 β]. Naar Gud udsender sin Aand blive Skabningerne til; borttager han den, vorde de til Stöv, og han fornyer Jordens Skikkelse. Hans er det at sige: Kommer igjen, I Menneskenes Börn! naar han sönderknuser deres Legemer — thi Stövet maa komme til Jorden igjen, hvor det fordum var, men Aanden til Gud, som har givet den. — "Tag nu min Sjæl, Herre!" sagde den af Livet trættede *Elias*, "thi jeg er ikke bedre end mine Forfædre." Dog kalder Gud Mennesket

til Live paa ny og fremdrager ham af Dybet (eller de Dödes Boliger). Herrens Döde skulle leve paa ny og opstaae med deres Legemer; de som hvile i Stövet skulle opvaagne og glædes; Guds Dug skal qvæge dem som Markens Gröde, og Jorden skal give de Döde af sig. Han vil forlöse (de Fromme) fra Helvedes Vold og blive dets Ödelægger; han vil udfrie dem fra Döden og tilintetgjöre dens Magt. Stor er hans Miskundhed over Mennesket, og han frelser dets Sjæl fra den dybe Afgrund [38 γ]. Derfor tröstede *Job* sig ved den Vished, at hans Frelser levede, samt haabede at opvaagne igjen af Jorden og skue Gud med styrket Legeme, efterat Ormene havde gjennemstukket hans Kjöd. Saaledes viste den Höjeste Propheten *Ezechiel* en Mark, bedækket med Menneskebeen, og sagde til ham: Du Menneskets Sön! Monne disse Been kunne vorde levende? — — spaae for dem og sig: I törre Been! hörer Herrens Ord; saa sagde den Herre, Herre: Jeg vil give eder Sener, Kjöd og Hud, og give Aand i eder, og I skulle leve; saa skulle I vide at jeg er Herren — — — og see! det suser og rörer sig! Benene bevæge sig og föjes til hinanden; de overdrages med Sener, Kjöd og Hud — men Aand var der ikke i dem. Da sagde Herren til Propheten: Sig til Aanden, du Menneskets Sön! — saa sagde den Herre, Herre: Kom du Aand fra

de fire Vinde og blæs paa disse Ihjelslagne, og de skulle leve — — — og Aanden kom i dem og de levede og stode paa deres Födder; — en meget talrig Hær [38 δ]. Hebræerne tilskreve saaledes Gud den Kraft at opvække de Levende fra Döde, endog i visse Maader givet Propheterne efter deres Bönner, — men de troede endvidere, at Dödninger kunde opvækkes ved Trolddom fra deres Grave og bringes til at forkynde Spaadomme. Et bekjendt Exempel herpaa have vi i Troldqvinden af *Endor* [38 ε]. Chaldæerne, Hebræernes Naboer og Stamforvandte, bleve senere meget sögte og berygtede for deres nekromantiske Kunster. At Hebræerne (ligesom Ægypterne, deres fordums Herrer og Lærere) have antaget etslags Liv for de Döde i deres underjordiske Gravhuler, synes og at indlyse af disses og især de saakaldte Dommer- og Kongegraves Indretning. Disse sidste minde ved deres Pragt og Störrelse om de Ægyptiske og Persiske, skjönt man nu kun kan besee dem i en nögen og udplyndret Tilstand. Store Skatte, gyldne Smykker og andre Kostbarheder forvaredes i dem ligesom i de Persiske [38 ζ].

§. 44. *Ægypternes* Tro om Underverdenen [39] er ikke let at forklare, da man ikke har kunnet tilvejebringe nogen fuldstændig Læsning, end mindre Oversættelse af noget gammelt ægyptisk Skrift over Folkets Meninger om

Underverdenens Beskaffenhed og Sjælens Tilstand i det andet Liv m. m. Herom have vi kun adspredte og utydelige Efterretninger i Grækers og Romeres eller græsk-romerske Ægypteres Skrifter, samt foregivne Oversættelter og Uddrag af ældre ægte indenlandske Værker, hvis Authentie ikke kan antages at være fuldkommen bevist, skjönt den ved nogle forekommer mig at være meget sandsynlig. — Hvad vi ikke öse af disse, just ikke de klareste Kilder, maa vi möjsommeligen slutte os til af de mærkelige Billedværker, som Ægyptens hartad utallige Mindesmærker endnu fremvise, eller i det mindste (forsaavidt Naturbegivenheder, Europæernes Videlyst eller Arabernes Rovbegjærlighed allerede have ödelagt dem) af troværdige Aftegninger. De mange forskjellige Fortolkninger, man hidindtil har gjort over hine mystiske Figurer, ere vistnok tildels sindrige og sande, men tildels vildledende og aabenbare feilagtige. At undgaae Vildfarelse i et saadant Labyrinth, hvor intet vejledende Skrifttegn viste sig, maatte og ansees for umueligt. Med al skyldig Höjagtelse for Reisende, som *Norden*, *Denon*, *Belzoni*, *Minutoli* og flere Lærde, som *Jablonsky*, *Zoega*, *Heeren*, *Letronne*, *Prichard*, *Toelken* o. a., kunde man, under slige Omstændigheder, ej vente nogen aldeles fyldestgjörende Underretning, som maatte overstige menneskelige Kræfter.

Nu derimod synes en længe önsket Dagning at oprinde for vor Kundskab om Ægyptens Oldtid, i det forskjellige skarpsindige Lærde næsten paa engang have bebudet den skete Opdagelse af dens hieroglyphiske, hieratiske og demotiske Skrivemaaders rigtige Læsning og Forklaring. Britten *Young* og Franskmanden *Champollion* den yngre paastode begge at være de förste Opfindere heraf, omtrent efter de samme Regler; men imidlertid havde Tydskeren *Spohn* (i *Leipzig*) sögt at opklare de selvsamme Hemmeligheder, tildels paa en anden Vej, og troet at have gjort meget betydelige Fremskridt, da Döden bortrev ham i hans bedste Alder, saa at hans möjsommelige Arbejder ikke havde naaet nogen Fuldendelse. Hans efterladte Undersögelsers Udgiver, *Seyffert*, paastaaer nu, ved Hjelp af sin Forgjængers Forarbejder, at være kommen til Kundskab om, at Hieroglypherne udgjöre et virkeligt Alphabet, som ligner det Armeniske, og lovet snart at bevise det i et eget Værk. Det maa altsaa endnu hedde herom:

Grammatici certant sed adhuc sub judice lis est.

§. 45. Vistnok har jeg selv sögt at udgrandske Adskilligt, vedkommende de gamle Ægypters Troeslærdomme og Myther, men naturligvis kun med de af hine ufuldkomne Hjelpemidler, som den for mig knappe Lejlig-

hed har tilladt mig at afbenytte. Dog vilde mine Undersögelser derover blive for vidtlöftige til at indrykkes her, og jeg lader mig derfor nöje med at henvise til de ovenfor nævnte danske Skrifter om det allerede bekjendte, samt ellers meddele de vigtigste af mine egne Grandskningers kortfattede Resultater og derpaa byggede Meninger. Ægypterne have antaget en Sjælevandring for ethvert enkelt Menneskes Aand i forskjellige Skikkelser, tildels som Straf for dets foregaaende Vandel i Live, tildels forbunden med haarde Prövelser eller Renselser. Denne Periode synes Nogle at have antaget for en Verdensalder paa 3000 Aar; til at afvende hin kummerlige Vandring mentes vel Ligenes Balsamering at tjene; derfor anvendte man saa store Bekostninger paa den og tillige paa Opförelse og Udziring af de underjordiske Gravbygninger, som man kaldte *de evige Boliger* [40 a]. Et saa herligt Opholdssted kunde dog ikke faaes, uden Undersögelse af den Afdödes Liv og Levnet, ved Præsterne som jordiske *Dödningdommere*, samt deres derpaa fölgende Kjendelse; var den end falden til hans Fordel, maatte dog mange kostbare Ceremonier samt etslags Sjælemesser (ved de Geistliges Bönner o. s. v.) bekræfte den. — Endvidere iklædtes tit Mumien (ligesaavel som den i Mysterierne Initierede i levende Live) *Osiris's* (eller *Isis's*) Skikkelse — saa at Ægyp-

terne da og have troet, at Mennesket var skabt efter Guds Billede, samt begavet med Guddommens Aand; desuden medgaves Legemet 4 smaae Idoler [40β], (som og sees paa Gravmalerierne, snart staaende for *Osiris's* Throne, snart bevogtende Liget eller Dödningbaaren o. s. v.), hvilke jeg og anseer for at forestille *Osiris's* forskjellige Incarnationer: 1) som Hög; i den höje Æther, de overhimmelske Regioner (see ovenfor II. 269 o. f.), 2) Kynokephalos — tildels antydende Herskeren for Maanens Sphære — eller ogsaa *Sirius*, som Aarets Ophav, de himmelske Hærskarers Anförer o. s. v. paa Stjernehimmelen; — jfr. ovenfor III. 226, 239 o. f., 3) Menneske, paa Jorden; saaledes viste *Osiris* sig, inkarneret som Ægyptens förste Konge, 4) Ulv (den ægyptiske, ellers kaldet Schakal) i Underverdenen, — thi i denne Skikkelse aabenbaredes han derfra for sin Sön *Horus*. Ulven var ogsaa Attribut for *Odin*, som *Valhalls* og de Afdödes Hersker; 2de Ulve sadde ellers ved hans, ligesom ved *Osiris's* Födder [40γ]. Hine 4 Billeder kunne vel og have Hensyn til Menneskesjælens Vandring fra Jorden gjennem Underverdenen til de himmelske og overhimmelske Regioner, hvor de ædleste, som hævede sig til Lysets Kilde, tilsidst troedes at finde et varigt Opholdssted [41]. Derimod mentes de Ugudelige, hvilke Præsterne ved Dom frakjendte Begra-

velsens Ære, at vanke omkring i urene Dyrs Sjæle eller nedsynke til Fordærvelsens og Dödens Afgrund, plagede af typhoniske Dæmoners Forfölgelser. Det kunde vel være mueligt at man tildels har tænkt sig Ulveskikkelsen som et Sindbillede for Underverdenens straffende eller strængelig prövende Guddom; dog er dette kun en Gisning, men vist synes det derimod at være, at *Osiris* afbildedes tit ved en *Falk*, som Oververdenens Gud *(superus)*, men ved en *Ulv*, som Underverdenens Hersker *(inferus)*, hvorfor disse Emblemer forekomme samlede eller alternerende i de ægyptiske Billedværker.

§. 46. Let kunde man tænke sig det Tilfælde, at de Afdöde paa en uretmæssig Maade udelukkedes fra den for Ægypterne saa vigtige Begravelseshæder, og da har man sikkerlig haabet, at den store Overdommer *Osiris* dog vilde lade den Hedenfarne vederfares sin Ret. Hans Domstol (for hvilken den Afdödes *gode* og *onde* Handlinger vejedes paa Vægtskaale) tænkte man sig i den mythiske Underverden, kaldet *Amenthes*, til hvilken de dybe Mumiebrönde i de kunstige Gravhuler mueligen troedes at tjene til Nedgange. Han og *Isis* (eller rettere deres Overpræster) forestode ellers visse Mysterier eller hellige hemmelighedsfulde Samqvem, hvori Neophyter undervistes om visse religiöse Lærdomme angaaende Gudernes Na-

tur og Sjælenes Tilstand i det tilkommende Liv; deri forestiltes slige Scener paa en sandselig og theatralsk Maade. Disse Mysterier synes allerede at have været til i *Herodots* Tid, samt ellers at have havt stor Indflydelse paa de berömte Eleusinske samt flere Græske — og de egentlig Ægyptiske indförtes siden bevisligen saavel i Grækenland som i Italien. Hvad vi vide om de Initieredes der forestilte Tog til Underverdenen, stemmer i Hovedsagen overens med *Æneas's* berömte Nedfart dertil, saaledes som den besynges af *Virgil*, hvorfor vi, med *Warburton*, maa bringes til at troe, at Digteren til denne sin Skildring har benyttet dels virkelige Efterretninger om hine mystiskdramatiske Forestillinger og de derved forkyndte Lærdomme, samt dels de hermed sammenhængende platonisk-pythagoreiske Læresætninger og philosophiske Digtninger. Saaledes bliver det let forklarligt, at nogle af hine Virgilianske Digterskildringer synes at være udtrykte paa Ægyptiske Papyrus-Roller, der forestille Dödningens Fart over Underverdenens Floder, de Dödes Dommer o. s. v. — Mange Forfattere have ogsaa (fra *Diodors* Tider af) sögt at udlede Fablerne om *Charon, Acheron, Minos* o. s. v. fra Ægypternes ældste Myther, Mysterier og Begravelsesskikke [42]. Med deres Hypotheser synes det f. Ex. at stemme, at mange Ægyptiske Mumier have en

tynd rund Guldplade i Munden eller under Tungen [43], da man her maa troe at finde Oprindelsen til *Charons* bekjendte *ναῦλον* eller Færgetold blandt Græker og Romere, der ligeledes lagdes (som en liden Mynt) i den Afdödes Mund eller under hans Tunge, eller ogsaa i Urnen, med den Afdödes Aske, naar hans Legeme var blevet fortæret af Ilden [44]. Dog kan man her, som ved flere Lejligheder, fristes til at udlede Skikkens Herkomst fra det fælles indisk-kaukasiske Stamfolk; thi i Indien har den vedligeholdt sig lige til denne Dag [45]. Et lidet Stykke Guld puttes der i Ligets Mund. *Mahratterne* lade sig nöje hermed allene [46]; men i *Bengalen* föjer man dertil en Ædelsten og en Koral- eller Glas-Perle samt et lidet Stykke Zink, hvorhos man og medgiver den Afdöde en naturlig rundagtig Sten, kaldet *Salagrama* (som paa en mystisk Maade skal forestille *Vishnus* Billede). Slige Ting findes og i indiske nedgravede Dödning-Urner fra de ældste Tider, samt ligeledes i de ældste nordiske (nemlig smaa Metalsager, Koral- eller Glasperler og forskjellige, især runde, Stene, som forevises i Mængde i det kjöbenhavnske Museum) [47]. Dette m. m. bringer os til at formode en ældgammel Sammenhæng mellem hine saa langt fra hinanden bortfjærnede Folks Meninger i de ældste Tider, især naar vi finde at Islands hedenske Indbyggere undertiden

medgaves i Graven et Stykke Guld under Tungen [48]. Efter Kristendommens Indförelse i *Europa* skulde man troe, at al slig Overtro havde ophört, men det er dog ikke Tilfældet, da man tit har medgivet den Afdöde *en viet Oblat* i Munden, som Adgangstegn til Paradiset, og heri findes da en tydelig Levning af hine vidtudbredte hedenske Skikke [49].

§. 47. Ogsaa *Persernes* gamle Tro viser os mange Ligheder med den ægyptiske i de her omhandlede Hovedlærdomme, og nærmer sig paa den anden Side til den nordiske. Ovenfor (I. 117, II. 308) har jeg viist, at ligesom Zendskrifternes *Duzakh* i det Hele svarer til *Jotunheim*, *Helheim* og *Niflheim*, saaledes ogsaa *Tschekaët Daëti* til Eddaernes *Hvergelmer* og *Ahriman* selv til Helvedesdragen *Nidhug*. Endeel af *Deverne* (ɔ: Jætterne) ophołde sig især ved *Underverdenens Porte* i *Norden* [50]. Den samme Egn kaldes ogsaa *Urmörket*, hvorhen de Afdödes Sjæle tildels skulle komme efter Döden. Dette Straffested vrimler, ligesaavel som det nordiske, af *Slånger* og *Ulve* eller rettere af *Dever* eller *Djævle* i disse Uhyrers Skikkelse [51]. Det samme læres endnu af Perserne i Ostindien, som ogsaa antage forskjellige Helvedesfloder. Den koldeste eller mörkeste af dem mentes at dannes eller voxe af de Efterlevendes Sörgetaarer,

som hindre de Afdödes Lyksalighed [52]. — Endvidere troe de, at der gives en Mellemtilstand mellem Himmel og Helvede, kaldet *Hamestan*, hvori de, hvis onde og gode Handlinger vejede op mod hinanden, skulle blive til Dommedag. Ellers foregive de, at Slanger og Kulde især foraarsage de Fordömtes Plager i Underverdenen, opfyldt af isnende Vande [53]. De Saliges himmelske Lyksalighed i *Behescht* eller *Gorotman* er en Modsætning hertil; see ovenfor III. 227. Til at bestemme de Hedenfarnes Tilstand i den anden Verden, i Forhold til deres Gjerninger i dette Liv, antoge Perserne en mythisk *Dödningret*, bestaaende af Englene (eller Underguderne) *Mithras* og *Rasnerast* (eller *Raschnerast*). De veje den Afdödes Handlinger paa en Vægtskaal, ligesom dette forestilles paa Ægypternes Mindesmærker ved *Horus*, (*Helios*, Solguden) og *Anubis* (Hundestjernens Genius). Begge söge de, saavidt det lader sig gjöre, at tilvejebringe Ligevægten til Sjælens Fordel [54]. Denne Dödningret holdes ved Broen *Tschinevad*, som kan före baade til Himmelen og til Afgrunden, efter Sagens Udfald. Den her ommeldte Lære hyldes endnu overhoved af de saakaldte *Ghebre*, i Overensstemmelse med *Zerduschts* eller *Zoroasters* Religionsböger. För hans Tid synes Perser og Meder dog at have havt noget afvigende Troesbegreber i disse Punkter, hvor-

om de ældste Beskrivelser over deres Begravelsesmaader og disses Mindesmærker synes at vidne. I de ældste os bekjendte Tider overströge Perserne, efter *Herodots* Beretning, ligesaavel som Skytherne, Ligene med Vox, for at de deslængere skulde bevares for Forraadnelse [55]. Muelig har man meent saaledes at bevare Legemet til den almindelige Opstandelse, i etslags Mellemtilstand, der tildels svarede til det för ommeldte *Hamestan.* Vistnok kunde de persiske Konge-Grave i visse Henseender sammenlignes med Ægypternes Værker af den samme Art. Saavel Ligene som deres Omgivelser udziredes med prægtige Klæder, gyldne Smykker, Husgeraad, kostbare Tapeter o. s. v., og store Skatte medgaves dem endog, hvorfor bestandige Skildvagter holdtes ved disse kostbare Dödningslotte [56]. Den afdöde Konges Hofbetjente maatte levende opholde sig hos ham i Graven, og for saavidt forfinedes den skythiske Skik: at de först skulde gjöre det efter at de selv vare ombragte. — Overhoved have de gamle Perser, Meder og Babyloniere holdt meget af slige Klippegrave og dem lignende Gravhöje, som erindre om de oldnordiske. Begge Slags Mindesmærker vise vistnok en antaget Tro paa en vis Fortsættelse af Menneskelivet i de Hedenfarnes jordiske Boliger [57]. Man troede endog, at de der kunde virke til Menneskenes Vel, hvis

vi kunne lide paa den Beretning af *Xenophon:* at den yngre *Cyrus* udgjöd Drikoffre for Heroerne, som "*Mediens* Indvaanere og Beskyttere" — Efter samme Forfatters Vidnesbyrd bleve *Abradat* og hans Dronning *Panthea,* der stak sig ihjel, ligesom *Brynhilde,* tilligemed hendes trende Tjenere, jordede i en Gravhöj [58]. I *Herodots* Tid havde Magerne dog allerede begyndt at indföre den endnu brugelige Jordefærdsmaade [59]. *Beludschistan,* det nu forvildede, men forhen meget kultiverede Bjergland mellem det nuværende Persien og Indien, har mange mærkelige Begravelseshuler, kunstige Höje o. s. v.; deriblandt en som kaldes *Toors* Höj, efter en *Div* eller Halvgud (maaske den persiske Heros *Tur,* eller den asiatisk-nordiske *Thor?)* om hvem man der har mange Fabler og Fortællinger, ligesom overhoved om andre Aander og Feer, der opholde sig ved de mange gamle ellers forladte Mindesmærker. Dette mærkelige Lands Indbyggere kaldtes fordum Indoskyther og bestaae nu af en Blanding af oprindelige Tartarer, Perser og Inder. Her bruges endnu de blandt Thracer, Skotter, Nordboer o. fl. fordum gjængse lystige Vaagenætter i Ligstuerne, som tydelig udtrykke de ældste Tiders fuldkomne Overbevisning om de Afdödes Lyksalighed i et andet Liv [60]. See ovenfor IV. 230, 291, 389, Anm. 52.

§. 48. Endnu vente vi med Længsel en nöjagtig Underretning om de ovenfor tit ommeldte, meget berömte, men kun lidet bekjendte Oldtids-Mindesmærker i og omkring det indiske Kaukasus, vor Menneskestammes formodentlige Hjemsted [61]. Derfra er det at jeg og mange Andre formode, at de ældste Folk af vor Legemsskabning især have udbredt sig mod Sönden og Vesten, samt at Ophavet for de ældste Inders, Persers, Babyloniers og Fleres religiöse Kultur maa söges der, efter hvad jeg ovenfor i dette Værk har sögt at udvikle. Derfra udvandrede baade Indiens Brahmanske og Buddhistiske Religioners Stiftere, eller deres Stammefædre (thi herom kan der endnu ikke siges noget med Bestemthed). De höist mærkværdige indiske Folks Oldsagn, Digte, Skrifter og ældgamle Mindesmærker ere endnu langt fra at være fuldkommen udgivne, oversatte, undersögte og kommenterede af sagkyndige Forfattere; dette kan umuelig skee paa engang, men meget gjöres nu for Sagen, saa at mange Dunkelheder efterhaanden oplyses og ville vel engang blive det tilfulde. Til de nyeste Tiders formeentlige Opdagelser hörer den særdeles vigtige, at de fleste af Indiens kolossalske Klippetempler, prydede med mangfoldige mythologiske Billedværker, snarere ere opförte af Buddhister og *Jaina'er* (eller *Dschaina'er*) — see ovenfor I. 185 — end af

Brahmaner [62]. Disse forskjellige Religionspartiers mangfoldige Forhold, Samqvem og Sammenblanding synes at have foraarsaget en indbyrdes Meddelelse og Omvexling af mange Troesmeninger og Myther mellem dem, saa at det for Tiden neppe er mueligt at sige: hos hvilken af dem en vis Sætning eller Tradition oprindelig er den ældste. Nu kunne vi kun benytte de Kilder, som for Tiden ere os tilgjængelige, og deraf drage de Slutninger, som det maa overlades Eftertidens höjere Kundskaber at bekræfte eller forkaste.

§. 49. De indiske *Brahmaners* Beskrivelser over Underverdenen ere mangfoldige, skjönt vel alle udsprungne fra een Kilde, men synes nu, ved Mythers og Fablers uhyre Tilvæxt, at være vegne meget fra den ældste Simpelhed. De Fleste antage dog Underverdenen, i vidtlöftigst Forstand, inddelt i syv Verdener, de saakaldte *Patala'er*, for at være de onde Dæmoners, Dödsaandernes og de ugudelige hedenfarne Sjæles Boliger. Deri, eller som Nogle mene desforuden, er *Narakah (Naraka, Naraga, Narak* eller *Nark)*, det egentlige Helvede. Ved förste Öjekast gjenfinde vi en Lighed mellem Ordene *Narakah* og *Nastrond*, og som ved nærmere Undersögelse ej heller synes at være gandske tilfældig, hvorfor Beviser ere förte ovenfor (IV. 322, 323) [63]. Fra de Levende overgik Ordet tildels

til de Afdöde, der mentes at være hedenfarne til en anden Verden, ligesom Tilfældet og synes at have været ved Romernes *Manes*. (See II. 77). *Narak* tillægges af Nogle 28 Afdelinger [64]. I *Manus* Love siges disse derimod at være 21 (eller tre Gange 7), hvoraf enhver har et forskjelligt Navn, f. Ex. *Narakah*, Slangernes Boliger; *Maha Narakah*, det store Helvede; *Tamisra*, Mörke; *Anda Tamishra*, det yderste Mörke; *Kala-sutra*; *Asipatra-vana*, Skoven med Sværd istedenfor Blade (see §. 6) o. s. v. Andre Navne tilkjendegive Rædsler, Ild-Hede, gloende Kul, stinkende og urene Steder m. m., efter de Fordömtes forskjellige Plager [65]. Paa end en Maade inddeles dette Helvede i en original Grundtegning, udkastet af en Brahman efter Shastraerne [66]; der ligge det egentlige *Patalam*, *Narak* eller *Nirik* i Midten (med en særskilt Hall til *Jamas*, den indiske *Plutos* eller *Rhadamanths* Dödningret) — omgivet af 14 mindre Afdelinger, som tildels udgjöre Dæmoners, Jætters, Slangers, Dragers og giftige Udyrs Opholdssteder, dels de Fordömtes Plage- eller saakaldte Renselses-Steder. I Gjennemsnitstegningen forestilles disse Patalaer at udgjöre tilsammen (i horizontal Retning) den hele *Underverden*, som er bedækket af Jorden (*Midgaard*) eller Middelverdenen. *Ward* beskriver de Fordömtes Plager som mangefoldige,

og nogle deraf stemme aldeles overens med Skildringerne i *Solens Sang*, som Gang paa glödende Stier, afvexlende Pine af overvættes Frost og Hede, af giftige Slangers og Dragers Bid og Sliden, af Rovfugle, som udhugge Öjnene o. s. v. [67]. Indernes Helvedesfloder svare endvidere til de nordiske o. a. Den fornemste af dem er *Vaitarani* eller *Vætarani*; over den maa de Döde passere ligesom *Gjöll*, *Styx* o. s. v. Nogle sige, at den er sydende hed (som *Leiptur* og *Phlegeton* efter Navnene) samt omgiver Underverdenen 6 Gange (ligesom *Styx* 9 Gange) [68 α]. Af den för anförte Aarsag kaldes Helvede *Jamalaya* (hvoraf Malabarernes *Emalogam)*, *Jamapur* eller *Jamapura*, skjönt Andre sætte *Jama's* egentlige Hovedstad ved Sydpolen (men end Andre dog i Verdens nordvestlige Hjörne), hvor de sige, at *Dödningretten* [68 β] holdes, og at de Döde derfra skulle fare til deres tilkommende Bestemmelsessted i Himlen eller i Underverdenen. — Helvede siges derimod at ligge mod Norden (ligesom *Hels* Rige og *Nastrond* især vende mod denne Verdens-Kant), og *Shastraerne* forbyde Folk derfor at vende Hovedet mod Nord i en liggende Stilling, da den, som gjör det, snart skal döe [69]. Norden er ligeledes ved de i Island endnu for Spög eller Alvor iagttagne Augurier (som overhoved stemme med de övrige nysommeldte Brahmanske

Regler) [70], den Döden betegnende Verdenskant, og i Almindelighed vende Dörrene paa alle Gaarde i Island mod Sönden, men yderst sjelden mod Norden. *Jama* selv beskrives undertiden som en uhyre og frygtelig Jætte (ikke mindre end 60 Mile höj — altsaa lignende Lucians *Hekate)* med en stor Jernkölle i Haanden; tvende glubske Hunde tilhöre ham, (hvoraf den ene skal kaldes *Cerbura* — altsaa en indisk *Cerberus,* især da han tillige nævnes *Trisiras* eller havende tre Hoveder) [71]. *Jama's Moder* skildre Inderne som en Jættinde eller styg og ond Furie. Hun synes saaledes at svare til *Fandens Moder* hos den nordiske Almue (som en mythisk Hedenolds Levning), *Grendels Moder* hos Angelsaxerne, *Dödens Moder* hos Lapperne o. s. v. — thi *Jama* selv kaldes ogsaa *Döden, Ödelæggeren* m. m. samt siges at have en Ulve-Mave [72] og er vel i Grunden den samme som *Siva,* betragtet som Underverdenens og Dödningernes Hersker. — Denne Omstændighed har *N. Müller* udförlig sögt at udvikle [73], og den synes tillige at oplyses derved, at de begge bære Navnet *Kala,* Maskulinet til *Kali,* den frygtelige Dödsgudinde, som i adskillige Henseender svarer til den nordiske *Hel.*

§. 50. Disse tvende mythiske Personer have oprindelig dannet sig af et eneste hermaphroditisk Ur-Væsen, under forskjellige For-

mer. Det synes at omtales i *Oupnekhat* (et i Persisk oversat Udtog af *Vedaerne*) som *Tiden*, lige gammel med Solen, under Navnet *Kal*, men som havde været fra Evighed hos *Brahma (Brahm)*, det höjeste Væsen, som har tvende Skikkelser, nemlig *Kal* og *Akal*. Jfr. det ovenfor anförte om den chaldæiske *Hekate*, som *Jupiters* (eller den höjeste Guddoms) Halvdel, §. 42 [74]. *Moor* betragter *Kal* især som *Tiden*, og *Paterson* mener, at han, som dens Personification, afbildes *hvid*, men *Kali*, hans Söster eller Hustru, derimod *sort*, med Hensyn til Dagens og Nattens afvexlende Lys og Mörke [75]. *Bopp* siger, at Navnet *Kala* tillægges *Jama*, som Tidens og Dödens Gud [76], og *Polier's* brahmanske Lærer betragtede *Kal* især som Dödens Gud [77]. Af de samme Grunde tillagdes Navnet *Kala* ogsaa Forstyrreren *Siva*, der ligesaavel som *Jama* beherskede Underverdenen, Nattéspögelser o. s. v. [78] Derfor antage Nogle ham for at være den samme, som *Maha-Kala* (den store *Kala*), som tilsidst skal ödelægge Verden (dog kun for at frembringe den paa ny i en forbedret Tilstand). I denne Form menes *Siva* at være forestilt med 8 Arme og forskjellige Forstyrrelses-Redskaber i *Elephantas* Huler, som dragende et Teppe for Solen for at udslukke dens Lys [79]. Andre derimod ansee *Kal* eller *Kala* for aldeles for-

skjellig fra *Siva* og de övrige Guddomme, da han paa den yderste Dag skal opsluge *Siva* selv, tilligemed den hele Skabning og dens samtlige Naturguder ved det saakaldte *Mahà pralaya* (Nordboernes *Ragnaröckur*) under Navn af *Maha-Kala*; der saaledes menes at betegne Evigheden, skjönt han siges ogsaa at omkomme sig selv, eller rettere, forenes med den evige eller höjeste Guddom. Dette uhyre Væsen afbildes som kolossalsk, i Forhold til de tre store Guder (*Siva, Vishnu* og *Brahma*), hvilke *Maha-Kala* truer med Ödelæggelse, udrustet med draget Sværd og holdende i den anden Haand Skjæbnens Bog eller Rolle, i det han, ved at opsluge Folk og Stæder, er ifærd med Jordens Ödelæggelse [80]. Denne *Maha-Kala* svarer saaledes fuldkommen til Eddaernes *Surtur*, og begge ere uden al Tvivl (deres forfærdelige Skikkelse uagtet) at ansee som de (for Verdensperioden) sidste Emanationer eller Personifikationer af den höjeste Guddom.

§. 51. Til *Kala* og *MahaKala* (der vel begge oprindelig vare de samme Guddomme i forskjellige Skikkelser eller Monfenter) svarer deres qvindelige Hælvte eller Gemahlinde *Kali* eller *Maha-Kali*. Hun kaldes ogsaa *Maha-Devi* (den store Gudinde) samt *Patala-Devi* (Underverdenens eller Helvedes Gudinde) og ligefrem *Devi* (Lat. *Dea*, *Diva*). Endvidere dyrkes hun hyppig under Navn af *Durga*. I

lang Tid var hun Indernes frygteligste Gudinde, da hun æredes med Menneskeoffre, efter et grueligt Ritual-Kapitul af *Kalika-Purana* [81]. Deri kaldes hun ogsaa *Sivá* (hvoraf man og tydelig seer, at hun betragtedes som *Sivá's* Ægtemage og hörte til hans Religionssystem. Under noget afvigende Skikkelser dyrkes hun som *Bhadra-Kali*, *Mari-Kali*, *Maha-Mari* [82], *Mari-atala* o. s. v. Under alle de anförte Navne afbildes hun paa mange og tildels höist eventyrlige Maader; som *Kali* især er hun oftest *sort* (dog undertiden *hvid* [83] under Navnet *Gauri*, med röde Tænder); sædvanligst har hun enten 16, 10, 8, 6 eller 4 (dog undertiden kun 2) Arme, holdende i Hænderne Fakkel, Sværd, Spyd, Dolk, Strikke eller andre Straffe-Redskaber o. s. v. (Jfr. §. 39, 42). Halsbaand af Dödningehoveder höre ogsaa til hendes Prydelser. Undertiden forestilles hun med lang Tunge (jfr. ofr. §. 36) samt alle Tegn til Graadighed, men dog saa udtæret, at hun næsten ligner et Beenrad; har ellers (ligesom *Hekate* hos *Lucian*) Slanger istedenfor Haar og en större om Livet som Belte [84]. Som oftest har hun kun et, men dog stundom, som *Bhadra-Kali*, 8 Hoveder. Hun ansees for at raade over Helvede, Underverdenen, dens Gjenfærd og onde Aander, samt for Kopper, Pest og Landeplager [85]. Ikke desto mindre blev denne forfærdelige

Gudinde meget æret og dyrket i Indien i fordums Tider, af *Siva*-Dyrkerne, med blodige Offringer o. s. v.; men nu omstunder tilbedes hun mest af de laveste Folkeklasser, endog af *Parejerne* eller den foragtede Trælleslægt. *Visnuviterne* ære hende slet ikke, skjönt de ved hendes Fester dyrke *Sarasvati* og *Laksmi*. En modsat Tænkemaade hersker hos *Mahratterne*, af hvilke *Durga-Kali* ansees for at være en af de ypperste Guddomme, og iblandt skal endog hemmelige Menneskeoffre til hende endnu finde Sted [86]. Mærkeligt er det, at *Hesten* höjtidelig signes paa hendes Fest, og at den er i visse Maader helliget til hende, da hun selv rider paa en Helvedeshest (eller Helhest) kaldet *Pischascha*, i det hun udbreder Pest og Plager over den syndefulde Jord. — Sandsynligvis er denne Hest den samme som (eller mythisk beslægtet med) den trebenede Hest *Kalighi* (ogsaa kaldet *Kalki* og *Kalenk*), paa hvilken *Vishnu* (eller vel snarere *Kala?)* spaaes at ride over Verden mod dens Undergang og Enden af *Kalijug* (*Hels* Tidsalder eller de sidste og værste Tider) i det han viser sig som dens Ödelægger [87]. Jfr. ovenfor §. 50. Endvidere er *Hanen* ligesaavel *Kalis* som *Hels* Attribut [88]. Endelig brugtes begges Navn ved Forbandelser mod Fjender; thi ligesom den hedenske Nordbo saaledes sagde: "Gid *Hel* have (eller annamme) dig!" udtryk-

ker Inderen sig endnu i Dag paa en lignende Maade: "*Kali* opsluge dig!" [89]. Selv *Hels* Navn synes at have en asiatisk Oprindelse, da det allerede i Moesogothisk hedder *Hali* — see ovfr. §. 5 — men ellers muelig undergaaer forskjellige Forandringer i hin Verdensdels forskjellige Sprog af tschudisk-tatarisk eller mongolsk Oprindelse, som *Kul*, *Chalal* o. s. v. [90], der formodentlig ere beslægtede med de indiske *Kal*, *Kali* o. s. v. [91]

§. 52. *Buddhisternes* Sagn og Meninger om Underverdenen og dens Straffe ligne i Hovedsagen de Brahmanske og ere vel paa forskjellige Maader blevne blandede dermed. Förstnævner jeg blandt dem de i det egentlige Indien boende *Dsainaer* (eller *Jaina'er*), da de hylde en meget lignende Lære, skjönt de ikke tilbede nogen *Buddha* under dette Navn, men andre Væsener, beskrevne paa en meget lignende Maade, som fölge paa hinanden i Herredömmet over vor Verden, som forgudede Helgene eller inkarnerede Guder og kaldes *Jina (Dsina, Dschina, Gin* &c.?). De sætte Helvede, kaldet *Bhuvana*, under Middelbjerget *Maha-Meru* (som svarer til det brahmanske og buddhistiske) samt under vor Jord overhoved; dets Beboere ere de Ugudeliges Aander, beherskede af de saakaldte *Rachser (Rachsaser)* og *Asurer* (Riser og Trolde), der dog tildels ere begavede med megen Magt som

Underverdenens Fyrster [92]. Buddhisterne paa *Ceylon* have mange forskjellige Myther og Læresætninger om disse Gjenstände. De sætte Helvede under Jorden (som vort *Helheim*) og derunder Afgrundens *(Hvergelmers)* Vande, hvor de rædsomste Uveir uophörlig rase — ligesom vort mythologiske Navn for dem *(Elivagar)* peger til den selvsamme Forudsætning [93]. Andre blandt dem sige, at de hede Helvedes-Regioner, 36 (eller fire Gange ni) i Tallet, ligge under Jorden, men at der gives andre kolde udenfor den. For de Fleste af dem gjelder Benævnelsen *Narake* eller *Maha-Narake* (see §. 49) [94]. Præsterne sige, at der under Oceanet ligge 8 af de störste Helveder som gloende Metalhuler, hvori Synderne straffes i Forhold til deres Forbrydelser, saa at Lögnerne brændes paa Tungen med gloende Jern; Tyve gribe efter skjönne Perler, som blive til Ildkugler i det de beröre dem o. s. f. De pinende Djævle have uhyre Skikkelser med skarpe Klöer o. s. v. og have selv været Syndere. End et uhyre stort Helvede gives der fuldt af Is, Frost og Mörke, hvori Gudernes Foragtere (Meenedere), Tempelrövere og Fader-, Præste- eller Lærer-Mordere straffes paa de grusomste, men dog afvexlende Maader, uden Lindring og uden Ende, Fra de övrige Straffesteder kan dog Forlösning ventes til en ny Sjælevandring, efter den almindelige indi-

ske (og pythagoreisk-druidiske) Lære [95]. — Mærkværdigt er det endelig, at Underverdenens Fyrste i *Nagalove* (eller Slangernes Bolig) kaldes *Maha-Hella*, hvorved vi erindres om den frisiske *Höller*, Nedersaxers eller Sönderjyders mandlige *Hell* o. s. v. Jfr. ovenfor §. 33. Ligesom i den Brahmanske Lære er *Jama* her de Afdödes Dommer, som vejer deres gode og onde Handlinger (jfr. Indledn. §. XXIX., samt ovenfor §§. 46, 47). — For at komme til *Jamas* og Salighedens Land maa man sætte over en Söe eller Flod, som bruser af Blod og Flammer; den sikkreste Vej til at komme over den ere Almisser, givne i levende Live, især til Præsterne; slige gode Gjerninger tjene til sikkre Baade for de fromme Sjæle [96]. De buddhistiske Birmaners Lære om disse Poster stemmer i Hovedsagen med den Singalesiske; i den antages 8 Helveder med en uhyre saakaldet Kjedel for at være större end de övrige, hvis Antal dog er hartad utalligt. De forskjellige Straffe deri for de Fordömte ere udtænkte paa det grusomste og tillige mest fantastiske, som Nogen vel kan forestille sig [97]. De fleste övrige Indbyggere af Halvöen östen for *Ganges* ere ligeledes (naar vilde Bjergbeboere fraregnes) for det meste Buddhisternes Religion hengivne [98].

§. 53. Som bekjendt dyrkes *Buddhah* af Fleerheden blandt *det Chinesiske Folk*, under

Navn af *Fo*; men mange af denne Religions Læresætninger ere der blevne dels forandrede, dels ved Brugen tilsidesatte i det daglige Liv af dens Bekjendere. Dog hylde de den almindelige Buddhistiske om Underverdenens Plager og Straffe. Dens Behersker og tillige de Afdödes Dommer kalde de *Yen-Vang (Yama, Yem, Jen)*. Det underjordiske Helvede er fuldt af Floder og omgivet af Klipper eller Fjelde [99]. Dets Straffe forestilles i de af Bonzerne eller Præsterne hyppig udstillede Malerier paa de forskjelligste og rædsomste Maader, saaledes som man i *Europa* i Middelalderen og end senere afmalede og tænkte sig Helvedes grueligste Pinsler [100]. *Taotse's* talrige Tilhængere kalde de Afdödes Boliger *det mörke Opholdssted*. Ogsaa der hersker en *Dödning-Dommer*, som belönner eller straffer de i Livet begangne Handlinger. En egen Bog om slige Belönninger eller Straffe tilhörer deres Religion. De have ogsaa (ligesaavel som Inder, Perser o. fl.) adskillige Legender om Mennesker, som allerede vare döde, men bleve levende igjen, for at aabenbare det for Menneskene, som de havde hört eller seet i den anden Verden [101]. *Japanesernes* Religioner, og fölgelig tillige deres Meninger, om de her omhandlende Gjenstande synes for en stor Deel at være oprundne af de Chinesiske eller Indiske. *Gokuja* og *Dsigokf* eller *Doigokf*

ere de Navne, som de fleste blandt dem give det underjordiske Helvede. *Jemma* (den indiske *Jama, Emmen* o. s. v., Chinesernes *Yen-Vang),* som seer alt i sit store Speil, er ogsaa her, efter *Budsdo*-Læren, *de Afdödes Dommer* [102]. Alle Fastlandets talrige Lamadÿrkere, som Mongoler, Tibetanere, Kalmukker o. fl. udgjöre, som bekjendt, visse Sekter af den buddhistiske Lære, meddelt dem fra Indien eller China. Af disses Myther er den fölgende den mærkværdigste: *Erlik* eller *Irlik Chan* (ɔ: Fyrste, Hövding) kalde Kalmukkerne en Dæmon, som for dem er de Afdödes Dommer og har sin Throne mellem Himmel og Jord, omgiven af flere tusinde sorte og hvide Aander [103 α]. Disse ham tjenende Genier (som kunne sammenlignes med Engle og Djævle) före Sjælenes Sager for hans frygtelige Ret. En Dagbog over alle Menneskenes Handlinger underretter ham om Sandheden. I tvivlsomme Tilfælde vejer han de *gode* og *onde Gjerninger* i en Vægtskaal, hvorefter han fælder den endelige Dom. Kalmukkerne have (ligesom Inderne) en stor Mængde himmelske Paradiser for deres forskjellige Guder, men deres Helvede, hvortil en Jernbroe förer, ligger under Jorden, omgivet af 18 mindre, i hvilke de Fordömte lide de grueligste Pinsler (hyppig forestilte paa religiöse Malerier) i Millioner Aartusinder, indtil de paa ny begynde

en Sjælevandring, alt i Overensstemmelse med de tibetansk-chinesisk-buddhistiske Grundsætninger, hvorved Præsternes Fordel ej er glemt, da idelige Bönner og Sjælemesser ogsaa her yttre deres forlösende Kraft [103 β]. Ved de övrige Sekter ville vi ikke længere opholde os, hvorimod vi ej maa gaae deres Naboer, de *schamanske Folkeslag*, gandske forbi. Skjönt de i *Rusland* boende Hedningers Tro tildels synes at være blandet med Buddhisters Paafund, Muhamedaneres, ja endog de Kristnes Overtro, hylde de dog egentlig en raa og ældgammel Natur-Religion. En af deres vigtigste Sekter udgjöre Tseheremisser, Tschuwaseher og Wotjaker, trende Folkeslag, som regnes til de Finske, samt dyrke *Thor* som deres överste Gud. Tilstanden efter Döden ansee de overhoved for en lidet forandret Fortsættelse af det nærværende Liv. De som have fört en slet Vandel og ej tilbedet Guderne komme dog til at boe paa en vis sort Jord eller mörke, ufrugtbare Opholdssteder, hvor de bestandig plages af Kulde, Hunger og ængstelig Uro; de retskafne og dydige Sjæle nyde derimod det saakaldte *lyse Liv*, i det de beboe et lyst og behageligt Sted, ere udödelige, frie for Sygdomme samt omgivne af Slægt og Venner, som de i Livet havde kjær. Der gives Qvæg og Bier i Mængde, men Agerdyrkning og andre Forretninger drives dog der som i

denne Verden. — Til disse Ideer (lignende de oldnordiske om *Helheim* og *Oddinsakur* m. m.) svarer deres Begravelsesmaade, i det de jorde den Afdöde i hans bedste Klæder, medgive ham nogle Kobberskillinger i Beltet, samt en Vandringsstav, et Bundt viede Rosenqviste som Amulet mod de onde Aander, nogle Födemidler o. s. v. — alt formodentlig som Reiseforraad for Vandreren til den anden Verden. Mindefesten holdes endvidere paa 3die og 7de Dag efter hans Hedenfart, samt desuden en saadan almindelig Fest for de Döde, da disse beværtes med Mad- og Drik-Offre (efter den Chinesiske Skik). Den indtræffer sædvanlig paa *Skjærtorsdag* efter den græske Kirkes Tidsregning [103 γ]. — En egen Sekt af de Schamanske Folk udgjöre de hedenske *Kamschadalere,* fordum udelukkede ved deres kolde og ufrugtbare Halvöes Beliggenhed fra næsten den hele Verden. Ligesom Perser og Massageter fordum, kaste de de Afdödes Legemer for Hundene. Ikke desmindre gjöre de sig herlige Forestillinger om det andet Liv i Underverdenen. Ligesom vore Forfædre kaldte Jorden *Helheims Himmel,* sige Kamschadalerne, at vi beboe den som Ydersiden af *Dödningverdenens Himmel.* Naar vi have Sommer have de Underjordiske Vinter. Ikke allene Menneskene, men og alle Dyr, lige til den mindste Flue, skulle leve op paa ny i

Underverdenen, hvor alt gaaer herligt til; Levnetsmidler haves i Overflod o. s. v., ligesom fordum i den ældste gyldne Tid, da *Kutga* (Skaberen) selv med sit Afkom beboede *Kamschatka.* Underverdenens skjönne paradisiske Beskaffenhed lokkede fordum mange (især Oldinge) til Selvmord, for at komme til at nyde al dens Lyksalighed. Ogsaa nægtede mange blandt dem at lade sig döbe, da de efter Döden heller vilde boe under Jorden blandt deres Forfædre og Frænder, end i Himmelen blandt Russerne, hvor vel de slemme Kosakker vilde vedblive at plage Italmenerne [103 *d*]. Lignende Svar gave fordum Normanner, Friser o. fl. de kristelige Omvendere.

§. 54. Förend vi fuldkommen forlade de fra *Indien* bevisligen nedstammende Religionssystemer, hvis Bekjendere (og navnlig allene *Buddhisterne)* endnu ere de talrigste paa Jordkloden, naar man inddeler Menneskekjönnet efter dets forskjellige Grenes erklærede Hengivenhed til en vis offentlig Troesform, — tillader jeg mig at meddele enkelte flere ældgamle Vidnesbyrd om Stamfolkets og dets Troesbegrebers höje Ælde, end de som allerede ere anförte i det Foregaaende (f. Ex. I. 65 o. f., 78, II. 112, 227, III. 82, 262). *Megasthenes*, som levede i Alexander den Stores Tid, da de græske Forfattere först ret fik Lejlighed til at gjöre sig bekjendt med Indien og

dets (efter *Nearchs* Sigende) i det mindste udvortes skjönne Skrifter, opholdt sig selv længe i Landet, förnst paa Alexanders Krigstog og siden som Gesandt fra *Seleucus Nicator* i *Palibothra*, *Prasiernes* Hovedstad ved *Ganges* — og beskrev dets Historie, som dog desværre er tabt, skjönt enkelte Poster deraf lejligheds-vis findes hos *Arrhian*, *Aelian*, *Eusebius* o. fl. Af dette sagkyndige Vidne er blandt andet det vigtige Udsagn blevet opbevaret for os ved tvende kristelige Kirkefædre: at alt hvad de Gamle (især Græker og Ægypter) havde philosopheret over Verdens og Tingenes Natur allerede forhen var blevet Brachmanerne bekjendt [104]. Sandheden heraf maa vi hartad overbevises om ved at læse den samme Forfatters af *Strabo* meddelte Beretninger om Indernes ældste Religion og Læresætninger, især de fölgende: At Gud, Verdens Skaber og Styrer, gjennemtrængte hele Universet (jfr. ovenfor I. 125, 335-350, 359 o. f.); at Verden var sphærisk af Skikkelse, samt havde baade Begyndelse og Ende (I. 2 o. f., 128, II. 300, 313); at Verden var fremkommet af Vand (I. 41 o. f., 126 o. f.); foruden de 4 Elementer gaves der endnu et femte Grundstof, hvoraf Himmelen (Empyræet, *Muspell*) og Stjernerne bestode [105] (I. 3, 4, 78, 158, III. 221 o. f., 229); Jorden er i Alverdenens Midte (II. 303 o. f.). Den vigtigste af hine Opgivelser

er dog den: at Brachmanerne havde, ligesom *Plato* (eller paa hans Maade) opfundet Myther, der havde Hensyn til *Sjælens Udödelighed, en tilkommende Dom i Underverdenen* og andre slige Ting [106]. Med dette sidste mærkelige Sted stemmer et andet hos *Apulejus* (som var saa erfaren i Ægypternes religiöse Mysterier): at *Pythagoras* havde lært meget af Brachmanerne om det Vidnesbyrd, som Sjælen bör have, hvilke Övelser Legemet bör have, hvor mange Sjælens Bestanddele og Livets Afvexlinger ere, samt om den *Lön* eller *Straf* der tilkommer *den Afdöde* efter hans Gjerninger, naar Aanden vendte tilbage til Gud, fra hvem den först var oprunden [107]. Slige Underretninger berettige os til den störste Opmærksomhed paa Ligheden mellem Ægypternes og Indernes Fremstillinger af *den mythiske Dödningret*, hvor Vægtskaalen afgjör den Tiltaltes Skjæbne o. s. v. — samt begge Folks Ligbegjængelsesskikke, med Hensyn til de derved brugte vidtlöftige Ceremonier, Bönner eller Sjælemesser o. s. v. — Det kan endvidere bemærkes, at visse Klasser af Præster brugtes hertil, saavel af Ægypter som Inder. Dette sidste bevidner *Megasthenes* allerede för sin Tid, samt at de ikke vare saa dannede som de övrige Brachmaner. Endnu i vor Tid staae disse Ligpræster ikke i synderlig Agtelse i Indien [108]. Hertil komme de

blandt mange græske Lærde herskende Meninger, saavel om det indiske Folks höje Ælde og Indien som Menneskekjönnets Stammeland (jfr. ovenfor III. 131) samt dets religiöse Philosophie, som Grundvolden for de fleste övrige Nationers. Dette see vi f. Ex. af Beretningen hos *Diogenes Laërtius*, i Fortalen til hans philosophiske Historie: at Nogle, hvoriblandt *Aristoteles* og *Sotion*, hyldede den Mening, at hin Videnskab havde sin Oprindelse fra Barbarer, hvoriblandt han först nævner Persernes Mager, Babyloniers eller Assyriers Chaldæere, Indernes Gymnosophister, samt endelig Celters og Galaters Druider og Semnotheer. De samme berettede ogsaa den Maade, paa hvilken Philosophien hos enhver af Barbarerne blev behandlet. De sagde, at Gymnosophister og Druider, under dunkle Lignelser og i sindrige Sentenzer, philosopherede om at man bör *ære Guderne*, *intet Ondt gjöre* og *öve sig i Tapperhed*, hvorfor og Gymnosophisterne (saavel som Druiderne efter Andres Fortællinger) foragtede Döden selv. *Aristoteles* og Flere paastode, at *Magerne* vare ældre end *Ægypterne*, ligesom Nogle ansaae Gymnosophister og Jöder for deres Lærlinge [109]. — For os bliver det især mærkeligt, at selv de gamle Græker bare Agtelse for den religiöse og philosophiske Kundskab, som lærtes blandt Celter og Galater (eller Galler), det vil sige:

Europas barbariske Folkeslag overhoved (efter Grækernes Talebrug), og saaledes kunne vi tænke os at selv Germaner og Skandinaver ere blevne indbefattede under disse Benævnelser. Deres Præster kaldtes *Truhten, Druhten, Druten* — hos os *Drotter* o. s. v., hvorfra maaske Benævnelsen af *Druider* rigtigst bör udledes. Vistnok vare de egentlige Celter (efter vor Talebrug) forskjellige fra Germaner og gothiske Nordboer, men derfor kunde gjerne deres Hierarkie og den derved forkyndte Troeslære være af en og den samme Oprindelse. Hvor mange höist forskjellige Folkeslag hylde ikke nu Kristendommen, Islamismen, Buddhismen o. s. v.! Jfr. ovenfor I. 62, 115. — For ikke her at forbigaae det yngste af de her nævnte Systemer, ville vi bemærke, at *Muhamedanernes* Helvede (kaldet *Araf* eller *Gehenna, Dschehenna)*, udmalet med de mest gloende og tillige de smudsigste Farver i Koranen og dens Forklaringer, synes at være sammensat efter Mönstre, som *Muhamed* (opdraget i det af mange Fremmede besögte Arabien) allerede forefandt hos Inder, Perser og Kristne. Der koges de Fordömte i sydende Vand, maa drikke af den stinkende Pöl o. s. v.; dog afvexle Helvedes Plager med den stærkeste Hede og den grusomste Kulde (som have Indflydelse paa Sommer og Vinter ved disse jordiske Plager) o. s. v.. Tvende Engle dömme de Afdö-

de, men andre, *hvide* eller *sorte*, ledsage Sjælene til deres tilkommende salige eller usalige Opholdssteder. For de Vantroende gives ingen Forlösning fra Helvede, men for de Rettroende, som dog have fört et syndigt Levnet, er den efter en vis Tids Forlöb at vente. Den egentlige store Dom over de Afdöde holdes dog först paa den yderste Dag [110].

§. 55. Endelig ville vi i denne almindelige Sammenligning betragte de Meninger om Underverdenen, som Dödens og de Afdödes Opholdssted, som havdes eller haves endnu af *de schamanske Folk*, af hvilke nogle stode i nær Berörelse med vore Forfædre. *Lapper* og *Finlændere*, Norges og Sverrigs Naboer eller endog tildels hörende til disse Rigers ældste Beboere i visse Egne, synes at have havt meget overensstemmende Troesbegreber. Allerede derved erindres vi om hine Finsk-Tschuwaschiske *Thors*-Dyrkeres (§. 53) samt Tartarers, Inders og Chineseres Skikke, at formuende Lapper ofte nedgrave deres Penge og aabenbare dem sjelden paa Dödslejet, uden Tvivl med Hensyn til Hedningernes (og selv de gamle Skandinavers) næsten almindelige Tro, at de kunde komme til at bruge dem i det andet Liv. Fordum begrove især *Biarmerne* (i det nuværende *Perm*) store Rigdomme med den Afdöde (som skulde udgjöre det Halve eller en Trediedel af hans Formue,

blandt et Folk, som i Middelalderen var blevet rigt ved fordelagtig Handel) [111]. *Lapperne* give deres Underverden to Hovedafdelinger, *Jabmi-Aimo* eller *Jam-Aimo* (ved hvilket Navn vi paa en Side erindres om den indiske *Jama, Jam* o. s. v., men paa den anden om det oldnordiske Ord *heimr* ɔ: Verden) svarende til vort *Helheim*, som de Afdödes almindelige Opholdssted. Det ansee de langt fra ikke for at være ubehageligt, og det menneskelige Liv vedvarer der, for gode Mennesker, med större Held end her paa Jorden, skjönt de i Underverdenen skulle bekomme nye Legemer blandt *Jabmeker* eller Dödninger og hines Skytsaander. Der fortsættes deres jordiske Beskjæftigelser og Nydelser, skjönt alt derved vil gaae herligere til, og de nydte Fornöjelser være langt fuldkomnere end i det Timelige; dog er Vejen dertil mörk og besværlig, hvorfor den Döde medgives Fyrtöj, samt en Öxe, for at borthugge Krat og Tjörne [112]. Til dette Dödningrige svarer *Finnernes Tuonela*, som vel ofte er et Navn for Underverdenen overhoved, men betegner dog især deres Elysium, som udmaledes med Jordlivets skjönneste Farver. Ogsaa af dem medgaves de Döde forskjellige Sager, som ansaaes nödvendige for Reisen dertil. Der manglede hverken Byg, Vildt, Fisk eller andet, hvad man attraaede her i Livet [113]. Desuden

antoge hine Folk flere Afdelinger af Underverdenen som de Ugudeliges Straffesteder. Saaledes satte Lapperne *Rota-Aimo* eller *Rotaimo* som et saadant Helvede i den dybeste Afgrund; onde Mennesker mentes at fare didhen, uden Haab om at forlöses derfra eller deltage i de Frommes Lyksalighed enten i *Jabmi-Aimo* eller i Himmelen [114]. De Russiske Lapper sige at Helvede ligger midt under Jorden, behersket af Underverdenens onde Guddomme [115]. *Finnerne* kalde deres Helvede *Hisi* (eller *Hitola*) efter en ond Gud, som især mentes at herske derover; dog ere der flere slige, som *Perkel* (de Russiske Lappers *Peskal*) o. a. Nogle kalde Helvede *Kipumäki* o. s. v. Der er *Aloen-Jarwi*, en Sö med flammende Bölger (som *Leiptur*, *Phlegeton*, *Vætarani* o. a.), *Inari*, en rivende Ström, samt flere forfærdelige Helvedvande, især mod det yderste Norden, hvor Sol og Maane ej vise sig. Didhen manes onde Aander og Trolde [116]. Efter alle disse Folkeslags Beretninger beherskes Underverdenen især af en eller flere Gudinder. For *Jabmi-Aimo* hersker saaledes *Jabmi-Akka* eller *Dödens Moder* (som de Russiske Lapper kalde hende); — hun bedes dog om et langt Liv, og at hun vilde befrie de Syge fra Döden, hvorfor *Noaiderne* (de hedenske Præster eller Troldkarle) sige, at de gjöre Reiser til hendes Rige (ligesom *Hermoder*

til *Hel*, da han skulde forsöge paa at hente *Baldur* tilbage) [117]. *Rotaimo* havde og sin Helvedes-Gudinde, kaldet *Rota* af de norske Lapper; — til hende (og *Jabmi-Akka*) svarer Finnernes *Hiden (Hiten* eller *Hitu)*, der (ligesaavel som vor *Hel)* har sin egen Hest *(Hyenrauna)*, Hund *(H. rakki)* og Fugl *(H. lintu)*; jfr. ovenfor IV. 216. Disse Underverdenens Gudinder svare især til vor *Hel*, samt endvidere til *Angurbode* (Dödens Moder) hos Skandinaverne, *Grendels Moder* hos Angelsaxerne, samt endvidere til *Jamas Moder* hos Inderne (§. 49) og *Tornarsuks Moder* hos Grönlænderne (hvorom ret strax noget mere), samt formodentlig til *Fandens Moder* (eller Bedstemoder) hos Nordens kristne Almue, som sikkerligen nedstammer fra hedenske Begreber og Talemaader. Endelig maa vi bemærke, at Lapperne ansaae de Afdödes Ophold i *Jabmi-Aimo* for etslags Mellemtilstand, da de Russiske nemlig troede at de skulde forblive der til Verdens Undergang (hos Dödens Moder), hvorimod de Norske indskrænkede dette Tidsrum til 100 Aar, efter hvis Forlöb de Godes Sjæle optoges til Himmelens Herlighed hos Skaberen *Radien-Ahtzje* [118]. De Finske Folk troede, at de hedenfarne Sjæle undertiden besögte Menneskeverdenen, da de gjerne vilde hente deres Slægtninge derfra, for at være dem til Selskab i det andet Liv. Estherne

plejede aarlig at holde et Gjæstebud for dem *paa alle Sjæles Dag* (som vel er bleven sat af de Kristne istedenfor en hedensk Dödningfest); de indbödes formelig dertil, men vistes tilsidst bort med den Bön: ikke at gaae over Rugageren, for at Misvæxt ikke skulde indtræffe det næste Aar o. s. v. [119]

§. 56. *Grönlænderne*, et af Jordens fattigste og raaeste Folk, maa slutte disse mythiske Undersögelsers Kjede, som formodentlig beslægtet med de Finske, hvorhos det og maaske ej har været uden al Forbindelse med de gamle Skandinaver [120]. Hvor ringe end deres Antal i det Hele er, have dog Hedningerne blandt dem havt meget forskjellige Meninger om Sjælenes Tilstand efter Döden, saa at vi ikke kunne undres over at finde de samme Afvigelser, med klimatiske og lokale Forandringer, hos Oldtidens hedenske Skandinaver. I Almindelighed forestille de sig Tilstanden efter Döden bedre end det timelige Liv, og troe, at samme aldrig ophörer; men de gjöre sig dog saaledes forskjellige Tanker derom: 1) Da Grönlænderne faae deres meste og bedste Næring af Söen, saa söge de det lyksalige Sted under Havet og Jordkloden, og mene, at de dybe Huller i Klipperne ere Indgange dertil [121]. Der boer *Torngarsuk* og hans Moder; der er bestandig Sommer, smukt Solskin og ingen Nat; der er got Vand samt

Mængde af Fugle, Fiske, Sæl- og Rensdyr, som man uden Möje kan fange. — — — Men derhen komme kun saadanne Folk, der have været dygtige til Arbejde, fanget mange Hvalfiske og Sælhunde, udstaaet meget, ere druknede i Havet eller döde i Barnsnöd. — "Man seer dog heraf" siger *Cranz* [122] "at de tilforn maa have havt Begreber om det Godes Belönning." De have det vist endnu, for saa vidt at den dueligste Fisker i Grönland er den nyttigste Mand for Samfundet; men til at være det, maa man ej være bange for Havets Rædsler, da de endog i det værste Tilfælde lede den raske Sömand til evig Lyksalighed, ligesom Vaabendöden, efter en vis oldnordisk Sekts Lære, til *Valhall*. *Paul Egede* og *Hans Egede Saabye* sige ogsaa, at de gode eller af Samfundet særdeles fortjente Menneskers Sjæle troedes at komme til det herlige Sted, de Onde til det slette [123]. Ellers svarer det her beskrevne Sted til de gamle finsk-skandinaviske Meninger om *Odains-akur*. "De udfarende Sjæle" vedbliver *Cranz* "komme ikke dandsende i de Elyseiske Marke, men maa i 5 eller flere Dage glide ned af en ujævn Klippe, som deraf allerede er gandske blodig [124]. Om dette har Begrebet om Sjæle-Renselse til Grund kan man ikke sige for vist. — Besynderligen blive de arme Sjæle beklagede, der maa gjöre denne Reise i den kolde Vinter.

eller stormende Veir, efterdi En da let kan komme til Skade, hvilket de kalde *den anden Död,* da intet bliver tilbage; — dette er dem det allerbedröveligste. Derfor maa de Efterladte i disse 5 eller nogle Dage afholde sig fra visse Spiser og alt larmende Arbejde, undtagen den fornödne Fiskefangst, at Sjælen paa dens farlige Reise ikke skal foruroliges eller gandske forulykkes. Heraf lader sig formode, at deres Forfædre maa have offret for deres Venners udfarende Sjæle [125]; i det mindste sees saa meget gandske tydelig, at der og hos Grönlænderne, ligesom hos de kloge gamle Hedninger, ligger en skræksom Frygt for Sjælens formeentlige Tilintetgjörelse." — 2) De, som ere mere indtagne af de himmelske Legemers Skjönhed, söge dette lyksalige Sted i den överste Himmel over Regnbuen (altsaa netop i Eddaernes himmelske Asgaard), og Farten derhen er saa let og hurtig, at Sjælen endnu samme Aften kan komme til Hvile (paa Hvidbjörneskind) i sit Hus ved Maanen, der har været en Grönlænder, og med de övrige Sjæle spille Bold og dandse. Disse Lystigheder sees af Menneskene paa Jorden som de glimrende og flagrende Nordlys. Sammesteds staae Sjælene i Telte omkring en stor Sö, i hvilken der er en Mængde Fugle og Fiske. Naar denne Sö löber over, saa regner det paa Jorden o. s. v. [126]. Sammenhængende med denne Mythe

er uden Tvivl den Mening, som Nogle have, at Stjernerne ere deres (afdöde eller bortgangne) Landsmænd. Tvende Brödre yttrede og den Tro, at deres afdöde Fader var indgangen i Solen [127]. Jfr. ovenfor IV. 26. — 3) De fornuftigste Grönlændere, der holde Sjælen for et aandeligt umaterielt Væsen, lee over alt dette, eller sige, om der end skulde være saadant et legemligt overflödigt Paradis, hvor Sjælene kunne nære sig af Jagt, maatte det være i *Himmelen* og kun vare en Tid lang. Herefter komme Sjælene i *de stille Boliger*. Men hvad der deres Næring eller Forretninger ere, kunne de ikke vide. Derimod sætte de *Helvede* i *de underjordiske Egne*, der er uden Lys og Varme og opfyldt med stedsevarende Skræk og Angest (jfr. §. 53 om Tscheremisserne o. fl.). Slige Folk före et ordentligt Levnet, og afholde sig fra alt det, som i deres Tanker er ondt eller lastværdigt. Kjöbmand *Lars Dalager*, som (foruden *Cranz*) beretter dette Sagn efter Grönlændernes egne Fortællinger, bemærker meget rigtig, i Anledning af hin paradisiske Lyksaligheds Afbrydelse: "hvilket er ligesom de gamle Nordiske troede, at *Valhall* kun varede for en Tid" [128]. De stille Boliger svare da her til vort *Gimle*. Det kolde Helvede svarer ellers til Skandinavers, Finners, Skotters, Birmaneres, de nordlige Amerikaneres o. fl. Ideer. — 4) Efter forskjel-

lige Personers Udsagn har *P. Egede* optegnet fölgende Meninger: "Det er mærkeligt, at Endel troe Legemets Opstandelse, nemlig at det paa den femte Dag efter Döden skal opstaae" (formodentlig i Underverdenen, efterat Sjælen har fuldendt sin farlige fem Dages Reise). — En, som blev tilspurgt, hvad de tænkte om de Döde, förend de fik at vide vore Tanker derom, svarede: at de holdt for, at de bleve levende paa den tredie Dag; men da Legemerne sees længere (her paa Jorden), troede han at det var Sjælen meent." Ellers troede Grönlænderne, at de Döde, ved en total Solformörkelse, stode op af deres Grave. En af dem sagde, at efter Jordens Ödelæggelse og alle Menneskers Död skal en Vind borttörre den Flod, som havde overskyllet den, og Alt skal faae en dejlig Skikkelse. "Han der oppe" (i Himmelen; — "han, som först udsendte Heden" i den yngre Edda) "skal blæse paa de döde Mennesker, og de skulle alle blive levende." Her möder os igjen den næsten almindelige Tro om den store Aand, som Verdens Skaber samt Aandens eller Livets Giver [129] o. s. v. See ovenfor I. 337, 349 o. fl. St. — 5) Nogle Grönlændere antoge Sjælevandringen. Især sögte hjelpelöse Enker at forsvare denne Mening og opvække Medlidenhed, naar de kunde bilde Forældrene ind, at deres afdöde Barns Sjæl var faren i deres Sön, eller at

disses bortdöde Barns Aand var faren i et af hendes egne Börn, da saadan en Mand beflitter sig paa at gjöre got mod sit Barns formeente Sjæl, eller troer sig at være nær beslægtet med Enken. Jfr. det ovenfor om de hedenske Skandinavers Sjælevandrings-Lære anförte. Af en lignende Overtro benytte Angekokkerne sig ved at ombytte syge Menneskesjæle med en frisk og sund Sjæl af et ungt Barn, eller endog af et Rensdyr, Hare, Fugl o. s. v. [130]. — 6) Nogle afdöde Grönlændere (maaske især de, som mentes at boe i Solen eller være forvandlede til Stjerner) ere i visse Maader (ligesom Lappernes *Jabmeker)* blevne forgudede af deres Efterkommere, som henvende sig til dem i deres saakaldte *Serret,* der kunne ansees som en Art Hus-Bönner, stilede til de hedenfarne Forfædre, paa hvilke man forlader sig [131]. — Nordboernes Menneskedyrkelse er unægtelig, skjönt den vel tildels er bleven overdreven i Middelalderens Beretninger af visse let forklarlige Grunde.

§. 57. Ogsaa Grönlænderne have en *ond Underverdens-Gudinde,* som söger at udhungre og ödelægge dem ved Forstyrrelsen af deres eneste Næringsvej og Velstandskilde. *Paul Egede* beskriver hende og hendes Boliger saaledes, efter en Angekoks Fortælling [132]: "Allernederst i (eller under) Jorden boer en stor slem Qvinde, som kaldes *Torn-*

garsuks Oldemoder, i et meget stort Hus, som man ej kan skyde over med en Bue. Hun raader for alle Havets Kreature, thi de ere hendes Husfolk, nemlig Hvalfiske, Eenhjörninge o.s.v. Bidske Sælhunde bevogte hendes Porte [133], men indlade ikke en levende Sjæl, undtagen de vel oplærte Angekokker. Disse reise undertiden til hende (for at afvende Hungersnöd fra Landet) med deres *Tornak* (Fölge-Aand eller Skyts-Engel). De maa först passere de Dödes Sjæle, der see ud som de levede her i Livet. Naar de ere komne dem forbi, er der et langt, dybt og bredt Svælg nede i [eller under] Jorden. Paa et glat og rullende Hjul komme de derover, og see da en stor Kjedel, hvori levende Sælhunde kaages [134]. Omsider komme de til *Fandens Oldemoders Residenz.* Der griber *Tornakken* sin Angekok ved Haanden og förer ham gjennem den stærke Sælhunde-Vagt. Indgangen er bred, men siden gaaer den over en Afgrund, og da ej bredere end en Snor, med intet at holde sig ved [135]. Her indenfor sidder den fæle Qvinde, som har mange Ophævelser og Konvulsioner, sveder af Vrede, over de ankomne Gjæster, söger at fordrive dem ved stinkende Rög o. s. v. Om hendes Haar hænge visse Udyr (der menes at fremkomme ved Abortering), ligesom Slangerne om *Medusa's* Hoved [136]. Nu maa Ange-

kokken, ved Hjelp af sin *Tornak*, personlig anfalde den infernalske Gudinde, og söge at udrive hine Vanskabninger af hendes Haar, da de ere Aarsag til Uaar og Hungerdöd paa Jorden ved Havdyrenes Bortgang derfra. I det Udyrene, ved hin farlige Kamps Fortsættelse, forsvinde, fare Hvale og Sælhunde pladskende ud i Vandet og tye til de nödlidende Grönlænderes Öer og Kyster. Efter vunden Sejer begiver Angekokken sig med sin Tornak paa Tilbagereisen, samt finder den forrige farlige Vej god og jævn for sig." — *Cranz* har optegnet lignende Fortællinger med meget faa Afvigelser. Han siger nemlig: "Den anden store Grönlænderne misgunstige Aand er en Qvindesperson uden Navn [137]. Om hun er *Torngarsuks Kone* eller *Moder*, deri ere de ikke enige [138]. Denne *Helvedes-Gudinde* boer under Havet i et stort Hus, hvori hun ved sin Kraft kan holde alle Södyr fangne. Naar der bliver Mangel paa Söen, maa en Angekok, for god Betaling, foretage sig en Reise derhen. Hans *Tornak* förer ham först igjennem Jorden eller Söen. Saa vandrer han igjennem *Sjælenes Rige*. Herefter kommer en forfærdelig *Afgrund* o. s. v. Denne onde Gudinde er gjerrig og misundelig, da hun saaledes eftertragter Folkets Nöd og Död. Dog beskrives hendes Bolig meget herlig [139] og ikke som et Helvede efter vore Begreber. —

Man finder og Spor til den Mening hos Grönlænderne, at det först lykkes "den forfærdelige grumme Qvinde" at bringe Ulykker over dem ved haardt Veirligt og Sælhundenes Flugt, naar Fangsten ikke var bleven brugt til nyttige Ting, men kun til Narrerier — altsaa som etslags Straf for syndig Handlemaade [140]. Som en Underverdens-Gudinde svarer denne *Tornarsuks Bedstemoder* hos Grönlænderne til *Tharon-hiaovagons* eller *Juskekats Bedstemoder*, som hos Irokeser og Huroner er Sjælenes Herskerinde [141] i *Eskananne* eller *Forfædrenes Land*, hvortil man kommer paa en besværlig Vej samt en smal og svag Broe over et Hav eller stor Flod, bevogtet af en glubende Hund o. s. v. Mueligen var hun af fælles Oprindelse med *Mexikanernes Helvedes-Gudinde*, som boer i det Indre af Jorden. Ligesom Grönlændernes Sjæle i den anden Verden, hvile de Huronske sig her paa laadne Skind eller forlyste sig med Dands o. s. v., naar de kun ved deres gode Opförsel have gjort sig værdige til denne Lyksalighed. De Ugudelige derimod maa vandre paa Torne og spidse Stene i forladte Örkener, hvor Hunger og grusom Kulde herske o. s. v. [142]. Endel af Grönlænderne synes kun at have antaget et Helvede som Straffested for onde Hexe (Angekokkernes Fjender), som de synderlig nok satte i Himmelen (som der saa tit er kold og barsk for de

Levende), skjönt Andre blandt dem ansee den for et paradisisk Opholdssted. Derimod gjöre deres Stamforvandte, Eskimoerne ved Hudsonsbayen, sig andre Forestillinger om et Helvede, som de Ondes Opholdssted efter Döden, der snart er meget varmt og fuldt af Myg, snart forfærdelig koldt samt fuldt af Is og Snee. Vel sees der Fiske og Fugle, men kunne ikke fanges, hvorved Hungerplagen kun gjöres end pinligere o. s. v. [143. — Saaledes have vi forfulgt en Kjede af de selvsamme Myther fra Asiens nordöstligste Strandbredder til den nye Verden, hvortil de endog synes at være bragte paa tvende Veje, nemlig dels over Baffinsbugten (fra Grönlænderne til Vestens Eskimoer, Folk af den selvsamme Stamme, hvis det omvendte Tilfælde ikke har fundet Sted) og dels over Berings-Strædet fra Kamschadaler, Koræker ogTsehuktschers Egne til Amerikas nærmeste Kysters med dem beslægtede Beboere, samt videre frem til Nordamerikas vilde Indbyggere af den egentlig saakaldte Indianske Stamme [144].

§. 58. See vi hen til Oprindelsen af de Gamles Begreber om Underverdenen og dens Rædsler, saa kan ingen mythisk Gaade forklares lettere. Hvorledes Ideen om den nederste Hemisphære opstod, er viist i det Foregaaende. Intet var naturligere end at man i Almindelighed forestilte sig den mörk, kold

og rædselfuld. End klarere er Oprindelsen til Underverdenens Floder. Oceanet og Afgrunden gave Stof nok dertil. "Gud grund-"fæstede Jorden paa Havene og udbredte den "över Floderne" hedder det i *Ps.* XXIV. 2. At man og tildels gjorde dem brændende og lod Helvede opfyldes med Flammer, deri have *de underjordiske Ildströmme* Skyld. Den nordiske Mythologies os bekjendte Skildringer af *Helheims* og *Nastronds* Qvaler, mangler denne skinnende men rædselfulde Udstaffering, skjönt Ordet *Hvergelmer*, samt nogle af Navnene for *Niflheims* Floder og Mytherne om *Fenrisulven*, röbe Forestillingen om kaagende Svælg og brændende Strömme. Ikke desmindre satte en stor Del af den kristelige Verden, i senere Tider, Helvedes Indgang i *Hekla's* flammende Afgrunde [145]. De hedenske Nordboer satte ellers, ligesom Grækerne, dets *Porte* i det yderste Norden (skjönt Nogle og have tænkt sig Huler, Bjergklöfter og dybe Söer som Nedgange til Underverdenen). Ovenfor er det bemærket, at adskillige andre Folk, som Höjskotter, oprindelige Nordamerikanere o. fl., forestilte sig en gruelig Kulde i Helvede, men ingen Ild; — dog satte de en Mængde Slanger did, ligesom vore Forfædre og de fleste övrige Folkeslag. Förste Dels anden Bog af *Amaracosha* (Indernes *Skálda*) handler om *Underverdenen (Padala)* og *Slangerne*, der over-

hoved hos dem höre til dens talrigste Beboere. Deres mythiske Fyrste kaldes *Sarparadscha (Serpentum rex,* Slangekongen), men *Ahriman,* Mörkets og Afgrundens Drage, af Perserne, *Nidhug* af Nordboerne, *den gamle Drage* af Nasaræerne o. s. v. [146], hvortil man vel og kan lægge Grækernes *Python, Hydra* og Ægypternes *Typhon,* som Drage, Krokodil eller Flodhest (nedsænket i Afgrunden) o. s. v. At næsten alle Folk stemme overens i denne Post, kommer vel deraf, at Slangerne have deres Tilhold i Jorden, og man har ment, at nede i Dybet, som deres rigtige Element, maatte da og deres Antal være meget större. Denne Formodning bekræftedes ved de virkelig uhyre Söslanger, som undertiden lode sig see af Menneskene. Endelig kan man og have tænkt over den Omstændighed: at Menneskets Legeme fortæres i Jorden efter Döden af Maddiker og Orme. Da man sammenlignede Döden og Graven med glubende Rovdyr, blev det en Fölge heraf, at Dödningriget af Digterne tillagdes slige mythiske Vogtere, især *Hunde* og *Ulve,* hvilke Fiktioner dog tildels havde flere tilsammenstödende Aarsager [147]. Dödens Guddom foer over Jorden i flyvende Iil; dette udtryktes ved Digtningen om en den tilhörende vidunderlig *Hest* [148] o. s. v. — Ligesom *Himmelbroen* förte til det Höje, saa tænkte man

sig en lignende Bro, der förte over Dybet [1.9]; den kunde og fuldt saavel behöves over dets Flöder og Afgrunde. — *Den skinnende Guldbro* blev vort Norden særegen, da Nordlyset afgav et ypperligt Stof dertil, netop i de Egne, hvor man mente, at Vejen laae nedad til Underverdenen over Nordens Polaregne. Der maatte være en Afdeling, som adskilte *Hels* Boliger fra det övrige *Niflheim* eller det chaotiske Svælg, og derved opstod Ideen om *Hels* og *Nastronds* Mure, Gittre eller afpælede Grændseskjel, svarende til Grækernes Kobbermur omkring *Orcus* og *Tartarus*, Nasaræernes Gitter omkring Underverdenen o. s. v. Nogle gamle Folk, især de Finske, Nordasiatiske og Grönlandske samt en Del af vore Skandinaviske Forfædre m. fl. gjorde sig skjönnere Begreber om Underverdenen end de nys ommeldte, i det de forestilte sig den nederste Hemisphære som lignende den överste, havende sin egen Sol med herlige og varme Egne, hvor Overflödighed herskede og de Afdöde fortsatte det jordiske Liv i en saligere Tilstand. Til dette underjordiske Paradis fremviser det af *Virgil* beskrevne *Elysium* et end skjönnere Sidestykke, hvorimod det finsk-skandinaviske *Odains-Ager*, forsaavidt det sattes paa Jordens Overflade, mere svarer dels til de Saliges Öer og de hesperiske Lunde eller Haver, dels ogsaa de lyksalige Hyperboreers Egne, efter

Grækernes ældste Myther, som endvidere til andre jordiske Paradiser, omtalte i Hebræers, Persers o. fl. Oldskrifter. — Endelig mente man, at *Helheim*, som hörende til Verdenssphæren, var forgjængeligt, men da Menneskenes derværende Sjæle ere af en uforgjængelig Natur, troedes de i Verdensbranden at forflyttes enten til det *höjeste Lys* eller *det nederste Dyb*, som ikke forgaaer eller forandres efter det evige Væsens Forudbestemmelse. Denne Lære er, fra Arildstid, hyldet af alle Asiens kultiverede Folk, og vi maa formode, at vore Forfædres ældste Lærere have medbragt eller hentet den derfra [150], endskjönt de og kunde komme til samme Resultater ved egen Tænkning, da man saa gjerne vil tillægge *Dyden Lön*, men *Lasten Straf*, i det andet Liv, naar Erfaringen har vist, at de ikke fik den i dette; men Menneskets indvortes Fölelse hylder dog Retfærdigheden og vidner om, at den er indgydet det af den ubegribelige Skaber og Opholder, som maa fölgeligen tænkes at vederlægge Aanderne det i en anden Tilstand, som ikke blév deres Lod, medens de her vare forbundne med den Masse af Stöv, som vi kalde Legeme [151]. Vi kunne ikke tænke os Begyndelse eller Ende for *Tid* og *Rum*. Intet Bevis er vægtigere for den Sætning: at der gives de Ting, som det jordiske Menneskes Fornuft og Pönsen ikke er istand

til at udgrunde, men kun ane [152]. Det har dog tilladt sig at indklæde disse Anelser i allehaande figurlige Afbildninger af den usandselige Verden, som ikke kunne andet end blive sandselige for Indbildningskraften. Först naar vor Aand kan virke uden Indskrænkning af Legemet eller Forvildelse af dets Sandser, ville vi erholde Vished om *de aandelige Tings Beskaffenhed*, som det af Alstyreren er forbeholdt dens Natur at kunne udgrunde.

Anmærkninger.

1 α. *De Danorum rebus gestis Poema* &c. ed. *G. I. Thorkelin* 1825, p. 96-100 o. f. 104, 105, 108, 117. Jfr. 155 o. f. 159 o. f. samt *Grundtvigs* danske Overs. S. 117 o. f.

1 β. Ligesom det hedder i Qvadet om den svenske *Vōlund* (i *den ældre Edda*, D. Overs. III. 256), hvor Talen er om, at Eed skal aflægges ved Krigerens *Hest*, *Skjoldets Rand*, *Sværdets Eg* o.s.v. (jfr. sstds. S. 304). Sværdet blev skjænket det nyfödte Drengebarn hos Nordboer, Slaver og Russer. Sstds. S. 277. *Rasmussen de comm. Arab.* &c. 1825, S. 51.

1 γ. Dette Udtryk gjör det tvivlsomt, om ikke nogle af disse Mænd af russisk Slægt vare virkelige Skandinaver. Alle Russernes Navne synes at være skandinaviske, saavel ved denne, som den förste Tractat. Dette er allerede bevist om de fleste af Justitsraad *Werlauff* i Prof. *Rasmussens Commentatio de commercio Arab. & Pers. cum Russia & Scan-*

dinavia medio ævo. Havn. 1825, 4, pag. 23-25 — hvortil det endvidere kan lægges, at *Gudi* vel ligefrem er det oldnordiske *Gudi*, *Godi*; *Akten* Agde, *Tudorow* Thorudr (Thordur), *Kol* Kol, *Sphirka Sverki* (Sverkir); *Utin* Odin, Audon; *Adolb* Audolf (*Audúlfr*, *Audolfr*, hvoraf og det tydske *Adolf*); *Gomol* Gamle; *Moni* Máni (Maane); *Swen* Sven, Svend; *Stir* Stir (Styr); *Sikon* Sigmond (Sigmund); *Olga* (Elga) Hölga, Helga o. fl. *Rulaf* kan være *Roleif*, *Stemid* Steinmod, *Rogneda* Ragneide (ikke Ragnhilde), *Turobrid* Thorfrid. Jeg har anført Navnene efter *Scherers* tydske Oversættels af de ældste russiske Annalister S. 61, 70.

1 δ. Dette stemmer ganske overens med *Sigruns* Forbandelser over Meenederen og Morderen *Dag* i Qvadene om den danske Konge *Helge Hundingsbane* (*den ældre Edda* III. 304, Orig. II. 106.)

Dig skulle alle
Eder ramme,
Som du *Helge*
Soret har — — — —
Ej bide det Sværd,
Som drage du skal
Undtagen det klinger
Mod dit eget Hoved! o. s. v.

Jfr. Anm. 1 β — hvortil det kan föjes, at *Manus* ældgamle indiske Love befale (VIII. 113): at Dommeren skal lade Krigeren sværge ved sin *Hest* og *Vaaben*, Handelsmanden ved sine *Penge* m. m. (ligesom Russerne og gjorde).

1 ε. De hedenske Skandinaver have og tildels havt en lignende Tro. See de samme Qvad l. c. III. 306, Orig. II. 109, hvor *Hunding* bliver den i

Valhall optagne *Helges* Træl, og maa adlyde disse hans Befalinger:

Du skal, *Hunding!*
Hver en Mand
Fodbad lave,
Luen nære,
Hunde binde,
Heste vogte,
Give Svin Æde
För til Sövn du gaaer.

Jfr. om denne de Slaviske Folks Tro *Rühs Gesch. des Mittelalters* S. 835. De hedenske *Ungarer* o. fl. havde og den samme Mening, at nemlig de, som de overvunde, skulde blive deres Trælle i det andet Liv. — Om Trælle i *Nifiheim* eller i *Hvergelmers* Nabolag jfr. *den ældre Edda* II. 192.

1 ζ. Jfr. Anm. 1 ∂. Det Anförte er taget af *Scherers älteste Jahrbücher der Russ. Geschichte*, S. 59, 65, 70, 71, 75, 76. Jfr. *Karamsin Russ. Gesch., übers. von Hauenschild* I. 108 o. f. (jfr. 327) 123 o. f. *Karamsin* siger og, at intet af de i Traktaterne anförte Navne er Slavisk, men at *lutter Vareger omgave Herskerne.*

1 η. I sit geographiske Lexicon, anfört af *Rasmussen, de commercio* &c. S. 30. At Russerne have troet paa (*Odin* som) alle Guders og Gudinders Fader, samt opreist for dem Stötter eller Hermer af Træ, viser *Rasmussen*, efter orientalske Beretninger l. c. S. 35 o. f. S. 40. *Odin* (kaldet *Mercurius* af Sydboerne) synes og at have været deres Handelsgud, ligesom Nordboerne antoge ham for Luftens og Vindenes (samt tillige Klogskabs og Videnskabs) överste Hersker, samt kaldte ham *Farmagud*, Skibslasternes eller Fragternes Gud o. s. v. Jfr. ovenfor

III. 64. Endvidere synes de at have dyrket *Freya* som Kjærlighedsgudinde (*Rasmussen* S. 41).

2 α. See f. Ex. Erindringsversene, der indeholde *Thors* forskjellige Navne, i *Skálda* l. c. S. 211.

2 β. *Habent Slavini lege cautum a majoribusqve traditum: ut inter numerum Deorum* DEUM *unum, illum qvi sit* FULMINIS FABRICATOR, *Dominum omnium rerum esse credant &c. Procopius de belloGoth.* III. 4.

2 γ. See *Arendt Groszherzoglich-Strelitzisches Georgium Nord-Slavischer Gottheiten. Minden* 1820. 4 S. 4, 7. *Ingemann Grundtræk til en Nord-Slavisk og Vendisk Gudelære. Soröe* 1824, S. 29-30. Jfr. *Mone Gesch. d. N. Eur. Hth.* I. 210.

3. Venderne havde endvidere en Guddom, kaldet *Triglaw*, der, ligesom *Hekate*, forestiltes med tre Hoveder og tilhyllede Aasyn, hvilket deres hedenske Præster forklarede saaledes, at Guden beherskede Himmel, Jord og Underverden (og noget Lignende sagde man om hin græske Gudinde). See *Mone* l. c. I. 206 af *Vita S. Ottonis* III. 1. — Efter *Kaysarows* Beretning var *Triglawa* qvindelig og havde en *Halvmaane* i Haanden; en *sort* spaaende *Hest* var hende og helliget. (*Versuch einer Slav. Mytholog.* S. 111). Saaledes synes Slaverne at have afbildet baade *Hel* og *Hekate* paa en dobbelt Maade.

4. Ogsaa *Hesiod* (*Theogonia* v. 411 o. f.) berömmer *Hekate* som *Raadgiverinde*, især i Krigssager, ligesom Germanerne i dem rettede sig efter *Nymaanen*. De gamle Maane-Orakler ere vel tildels blevne raadspurgte paa samme Maade, som det endnu skeer af Almuen ved dens Farve, spidse Horn o. s. v., skjönt sligt nu for det meste kun indskrænker sig til Veirliget.

5. *Lucan. Pharsalia* I. 454 & sq.

Vobis auctoribus, umbræ
Haud tacitas Erebi sedes, Ditisqve profundi
Pallida regna petunt, regit idem spiritus artus
Orbe alio: longæ (canitis si cognita) vitæ
Mors media est. Certe populi qvos despicit arctos
Felices errore suo &c.

Ordene *orbe alio* kunne og oversættes *paa en anden Klode* eller *i en anden Verden.*

6. *Amm. Marcellin. rer. gest.* lib. 15 ed. 1632, p. 95. *Druidæ — — despectantes humana pronuntiarunt animas immortales.* See endvidere *Gaelische Alterthümer* II. 116, 128, samt ovenfor Indledningen Anm. 61 (IV. 139). Jfr. *P. Mela* III. 2, *Strabo* i 4de Bog, *Val. Max* II. 6, 10.

7. *Gaelische Alterthümer* II. 121 o. f. *Mrs. Grant Essays on the superstitions of the Highlanders* I. 103.

8. *"O whaten a mountain is yon "she said*
"All so dreary wi 'frost and snow?" —
"O yon is the mountain of Hell "he cried
"Where you and I will goe."

Walter Scott Minstrelsy of the Scott. border II. 481.

9. See *Shakespeare Schauspiele, üb. von Eschenburg* 2 Ausg. X. 184. Det hvad hin store Digter lejlighedsvis anförer om *Hekates* Dyrkelse af Hexene er mærkeligt, med Hensyn til hans Tids Overtro — skjönt det neppe er rimeligt, at de Skotske Troldqvinder have tilbedet hende i *Macbeths* Tid, Dog paakaldte de da vel en Underverdens-Gudinde, som baade lignede *Hekate* og *Hel*, hvorfor hun i senere Tider har faaet det græske da mere bekjendte Navn. Skjönt Gallerne eller Romerne opreiste et Alter for *Hekate* paa de Vogesiske Bjerge, læse vi vel her en fremmed, men ingen oprindelig ægte

gallisk Benævnelse (maaske for den Maane-Gudinde, hvilken Gallerne ellers helligede *en sort Hest)* — jfr. ovenfor §. 7 og 33. Höjskotternes Meninger om etslags Paradis i Luften eller Himmelegnene for de ædle Helte — men om lavtliggende Sumpe, som de fejge og lavtænkende Sjæles Opholdssteder, har jeg udviklet i mine *Forsög til Forklaring over nogle Steder af Ossians Digte;* (jfr. ovfr. III. 18, IV. 20). Disses hyppige Beskrivelser over de Afdödes luftige Aabenbarelse i deres forrige Skikkelse o. s. v. for de Efterlevende, ere noksom bekjendte.

10. At *Tartarus* mentes at ligge lige under *Olymps* eller Himmelbjergets o: Himmelhvælvingens överste Spidse, er tydeligt nok af *Zeus's* bekjendte Trudsel (til Guderne) i Iliaden. At Jorden mentes at ligge midt imellem dem sees, blandt andet, af *Virgils* Udtryk i Æneiden (VI. 546 o. f.):

Tartarus ipse
Bis patet in præceps tantum, tenditqve sub umbras,
Qvantus ad ætherium cæli suspectus Olympum.

Jfr. *Hesiods Theogonie* V. 725 o. f. 743 o. f.; *J. H. Voss Homerische Welttafel* (bag ved hans tydske Overs. af *Odysseens* 3die Oplag 1806).

11. Dog havde Græker og Italienere desuden mange lokale Sagn, der angave forskjellige Nedgange til Underverdenen i visse Huler, f. Ex. ved *Tænaros* i *Lakonien*, *Cumæ* i *Italien*, samt endvidere i *Epirus*, *Syrien*, *Paphlagonien* o. s. v. Jfr. ovenfor III. 152, 172. For Indgangen til Dödens Rige eller Haller havde Græker og Romere ellers mange Navne, som *Hades's* faste Porte *(Odyss.* 11te Bog), *Plutos* Dör *(atri janua Ditis)*, *Proserpinas* Dörtærskel (hos *Apulejus*) o. s. v.

12. At Grækerne ellers have antaget Menneskeaandernes Liv i en anden Verden for at være etslags Fortsættelse af det forrige for de Fleste, sees tydelig nok saavel af de ældste Beretninger om deres Begravelsesskikke, som af Gravhöjenes Indretning og de deri fundne Levninger, ja selv af deres Menneskeoffre ved slige Lejligheder, som foretagne ved dem, der skulde tilhöre den Afdöde eller være ham undergivne i det andet Liv; — ogsaa den Afdödes Heste og Hunde bleve dræbte og brændte i samme Hensigt. Alt dette sees f. Ex. af *Patroclus's* ved *Achilles* foranstaltede Ligbegjængelse — i Iliadens 23de Bog; — jævnför Æneidens 10de Bog om *Pallas*. En stor Mængde slagtede Offerdyr lagdes paa Ligbaalet, *Melk* og *Honning* sattes paa det i Kar, men *Vin* udgjödes derover. Ogsaa alleslags Klæder, Kostbarheder, Penge o. s. v. brændtes eller begravedes ellers med den Döde. Denne Skik udförtes med etslags Raserie af det Romerske Folk ved *Julius Cæsars* Ligbaal, hvorved det vilde vise sin Taknemmelighed mod den Afdöde (*Sveton.* I. 84). I de ældste Tider dræbtes ogsaa ædle Qvinder (f. Ex. *Polyxena* ved *Achilles's* Gravhöj). Menneskeoffrenes Barbarie ved slige Lejligheder vedvarede i den romerske Stat til Keisernes Tid, da f. Ex. *Augustus* lod 300 af *Perusias* Indvaanere (tilligemed nogle romerske Senatorer, som han ved falske Löfter havde lokket til Overgivelse) saaledes slagte ved den forgudede *Cæsars* Alter, for at festligholde hans Dödsdag (*Sveton.* II. 15) — ligesom *Trogus* (XI. 2) fortæller om *Alexanders* store Menneske- og Sone-Offre ved hans Fadérs Gravhöj. Flere lignende Exempler af Græker og Romere (som *Damasipp*, *Tarqvinierne*, *Spartacus*, *Sylla* o. fl.) kunde

anføres, til hvilke man neppe finder Sidestykker hos vore Forfædre, og dog kalder man det et *uhört* Barbarie, naar kun Germaner eller Skandinaver ombragte deres Krigsfanger, om det end skete uden noget Forræderie! — Hin Skik, at brænde eller begrave Penge og Födemidler med den Afdöde, blev hos Mange indskrænket til en Obol som *Charons* Færgetold, og en *Honningkage*, *Ost* eller sligt til at smide for den glubske *Cerberus*. — Saaledes blev da Dödningen udrustet til den lange Reise (som vore Forfædre udtrykte sig). Om *Modgudur* og *Garmur* bleve lignende Pligtsydelser tiltænkte af vore Forfædre, vide vi ikke. Dog er det vel mueligt, at man i de ældste Tider bestemte hin Honningkage og andet sligt til Vederqvægelse for den Afdöde selv paa Reisen til Dödningriget, eller endog i selve Graven; i den Henseende offrede ellers baade Græker og Romere Blod, Vin o. s. v. til de Hedenfarnes Aander. I deres Begravelser har man (ligesaavel som i de germaniske og nordiske) fundet smaa Vaser eller Urner (af Leer, Metal eller Glas), der indeholdt nu ukjendelige Levninger af Drik eller Föde (undertiden Honning, saavidt man har kunnet skjönne). Endnu synes Nygrækernes Folkesange at bevidne deres Tro paa etslags Liv i Graven, som naar f. Ex. en döende Kriger deri udbeder sig en rummelig Grav med et Vindue paa, at Svalerne kunne fortælle ham Vaarens Ankomst og Nattergalene synge for ham i Mai — eller naar Sömanden önsker sig et Gravsted paa Havbredden, hvorfra han kan see ud over de forbisejlende Skibe o. s. v. — Ved de brahmanske Inders Ligbegjængelser bæres Föde endnu foran Liget i ubagte Leerkar. Desuden hensætter den Afdödes nærmeste Slægtning hver

Dag, i en vis Tid, især de ommeldte 9 Dage, saavel Vand og Melk i nye Leerkar, som en *Honningkage* (tilligemed Blomster, Betelblade, Uldgarn o. s. v.) for hans Aand ved hans Hus eller paa et helligt Sted, med visse Ceremonier og Formularer, hvorved Dödningen indbydes til at spise, drikke, bade sig o. s. v. Lignende Madoffre bringes ogsaa de for længst hensovede Forfædre af de Andægtige ved höjtidelige Sjælemesser eller Dödningfester, som meget tit gjentages. Fordum spiste Inderne Kjödmad paa visse Dage til de Afdödes Erindring efter *Manus* Love. See *Colebrooke on the rel. cerem. of the Hindus* i *As. Res.* VII. 240, 245, 246, 268, 271. Ogsaa Chineserne bringe de Dödes Sjæle Madoffre paa mangfoldige Maader, dels strax efter Döden og daglig i en vis Tid, dels ved Besög hos Ligene og ved de aarlige Dödningfester; deres Libationer bestaae tildels i Thee. See *Chinas Beskriv.* i *alm. Hist. o. Reiser til L. og V.* VIII. 381, 384, 386, 389, 390. Disse Skikke vise os tydelig, at de vestlige Folks Begravelsesmaaltider eller Arveöl i Förstuingen ikke vare andet end höjtidelige Dödningoffre — og derved bemærke vi, at ligesom Græker og Romere ved slige Lejligheder plejede 3 Gange at paakalde den hedenfarne Sjæl, saa indböde og de kaukasiske *Zycher* eller *Tscherkessere* i Middelalderen (efter *Georg Interianos* Beretninger) den Afdöde 3 Gange med lydelig Röst, i det de nævnte hans Navn ved Gravhöjen, til at bivaane det höjtidelige Gravöl (*Klaproth Reise in den Kaukasus* I. 603).

13. See *Hesiods Theogonie* 720 o. f. *Pindar* siger (II. 105, 143), at de Ugudelige vandre i *Erebos*, hvor gruelige Floder udbrede uendeligt Mörke i den sorte Nat. Ogsaa synes han at omtale et Straf-

fested for de fordömte Aander i Jordens indvendige Hulheder. Til de mærkeligste Skildringer af Helvedesstraffene, efter Grækers og Romeres Meninger, hörer *Polygnots* Malerie over Underverdenen, beskrevet af *Pausanias* (i hans *Phocis* X. 28 o. f.) samt *Homers* bekjendte Digtning i *Odyss.* 11te og *Virgils* i *Aeneidens* 6te Bog. *Svidas* siger (under Ordet *Ηλυσιον)* at de Fordömte plagedes af Ild og Is (eller iskolde Vande). — *Euripid* taler (i *Phoenicierinderne)* om de Ugudeliges mörke Opholdssted, hvor de plages af Furierne paa forskjellige Maader. Titanerne mentes at være fængslede i *Tartaros*, ligesom Jætterne i *Niflhel.* See ovenfor §. 52. Jfr. *Hermann Handb. der Mythol.* II. 473. *Knight Inqviry into the symbol. langu* &c. §. 170.

14 *a.* — — *Tristi palus inamabilis unda*
Et novies Styx interfusa — —

(Aeneid. VI. 437–38). — Hin Lighed har *Thorkelin* bemærket i Anmærkningerne til *Vafthrudnersmaal.* See ellers *Edda ant.* I. 27. Det fölgende bekjendte Sted findes i *Aeneid.* VI. 273 o. f. og er blevet öjensynlig efterlignet af *Claudian*, Tragikeren *Seneca* o. fl. Jævnför *Hesiods* allegoriske Beskrivelse over *Sorgen*, *Kererne* o. s. v. i *Herkules's Skjold.*

14 *β.* *Will. Jones Commentat. de poësi asiat.* pag. 232.

15. I 17de Hymne besynger Digteren: *Κυανεον Αχερονθ' ὅς εχει ῥιζωματα γαιης.*

16. *Orphei Argonautica* II. 755 o. f.

17. *Virg. Aen.* VI. 294 o. f. *Statii Thebais* IV. 522 o. Fl.

18. *Die Aeschylische Trilogie*, *Prometheus und die Kabiren* &c. 1824, S. 145. En udförlig Beskrivelse over den græske Underverden kunde ellers

sammensættes af *Platos* Skrifter, især *Phædon*, *Kratylos*, Republ. 10de Bog o. fl. St., hvilket Rummet her ikke tillader.

19 *α*. See f. Ex. *Creuzer Symb. und Mythol.* l. c. IV. 150, 458. *Fiedler Mythol. der Gr.* &c., S. 490 o. f. *Helles* gyldne Vædder, af hvis Ryg hun faldt ned i *Hellesponten*, synes vistnok (naar man seer hen til de ældste Naturmyther) at pege til den gyldne hornbærende Maane. Hendes Navn betyder Glands, Skin (Maanelys), og hun var en Datter af *Nephele (Νεφελη)*, Taagen eller Mörket. — Ligesaa utvetydig er *Hekates* her anförte dobbelte Genealogie, da hun efter den ene, er *Dybets*, men efter den anden *Stjernehimmelens* Datter, men begge Dele vel kan siges om en Maanegudinde, der snart betragtedes som *mörk eller ond*, snart som *lys eller god*, efter den forskjellige Herkomst, som man saaledes tillagde hende, saavel i Grækenland som i Ægypten o. fl. St.

19 *β*. Slige Offringer til skadelige overnaturlige Væsener maatte især forrettes mod Norden *(Hels* og Dödens Verdenskant). See *Linné Reisen durch Oeland und Gothland*, S. 332 (jfr. 312, 313). I Island mente de Overtroiske, lige til vore Dage, at Aanderne aabenbaredes Nytaarsnat, naar de bleve paakaldte med visse Ceremonier, og at de da forudsagde Fremtidens Begivenheder. Jfr. ovenfor III. 511. Denne hele Overtro, som saa mange andre, synes at nedstamme fra Indiens Nabolag. Allerede *Manus Love* (IV. 39) tillægge Korsvejene en vis Hellighed.

20. I *Orphei Argonautica*, *ed. Gesneri* p. 134, V. 974 o. f. beskrives den fra *Tartarus* udsprungne eller det beherskende *Hekate* som egentlig havende

et *Löve*-Ansigt; fra den venstre Skulder fremsprang en manket *Hest* og fra den höire en glubende *Hund.* Ellers havde *Pluto*, *Proserpinas* Ægtemand, 4 sorte Heste, hvoraf en kaldtes *Alastor.* Romerne antoge et Gjenfærd eller Plageaand af dette Navn, hvortil Selvmordere forvandledes, hvilket selv *Cicero* skal have troet, efter *Plutarchs* Beretning. Navnet har en vis Lighed med vort *Helhestur*, hvilken dog rimeligvis blot er tilfældig. Sandsynligen var det derimod *Hekates Hest*, hvis Afbildning man fordum troede at see i det ene Øje paa *Thibierne* i *Pontus*, som ikke kunde synke i Vand (en Overtro, der, som bekjendt, og har hersket blandt Hexeforfölgerne i det kristne *Europa).* See *Plin. Hist. nat.* VII. 10. At den ægyptiske *Nephtys*, *Typhons* Moder, ogsaa synes at have staaet i nogen Forbindelse med Hesten (ligesom Havguden *Neptun)* er blevet bemærket af *Bochard* og *v. Hammer;* hende offrede man et *Hestehoved.* Ægypterne afskyede Havet, men for de söfarende Phoenicière var Hestehovedet et höist kjærkommen Varsel ved *Karthagos* Anlæggelse. *Nephtys* blev ellers Moder til den ved et *Hundehoved* udmærkede *Anubis.*

21. *Welcker Prometheus* &c. 1824, S. 605.

22. *Hekate* forestiltes undertiden med en stor Slange eller Drage over Hovedet (ligesom den indiske *Kali)* samt en Hund ved Födderne (see *Görres As. M. G.* I. 254). — *Hel* kunde og afbildes paa samme Maade med Hensyn til hendes Broder *Midgaardsormen* og hendes Hund *Garmur.*

23. *Rob. Jamieson illustrations of northern antiqvities*, *Edinburgh* 1814, 4, p. 506, med Hensyn til den af *Thorkelin* udgivne *Eirbyggia-Saga*, Cap. 52, pag. 268, Maanen kaldtes og af de gamle Nordboer

Troldenes Sol, samt endnu i Island (saavelsom i Indien) *Gjengangernes Sol.* Jfr. *Ward View* &c. l. c. II. 419.

24. *Hekate* afbildes undertiden med en *Halvmaane* og en *blaa* Blomst paa Hovedet. *Montfaucon Antiqvité expliqué* I. 152 *Tab. XC.* Hendes ovenommeldte Afbildning med 6 Arme o. s. v. sees f. Ex. i *Lipperts Daktyliothek, S.* 98, 1. *Taus. No.* 224. Den germanisk-belgiske *Nehalienna*, som vel tildels var en Maanegudinde, havde ofte Hunden til Attribut, ligesaavel som *Hekate.* See *Keysler Ant. Sept. & Celt. Tab. XII.* p. 239, 243, 247, 254 o. f.

25. *Pausanias* II. 30, *I. H. Voss über die Hecate* i *Nova Acta Soc. lit. Jen.* S. 365 (jr. 363 o. f.). Foruden denne Undersögelse og de ovenfor anförte Skrifter har jeg benyttet *Vossii Theolog. gentil.* I. 166; *Creuzer Symb. u. Myth. d. a. V.* l. c. II. 124 o. f. *Wachsmuth über die Zauberey der Griechen und Römer (Athenæum* II. 227, 242 o. f.). *Aristophan. Plutus* v. 594. *Virg. Aen.* VI. 116. 246 o. f. (jfr. IV. 609). *Pausanias* II. 30, VIII. 5, 25, 42. Om *Melinoe*, see især *Orpheus's* 70de Hymne. Det nyeste Skrift om hin Underverdens Gudinde *(Hekate, die dreygestaltete, und ihre Rolle in den Mysterien, nach einem Standbilde im von Brückenthalschen Museum zu Hermannstadt in Siebenbürgen* 1823) af *v. Köppen*, kjender jeg kun af en Recension i *Allgem. Hall. Lit. Zeit. Ergänz. Bl. No.* 26. 1825. Forfatteren antager (med *I. H. Voss, Wachsmuth* o. fl.) at hun i Begyndelsen æredes som havende Herredömmet over 3 Verdener (Himmel, Jord og Helvede), hvortil da hendes trefoldige Afbildning sigtede. Dette kunde og vel siges om en Maanegudinde efter de ældste Ideer. Tilsidst bemærker jeg, at ligesom

Grækerne havde en mandlig *Hekatos*, Inderne deres *Kala* (svarende til *Kali)* o. s. v., saa havde og de gamle Nordboer en dobbelt *Helblindi* (Dödblænder), nemlig *a) Lokes* Broder — formodentlig Havets eller Afgrundens Dæmon, og *b) Odin*, som den (natlige eller stormende?) straffende Himmel og Dödens Hersker eller Udsender, — hvorfor *Saxo* ogsaa, i sine Oversættelser og Uddrag af gamle danske Sagn og Sange, udtrykker hans Navn ved det latinske *Pluto*, ligesom *Giöll* eller *Gjalla* ved *Phlegeton* m. m. Saaledes fik og Friserne en *Höller*, Sönder-Jyderne en mandlig *Hel* o. s. v. — Med Hensyn til den anförte Mening om *Hekates* orphisk-thrasiske Oprindelse, kan man jævnföre Lacedæmoniernes Sagn (hos *Pausanias* i *Lakonien* 13 Kap.): at *Proserpinas* Tempel i *Sparta* var bygget eller stiftet af *Orpheus*, som kom fra Thracien, eller og af *Abaris*, som kom fra Hyperboreerne (eller fra Skythien).

26. See *Buhles* Udvikling af *Platos* Meninger om *Hyle* eller den onde Verdens-Materie, ovenfor I. 259–261. Jfr. endvidere *Plutarch de placitis Philosoph.* I. 9.

27. *Macrobii Saturnalia Lib.* 1. *Cap.* 17. Ellers tillægger denne Forfätter Materien Navnet *Hyle*, især for saavidt dens Hovedsæde er i den oprörte forvirrede Afgrund. *In somn. Scip.*

28. *Euripids Orestes* V. 1395 o. f.

Ἄιλινον, Ἄιλινον αρχαν θανατου
Βαρβαροι λεγουσιν ᾆι ᾆι.
Ασιαδι φωνᾷ, βασιλεων
Ὅταν αιμα ξυθῇ κατα γᾶν
Ξιφει σιδεροισιν κατ ἄιδον.

29. *Φοινικες και Συροι τον Κρονον Ἠλ — — επονομαζουσι.* *Damascius* hos *Photius* (*Cod.* 242).

Görres har læst "*Ilλ* eller *Hel* (*As. M. G.* I. 271). Herfra maaske *Servius's Hel* (til *Aeneid.* I. 729). See ellers *Münter Rel. der Carthager* 4, S. 7, 21.

30. See *Svidas* til Ordet *Νεμεσία.*

31. *Jul. Firmici Matheseos* II. 10. *Ptolomæi Tetr.* II. 8. Jfr. *Görres* om nyere Efterretnfuger af *Dabistan* (*As. M. G.* I. 291). Af de der ommeldte Sabæere skal *Saturn* være blevet forestilt *sort*, med en *hvid* Plet paa den ene Side; hans Emblem var en Slange, hans Offre ildelugtende o. s. v.

32. Hertil kan det lægges, at *Berosus* (hos *Syncellus*) siger, at *Omorca* ogsaa kaldedes *Thalatth*, samt mentes at have Hensyn saavel til *Havet* som til *Maanen. Fabric. Bibl. Gr.* XIV. 188. Rimeligvis afgav hun Mönsteret for Grækers og Romeres sexarmede *Hekate*, samt var selv mueligen for saavidt en Efterligning af den indiske *Kali*, som siges at være udsprunget af *Sivas* Krop (ligesom *Hekate* var *Zeus's* Datter).

33. See *Beausobre Histoire critiqve du Manicheisme* I. 241, 498, II. 257, 267 (efter *Damascens* Dialog mod de nævnte Hæretikere). *Schroeckh. christl. Kirchen-Gesch.* IV. 411 o. f. *Marcion* var fra Paphlagonien, hvor den magiske Religion for en Tid var bleven hyldet af Mange, og *Manes* udgives for at have været af de egentlige persiske Magers Slægt.

34. *Mönster om Chiliasmen*, *Sjællands St. Landemodes vid. Forh.* I. 227.

35 *α.* *Jobs Bog* XXVI. 5, 6, 7, XXVIII. 3, 4 Vers, XXXVIII. 16, 17, 22, 23.

35 *β.* *Esaias* V. 14, *Job* X. 21, 22, XVII. 13 o. f. *Jes Sirach* XXI. 11.

36. Jfr. *Es.* XIV. 7, 8, hvor der tales om, at Helvedes eller Underverdenens Hersker befaler de hedenske *Kongers Skygger* der at *reise sig fra deres Stole*, for at modtage *Babel* o. s. v. Jfr. Mytherne om *Baldur* i *Edda*.

37. See *Münter Rel. d. Karth.* 4, S. 134–135.

38 α. *Oracula Chaldæica* V. 240–246, samt *Görres As. M. G.* I. 212.

38 β. I. *Mose* B. II. 7. *Job* XXXIV. 14, 15. *Esaias* XLII. 5. *Salomons* Ordspr. XX. 27.

38 γ. *Psalm.* CIV. 29, 30, XC. 3. *Prædikerens* XII. 7. *Psalm.* LXXI. 20. *Esaias* XXVI. 19. *Hoseas* XIII. 14. *Psalm.* LXXXVI. 13. I. Kong. B. XIX. 4. (jfr. *Lucæ* Evang. XXIII. 46. Apostl. Gjern. VII. 55, 59). Desuden siges det om *Enoch*, "at han vandrede med Gud og (indtil) han var ikke mere til; thi Gud tog hannem" (1 *Mose* B. V. 24; jfr. Epistelen til Ebræerne XI. 5). Gud selv tog ogsaa *Elias* til sig i Himmelen, hvortil han opfoer i en Hvirvelvind, paa en gloende Vogn med straalende Heste; II. Kong. B. II. 1, 11.

38 δ. *Job* XIX. 25, 26. *Ezechiel* XXXVII. 1–10. Jfr. *Joh. Aabenb.* XI. 7–12 (om de ihjelslagne Vidner, hvis Legemer oplivedes ved Guds Aand, og siden opstege i Skyerne til Himmelen) samt XX. 4, 12 o. f. Ville end nogle Fortolkere, at mange af de her anförte Bibelsteder kun gjelde figurlig om Menneskets jordiske Tilstand — saa vise de dog tydeligen den Tro, at Gud kunde gjöre de Döde levende. Det sees desuden af *Elias's* Bön (1 Kong. B. XVII. 21 o. f.): "Herre min Gud! lad dette Barns Sjæl komme til ham igjen!" Herren hörte Prophetens Röst, og Barnet blev levende, saa at

dets Moder maatte udbryde: "Herrens Ord i din Mund er Sandhed!"

38 ε. I. *Samuels* Bog XXVIII. 11–19.

38 ζ. See *Münter ueber das Davidische Familien-Begräbnisz unter dem Berge Zion; Antiqvar. Abhandl.* I. 85 o. f. *Maundrell Reise von Aleppo nach Jerusalem (Samlung von Reisebeschr. Berlin* 1765, I. 50 o. f.) *Henry Light Reise in Aegypten, Nubien und dem gelobten Lande (im Jahre* 1814)*; Ethnograph. Archiv.* VI. 396 o. f., 399 o. f. — Mærkværdige ere de af Billedhuggeren ypperlig udarbeidede Krandse af Blomster, Frugter, Druer, Vinranker og Ax, som pryde Dommernes saakaldte Grave. Skulde vel den Idee udtrykkes derved, som ligger til Grund for *Esaias* XXVI. 19? — Lignende Omhyggelighed for Gravstedernes Indretning sees og at have fundet Sted i Syrien, Phoenicien, Phrygien og andre tilgrændsende Lande. I Chaldæa, som manglede Grotter, havde man derimod murede Begravelser, endog af Marmor. I Babylons Ruiner har man fundet Ligkister af Morbærtræ, udvendig zirede med Fugle af Metal (ligesom Drouning *Thyra Dannebods* Kiste i Jellinge för synes at have været); Liglagenet m. m. har gjerne været overdækket med *Bitumen* eller Jordbeg. See *Fundgruben des Orients* (af *Ritch Memoirs on the ruins of Babylon*) III. 144 o. f. — jfr. *Antiqvar. Annaler* IV. 97, 138 Fugle have maaske her været Sjælens Sindbillede, i det den som bevinget havde forladt sit jordiske Gjemme. Jfr. ovenfor II. 271, 290, IV. 5.

39. Derimod er Ægypternes virkelige Underverden os meget bedre bekjendt, forsaavidt deres vidtlöftige Begravelser, der kunne sammenlignes med store underjordiske Stæder og Slotte, endnu

ere til. Om disse i sit Slags magelöse Bygninger, saavelsom og Hensigten ved deres Opförelse samt Folkets Meninger om deres Bestemmelse, de för Ligenes Bisættelse brugelige Balsamerings- og Jordefærds-Skikke m. m., har vor grundlærde og sindrige *Börge Thorlacius* givet os interessante Underretninger (see ovenfor I. 176), og flere have vi Grund til at vente. Her kan det endvidere bemærkes, at Hr. Pastor og Ridder *Hans Bastholm* har meddelt en mærkelig Udsigt over Resultaterne af sine Undersögelser om de gamle Ægypters Religion i et Extrablad til No. 21 af den ved ham udgivne Vest-Sjællandske Avis 1824. En saadan Pröve maa vække stor Længsel efter et fuldstændigt Værk af samme Natur, især hos dem, som allerede ere komne til Kundskab om, at vore Forfædres Tro (betragtet fra mine Synspuncter) var bygt paa en lignende Grundvold.

40 *α*. Udtrykket *evig* betyder vel her, at Gravbygningen og selve Legemet skulde vedvare i det hele Verdensaar eller Periode, hvori Begravelsen skete.

40 *β*. De maa vistnok erindre om de 4 Dyr foran Guds Stol i Aabenbar. IV. 6 o. f., som lignede 1) en Löve, 2) en Kalv (eller Oxe), 3) et Menneske og 4) en Ørn. Jfr. XX. 12 o. f. (om de Afdödes Dom) samt *Ezechiel* I. 10, X. 1 o. f.

40 *γ*. See *den ældre Edda* I. 170, 208 (jfr. II. 212) samt 173, 240-242, III. 305.

41. Til hine 4 Verdens-Egne sigte vel og de 4 Porte, som undertiden forekomme paa hine ægyptiske Billedværker. Til de fire Idolers Forklaring har jeg udarbeidet en særegen Afhandling, som dog endnu ligger blandt mine utrykte Concepter.

42. Jeg haaber engang at faae Lejlighed til at udgive min för ommeldte Afhandling over de her omhandlede Gjenstande, hvorfor jeg forbeholder mig deri at meddele de hertil hörende Citater.

43. See *Thorlacius om Ægypternes Underverden* S. 16 (jfr. 27). (Der ommeldes og en Mumie i *Breslau*, som havde et *Osiris's* Øje af Sölv under Tungen). *Zoega de obeliscis pag.* 263. Mange Mumier ere af denne Aarsag, ved Arabernes Plyndrelyst, blevne ödelagte eller beskadigede. I Nærheden af *Balbek* eller det syriske *Heliopolis* har man og fundet mandlige Legemer med et upræget Guldstykke i Munden (*Brownes Reise in Africa* &c. 1800, S. 567).

44. See *Johannes Nicolai de luctu Græcorum pag.* 42. Denne Mynt kaldtes ellers δαναχη — uden Tvivl af beslægtet Oprindelse med det oldnordiske *dánarfé* (Gods eller Penge, tilhörende de Afdöde), hvoraf vort nyere *Dannefæ* (som findes i Gravhöje o. s. v.

45. *Colebrooke on the religious ceremonies of the Hindus Asiat. Research.* VII. 240.

46. *Coats Account of the present state of the township of Lony; Transact. of the lit. Soc. of Bombay.* Lond. 1823. III. 203. *Chineserne*, hvis almindeligste Religion, som bekjendt, er indfört fra Indien, putte den Afdöde en Guld- eller Sölv-Mynt i Munden. *Almindel. Beskr. over Reiser til L. og V.* VIII. 381. Adskillige have ment, at *Peruanernes* Kultur ligeledes maatte nedstamme fra Indien eller dets Nabolag. I den Henseende er det da mærkeligt, at de Fleste i deres Hedenolds-Begravelser (som i nogle Aarhundreder bevares uforraadnede ved Jordartens Beskaffenhed) have et lidet Guld-

stykke i Munden — efter et Uddrag af *Stevensons* nyelig udkomne Reiser i America, i *Wochent. Lit. Bl. der Börsenhalle* 1826 No. 91. Hos Ligene findes ellers i skjönne Leerurner Föde og Drik med andre Fornödenheder.

47. Perler brugtes og i levende Live som Amuleter samt tillige som Prydelser.

48. See *Olaf Tryggvesöns Saga*, *Skalholts* Udg. II. 26.

49. *Keysler Antiqvitates selectæ Sept. & Celt.* pag. 174. Jfr. *Schütze Lehrbegriff der alten nord. Völker von dem Zustande der Seelen nach dem Tode. Leipzig* 1750, S. 162.

50. See f. Ex. *Zend-Avesta von Kleuker* (4) III. 66, 73, 108.

51. Jfr. *Rhode Heilige Sage der Zendvolks*, S. 373. Dog mentes hine onde Dæmoner at svæve i Nattens Mörke omkring *Dakhmerne* eller Begravelsespladsen, for at tære Ligene, og vare saaledes *liggraadige*, ligesom vore Forfædre sagde om deres Jættevæsener. See f. Ex. *Edda ant.* II. 38 (D. Ov. III. 265). Herfra tildels den næsten almindelige Overtro om Spögelser paa Kirkegaardene o. s. v.

52. Heftig Sorg for de Döde ansee de som vanhellig og skadelig. Man maatte have en fast Tro paa deres Lyksalighed i det andet Liv (tildels erhvervet ved Præsternes kraftige Forbönner), og det samme synes at have været Tilfældet blandt Ægypterne, da deres Ligbegængelser afbildes paa Gravmalerierne, som fejrede ved Dands af Mænd, men af Qvinder ved Flöite- og Harpespil o. s. v. (See *Minutoli Reise zum Tempel des Jupiter Ammon* &c. 8, 1825, S. 225). — En lignende Tro havde de gamle Nordboer. Saaledes siger den afdöde danske

Konge *Helge Hundingsbane* i det eddiske Digt til sin höitelskende Efterladte, hvem han var kommen for at tröste:

Ene volder du, *Sigrun*
Fra *Sevafjeld!*
At *Helge* bades
Af Sorgens Dug.
Du græder, Guldsmykkede!
Grusomme Taarer.
Solklar Söndens Datter!
För til Sövn du gaaer;
Hver en blodig Taare
Faldt paa Kongens Bryst,
Iskold, indtrængende
Svulmet af Harm.

Vel skulle vi nyde
Herligste Drik,
Skjönt vi Liv og Lande
Mistet have;
Sörgesange ej
Synge nogen Mand,
Skjönt paa mit Bryst
Vunder han skuer!

See *Edda ant.* II. 112, D. Overs. III. 309; jfr. 308 — hvor *Sigrun* spörger: hvorledes hun skal raade Bod paa Dödningens ynkelige Udseende og vaandefulde Tilstand, hvorpaa hun faaer det her anförte Svar. De selvsamme Tanker yttre sig, paa en noget forskjellig Maade, i den langt yngre danske Kjæmpevise om *Aage* og *Else. Udv. d. Viser fra Middelald.* (I. 212), hvor hans Gjenfærd udtrykker sig saaledes:

Hver Gang du dig græmmer
Og i din Hu er mod,
Da er min Kiste forinden
Som fuld med levret Blod.

Hver en Gang du glædes
Og i din Hu er glad,
Da er min Grav forinden
Omhængt med Rosens Blad.

Beslægtet hermed er vel den danske Almuemening, at naar man græder over den Döende (især hvis Taarerne falde paa ham) kan han ikke faae Ro i Graven (*Thiele Danske Folkesagn* III. 106, hvor lignende Meninger vises at herske i Sverrig og Tydskland). At denne Tro heri Landet nedstammede fra Hedendommen seer man og af *Adam af Bremens* Beretning om de Danske, at de ikke maatte begræde elskede Hedenfarne (*non pro charis defunctis ullis flere licet.* See *Pontoppidan Kirchen-Historie von Dänemark* I. 112). Det lille Bjergfolk af gothisk Oprindelse, som beboer det saakaldte *Kuhländchen i Mähren*, har endnu den Mening, at Ligklædet bliver vaadt i Graven af de Sörgetaarer, som udöses af de Efterlevende (*Meinert alte deutsche Volkslieder* I. 431). *Tacitus* beretter (*Germ. Cap.* 27) at det ikke sömmede sig for Mændene, men kun for Qvinderne, at sörge med Taarer og Beklagelser over de Döde, hvorimod de skulde gjemme deres Erindring. De nordiske Qvinder hyldede derimod fordum det her ældgamle Ordsprog; "Lad os ikke græde, men huske" (*grátum ecki, munum heldr*), hvilket mange Steder af Sagaerne vise. Skikken kunne vi forfölge lige op til Thracerne (eller Geterne, Gothernes Stamfædre), om hvilke *Herodot* V. 4, 8, samt *Va-*

lerius Maximus berette, at de glædede sig ved Jordefærd, som festligholdtes med Gjæstebud og Lege. Endvidere erfare vi, at de gamle Inder (som havde flere mærkelige Skikke tilfælles med Thraeerne) ikke begræde deres Döde, da de ansaae dem for at være lykkelige (jfr. ovenfor IV. 291). Det samme var vel og Tilfældet med de gamle Celter (af hvis Udödeligheds-Tro *Lucan* gav en berömt Skildring i *Pharsal.* I. 452 o. f.). I det mindste er det vist, at deres Efterkommere, Höjskotterne (ligesom tildels Nordmændene (see ovenfor l. c.) endnu i deres Ligstuer glæde sig ved Drik, Dands og Lege, samt tale om de Afdödes Aabenbaringer i Drömme, naar nogen, ved heftig Sorg, forstyrrede deres Ro i Graven (*Mrs. Grant Essays on the superstitions of the Highlanders of Scotland* 1811. I. 173, 187. *Pennant Tour in Scotland* 1772, p. 230; 1769, p. 99).

53, *Erskine on the sacred books and the religion of the Parsis* i *Transactions of the literary Society of Bombay* II. 353, jævnfört med Uddraget af *Erdavirasp Nama* hos *Hyde de rel. vet. Pers. Ed.* 2, p. 419. Den sidstnævnte Forfatter beskriver Helvedes forskjellige Qvaler, efter *Sadder*, sammesteds S. 408.

54, *Zend-Avesta*, *Jeschne Ha XVII.*, *Jescht LXXXIX. Cardè* 24. See ellers *Rhode* l. c. 400 o. f., samt *v. Hammers* sindrige Sammenligning mellem Persernes og Ægypternes Dödningret i hans Afhandling: *Rouleau de papyrus, publiè par Mr. Fontana* &c. (1822) S. 18. I Zendavesta hedder det, at de Gode, efter Dommens Afsigelse, komme under Beskyttelse af *Hjordens Hund*, bedækket med Glands (*Sirius-Anubis*). See ovenfor III. 226; 240, IV. 384.

De ledsages af den og *Nerioseng* til *Ormuzds* gyldne Throne o. s. v.

55. *Herodot* I. 144, som fortæller det samme om Skythernes Kongers Lig (som tilligc balsameredes) IV. 71. Jfr. *Strabo* i 15de Bog om Perserne. I det eddiske Digt *Atlaqvida* lover *Gudrun* omhyggelig at væxe det Lagen, hvori *Atles* Lig skulde indsvöbes. Efter den engelske Dr. *Granvilles* nye Opdagelse er *Vox* ogsaa den almindelige Hovedingredienz ved den gamle ægyptiske Balsamerings-maade, hvilken han allerede selv med Held har efterlignet.

56. *Hyde de relig. vet. Pers.* S. 418, 420, *Heeren Ideen* &c. 3te Ausg. 1. Th. 1. Abth. I. 257 o. f. *Hoeck monum vet. Pers. & Med.* p. 19, 29, 69 & 89.

57. Hos *Laërtius* hedder det (I. 9): "Efter *Theopomps* Beretning lære Magerne, at Menneskene skulle leve op igjen, blive udödelige, og Tingene i Verden beholde deres forrige Navne." Jfr. *Varro* hos *Augustin de civitate Dei* XXII. 28, om det samme Menneskes Gjenfödelse efter 440 Aar, samt nærværende Skrift IV. 28 o. f. Her kan det bemærkes, at *Aristoteles* ansaae Magerne (som Philosopher) for at være ældre end Ægypterne, og *Klearch* antog dem for at være Stamfædre (eller Lærere) til Jöderne og til (de indisk-æthiopiske) Gymnosophister. Deres Systemers Udspring fra en fælles Kilde maa vistnok endnu ansees for upaatvivleligt.

58. *Xenophons Cyropædie* VII. 4. *Hyde* l. c. p. 98.

59. Om Persernes gamle Begravelses-Maader, som f. Ex. at lægge Benene i store Urner med fin, röd og tung Sand, som siden nedsattes i Rækker eller Gravhöje o. s. v. See *Erskine Observations on*

sepulchral urns, found in Persia (Transact. of the lit. Soc. of Bombay I. 191 o. f.). Ved dem staae andre Urner med Katostefröe (eller Malvasæd) — hvorved man maa bemærke, at denne Plante, efter græsk-romerske Efterretninger, fordum dyrkedes i Haver, da man nöd den som Kaal eller Sallat, og denne Skik har vedvaret længe i Europa. I Tydskland roses Planten endnu som Middel mod Tæring og flere Sygdomme. — Ghebrerne og Perserne i *Bombay* fölge Magernes Maade, ved at udsætte Ligene paa dertil indrettede Forhöjninger, for at fortæres af Rovfugle, hvorefter de törre Been begraves.

60. *Pottinger Reise durch Beloochistan und Sind. Weimar* 1817, S. 48 o. f., 98, 113, 115 o. f., 181, 186, 219, 269, 392, 576 o. f. I disse Landes nu fuldkommen ubeboede Ørkener have Stæder fordum ligget, hvis Ruiner endnu udgjöre en Længde af 5 engelske Mile. Her kjende vi kun Historien af dens egne Gravminder, men ogsaa i disse aabenbarer dens Storhed sig for den opmærksomme Grandsker. Ligesom man nu troer at kunne læse Ægypternes gamle Skrifter, dechiffrerer den brittiske Orientalist *Will. Price* (som selv har reist i Persien), de Persepolitanske og andre Kileskrifter, ved Hjelp af et Alphabet, som en Perser tillod ham at udskrive af et gammelt Haandskrift. De vigtige Resultater af denne Opdagelse kunne vi vente i 2den Del af hans *Journal of the Brittish embassy to Persia* &c., hvoraf den förste udkom 1825.

61. Om de her boende mærkværdige *Siahpuscher*, som igjennem mange Aarhundreder have afbrudt al Forbindelse med den övrige Verden, har *Timkowski* nylig meddelt nogle faa i *China* samlede Efterretninger i hans *Reise* l. c. 2 *Th.* (1825) S. 117

o. f. Deres Land grændser til *Bagdagschan* (som har Overflod af Guld, Rubiner og andre Ædelstene). Qvindekjönnet blandt dem er overordentlig skjönt (ligesom i det vestlige *Caucasus*) og er derfor stedse udsat for muhamedanske Röveres Efterstræbelser. Mændene ere især væbnede med Buer og Pile; men bruge hverken Krudt eller Skydegeværer, De have ingen Heste, men en stor Mængde Hornqvæg. Alt minder da her endnu om Menneskehedens Barndomstilstand, og dog har en vis Kultur havt sit Sæde i de tilgrændsende Egne, allerede i den fjerneste Oldtid. Jfr. ovenf. I. 54, 65, 276, II. 76, 106.

62. Dette er især skeet af *Erskine* i hans *Observations on the remains of the Bouddhists in India* i det Bombayske Selsk. Skrifter (1823) III. 525 o. f., og især en tydsk (mig ubekjendt) Forfatter til en kritisk Opsats i *Hermes* 24de Bind (1824), under Titel: *Religion, Mythologie und Philosophie der alten Hindus* (hvori *Poliers*, *Mayers*, *Creuzers*, *Müllers*, *Richters* og *Voss's* Skrifter og Udladelser over disse Gjenstande undersöges og bedömmes. Denne vidtlöftige Afhandling, som nylig er kommet mig for Øjne, er vistnok meget lærd og sindrig, samt fremsætter mange nye Anskuelser og Gisninger, som dog vel tildels behöve Berigtigelser og nærmere Oplysning, samt fortjente alvorligen at pröves og besvares af en *Colebrooke*, *Remusat*, *Chezy*, *Schlegel* eller *Bopp*. Jfr. *Malets* Bemærkninger (1794) i *As. Res.* VI. 384.

63. See ellers *Gloss. Edd. ant.* II. 756 og mine der anförte Kilder. Om Ordets Udledning fra Arabisk og Hebræisk, see den sidste Linie af *Rask om det islandske Sprogs Oprindelse* (Tabellen til S. 303).

64. *Polier Mythologie des Indous* I. 273, II. 202, 203, 270, 425. Jfr. *Oupnekhat* II. 286 o. f.

65. *Moor Hindu Pantheon* pag. 297. *Institut. of Menu Chap. IV.* 88–90.

66. I Steentryk — paa förste Tillægstavle ved *N. Müllers Glauben, Wissen und Kunst der alten Hindus.* See S. I. 613.

67. *Ward View of the history &c. of the Hindus* II. 62, 346, 365. *N. Müller* l. c., S. 241 o. f. 262 o. f. Om *Nastronds* og *Hvergelmers* Slanger, Udyr og Plager, see ovenfor §. 27, 28.

68 α. *Ward* l. c. II. XXVIII. *Institut. of Menu* IV. 90. Brahmanerne sige, at de Döde maa svömme gjennem denne Helvedesflod, hvis de ikke offre dem *en sort Ko*. *Sorte Köer* offrede Græker og Romere ved Ligfærd til Underverdenens Guddomme. — Da den danske *Hadding* havde dræbt et Havdyr, hvis Legeme en Gud eller Genius havde paataget sig — hvorfor han siden forfulgtes af Storm og Bölger o. s. v. — slagtede han *sort Qvæg* til et Forsoningsoffer; see *Saxo* i 1ste Bog.

68 β. I sin Egenskab, som Sjælenes Dommer, har *Jama* eller *Siva* undertiden Navn af *Dherma*, hvilket Nogle have sammenlignet med Ægypternes *Hermes (Thoth)*. Han sees med *en Vægt* (for at afveje de Afdödes Handlinger) paa et indisk Miniaturmalerie, aftegnet hos *N. Müller* l. c. Tab. II. Fig. 60 (S. 580). En Kamp om Sjælen mellem en *ond* og en *god* Genius (et Sidestykke til ægyptiske, etruriske, persiske, kristne o. fl. Forestillinger) sees sammesteds efter en saadan Original Tab. I. Fig. 115. Denne Kamp synes at gaae for sig i Dödens Time. See Værkets S. 244, samt om *Jamas* Dödningret S. 241 o. f.

69. *Ward* l. c. II. S. XXIII. 47, 62. *Asiat. Researches* XIV. 410. *Moor* l. c. S. 213, 304. *Danske Missionsber. fra Ostindien* 1755, 4, S. 74.

70. Den Islandske Regel retter sig efter Hörsegjögens Skrig (da den rigtige Gjög ikke findes i Landet). Ved den Verdenskant, hvori man först hörer dens Stemme om Foraaret, bestemmes Personens Skjæbne i det næstpaafölgende Aar. Saaledes betegne Verdenskanterne, efter begge Regler, overhoved:

Norden:	*Döden*	i Indien og Island.
Vesten:	*Uheld*	i Indien og Island.
Østen:	*Rigdom*	i Indien og Island.
Sönden:	*et langt* (og formodentlig tillige lyksaligt) *Liv;*	i Indien.
—	*Lykke* overhoved,	i Island.

Den gamle Islandske Vise lyder saaledes:

I Nordri er ná-gaukr,
I Austri er auds-gaukr,
I Sudri er sæls gaukr,
I Vestri er vesæls gaukr.

I de nordiske Riger spaaer man, efter adskillige lignende Regler, af Gjögens Skrig; men de afvige noget fra hinanden, og endmere fra de tvende förstmeldte, f. Ex. tvende forskjellige Svenske:

1)	*Västgöken*	*Bäst-göken*
	Öst ——	*Tröst*——
	Nör ——	*Sorg* ——
	Söder——	*Död* ——
2)	*Västgök*	*Gläagök*
	Öst —	*Nöa* —
	Nör —	*Döa* —
	Söder—	*Säa* — o. s. v.

Ihre de superstit. Svec. Pag. 53. Jfr. ovenfor §. 25, Anm. 122.

71. *Ward* l. c. II. 254. *Moor* l. c. S. 304. Efterretningen om *Cerbura* er taget af *Wilford*, og dens Authentie trænger vel til nærmere Bekræftelse.

72. *Colebrooke As. Res.* V. 366.

73. *Gl. W. u. K. d. a. H.* I. 284, 434, 581.

74. *Oupnekhat ed. Anquetil du Perron* I. 335. *Görres* As. M. G. I. 86.

75. *Moor Hindu Pantheon* S. 150. *Paterson* i *As. Res.* VIII. 56. *Kala* svarer saaledes til Grækernes *Κρονος* (eller *χρονος*) *τεκνοφαγος* — ja endog til Italienernes *Saturnus*, forsaavidt han engang skal hjelpe til at frembringe en nye Guldalder. Mærkeligt er det, hvorledes *Kronos* eller *Saturnus* (som Tiden eller Döden med sin Lee) overgik i den kristelige Allegorie.

76. *Franz Bopp über das Conjugationssystem der Sanskrit Sprache* &c. 1816, S. 182.

77. *Polier Mythol. des Indous* II. 269.

78. *Ward View of the Hist. &c. of the Hindus* II. XXII. 17. *Moor* l. c. p. 49.

79. Hos *N. Müller* l. c. I. 581, Tab. II. Fig. 61 sees *Jama*, som *Siva*, med 8 Arme, væbnet med Spyd, Sværd, Dolk, Brandfakkel og Slanger, med Krone (som Underverdenens Konge) og en Krands af Dödningehoveder o. s. v. — efter et Brahmansk Original-Malerie. Nogle tillægge *Jama* og et Speil, hvori han seer alle Menneskenes *(onde* eller *gode)* Handlinger. *Simon* l. c. S. 62.

80. *Moor* l. c. Tab. 10. p. 30. *Kala* og *Kali* sees frygtelig afbildede, i det de nedstöde en Synder i Helvedes flammende Afgrund, hos *N. Müller* l. c. Tab. III. Fig. 109 (S. 608).

81. See *Blaqviere Translation of the sangvinary Chapter from the Calica-Purana* i *As. Res.* V. 369 o. f. Da vor *Hel* i visse Maader hörte til den 9de Verden og beherskede 9 Regioner, er det maaske mærkeligt, at *Kali* yndede et Offer af 9 Arter vilde Dyr, som var tilstrækkeligt for 9 Maaneder; l. c. S. 372. Undertiden lod *Kali* sig endog nöje med Billeder af Mennesker eller Dyr, æltede af Deig (af Bygmeel og Smör) S. 376. Jfr. den nordiske Skik §. 33, Anm. 25. — Deigbilleder offredes og i det gamle Ægypten o. fl. St. — Da Menneskeoffre længe have været forbudne i Indien (selv ved de Indfödtes Love) skee de undertiden aldeles frivillig, ved det man kaster sig under Gudernes uhyre Vogne, eller udgyder sit Blod ved at lade sig bære hængende paa Jernkroge, som stikkes gjennem Skulderen, især til *Kalis* Ære. *Paulini Syst. Brahm.* p. 37.

82. ɔ: Den store *Mari.* Var hun vel saaledes beslægtet med de gamle Nordboers Troldqvinde eller Nattespögelse *Mara*, hvoraf det Danske *Mare* o. s. v.? See ovenfor IV. 216, 281 o. f.

83. Altsaa baade *lys* og *mörk*, ligesom *Hel* og *Hekate.* See *Paulini Syst. Brahm.* samt hans *Amarasinha* p. 55.

84. See *Moor Hindu Pantheon* Tab. 27, 28. 29.

85. Aldeles ligesom de skotske Höjlænderes Koppe-Gudinde, kaldet (for at formilde hende) *Boiadch* eller *Skjönheden*, ligesom Grækerne fordum kaldte Furierne *Eumenider* "*de velvillige*" (ellers og *de ærværdige*), men Nygrækerne de i deres Sted komne Koppe-Gudinder, *de Skaanende* (efter *Fauriels* Beretning). *Boiadch* siges at have aabenbaret sig ved de döende Börns Leje, som en skjön og anseelig Qvinde i grön Dragt. Hun blev især dyr-

ket af de Fattige, ligesom den hindostanske *Mari-Kali*, der og, som *Durga*, stundom viser sig i guddommelig Skjönhed. See *Mrs. Grant. Essays on the superstitions of the highlanders in Scotland* (1811) II. 169–171.

86. See *Malcolm on the institution and ceremonies of the Hindoo festival of the Dusrah; Transa. of the lit. Soc. of Bombay* III. 73 o. f.

87. See f. Ex. *Mayers mytholog. Wörterbuch* under Navnene *Bhavani* og *Calighi*. — Denne Menneskekjönnets Ødelæggelse forestilles symbolisk af Inderne ved *et Hestehoved*, omgivet af et Sværd, en skarp Landse og et Döduingehoved. See *N. Müller* S. 537, Tab. II. Fig. 153.

88. *Moor Hindu Pantheon* S. 149 (især om *Bhadra-Kali*). Navnet *Durga* (eller *Dorga*) skal betyde En, som er vanskelig at faae Adgang til — hvorved man erindres om den nordiske Partikel *Tor*, som tilkjendegiver den samme Mening. Ogsaa har *Durga* en vis paafaldende Lighed med den af *Hakon Jarl* og flere Hedenolds Nordmænd dyrkede *Thorgerde* (kaldet *Hörgabrud* o: Offerstedernes Brud eller Forstanderinde). Saaledes lod *Durga*, i en Fægtning, Haglbyger nedstige og styrede Pilenes Flugt, ligesom *Thorgerde* i Slaget paa *Hiöringvaag*; begge vare Krigsgudinder og glædtes ved Menneskedrab, samt fordrede især Sönneoffre af fanatisk-tænkende Fædre. *Thorgerde's* Billedstötte gav sine Orakelsvar ved at holde fast eller löst paa Ringe, som hun havde i Haanden; *Durgas* Billede ved dets Tyngde eller Lethed. See *Ol. Trgs. Saga*, *Skalh.* Udg. I. 127, 182. *Ward* l. c. II. 84, 97. Det er vel mueligt, at disse Ligheder kun ere tilfældige, men den modsatte Mening bestyrkes ved det för

anförte om den (fra Indien nedstammende) Schamanske Religions Udbredelse til Norge i Hedenolds-Dage.

89. *Edda ant.* II. 177. Dansk Overs. IV. 34. *Ward View* &c. II. 468.

90. *Arndt über den Ursprung der europäischen Sprachen* S. 273. I disse Sprog betyde *Kul* o. s. v. egentlig Döden, men Wogulerne kalde især Djævelen *Kul. Msl. alm. Kar.* II. 399.

91. Jfr. endvidere det Arabisk-Persiske *Helak*, Undergang, Ødelæggelse, hvoraf det Persiske *helak numiden*, at slaae ihjel, it. det Hebr. *Hhil*, Smerte o. s. v.

92. See *Account of the Jains by a priest of this sect at Mudgeri, translated by C. Mackenzie. Asiatic Researches* IX. 281, samt *Colebrooke Observations on the sect of the Jains*, sammest. 303 o. f. Det kan bemærkes heived, at *Vishnu* af nogle siges at have aabenbaret sig som *Jina*, men *Jina* af andre at have været Fader til *Buddha. As. Res.* VIII. 533.

93. *Mahony on Singala or Ceylon and the doctrines of Booddha. As. Res.* VII. 36.

94. Dog kaldes enkelte andre *Lokonan* og *Tariké* (det mörke?). See *Joinville on the religion and manners of the people of Ceylon. As. Res.* VII. 409. *Siameserne* kalde Helvede *Avethi (Görres* l. c. I. 167).

95. *Davy Account of the interior of Ceylon* (1821) p. 190, 200 o. f. Ligesom Angelsaxerne tilskreve Midgaardsormen eller Verdensslangen Ebbe og Flod, saaledes udlede Singaleserne dette Phænomens Aarsag fra Underverdenen, i det de sige, at Afgrundens uhyre Kjedel (ligefrem vor *Hvergelmer)*

til en vis Tid kaager over sine Bredder og bringer derved Oceanet i Bevægelse. Sstds. S. 202.

96. See *Ritter Vorhalle der Eur. Völker-Gesch.* S. 111, efter *Philalethes Hist. of Ceylon* p. 207, 293. Ved at betragte Singalesernes (buddhistiske) Myther, Overtro og Skikke, erindredes *Ritter* især (S. 110, 112) om det skandinaviske og germaniske Norden.

97. See *Francis Buchanans* vidtlöftige Beskrivelse i hans *Religion and Literatur of the Burmas; Asiat. Res.* VI. 214-224.

98. Dog har én Britte, efter Forlydende, nylig opdaget en hel Folkestamme af Hinduer dybt inde i disse Landes, især *Cochinchinas* Bjergegne; de fölge den Brahmanske Religion, og den Reisende ansaae dem for at være ældre end de herskende buddhistiske Stammer. Disse Beretningers udförlige Bekjendtgjörelse maa man med Længsel see imöde, da de synes at lede til at opklare en af de dunkleste og vigtigste Punkter i Menneskehedens og dens Troesbegrebers Historie. Imidlertid kan det formodes, at dette hidindtil ubekjendte Naboskab og Samqvem mellem Brahmaner og Buddhister ogsaa har bidraget til disse Religioners synderlige Sammenblanding. Med Hensyn til *Siamesernes* Tro bemærker jeg her: at de antage *en Overdommer for de Afdöde*, der bestandig gjennemseer et stort Synderegister, som föres af andre Aander for ethvert Menneske. De mene, at naar En (her paa Jorden) bringes til at nyse, skeer det af den Aarsag, at hans saaledes protokollerede Forseelser da oplæses i Underverdenen. Derfor tilönske de hinanden et langt Liv ved en saadan Lejlighed. (*Simon* l. c. S. 61). I Island siger Almuen, at man taler (helst noget Ufordelagtigt) om den Nysende paa et langt

fraliggende Sted, og anvender der i Almindelighed den Formel (som *Prosit*): Gud hjelpe dig! At en saadan Skik allerede brugtes af de gamle Grækere og Romere, ligesom endnu af Østerlændere o. fl. er bekjendt nok.

99. *Chinas Beskrivelse* i *alm. Hist. over Reiser til L. og V.* IX. 108, 121.

100. *Milne Retrospect* (1820) i *Ethnograph. Archiv* XX. 436.

101. *Le livre des récompenses & des peines, traduit du Chinois, avec des notes & des éclaircissements par M. Abel Remusat. A Paris* 1816. pag. 14, 15, 17. Den store Omhyggelighed, som Chineserne bære for de Afdödes jordiske Boliger, Gravbygningerne, hvori Ligene forsynes med skjönne Klæder, Mad og Drikke o. s. v., röber deres ældste Meninger om Livets Fortsættelse paa en lignende Maade i Underverdenen, hvilken Synsmaade vi og spore næsten overalt i det nordlige Asien og Europa ved Gravhöjenes indvendige Struktur, Ligenes Bisættelsesmaade o. s. v.

102. *Kämpfer abgekürzte Beschr. von Japan* (1783) S. 123, 134. See ellers *Bastholm Hist. Efterr. om de raa og vilde Folk* IV. 337, om den egentlig udenlandske *Sinto*-Sekts hertil hörende Meninger.

103 *a.* *Lepechin Tagebuch der Reise durch Rusland* II. 288 o. f. *Görres Asiat. Myth. Gesch.* I. 164. — Skulde *Erlik Chan* vel have noget Forvandtskab med *Erloarsortok*, hvem Grönlænderne kalde *Luftens Herre*, sige at han piner de Döde, har en Skaal med en af sig selv omlöbende Krumkniv i Haanden o. s. v.? Naar En er död, maa man i en vis Tid ej gjöre nogen Allarm, for ikke at fortörne ham — efter Grönlændernes Overtro. *P. Egede*

Efterretn. S. 134. Mongolers, Tibetaneres og Kalmukkeres lamaiske Præster have ellers meget snildelig vidst at befæste deres Herredömme over de troende Sjæle, ved at indbilde Folket, at kun de kunne udgrunde, efter astrologiske Regler, hvorledes ethvert bortdödt Menneskes Ligbegjængelse bör foretages. Maaderne hertil ere ikke mindre end 6, nemlig: 1) ved at brændes, 2) begraves, 3) bisættes i eller ved Söer eller Floder, 4) udsættes for Rovdyr eller Rovfugle paa höje Steder, 5) henflyttes til en tyk Skov og 6) at bedækkes med en Stenhöb. (*Msksl. alm. Kar.* II. 183; jfr. *Klaproth Reise in den Kaukasus* I. 255, *Timkowski* l. c. I. 286.) Efter *Finlaysons* nylig udkomne Reise forene de Siamemesiske Buddhister Ligbaalet med Ligenes Udsættelse for Rovdyr og Rovfugle, for saavidt at de skjære Kjödet fra Benene i den Hensigt, för disse brændes. De nordamerikanske Vilde forene en lignende Skik med Begravelsen. I vore Forfædres Gravhöje troer man tildels at have sporet hin blandede Ligbegjængelsesmaade.

103 *β*. *Menneskeslægtens almindelige Karakteristik* II. 355 o. f., 369, 390 (mest efter *Georgi Beschreibung aller Nationen der russischen Reichs)*.

103 *γ*. Ved det her anförte gjendrives *Bruces* Beretninger om *Tscheremissernes* Vantro paa Sjælens Udödelighed, hvorved vor lærde og aandrige *Chr. Bastholms* Indvendinger derimod fuldkommen bekræftes. See hans *historiske Efterretninger om de vilde Folk* IV. 314. Om de Schamanske Folk overhoved see ovenfor I. 132, 137 o. f. 184.

103 *δ*. *Steller Beschreibung von Kamschatka* S. 270 o. f.

104. *Clemens Alexandrinus contra Julianum* lib. 4; *Euseb. de praepar. evang. libr.* 4. Selv i vore Dage har den lærde og skarpsindige *Robertson* fundet en fuldkommen Overensstemmelse mellem stoisk og indisk Lære; *Hist. Unters. über die Kenntnisze der Alten von Indien; übers. von G. Forster*, S. 346. Jfr. ovenfor I. 81, 159.

105. Jfr. *Philostrati Vita Apollonii* II. 34 o. f.

106. *Strabo* i 15de Bog. Hans egne Ord ere disse: — — — *παραπλεκους δε και μυθουσ, ὥςπερ και Πλατων, περι τε αφθασιας ψυχης, και των καθ' ἅδου κρισεων, και αλλα τõιαυτα.* See ellers *Görres Asiatische Mythen-Gesch.* I. 131 o. f., hvor mange flere Efterretninger om Indernes gamle Religion af græske Forfattere findes samlede og oplyste. Jfr. *Brücker Hist. philosoph.* I. 207 o. f.

107. *Apuleji Floridor.* Lib. 2. (jfr. ovenfor II. 127 samt 223 — med Hensyn til Stedets ægyptiske Parallel). Den egentlig her omhandlede Sætning lyder saaledea i Originalen: *Brachmanæ autem pleraque philosophiæ eius contulerunt, qvæ mentium documenta corporumqve exercitamenta, qvot partes animi, qvotqve Diis Manibus pro merito suo cuiqve tormenta & præmia.*

108. *Herodot* II. 86; jfr. 90. *Strabo* l. c. *Colebrooke* i *Asiat. Res.* VII. 241.

109. See *Riisbrighs* danske Oversættelse under Titel: *Diogenes Laërtses filosofiske Historie* (Kjöbh. 1812) I. 1, 3, 4, samt Oversætterens Anmærkning II. 6. De medisk-persiske Magers og de gamle indiske Folks Forvandtskab i Sprog og Troesbegreber opklares först ret tydeligen i vore Dage, ligesaavel som den magiske og hebraiske Religions mangfoldige Overensstemmelser med hinanden. Jfr. *Aelians*

Yttringer om Overensstemmelsen mellem Inders, Ægypters og Celters Religionsmeninger: at de nemlig aldrig havde draget Gudernes Tilværelse eller deres Bestyrelse af de menneskelige Anliggender i Tvivl. *(Var. Hist.* II. 31). Ogsaa adskillige nyere fordomsfrie og ved klassisk Lærdom udmærkede Forfattere erkjende den öjensynlige Sammenhæng, som finder Sted mellem de indiske og oldnordiske Religioner og Mythesystemer, f. Ex. den berömte *Payne Knight* (i Indledningen til hans *Inqviry into the symbolical langvage of ancient art and mythology)*, hvor han udlader sig saaledes: *We find traces of the same principles and fanciful superstructures from the shores of the Baltic to the banks of the Ganges, and there can be little doubt that the voluminous poetical cosmogonies, still extant among the Hindoos, and the fragments preserved of those of the Scandinavians may afford us very competent ideas of the style and subjects of those ponderous compilations in verse, which constituted the mystic lore of the ancient priests of Persia, Germany, Spain, Gaul and Britain, and which in the two latter countries were so extensive, that the education of a Druid sometimes reqvired twenty years. (Cæsar de bel. Gall.* Lib. 6). Jfr. Uddragene af *the reminiscences of Charles Butler* i *Classical Journal Vol.* XXVII. (1823) — hvilke de lærde Udgivere kalde lærerige. Dog antager Forfatteren, at Sanskrit er det Græskes Stammesprog, og at selv *Homer* har öst af ældgamle Asiatiske Kilder.

110. See Steder af *Koranen*, oversatte af *von Hammer*, *Fundgruben des Orients* I. 88; II. 236; III. 29 o. f. — samt *Simon* l. c. S. 65, og *Bastholm om de vilde Folk* IV. 350.

111. *Arndt Reise durch Schweden* III. 246. *Tavernier Voyage* II. 161. *Egil Skallagrimsöns Saga*, Kbhvns. Udg. S. 598, 767. *Hkr. (Olaf den hell. S.)* II. 219. De mange Kostbarheder, Smykker, Vaaben, Redskaber af alle Arter o. s. v., som ere fundne i de nordiske Rigers gamle Gravhöje, bevidne uimodsigelig hin almindelige Tro blandt deres hedenske Beboere.

112. *Jessen om de norske Finners og Lappers hedenske Religion* §. 10-13, 28. — Mange forvirre *Saivo'er* med *Jabmeker*, saavelsom begges forskjellige Opholdssteder. *Saivoerne* betragtedes nemlig som vore Forfædres Alfer eller Landvætter, ofte boende i Fjeldene i stor Herlighed. Der haabede mange Lapper at fortsætte det jordiske Liv, ligesom *Thors* fra det nordlige *Norge* til Island udvandrede ivrige Dyrkere. See ovenfor IV. 28, 229 o. f., samt *Leem Finmarkens Beskrivelse* S. 418, *Simon Gesch. d. Gl.* &c. S. 30.

113. *Ganander und Petersen Finnische Mythologie* S. 76. *Rühs Finnland* S. 27.

114. Det kaldes ogsaa *Mubben-Aimo* og *Gerro-Mubben-Aimo*. See *Leem* l. c. S. 418. *Jessen* S. 9, 10.

115. *Georgi Beschreibung aller Nationen des Russ. Reichs. St. Petersborg* 1776. 4. S. 12.

116. *Ganander und Petersen* l. c. S. 46, 70 o. f. *v. Schröter Finnische Runen* S. 122, 136-137.

117. *Leem* l. c. S. 418. *Petersen* S. 77. *Georgi* S. 12. Lappers og Finners nekromantiske og andre magiske Kunster ere almindelig berygtede i den overtroiske Verden. See derom *Mone Gesch. des N. Eur. Heidenth.* I. 49 o. f. Finnerne ære en Gudinde under Navn af *Helka*, som Jernets Moder (altsaa

som en Art af Afgrunds-Gudinde) efter Original-Udgaven af *Gananders Mythologia Fennica.*

118. *Georgi* l. c. *Jessen* l. c. *Kildals Efterretninger om de norske Lapper* i det Skand. Selsk. Skr. for 1807. *Jessen* taler om et ubestemt Tidslöb l. c. S. 71. *Bastholms* Mening om denne Troes hedenske Oprindelse er ommeldt ovenfor I. 139. Hertil kan man og lægge *Suhms* Dom af lignende Indhold *(om Odin* S. 277), hvor han med Rette siger: "Dette kommer saa meget overens med vore Forfædres Meninger i Edda om *Gimle* og *Nastrond,* at jeg ingenlunde tvivler paa at det er ægte". Han troer dog, at sligt hos dem, ligesom hos os, har hört til den hemmelige Lærdom.

119. *Petersen Finn. Mytholog.* S. 78. *Preusserne* havde lignende Skikke. Deres Udödelighedstro bevidnes af *Duisburg (Chronicon Pruss.* III. 5) o. fl. St. De mente, at de Sager, som brændtes med den Döde, skulde være ham til Nytte i det andet Liv. Efter *Hartknoch* havde de, lige til vore Dage, den Skik, at medgive den Döde Bröd og Øl i Graven. *Wide-Wut* skal have befalet dem, at feire Ligbegængelser med lystige Gilder o. s. v. I *Bonifacii* Tid talte de kristne Omvendere om de af de Tydske brugte *Sacrificia mortuorum.* Maaske Overtroen om *lille Juleaften,* i de nordiske Lande, er en Levning af en hedensk Dödningfest.

120. See ovenfor I. 140, 204. *Scoresbye* troer at have fundet Spor til en saadan blandet Herkomst for Østkystens Indbyggere paa hans berömte Opdagelsesreise i Aaret 1822. At de gamle Nordmænd eller Islændere have trængt frem til 75° nordlig Bredde i Vest-Grönland (norden for de nordligste Kolonier i vore Tider) sees af en der i 1824 fun-

den Runestén, hvorover Professor *Rasks* Forklaring, ledsaget med nogle historiske Bemærkninger af mig, nu trykkes i 4de Binds 2det Hefte af de *Antiqvariske Annaler*. *Suhm* yttrer sig saaledes l. c. S. 77: "Grönlænderne have maaske lært noget af de hedenske Norske, da de boede der."

121. Saaledes tænkte ogsaa Græker og Romere om Indgangene til Underverdenen. I nyere Tider have de Overtroiske, saavel paa Island som i Italien og udenfor disse Lande forestilt sig ildsprudende Bjerges Kratere som Nedgange til Helvede.

122. *Kort Beskrivelse over Grönland (Viborg* 1775) S. 272 o. f. Jfr. *Cranz Hist. von Grönland* I. 254 o. f. *P. Egedes* Efterr. S. 117. "Det skjönne Land, som er under Jorden, er som en Belönning for det Onde, som de fremfor Andre have udstaaet her i Verden."

123. *Efterretn. om Grönland* S. 149; jfr. 117. *Saabyes Brudstykker af en Dagbog i Grönland* S. 108.

124. Denne Nedfart svarer til Reisen nedefter gjennem Udgaards Klippedale i 9 Dage og Nætter efter den nordiske Mythologie.

125. Dette skeer vel endnu blandt de hedenske Grönlændere, forsaavidt at de offre til Angekokkerne, for at afvende alle indbildte eller befrygtede Farer og Plager. Det var og netop i de förste Dage efter Döden at de Efterladte hos saa mange Folk sögte at skaffe ham en lykkelig Reise til den anden Verden ved Afholdenhed, Sjælemesser, Offre o. s. v. Hertil svare de rædsomme Veje og Broer til den anden Verden i mange Mythesystemer (selv kristne Legender), som maa gjöres befarlige ved gode Gjerninger o. s. v. — *Paul Egede* saae en Angekok, der

foregav at have, paa Reisen til Underverdenen, kommet til den Sten, hvorover de Döde glide. Det vovede han ikke. Nedenfor saae han et dejligt Land, men kunde ikke komme derhen. *(Efterr.* S. 114). Samme Forf. siger (S. 134): "Allarm maa ej gjöres, naar nogen er död, for ej at fortörne *Luftens Herre*, som fortærer de Dödes Indvolde" o. s. v.

126. Jfr. ovenfor I. 14, 15; II. 200, 231, 246. De vilde Nordamerikanere see ogsaa dandsende Sjæle i de flagrende Nordlys. At Aander mentes at aabenbares fra dem, efter *Ossians* Digte (og selv efter *Tacitus)*, da man ansaae deres sagte Raslen (hvilken jeg selv har hört i Island) for en overnaturlig Lyd, har jeg i min Afhandling om hine Digte sögt at vise.

127 *a*. *P. Egedes Efterretninger om Grönland* S. 80 (jfr. 76) 169.

127 *β*. *Kort Beskrivelse* &c. S. 274. *Lars Dalagers Anhang til de grönlandske Relationer* (benyttet af mig i Haandskrift). De, som nægte Mueligheden af, at Skandinaverne have kjendt en saadan Lære, som den her ommeldte, uden at have faaet Underretning derom af Kristendommen, ville da gjöre dem til end raaere, dummere og vildere end de arme Grönlændere, som maaske gjennem Aartusinder ikke havde Samqvem med andre Mennesker, og som endnu i visse Henseender synes at staae paa Menneskehedens laveste Trin, men ingenlunde have den Kultur, Rigdom og andre udvortes Fordele som Skandinaviens hedenske Beboere bevisligen havde i et langt mildere Klima, endog för og ved vor Tidsregnings Begyndelse.

128. *P. Egedes Efterretninger* S. 117, 121, 125, 173. Jfr. *kort Beskrivelse* &c. S. 276 o. f. — Om

Pirksoma ɔ: den *som er oventil* — hedder det der — kunne de ellers ingen Rede gjöre. En næsten lige saa stor Dunkelhed omgiver *Surtur* i Eddaerne. Det er sært nok, at de kristne Hexe i deres Forfölgelsestid beskyldtes for at betegne Gud med den Benævnelse: *Han der oppe; han som sidder der oppe* o. s. v. *(Horst Dæmonomagie* II. 154).

129. Ordet *Torngarsoak* eller *Torngarsuk* (ofte skrevet *Tornarsuk)* betyder ligefrem *den store Aand. Torngak* (eller *Tornak)* kaldes den Skytsaand, som han meddeler Angekokkerne, og som endog, ved hans Kraft, kan gjöre dem levende igjen, om de end vare opædte af Hvidbjörne. *Tarngek* (uden Tvivl af den samme Sprogrod) betyder endelig den menneskelige Sjæl. Angekokkerne foregive, at deres Lærlinge undertiden virkelig döe og ligge Lig i 3 Dage, men leve derefter op igjen, da deres *Tornak* kan före dem til Himmel og Helvede o. s. v. Da alle Angekokker saaledes have deres Værdighed, Mirakelgave og Underholdning af *Tornarsuks* Naade, er det ikke at undres over, at han især kaldes deres Fader (ligesom *Odin* og *Zeus* Kongernes, som i de ældste Tider tillige vare Præster o. s. v.). *Cranz Hist. von Grönl.* I. 264, 268. *P. Egede Efterretn.* S. 52, 192. Grundlægget til Grönlændernes Aandelære ligner saaledes de övrige asiatisk-europæiske Folks, men de trædske Angekokker have tilskaaret den gandske efter deres Fordel, og saaledes tilvendt sig selv den Dyrkelse og Offringer, som ellers ydedes Guderne. Selv de bedste moralske Fölelser have de stræbt at udrydde i den samme Hensigt.

130. *Cranz Historie von Grönland* I. 257. *Kort Beskr* S. 271 o. f.

131. *Cranz* i *Kort Beskrivelse over Grönland* S, 270.

132. *P. Egedes Efterr. om Grönland* S. 79 o. f. Jfr. S. 171 om de skadelige utidige Fostre o. s. v.

133. Istedenfor den glubske Hund, som sögte at holde *Odin* ude fra *Hels* Boliger. — *Cranz* siger, at der ofte staaer ikke mere end en stor Hund ved Porten, som ikke sover længere end et Øjeblik, og altsaa meget sjelden kan overrumples. *Kort Beskr.* S. 280. Slige Helvedeshunde forekomme i de fleste Mythesystemer.

134. I denne uhyre kaagende Kjedel finde vi et besynderligt Sidestykke til Skandinavernes *Hvergemler*, Buddhisternes, Nasaræernes, Wotjakernes o. fls. Helvedeskjedel, skjönt den ikke af Grönlænderne anvendes til de Fordömtes Straf, da Angekokkerne som oftest kun gjorde sig vigtige med Hensyn til de Uindviedes Velstand i dette Liv, skjönt de foregave for den Aarsags Skyld at maatte foretage de farlige Reiser til Underverdenen o. s. v. — Dog have vi seet, at kun de Grönlændere, som her i Livet vare gode Erhververe, mentes at komme i deres Paradis; Fangsten erhvervedes for en stor Del ved Angekokkernes Kunster, og paa disse beroede da for saavidt deres Tilhængeres Tilstand i det andet Liv. *Kamschadalerne* fortælle om Jætter, *(Kamuli)*, som boe inde i de ildsprudende Bjerge, samt ved hede Kilder, og kaage der de Hvalfiske som de om Natten fange paa Havet; en af dem kunne hine Jætter bære paa hver Finger, saa uhyre er deres Störrelse. *Steller* l. c. S. 266.

135. Denne Tro svarer i visse Maader til vor *Gjallarbro*, Persernes *Tschinevad* o. fl.

136. Hos forskjellige Folk havde Underverdenens Gudinde Slangehaar (see ovenfor IV. 399, 428). *P. Egede* giver S. 171 nærmere Oplysning om Overtroen paa Misfostres Forvandling til hine Spögelser, som bortjage Fiske og skræmme alle Kreaturer. Gamle Piger, der let kunne ansees for Hexe, beskyldes især for at have avlet dem — i en besynderlig Overensstemmelse med de kristne Hexeforfölgeres fornuftstridige Meninger om djævelske Misfostre, kaldede i Tydskland *Impen*, *Holderchen*, *Elben*, *Elfen* o. s. v., hvilke Troldqvinderne beskyldtes for at have avlet med onde Dæmoner, men udsendt dem i Verden for at stifte forskjellige Ulykker. See f. Ex. *Horst Dæmonomagie* II. 47 o. f. 173 o. f. 186, 193, 251 o. f. 260 o. f. 476 o. f. Den samme Galskab forkyndtes og troedes da ogsaa her i Danmark. Siameserne bære endnu (efter *Finlaysons* nyeste Reiseberetninger) megen Frygt for Hexes Afbenyttelse af ufödte (eller utidige) Fostre, hvorfor de og sætte Vagt ved de Koners Grave, som havde döet i Barnsnöd. Jfr. *almindelig Hist. over Reiser* XIII. 196, 203, om deres Tro, at de dödfödte Börn blive til onde Aander o. s. v.

137. Saaledes omtale Grönlænderne og en Qvinde, uden Navn, som först bragte Döden og alt det Onde ind i Verden. See *P. Egede* l. c. S. 69. — Sandsynligvis er hun den samme, som den her omhandlede onde Qvinde i Afgrunden. Nogle fortalte, at dennes Fader havde kastet hende i Havet, efterat have hugget Fingrene af hende. Sstds. S. 111.

138. Saaledes var den chaldæiske *Hekate* forenet med *Baal*, *Kali-Durga Siva's* Gemahlinde, den græske *Hekate Zeus's* Datter o. s. v.

139. Saaledes ogsaa (skjönt paa en anden Maade) Dödsgudinden *Hels* Boliger i Eddadigtene om *Baldur*.

140. *P. Egedes Efterr.* S. 217.

141. *Kutschers Amerika* l. c. I. 248, 250. *Le Beau Reise* S. 306 o. f. I det Væsentlige stemme de nordamerikanske Folks Meninger om Sjælenes Tilstand og Opholdssteder med de Grönlandske og Sibiriske eller Nordasiatiske, samt endvidere tildels med de Lappiske o. s. v. See *Bastholms Efterretn. om de raa og vilde Folk* IV. 275, 341 o. fl. St.

142. Höist mærkeligt er det, at denne Sjælenes Herskerinde, hos de vilde Nordamerikanere, hedder *Ataentsik* eller *Atahenzie* (efter *Kutscher* l. c. o. f.), hvis den Beretning hos *Simon* (l. c. S. 30) er sandfærdig, at Kamschadalerne dyrke en saadan underjordisk Gudinde af det selvsamme Navn.

143. *Ellis Reise nach dem Hudsons Meerbusen* 1750, S. 214. Dog mente adskillige Grönlændere, efter *Dalagers* Beretning, at onde Folk overhoved ikke havde nogen god Tilstand efter Döden at vente. Jfr. ovenfor S. 418, 420.

144. Selv disse saa langt fra hinanden bortfjærnede Folks Overtroe synes tydeligen at vise denne fordums Forbindelse, f. Ex. den fuldkomne og höist paafaldende Overensstemmelse mellem *Kamschadalernes* og *de vilde Nordamerikaneres* Meninger om Drömmene; den Fare, som man underkaster En, hvis man nægter at opfylde hans Dröm o. s. v. See *Stellers Beschr. von Kamschatka* S. 279, samt *Kutschers Amerika* I. 237 o. f. Andre fælles Skikke, f. Ex. Dandsens Beskaffenhed, ere allerede bemærkede af Andre, f. Ex. af *Steller* paa nys anförte Sted. — Om de oprindelige Nordamerikaneres Tro om Sjæ-

lenes Skjæbne i det tilkommende Liv, i Forhold til deres Gjerninger i det nærværende, see ovenfor IV. 118, 119, 200-202. Saaledes overbevises vi mere og mere om Rigtigheden af denne *Ciceros* Mening: *Permanere animas arbitramur*, *consensu nationum omnium (Qvæst. Tuscul.* I. 16).

145. I den katholske Middelalder opdigtede man Fabler om overnaturlige Skibe, der sejlede over Nordhavet, lastede med fordömte Sjæle, som skulde aflæsses i *Heklas* flammende Afgrund. Jfr. *Specul. regale* S. 153. Heraf kommer Navnet *Hekkenfjeld* (i det Plattydske *Heckelfeldt)* for Helvede i ældgamle danske Psalmer og Viser. Endog i *Münsters* og *Zieglers* Jordbeskrivelse (i det 16de Aarh.) kaldes *Hekla* "de urene Sjæles Fængsel eller Straffested." See *Arngr. Jonæ Commentar. de Islandia* (1593) Fol. 13, 19, 25, 28 o. f., hvor mange hertil hörende Fabler ere samlede, som vel kunne kaldes *papistiske Myther*. Ved Vulkanen *Krafla* paa Islands Nordland ere tvende Söer eller Pöle, der forhen vel have været Kratere og kaldes begge *Viti* (det samme som *Helviti*, nemlig Helvede). "Rimeligst" — siger *Eggert Olafsen (Reise gjennem Island* II. 726) — "en Levning af den gamle Overtro." Den ene. som de Reisende med stor Besværlighed kunde komme til at see, saae ud som en overmaade stor og dyb Kjedel, hvis Bredder vare fem Favne höje over Vandet, bedækket af tyk, sort Rög o. s. v. "Denne Egn" siger vor Forfatter "kommer gandske overens med den bekjendte *Solfatara* i Italien, hvorom Indbyggerne have den samme Indbildning, som man har havt her, at der er enten Sklærsild eller Helvede. Hedningerne kaldte den kaagende Sö sammesteds *Ollam Vulcani*." Der vare og de phlegræiske

Marker, samt den formentlige Nedgang til Underverdenen med dens *Phlegeton* o. s. v. Ligesom Nordhavet blev til etslags *Styx*, i den först ommeldte kristelige Legende, saa kom og Havet omkring 'de vulkaniske Øer i Nærheden af Sicilien, formodentlig de Lipariske, til at spille en lignende Rolle. Ogsaa derover förte Djævelen, som en ny *Charon*, de Fordömtes Sjæle i en stor Baad til deres Plagested, som f. Ex. *K. Dagobert* (der blev forlöst af deres Klöer ved tvende Helgene, og siden opløftet af dem i et Lagen til Himmelen, hvor han modtoges af Englene med brændende Lys i Hænderne; see *Montfaucon Monumens de la Mon. Franç.* I. 164, Tab. XIV.). Derimod er *Charon steget til Hest* blandt *Nygrækerne*, og forfölger saaledes Gamle og Unge, som den personificerede Död, efter deres af *Fauriel* og *Wilhelm Müller* udgivne Folkesange (1826) II. 8 o. f.

146. *Ahriman* har især en stor Overensstemmelse med *den gamle Drage* i Aabenbaringens Bog (hvis Lighed med Persiens og Indiens gamle religiöse Digtninger ellers og er meget stor) XII. 3, 17, XIII. 2, 4, XVI. 55, XX. 2, 3, 7-10, 14.

147. See ovenfor IV. 218 o. f. Efter de indiske Digteres Udtryk har f. Ex. *Jama* en *Ulvemave*. See ovenfor IV. 216 o. f. 218 o. f.

148. Jfr. *Johannes's Aabenbaring* VI. 8. "Og jeg saae en *bleg Hest*, og den, som sad paa den, hed *Döden*, og *Helvede* efterfulgte hannem. og ham blev givet Magt over den fjerde Part af Jorden at ihjelslaae med Sværd og Hunger og med Död og formedelst Dyrene paa Jorden." At Nygrækerne nu have givet *Charon* en saadan *Helhest* er bemærket ovenfor Anm. 142.

149. See ovenfor III. 134, 139, 168 IV. 337. Af *Persernes Tschinevad* dannede vel *Muhamedanerne* den Bro, som alle Sjæle skal passere, for enten at opstige derpaa til Himmelen eller nedstyrtes derfra til Afgrunden. *Inderne* have og en Bro (modsat Himmelvejen), som förer til Underverdenen, og er de til den forviste Sjæles Vej. Herfra da den *Jernbro*, som efter Mongolers og Kalmukkers Lære förer ned i Dybet til *Erlik Khans* rædselfulde Rige. For Græker og Romere gjorde *Charons Færge* den samme Tjeneste, som Broen for de fleste övrige Folk.

150. Navnlig förend den forkyndtes paa ny, og tildels med væsentlige Forandringer, af Kristendommens Lærere. Dette antager ligeledes den vise og i Religionshistorien meget bevandrede *Chr. Bastholm:* "Tanken om Sjælens Udödelighed kan ikke være kommen fra de Christnes Aabenbaring. Man finder den paa de Steder, hvor de Christne aldrig have været. De gamle Skandinaver troede Sjælens Udödelighed, længe förend de fik Bekjendtskab med de Christne." *(Om de vilde Folk* IV. 315). Samme Forfatter gjendriver i et andet Skrift den Mening, at Kristendommen havde havt Indflydelse paa Eddalærens Sætninger om Gud, som Skaber og Alfader, de Godes Lön og de Ondes Straf i det andet Liv m. m. *(Hist. philos. Undersögelser* &c. S. 555, 601. Jfr. *Jonge om den Nord-Sjæll. Almue* S. 194 o. f.).

151. Vi maa dog bemærke, at hverken de gamle Perser, Brachmaner eller Buddhister synes at have antaget Helvedesstraffenes Evighed, hvorimod Sjælene troedes ved dem at luttres og forberedes til en bedre Skjæbnes Nydelse og endelig til fuldkommen Salighed. De samme Lærdomme forkyndtes vel og ved Ægypters, Grækers o. fls. Mysterier. — Vi

maa formode, at vore Forfædre have havt lignende Tanker, samt at de have fulgt de buddhistiske o. a. Sætninger om Verdens mangfoldige paa hinanden fölgende Varigheds-Perioder (eller store Verdensaar), efter hvis Forlöb Alt ventedes at faae en ny og forbedret Skikkelse. Jfr. nedenfor Tillægget til I. 3, 5, 338 &c.

152. Sex Aar efter at disse Ord saaledes vare blevne nedskrevne, udbröd den store brittiske Digter Lord *Byron* (som længe var bleven mistænkt for Atheisme) i fölgende Yttring paa sit Dödsleje (i det han tilkjendegav sin Troe paa Sjælens Udödelighed): "*Tid* og *Rum* — Hvo kan begribe dem! Kun Gud allene." *The last days of Lord Byron* &c. *London* 1825.

Slutning.

Spaadomme,

om vor Verdens sidste Tider, Undergang og Fornyelse.

§. 1. En rhapsodisk Beskrivelse herover indeholdes i *Valas* Spaadom. Först antydes disse rædsomme Tildragelser som en Fölge af Jætteslægtens Formerelse:

Östpaa sad den Gamle [1]
I Jernskoven
Og födte der
Fenris [Dybets] Slægter.
Af dem vorder
En især
Maanens Opsluger [Nedmaner]
I Troldeham.

Med döende Menneskers
Lig han mættes,
Smitter Guders Sæde
Med det röde Blod.
Da fordunkles Solens
Skin i Sommertiden,
Alskens Veir bli'r Uveir; [2]
Vide I end eller hvad!

I allegoriske Figurer omtales derpaa forskjellige Varsler for de sidste Ulykker og Verdenskrige, ved mythiske Augurier:

Der sad paa Höjen [Höjden],
Og Harpen slog;
Jættindens Vogter,
Den frejdige Örn,
Over ham gol
I Fugleskoven
Faverröd Hane,
Som *Fjalar* kaldes.

Over Aser gol
Den guldkammede,
Som vækker Helte
Hos Hærenes Fader;
Men en anden
Södröd Hane galer
Nedenfor Jorden
I *Hela's* Sale. [3]

Hundeu *Garmur* lader nu sin Tuden höre, og den af Guderne fordum buudne *Fenrisulv* bryder endelig lös:

Höjt tuder Udyret [4]
For *Gnipa*-Hulen.
Lænker skulle briste,
Lös skal Ulven rende,
Mange Sagn hun veed,

Længre seer hun frem
Til Kræfternes Oplösning
Og Sejerguders Fald.

Herpaa beskrives Verdens sidste Tider, med Hensyn til dens og Menneskeslægtens physiske og moralske Forværrelse, som uden Tvivl ansaaes for at gjöre deres Undergang og Omdannelse nödvendige:

Brödre skulle stride
Og fælde hverandre,
Frænder Slægtskabsbaand
Sönder rive.
Ondt er det i Verden,
Hoer [5] gaaer stærkt i Svang,
Öxetid [6], Sværdtid,
Skjolde da klöves,
Vindtid, Ulvtid
För end Verden falder —
Ingen Mand da vil
Den anden spare.

§. 2. Verdenstræet *Yggdrasils* Farer og Lidelser, *Heimdalls* Opfordring til Gudekampen, Jættevæsenernes frejdige Rustninger og Angreb paa det store Naturrige, samt Forvirringen blandt Aser, Alfer og Dverge — ja selv blandt *Helheims* Beboere m. m. — beskrives endvidere saaledes:

Middeltræet antændes,
Jætters Sönner dandse

Til Lyden af *Gjallas*
Skingrende Horn;
Höit blæser *Heimdall*
Hæver Basunen —
Odin adspörger
Mimers Hoved —
Det gamle Træ gjenlyder [stönner],
Men Jætten *[Loke]* slipper lös,
Ygdrasills Ask
Bæver, men staaer; —

Alle frygte
I *Hela's* Egne
För *Surturs* Ild [7]
Opsluger den.

Höit tuder nu Udyret
For *Gnipa's* Hule,
Lænkerne briste,
Ulven slipper lös.
Hrym fra Östen ager, [8]
Da svulmer Havet op,
Sig Verdens-Slangen tumler
I Jætte-Raserie,
Den Bölge-Dybet plöjer,
Men Örnen skriger glad,
Med blege Næb den slider Lig [9]
Og *Naglfar* [10] skrider frem.

Den Kjöl fra Östen glider,
Da *Muspells* Sönner skulle

Over Havet fare;
Men *Loke [Loge]* styrer den;
Uhyrets hele Afkom
Med Ulven styrter frem;
Byleiste's Broder
Fölges med dem.

Hvad skeer blandt Aser?
Hvad skeer blandt Alfer? —
Al Jætters Verden gjenlyder —
Aser forsamles til Stævne;
Dvergene stönne
For Klippernes Dörre,
Skjönt Bjerget til Bolig de have —
Vide I end eller hvad?

§. 3. Nu fremdrager *Surtur* selv fra den höjeste empyreiske Himmel (skjönt hans Flammeaander fra *Muspell* allerede synes at være ankomne i Forvejen). Den store Verdenskamp paafölger; Guders og Menneskers Undergang; Solen fordunkles, Stjernerne forsvinde, Jorden synker i Havet, og Verdenstræet omgives helt af himmelstormende Flammer.

Surtur fra Sönden farer
Med flagrende Luer;
Af Sværdet skinner
Himmelgudens Sol.
Stenbjerge knage,
Troldene snuble,

Mænd Dödens Vej betræde,
Men Himlen splittes ad.

Da opfyldes Gudindens
Anden Hjertesorg,
Naar *Odin* gaaer
Med Ulven at kjæmpe,
Men *Bele's* Bane (Drabsmand) [11]
Lys mod *Surtur*,
Da falder *Frigga's*
Kjæreste Gud.

Da kommer den store
Sejerfaders Sön
Vidar, for at stride
Mod Morddyret;
Han med sin Haand
Lader Jættesönnen
Sværd til Hjertet staae, [12]
Hævner saa sin Fader.

Da kommer den herlige
Sön af *Hlodyna*, [13]
Gaaer *Odins* Sön
Mod Uhyret at kjæmpe;
Modigen ham slaaer
Midgaards Forsvarer —
Da skulle Mennesker alle
Hjemmet forlade —
Ni Skridt gaaer
Jordens Sön

Krumböjet fra Slangen,
Som ej frygted Ondt.

Solen formörkes,
Jord synker i Hav,
Fra Himlen forsvinde
De skinnende Stjerner,
Rögskyer omhvirvle
Alt-nærende Træ,
Höje Flammer spille
Mod Himmelen selv. [14]

§. 4. I flere eddiske Digte ommeldes de samme Begivenheder paa forskjellige Maader. I *Vafthrudnersmaal* siger *Gangraad* saaledes:

Vigrid [15] hedder den Mark,
Hvor til Kampen mödes
Surtur og de milde Guder;
Hundrede Raster [Mile]
Er den paa hver en Kant;
Den Valplads blev dem bestemt.

Ogsaa nævnes der Verdens sidste onde Tider som "den store berömte Vinter" *(Fimbulvetr*, hvorom mere i det Fölgende) og Solens Opslugelse af *Fenrisulven*. *Odins* Fald omtales paa en lignende Maade; thi *Gangraad* spörger:

Hvad gjör Ende
Paa *Odins* Liv,
Naar Guderne falde?

Hvortil *Vafthrudner* svarer:

Ulv skal sluge
Tiders Fader,
Det skal *Vidar* hævne;
Det glubske Gab
Skal han klöve
Ved Uhyrets Drab.

Ligeledes omhandles adskillige Begivenheder, der ville paafölge "indtil Kræfterne adsplittes eller Guderne forgaae, efter at *Surturs* Brand er slukt" [16]. Efter at Jættinden *Hyndla* har omtalt *Loke* og *Angurbode* som de værste Troldvæseners Forældre, samt ham især som alle Jordens Uhyrers (eller onde Væseners) Stamfader, beskriver hun saaledes Verdens sidste Tider:

Havet voldsomt hæves
Mod Himmelen selv,
Farer over Lande
Men Luften brister
Deden kommer Snee
Og snare Vinde,
Men Regnens Flugt
Da frygtes maa.

Derpaa besynger huu *Thors* store Magt og Kraft (i Skyluften og over Jorden) — men antyder dog *Surturs*, som en unævnelig Guddoms, tilkommende större Vælde:

Dog skal der en anden
End vældigere komme,
Skjönt jeg ham
Tör ej nævne.
Længre frem
Faa kunne see,
End naar *Odin* skal
Ulven möde. [17]

Verdens Undergang betegnedes i Hedningernes Tale paa tvende forskjellige, skjönt i Udtalen lignende Maader, nemlig *a) Ragnarök*, Gudernes eller (Elementar-) Kræfternes Oplösning og *b) Ragna-röck* (eller *röckur*), Gudernes Tusmörke eller Aftenskumring, hvoraf det fölger, at vore Forfædre undertiden have kaldet en Verdensperiode *Gudernes Dag*. — Hertil sigte Talemaaderne *ár, ár alda, i árdaga* (i Tidens Morgen) om de ældste og mythiske Begivenheder. Heraf synes det atter at fölge, at naar de saaledes have betragtet en hel Verdensperiode som en eneste *Gudedag*, maae de have antaget mange flere lignende, skjönt de til andre Tider have fremstilt den som et Verdensaar, der endes med den frygtelige *Fimbul-Vinter* og *Solens Nedsynken* til Afgrundens Mörke.

§. 5. Gudernes tunge Anelser om disse rædsomme Begivenheder (som en tilkommende Fölge af den gode *Baldurs* Mord) beskrives saaledes i *Odins Ravnesang*:

— — *Jættinden* föder,
Mennesker lide,
Thurserne længes,
Valkyrier sörge. [18]

Anelse ond
Aser bespændte,
De blegnende speided'
Forvildrede Runer.
Urde skulde Visdoms
Kar bevogte
Mægtig til
Mængden at gjenne.]19]

Hugin [20] da viger,
Tyer til de andre,
Guderne ane
Nöd, hvis den dvæler.
Thrain tykkes:
"Tung er den Dröm!"
Dain mener:
"Drömmen er mörk!"

Kræfter blandt Dverge
Svinde [21]; Verdner
Synke ned
Mod Svælgets Mörke; [22]
Tit Albrænderen [23]
Styrter dem ned;
Tit han de Faldne
Samler igjen! —

Ej længer bestaae
Jord eller Sol,
Luften omtumles
Af luende Strömme; —
Mimers klare
Kilde dölger
Vished om Skjæbnen —
Vide I end eller hvad? [24] — —

I Qvadet om *Vejtam* berettes det, at Oraklet forkyndte *Baldurs* forestaaende Död, som förste Aarsag til hine tunge Anelser og Drömme. At forebygge den eller i det mindste at udvirke hans Tilbagekomst til Himmellivet i sin Tid, laa Aserne meget paa Hjerte. Derfor var det, at *Odin* foretog sin berömte Nedfart til *Helheim*, for at udfritte en viis *Vala's* Gjenfærd om de Afgrundens Hemmeligheder, som endnu vare forborgne for Himmelens Guder. Hun slutter sin Samtale med den saakaldte *Vejtam* med disse meget betydende, men lidet tröstelige Ord:

Rid du hjem, *Odin!*
Roes dig kun [af Toget];
Saa skal ingen meer
Mig hjemsöge.
Til *Loke* lös
Af Lænker udbryder,
Og Guderne segne
I sorteste Mulm. [25]

Til samme Slags Spaadomme sigter *Loke* selv i sin Ordstrid med Guderne i *Ægers* Gjestebud. Saaledes siger han til *Freyr* (i Overensstemmelse med Digtet *Skirners Reise* og den yngre Edda's dertil hörende Beretninger):

For Guld lod du kjöbe
Gymers Datter,
Og solgte saa dit Sværd;
Men naar *Muspells* Sönner
Over Mulmskoven ride,
Du Arme har intet Værge!

Til *Thor* vover han endog at sige:

Jordens Sön
Er her indkommen —
Hvi brouter du saa, *Thor!*
Ej tör du det, naar
Du skal mod Ulven stride,
Og Sejerfader han sluger.

Endelig sigter han vel til Verdensbranden i denne sin Afskedsforbandelse over *Æger:*

Over alt dit Eje,
Som her inde er,
Luen lystig flagre
Og brænde dig paa Bagen!

Derimod lader *Tyr Loke* höre, at Ulven, hans Sön, ikke har det ret got, da han i Lænker maa oppebie *Gudernes Tusmörke* eller *Kræfternes Oplösning.* [26]

§. 6. Den yngre Edda's hertil hörende Fortællinger ere tildels uddragne af de för ommeldte ældre Digte, hvorpaa den og beraaber sig, tildels paa andre os nu ubekjendte Sagn eller Sange, og endelig paa adskillige i Forfatterens Tid endnu gjængse overtroiske Almuemeninger eller Folkesagn, som öjensynlig maatte nedstamme fra Hedendommen. De vigtigste Poster af disse Fortællinger ere da fölgende, efter *Hars* Undervisning, i Samtalen med *Ganglere:* "Om *Ragnarök* fortælles mange mærkelige Sagn. De begynde dermed, at den Vinter vil komme, som kaldes *Fimbulvetur* (den uhyre eller mythiske Vinter) [27]; da fyger Snee fra alle Kanter, en stærk Frost og barske Vinde herske, hvorved Solens Varme taber al sin Kraft. Af saadanne Vintre fölge tre paa hinanden, uden nogen Sommer imellem. För disse ville der dog komme tre andre Vintre, i hvilke hele Verden bliver hjemsögt med Krig og Blodsudgydelse. Brödre dræbe hinanden af Gjerrighed, og ingen Skaansel finder Sted, end ikke mellem Forældre og Börn. — — — Da [efter hine 6 Vintres eller Aars Forlöb] skeer det, der er af störste Vigtighed, at Ulven, til Menneskenes store Fordærvelse, opsluger Solen. Den anden tager Maanen, hvilket ogsaa er et betydeligt Afsavn. Stjernerne forsvinde af Himlen. Hele Jorden skjælver, saa at Træerne rykkes

op med Rode, og Bjergene styrte sammen, men alle Baand og Lænker briste og söndersli-des [28]. Da bliver *Fenrisulven* lös. Havet gaaer over sine Bredder, fordi Midgaardsslangen raser med Jættekraft og söger op paa Landet. Da skeer ogsaa fölgende: Det Skib *Naglfar* bliver löst [29]; — — — Jætten *Hrymur* er dets Styrer. *Fenrisulven* farer frem med opsperret Gab, saa at Underkjæben rörer ved Jorden, Overkjæben ved Himlen. Var der Rum dertil, vilde han gabe videre. Ild gnistrer af hans Öjne og Næseboer. Midgaardsslangen udspyer Gift, som befænger hele Luften og Havet; han er meget forfærdelig og kjæmper ved Ulvens Side. I denne Larm brister Himlen, og *Muspells* Sönner komme [gjennem Aabningen] ridende derfra, under Anförsel af *Surtur*, som omgives af Ildsluer, og hvis ypperlige Sværd er klarere end Solen. I det de ride over den, gaaer den, som för er meldt, i Stykker [30]. *Muspells* Sönner drage frem paa den Samlings-Slette, som hedder *Vigrid*, hvor de stöde til Fenrisulven og Midgaardsslangen; — derhen kommer ogsaa *Loke* med *Hels* hele Fölge (eller alle *Helheims* mandlige Beboere), samt *Hrymur* med alle Rimthurser (eller Frostjætter). *Muspells* Sönner have deres egen meget skinnende Slagtorden. Sletten *Vigrid* er 100 Raster (eller Mile) til alle Kanter.

§. 7. Naar disse Begivenheder indtræffe, rejser *Heimdall* sig, blæser af al Kraft i *Gjallarhornet* og vækker alle Guderne, som derpaa holde Raad. *Odin* rider til *Mimers* Brönd for at hente Raad af *Mimer* for sig og Sine. Da skjælver *Ygdrasils* Ask, og alle Væsener frygte, baade i Himlen og paa Jorden. Aserne ruste sig med alle Einherier og söge frem til Sletten. Foran rider *Odin*. Med sin gyldne Hjelm, en faver Brynje og Spydet (eller Landsen) *Gungner*, gaaer han *Fenris-Ulven* imöde. *Thor* strider ved hans Side, uden at kunne staae ham bi, da han har nok at gjöre med at slaaes med *Midgaardsslangen*. *Freyr* kjæmper mod *Surtur*, og der bliver en haard Kamp, som ender med *Freyrs* Fald. Det var Aarsagen til hans Död, at han nu savnede sit gode Sværd, som han gav *Skirner*. Ogsaa Hunden *Garmur*, der var bunden foran *Gnipa*-Hulen, slipper nu lös. Han er et glubsk Uhyre, og strider mod *Tyr*, saa at de tilsidst dræbe hinanden. *Thor* erhverver sig vel den Hæder at blive *Midgaardsslangens* Drabsmand, men efter at være kommen ni Skridt derfra, falder han död ned til Jorden af den Forgift, som Slangen havde udspyet paa ham. Ulven opsluger *Odin*, hvilket bliver hans Död. Strax paastand vender *Vidar* sig mod Ulven og sætter sin ene Fod i hans Undermund [31]. — — Med Haanden griber *Vidar* i Overkjæften og

river Gabet ud. Saaledes omkommer Ulven. *Loke* kjæmper med *Heimdall*, og dræber da den ene den anden. — Efter alt dette kaster *Surtur* Ild over Jorden, og opbrænder den hele Verden — som det fortælles i *Vala's* Spaadom."

§. 8. Efter at *Har* har ommeldt *Gimle*, *Nastrond* og flere Steder som de afdöde Menneskers Opholdssteder efter Verdensbranden — spörger *Ganglere* endvidere: »Leve der da endnu nogle Guder? og gives der da nogen Jord eller Himmel?» — hvortil *Har* svarer: "Af Havet opskyder en grön og dejlig Jord, hvorpaa Kornet groer, uden at behöve at saaes. *Vidar* og *Vale* leve, saa at hverken Söen [Sögangen] eller *Surturs* Lue have skadet dem. De boe paa *Ida*-Sletten, hvor *Asgaard* forhen havde ligget. Der indfinde sig ogsaa *Thors* Sönner, *Magne* og *Mode*, og ere der i Besiddelse af [Tordenhammeren] *Mjölner*. Dernæst komme baade *Baldur* og *Hödur* fra *Hels* Boliger. De sætte sig hos hinanden til Samtale, erindre deres fordums Runer [hemmelige Kundskaber] og tale om Fortids Hændelser, om *Midgaardslangen* og om *Fenrisulven*. Da finde de i Græsset de Guldtavler [eller det Guldtavl], som *Aserne* havde ejet [32]. Til alt dette sigte forskjellige Steder af eddiske Digte — som af *Vala's* Spaadom:

Op seer hun komme
Anden Gang
Jord af Havet
Herlig grön;
Fosse nedstyrte;
Fjeld-Örnen dog,
Sögende Fisk,
Flyver derover.

Aserne mödes
Paa *Ida*-Sletten
Og om den vældige
Jordomgiver tale;
Der de erindre
Fortids store Daad
Og den höje Guds
Gamle Lære [Runer].

Der skulle paa ny
Forunderlige
Gyldne Tavler [Tavlbrikker]
I Græsset findes,
Som de i Tidens Ophav
Ejet havde
Guders Fyrste
Og *Fjölners* Slægt.

Usaaede Agre
Skulle da Frugter bære,
Alt Ondt forsvinde,
Baldur gjenkomme;

Han og *Hödur* boe
I *Odins* salige Vaaning.
Vel de herlige Guder —
Vide I end eller hvad!

Da kan *Hæner*
Offre modtage,
Og tvende Brödres
Sönner beboe
Vindes vide Verden —
Vide I end eller hvad! [33]

De samme Begivenheder ommeldes tildels i *Vafthrudnersmaal.* Saaledes spörger *Gangraad:*

Vide jeg vandred,
Meget jeg fristed,
Mange Kræfter jeg pröved —
Hvilke *Aser* raade
For Guders Ejendomme,
Naar *Surturs* Brand er slukt?

Hvortil *Vafthrudner* svarer:

Vidar og *Vale* bygge [el. beboe]
Guders hellige Steder,
Naar *Surturs* Brand er slukt;
Mode og *Magne*
Skulle *Mjölner* have
Og Striden drabelig ende. [34]

§. 9. En ny Sol skal oplyse den unge Verden, thi den forsvundne Sol (eller Solgud-

inde), havde avlet en Datter, som ikke var mindre klar eller skjön end Moderen, som det hedder i *Vafthrudnersmaal*. Til *Gangraads* Spörgsmaal:

Hvorfra kommer Sol
Paa den klare Himmel,
Naar *Fenrer* har hende fortæret?

svarer *Vafthrudner*:

En Datter föder
Alfers Bestraalerinde,
För *Fenrer* hende fortærer;
Den Möe skal færdes,
Naar Guderne döe
Paa sin Moders Bane.

Om den nye Jords Beboelse af en ny Menneskeslægt siger den yngre Edda: Paa et Sted, kaldet *Hoddmimersholt* (Kredsjættens Skov), skulle to Mennesker, ved Navn *Liv* og *Livthraser*, skjule sig i *Surturs* Brand, og Morgenduggen skal tjene dem til Næring istedenfor anden Föde. Fra dem nedstammer saa stor en Slægt, at hele Jordens Kreds beboes af den, som det hedder (i *Vafthrudnersmaal*). *Gangraad* spurgte:

Liv og *Livthraser*
Men de dölges skulle
I *Hoddmimers* (Kredsjættens) Skov;
Morgendug
De til Mad sig have;
Af dem skulle Folk avles. [35]

Om de forhen afdöde Menneskers eller deres hedenfarne Sjæles tilkommende Skjæbne i *Lysalfeheim* eller *Gimle*, *Niflhel* eller *Nastrond* o. s. v., samt hine uforgjængelige Verdeners Beskaffenhed m. m., have vi ovenfor udförlig handlet, efter de för ommeldte eddiske Beretninger [36]. Ellers er det ikke at undres over, at *Har*, efter at have fortalt alt dette, saaledes slutter sine Fortællinger til *Ganglere:* "Dersom du nu skulde spörge videre, veed jeg ikke hvorfor det kunde falde dig ind; jeg har ikke hört, at noget Menneske har fortalt længre frem om Tidens (eller Verdens) Gang; — gid nu det, hvad du har lært, maa komme dig til Nytte!" [37]. See ellers ovenfor IV. 102-105.

§. 10. Den skarpsindige *Chr. Bastholm* har allerede for mange Aar siden udtrykt sig saa hensigtsmæssig om de nu omhandlede nordiske Myther og Troesmeninger, efter at have meddelt et kort Udtog deraf, at jeg her tager mig den Frihed (ligesom *Nyerup* ved en lignende Anledning har gjort) at anföre hans hertil hörende Tanker med enkelte tilföjede Bemærkninger, samt i övrigt nöjes med at henvise til Andres tildels vidtlöftige Kommentarer. — *Bastholms* Ord [38] ere da disse: "Læseren seer let, uden min Erindring, at dette hele Stykke er en Allegorie, under hvilken Verdens Undergang afbildes. At ville forklare

ethvert enkelt Træk i dette Malerie vilde være et forgjæves Arbeide, da de Gamle sædvanligen opdyngede det ene Træk ovenpaa det andet, ligesom deres Phantasie indgydede dem det, uden selv at forbinde nogen bestemt Idee med hvert Træk især [39]. Hoved-Ideen i denne Allegorie har man egentligeu at söge, og den er let at finde. — Efter Forfatterens Mening skulle alle Naturens voldsomme, ödelæggende Kræfter engang komme i Strid med hinanden; thi andet kan rimeligvis ikke forstaaes ved de Uhyrer, som ere indförte i dette Sindbillede. Den Ödelæggelse, som ved dette Oprör, denne Strid mellem Naturens Kræfter, er begyndt, skulde ved en almindelig Ild fuldendes, hvilken oplöser alle Tiug. — Dette er den Idee, som Forfatteren, efter de Tiders Smag, haver paa sin Viis udmalet. Men mærkværdigt er det, at mange af de Billeder, som forekomme i dette Stykke, saa gandske ligne de Billeder, med hvilke *Christus* afmalede *Jerusalems* Ödelæggelse, og de Billeder, som Jödernes Sangere for ham have brugt for at afskildre store Staters Undergang. Uden Tvivl maa de skandinaviske og de jödiske Sangere have havt disse Billeder fra en og den samme Kilde i Asien, hvorfra *Odins* Fölge maa have bragt dem ind i Norden [40]. Thi at de gamle Skandinaver skulle have faaet dem af Jödernes hellige Böger haver ingen Sandsynlighed. — —

Men som de Gamle ikke troede, at Verden var bleven til af Intet [41], saa troede de ligesaalidet, at den nogen Tid kunde blive til Intet. De have antaget Ödelæggelser i Naturen, de have troet alle Tings Oplösning og Tilbagegang til det förste Chaos; men de have tillige troet, at alle Ting skulle igjen istandsættes, fornyes og faae den samme eller bedre Skikkelse. Saaledes tænkte ogsaa Skandinaverne [42]. — — Endeligen skal den nye Jord igjen beboes af Mennesker, *Lif* og *Lifthraser*. — Disse tvende Ord bemærke *Liv* og *Livsvarme* [eller *Livskraft*], hvoraf man med god Grund kan slutte, at disse tvende ikkun ere allegoriske Personer. Meningen er, at der i Jorden er en Livskraft, af hvilken de förste Mennesker skulle frembringes, og denne Mening havde Skandinaverne tilfælles med adskillige gamle Folkeslægter. Dette er Skandinavernes Lære om Verdens Undergang og dens Fornyelse. — Det er mærkeligt, at ikke allene Skandinaverne og Jöderne, men endog Stoikerne, havde denne Lære tilfælles med hinanden. — — — Rimeligt er det, at de alle tre have faaet den Lære af den samme Kilde, nemlig fra Perserne [43]. — Stoikernes Formand, *Zeno*, var födt paa *Cypern* af phoeniciske Forældre [44]. Det er altsaa ikke urimeligt, at han haver faaet denne Lære og flere af de österlandske Philosopher förend han reiste til Athen for at stu-

dere Philosophien [45]." — Saavidt den lærde og sindrige *Basthölm* [46].

§. 11. Saavel disse Vink, som de allerede forhen anstillede Undersögelser og Sammenligninger af beslægtet Indhold, spare os den Umage her vidtlöftig at jævnföre de nordiske, græske og asiatiske Spaadomme om Verdens tilkommende Undergang og Fornyelse, hvilket nærværende Værks forudbestemte, men af mig allerede noget udvidede Omfang heller ikke tillader. En kortfattet vejledende Oversigt vil jeg dog söge at meddele mine ærede Læsere. Stoikernes og flere græske Philosophers Meninger om Verdensbranden ere allerede berörte og paaviste her, samt ellers ovenfor II. 223-224, 237. End flere Steder fra græske og romerske Digtere- og Philosopher, af lignende Indhold, ere anförte af *Thorkelin* i hansAnmærkninger til *Vafthrudnersmaal* [47]. Derved er det godtgjort, at de nævnte Folk troede, at ligesom *Vand* og *Ild* gave Verden dens Oprindelse, saa skulle de og engang bidrage til dens Ödelæggelse; selv Himlen og Guderne skulle saaledes forgaae — men Altdog blive til paa ny. I *Æschylus's Prometheus* fremsættes en slig Spaadom paa en særdeles mærkelig Maade, i det der omtales en anden Guddom, som efter *Zeus's* Fald skal overtage Verdens Regjering (ligesom *Surtur* eller *Gimles* alvældige Guddom efter *Odins*

Fald; see ovenfor IV. 102 o. f.) [48]. Da alle slige saakaldte Stoiske Meninger höre til de ældste Asiatiske, er det ikke at undres over, at *Skule Thorlacius*, som og har gjenfundet dem hos Skandinaverne, udtrykker sig saaledes derom: at de ere meget ældre end *Zeno* selv [49]. End en mærkelig Omstændighed af den græsk-asiatiske Philosophie tillader jeg mig her at beröre. Ephesieren *Heraklit*, hvis Læres Overensstemmelse med den nordiske jeg ovenfor har berört, og som paa den anden Side synes at have öst af Phrygiske eller Persiske Kilder [50], lærte at Verden endelig skulde forgaae ved Ild [51]. Tragikeren *Seneca* ommelder den som en Thracisk Digters (rimeligvis *Orpheus's*) Spaadom.

§. 12. *Ægypternes* hertil hörende Meninger ere, for saavidt vor indskrænkede Kundskab om dem har kunnet tillade, omhandlede ovenfor III. 225 o. f. 238-240. De synes at have antaget Verdens tilkommende Ödelæggelse ved *Ild* (samt og til en anden Tid ved *Vand)*, for at den derefter kunde naae en ny og forbedret Skikkelse, skjönt vi ikke for Tiden kunne sige noget bestemt om denne deres Troes Beskaffenhed, ligesaalidet som om Störrelsen af deres Verdensaar, hvoraf den sothiske Periode maaske kun har udgjort en Del [52]. Om *Chaldæerne*, som i Stjernekyndigheden havde meget tilfælles med *Ægypterne*, vide

vi, at de ansaae *Ild* og *Vand* for alle Tings Oprindelses-Aarsager (I. 102), hvorfor vi og maatte vente, at de antoge deres Undergang eller Omdannelse ved de selvsamme Elementer. Denne Gisning bekræftes paa det fuldstændigste af *Berosus*, *Bels* Fortolker (hvis Spaadom *Seneca* har opbevaret for os) [53], i det han forudsagde store Omvæltninger af *Vand* og *Brand*, som Stjernernes Löb til visse Tider vilde foraarsage. "*Alt det Jordiske*" sagde han "*vil gaae op i Flammer*," naar alle Stjerner, som nu vandre i forskjellige Aspekter, komme saaledes sammen i Krebsens Tegn [54], at deres Middelpunkter alle ligge i samme Linie; Oversvömmelsen vil derimod paafölge, naar den hele Hob samles i Stenbukkens Tegn [55 α]; hin Periode kan ansees for Sommer, denne for Vinter; begge tilsammen udgjöre de et stort Aar (eller Verdensaar), efter hvis Forlöb Alt skulde fornyes og gjenfödes, samt en Verdensorden, der dog lignede den gamle, atter begynde [55 β].

§. 13. At *Ægypters* og *Chaldæers* Lære blandedes med den gamle *Hebraiske*, er vistnok sandsynligt, skjönt man neppe her vil gjenfinde den nu omhandlede Sætning, forsaavidt slige Verdens-Omvæltningers hyppige Gjenindtræffen angaaer; dog begyndte, efter det gamle Testamente, den nærværende Verdensperiode med *Syndfloden*, ligesom den og

engang skal tage Ende ved en voldsom Undergang, foraarsaget af *Vand* eller *Ild.* Denne Mening forekommer mig især at udtrykkes ved fölgende Bibelsteder: *David* lovsynger *Jehovah* saaledes: "Du grundfæstede Jorden, og Himlene ere dine Hænders Gjerning. De, de skal forgaae, — men du, du bestaaer, og de skal blive alle gamle som et Klædebon; du skal omskifte dem som et Klæde, og de skal omskiftes. — — — Du fornyer Jordens Skikkelse." — "Oplöfter eders Öjne til Himlene" — siger *Esaias* — "og seer til Jorden nedentil. Himlene skulle forsvinde som Rög, og Jorden ældes som et Klæde, og dens Indbyggere döe." Propheten *Daniel* spaaer om de "blodige Krige i Verdens sidste og allerbedröveligste Tider, da *Michael,* den store Fyrste, skal komme, og mange af dem, som sove i Jordens Stöv, skulle opvaagne, nogle til et evigt Liv, andre til evig Skjændsel — men Lærerne ville skinne som Himmelens Stjerner, evindelig og altid. Först ved Endens Tid skulle disse Spaadomme randsages og kunne rigtig forstaaes, da hine Begivenheder og ville indtræffe." End tydeligere forkyndes disse Spaadomme i det nye Testamente. "Himmelen og Jorden skulle forgaae" siger Frelseren [57] og beskriver saaledes de Varsler, som forkynde *Messiæ* Ankomst og den yderste Dag. "Der skulle skee Tegn i Sol, Maane og Stjerner og paa Jorden, men

Havet og Vandbölgerne bruse, — ja Menneskene skulle forsmægte af Frygt i de Tings Forventelse, som skulle komme over Jorderige; thi Himmelens Kræfter [58] skulle röres, og de skulle see Menneskets Sön komme i Skyerne ved Kraftens höjre Haand med megen Herlighed, og da skal han sende sine Engle ved Basunens höje Lyd og forsamle sine Udvalgte af de fire Veir fra den ene Ende af Himmelen til den anden. Da skal han og betale Enhver efter sine Gjerninger." Apostelen *Peter* vidste, at "Verden, som fordum var, oversvömmedes af *Vand* og forgik i Floden" — men: "Himlene og Jorden, som nu ere, gjemmes ved det samme Ord til Ilden, bevarede til Dommens og de ugudelige Menneskers Fordærvelsesdag — — thi Herrens Dag skal komme som en Tyv om Natten, paa hvilken Himlene skulde antændes og forgaae med stort Bulder, men Elementerne komme i Brand, smelte og oplöses, og Jorden, og alt, hvad der er paa den, skal opbrændes" [59]. Dog spaaer Bibelen, baade i det gamle og nye Testamente, Verdens tilkommende Fornyelse eller Gjenfrembringelse. Saaledes taler Gud hos *Esaias:* "Jeg skaber *nye Himle* og *en ny Jord*, og de förste skulle ikke ihukommes, ej heller lægges paa Hjerte. Men glæder eder og fryder eder evindeligen ved det som jeg skaber" — (hvorpaa *alt Ondt skal forsvinde*

og lyksalige Tider frembryde over *Israel)*; — "en Ulv og et Lam skulle födes tilhobe, en Löve æde Halm som Oxen, og en Slanges Spise være Stöv; de skulle ej mere fordærve" o. s. v. [60]. Ved denne Spaadom tröstede og *Petrus* sig og sine Lærlinge: "Vi forvente, efter hans Forjættelse, *nye Himle* og *en ny Jord,* i hvilken Retfærdighed boer" [61]. *Johannes's* Aabenbaring [62] beskriver Verdens sidste onde og ugudelige Tider samt dens Undergang og Fornyelse i herlige digteriske Skildringer. Ogsaa her forkyndes de ved Basunens Lyd, langvarig Törke, Hagl, Hunger, Pest, Krig og Blodsudgydelse, Jordskjælv, Jordbrand, Ildregn fra Himmelen, Stjernefald, Solens og Luftens Formörkelse m. m. Ryttere med gloende, fiolblaa og svovlagtige Pandsre skulle fremdrage over Jorden paa Heste med Lövehoveder, af hvis Mund Ild, Rög og Svovl udgaae [63]. Herpaa fölger *Michaels* og hans Engles Kamp med Djævelen og hans Engle, den store Drage og andre Udyr, som og forfulgte Menneskene paa Jorden, men bleve tilsidst kastede i Afgrunden og dens Ildsö. Men her beskrives og de Dödes Opstandelse, samt endelig Tilblivelsen af en ny Himmel og en ny Jord, efterat de förste ere forgaaede og Havet ikke mere er til. Da throner Guds Herlighed i det nye *Jerusalem,* straalende i höjeste Glands; men de Udvalgte

qvæges der ved Livsens Vands klare Strömme og de stedse afvexlende Frugter af Livsens herlige Træ. Ved bogstavelig Fortolkning af disse hellige Digtninger opstod den kristelige Chiliasme, saavel i ældre som nyere Tider. — *Rabbinerne* have paa deres Vis anvendt Bibelens Spaadomme paa *Messias's* forestaaende Ankomst og hans Riges Gjenoprettelse paa den fornyede Jord; ligesom deres mythiske Sagn om Livsens Træ og *Sephirot* minde om Eddaernes *Ygdrasill, Adam Kadmon* om *Ymer* o. s. v.; saaledes ogsaa de, der angaae Englenes Kamp med *Leviathan* og *Behemoth* om Asernes Strid med *Jormungand* og *Fenrer*. Efter Guds Folks lykkelige Kamp med *Gog* og *Magog* (see ovenfor III. 157-160; jfr. 154-155) skal al Elendighed forsvinde, Landet fremblomstre til en evig Frugtbarhed, *Jerusalem* skinne i den herligste Pragt som Verdens Hovedstad o. s. v. [64].

§. 14. *Nasaræernes* og *Dessatirs Tilhængeres* Lære (udtogsvis fremstilt ovenfor) antager Verdens tilkommende Undergang ved voldsomme Omvæltninger; og begge Systemer stemme deri gandske overens med hinanden, at et eneste Menneskepar (svarende til Eddas *Liv* og *Livthraser*) skal overleve denne frygselige Katastrophe, men siden blive Stamforældre for den Slægt der befolker den nye Jord [65]. Efter Zendbögerne spaaede *Zara-*

þustró *(Zerduscht* eller *Zoroaster)* om Verdens sidste onde Tider, da Menneskene tilsidst kun skulle friste Livet ved knapt Vand og usle Rödder — uden Tvivl som Fölger af en *Fimbul*-Vinter (jfr. §§. 6, 15). Da skal Ugudelighed herske blandt Menneskene og Loven overtrædes, men Frelseren *Sosiosch* födes dog da af en Jomfru og *Zoroasters* Sæd; han vil blive *Devernes* (Djævlernes, Afgudernes) og Dödens Overvinder, samt Verdens Dommer, som ved *Ormuzds* Kraft skal opvække de Döde og holde Ret over dem paa et ophöjet Sted. Da skulle de Retfærdige skilles fra Synderne, thi deres Lön skal ligge i deres Gjerninger. De Fromme fare til Himmelen; de Ugudelige nedsynke i Afgrunden [66]. Da er det at Kometen *Gurszscher* (eller *Surzjer*), som indtil den Tid har staaet under de himmelske Hæres (især Maanens) Vagt, nedfalder til Jorden og sætter den i Brand, efter det ovenfor anförte (III. 229). Af Ildens Hede skulle alle Bjerge smelte hen til gloende Strömme og synke ned til Dybet, men *Ormuzd* og hans Engle kjæmpe med de onde Aander og nedstyrte dem i den flammende Afgrund. Der lide *Ahriman*, *Deverne* og Synderne i nogen Tid utaalelige Qvaler; men alt Ondt og al Synd udbrændes og luttres i denne Verdensbrand, hvoraf den *nye Jord* vil atter fremkomme i en herlig Skikkelse, selv *Ahriman* og alle hans Skarer om-

vendes og optages til himmelsk Salighed, i hvilken Engle og Mennesker deltage, under *Ormuzds* og den evige uskabte Guddoms *Zeruane Akherenés* Overherredömme. Ingen Synd og ingen Strid finde mere Sted i Lysets evige Rige [67]. *Plutarch* havde allerede givet Verden lignende Underretninger efter *Theopomp* og flere af Oldtidens Forfattere, men efter dem skulde *Arimanes (Ahriman)* og *Hades (Duzakh)* gaae under og aldeles ödelægges af *Oromazdes (Ormuzd)* i Gudernes store Krig med Afgrundens onde Aander [68].

§. 15. *Indernes* tre forskjellige Hovedsekter, *Brahmaner*, *Buddhister* og *Dsainaer* (eller *Jainer*) antage ligeledes Verdens tilkommende Undergang og Fornyelse. Brahmanerne betegne denne Katastrophes Nærmelse ved Navnet *Gudernes* eller *Brahmas Tusmörke*, som udtrykker det nordiske *Ragna-röckur* [69]. Disse Begivenheder skildres i Indernes mythologiske og religiöse Skrifter paa forskjellige Maader. Efter Nogle ödelægges Verden vexelvis ved Vand og Ild, efter Andre ved en Forening af begge Elementer. I det næstforegaaende Tidsrum hersker Ugudelighed paa Jorden, især i det nuværende *Kalijug* (eller *Hels* Tidsalder) og den vil stedse tiltage til Verdens Ende, da en himmelsk Ödelægger skal vise sig og udrydde de Onde i blodige Krige. Da skulle Sol og Maane fordunkles, men et tykt

Mörke indhylle Kloden. Jorden vil bæve og styrte sammen; den store Slange, som sammenholder den, vil trække sig tilbage, men udsprude Ild, og Oceanets Brændinger rase i Forening med de heftigste Stormvinde. Efter at Menneskene ere udryddede og Jorden sjunken i Havet, samt det Hele med Himmel og Stjerner tilintetgjort, vil en *ny Jord* og en *ny Himmel* atter fremkomme og en *ny Guldalder* tage sin Begyndelse [70]. — Hvorledes Ödelæggeren snart kaldes *Siva*, snart *Kala* og *Maha-Kala*, med mere tilhörende, især med Hensyn til hans Sammenligning med *Surtur* o. s. v., er allerede bemærket ovenfor III. 397 o. f. Efter en Brahmansk Sekts Lære skal *Rudder* (eller *Siva*), ved Hjelp af ti ödelæggende Aander, före en Komet ind i Maanens Kredslöb, som skal fortære Verden med Ild. Nogle kalde de mindre Syndfloder, hvilke Jorden til visse Tider siges at være underkastet, *Parlo* (eller *Pralaya*) til Forskjel fra hin store Naturomvæltning, kaldet *Mha-Parlo* (eller *Maha-Pralaya*); da Sol, Maane og Stjerner, *Devataer* (eller de underordnede Guddomme) samt Menneskene og andre skabte Væsener, först tilintetgjöres, men endelig og de tre store Guder [71]. — Efter visse Myther forkynder *Siva*, ved at blæse i sit store Horn, den forfærdelige Tid, som medförer Alverdenens Ödelæggelse, men ligger dog selv under i Striden

mod *Maha-Kali* [72]. Efter Andre skal *Vishnu*, siddende paa en hvid Hest med et draget Sværd, som ligner en flammende Komet, vise sig for Menneskene kort för dens Undergang, og udrydde de Ugudelige, hvorefter Verden fornyes og forynges o. s. v. Paa Malerier forestilles han saaledes som en væbnet Helt paa en Hest, der er forsynet med Vinger. Saaledes variere de indiske Myther ligesaavel som de eddiske, skjönt de forskjellige Traditioner dog alle lede til det samme Maal, efter et oprindeligt Oldsagn om Verdens tilkommende Undergang eller Omdannelse og derpaa fölgende nye Skabelse eller Tilblivelse. *Dsainaernes* Lære antager uhyre store Verdensaar i forskjellige Perioder, hver atter afdelt i 6 mindre [73]. I de sidste og værste Tider forsvinde Varme og Ild fra Jorden; intet kan mere voxe eller trives til Menneskenes Næring, uden Orme og Insekter, bedske Rödder og Urter. Al Orden, Ret og Dyd forsvinde. Menneskene blive vilde og myrde hinanden indbyrdes. Denne Periode ender med vor Jords Undergang ved *en Syndflod*, som naaer til Toppen af det saakaldede Sölvbjerg *Vidiyarta* [74], hvor enkelte Mennesker skjule sig i Huler, og de skulle atter befolke den nye Jord efter Flodens Bortgang. Andre lære derimod, at en stor Del af vor Jord (maaske egentlig ved en anden Periodes Ende) först skal ödelægges af en giftig Vind,

som dræber alle levende Væsener, og siden af *en Ildregn*, hvorved den gandske fortæres — men derefter regner ambrosialsk Melk fra Himmelen, hvorved det Hele gjenbringes i sin forrige og end herligere Tilstand o. s. v. [75].

§. 16. De egentlig udenfor Indien levende *Buddhister* lære de selvsamme Troessætninger. Verden ödelægges og fornyes i visse Perioder eller Gudeaar, som atter have mindre Afdelinger, afbrudte ved store Oversvömmelser o. s. v. — Enhver Verdensalder staaer saaledes, saalænge den varer, under en vis *Buddhas* særdeles Beskyttelse og Overherredömme. Singaleserne sige, at den saakaldte *Maha-Kalpé* (i Sanscrit ogsaa *Maha-Kalpa)* varer fra et Chaos til et andet. Den endes med en Verdensbrand, som fortærer Alt, paa den överste Himmel nær. Förend den indtræffer ere Jorden og Menneskekjönnet blevne fordærvede, saavel i physisk som i moralsk Henseende, og begge trænge derfor til en fuldkommen Omdannelse. Verdensbranden slukkes ved en uhyre Regn, som sætter sig til Leer, Muld og Klipper, hvoraf en ny Jord efterhaanden fremkommer. Blomstertræet *Nalun* opspirer deraf til den höjeste Himmel, hvorfra 8 Brachmeaer (etslags guddommelige Genier) nedstige, for at blive en ny Menneskeslægts Stamfædre i den unge Klodes herligste Lyksalighedstilstand, som dog

efterhaanden aftager [76]. — *Birmanernes* Lære stemmer i det Væsentlige hermed. Verdens Undergang forkyndes ogsaa, efter deres Tro, ved en forfærdelig Tid, da al Regn udebliver (jfr. §. 4, 6, 15), ved Solens og Maanens Formörkelse og Forsvinden, Menneskeslægtens Ugudelighed, indbyrdes Krige og overhaands Elendighed. Tilsidst ödelægges alle Verdener af 7 flammende Sole ved en almindelig Brand — hvorpaa deres Fornyelse dog fölger ved en forfærdelig Regn, hvis Vandmasser efterhaanden fortykkes af en saaledes skabende Veirstötte eller Stormvind, efter *Damatas* (Skjæbnens eller dens Guddoms) evige Beslutning, hvorefter himmelske Genier, som efterhaanden, formedelst Syndefaldet, degraderes til Mennesker, befolke Jorden o. s. v. [77]. Tibetaneres, Mongolers og Kalmukkers lamaiske Systemer afvige kun i smaae tillagte Omstændigheder fra de nu omhandlede Budhistiske. Saaledes sige f. Ex. Kalmukkerne, at i de sidste og værste Tider ville Vaaben nedregne fra Himmelen, hvorved Jorden kommer til at oversvömmes af Blod og skjules af döde Kroppe. Ogsaa hos dem ödelægges Verden vexelvis ved *Vand* og *Ild*; men Stormvinde frembringe den igjen, ved at sammendrage de Vande, hvorved Verdensbranden sluktes [78] o. s. v. Alle disse og flere Folk af brahmansk, dsainaisk, lamaisk eller buddhi-

stisk Troesbekjendelse antage desuden Sjælens Udödelighed og tilkommende Lön eller Straf, efter den guddommelige Retfærdigheds Bestemmelse, i Himmel eller Helvede, efter hvad jeg paa sine Steder i det Foregaaende har sögt at vise, — ligesom og at lignende Meninger have udbredt sig fra de nævnte Sekter til de nu egentlig saakaldte Schamanske Folk (see ovenfor I. 137-139, 203), hvortil Finlapper og Grönlændere og kunne regnes (I. 139-141). Disse vare i sin Tid Naboer til de hedenske Skandinaver, hvis Religion vi vide ogsaa har havt en stor Lighed med Celternes eller Druidernes Tro; men den antog saavel Sjælens Udödelighed, som hin den gamle Lære, at *Ild* og *Vand* engang til sin Tid vilde gjöre Ende paa den nærværende Verden [79], ligesom Skyther, Inder, Ægypter og de övrige ældste Folk almindelig troede, at den havde hine Elementer sin förste Oprindelse at takke. Efter Eddalæren udsendte de överste Lys- og Ildhimles evige Hersker den *Varme*, som, ved at virke paa de chaotiske *Vande*, först frembragte det Verdenslegeme, hvorpaa vi leve og næres — men han skal og i Tidens Fylde tilstæde, at det overskylles af Afgrundens Vande og fortæres af overhimmelske Flammer; for atter at give Plads for en ny Himmel og en ny Jord [80] — alt i Overensstemmelse med de Stoisk-Asiatiske Sætninger; "thi den fordær-

vede Menneskeverden bör forgaae og udslettes, for at det Hele, Uforkrænkede og Uskyldige atter kan blive til, men det Godes Sejer blive fuldkommen" [81].

Anmærkninger.

1. Den gamle Jættinde i Jernskoven *(Udgaards* stivfrysende Fjeldstrækning i Østen, hvorfra Natten frembryder) er rimeligvis *Angurbode* ɔ: den Sorgbebudende, *Hels*, *Fenrisulvens* og *Midgaardsormens* Moder (ved *Loke*). Jfr. *den ældre Edda* I. 64.

2. Denne hele Beskrivelse sigter til den fordum almindelige Mythe om de Uhyrer (Ulve, Drager eller Jætter), som forfulgte Sol og Maane, for at opsluge dem, hvorved man mente at Formörkelser foraarsagedes, og at Verdens Undergang endelig vilde flyde deraf. Dette troedes fordum endog af Græker og Romere og er endnu en almindelig Mening i Indien, China og de dertil grændsende Lande, ligesom og tildels blandt de oprindelige Amerikanere. At udvikle alt dette nöjagtig vilde optage et stort Rum, hvorfor jeg nöjes med at henvise til min Danske Overs. I. 64, 96-97, 119-121, 181, 265, samt Artiklerne *Fenrir* o. fl. i min mythologiske Ordbog til den store Udgave.

3. Hin Ørn, som fryder sig over Gudernes nærforestaaende Undergang, er Jætte-Ørnen *Hræsvelg* ved Nordpolen, slaaende sin Æols-Harpe i Stormenes knittrende Brag. De tre mythiske Haner betegne formodentlig 1) Nordlyset, 2) Luftilden, 3) den vulkaniske Flamme. See *den ældre Edda* I. 65, samt ovenfor IV, 219, 222-231, 288, 340-342, 353-54.

4. Eller (den mythiske Hund) *Garmur.* See om ham *Edda ant.* III. 382-383, D. Overs. IV. 233. Jfr. her ovenfor II. 227, 239-40; IV. 218-19, 287, 340, 369 o. f.

5. Eller *Ukydskhed* overhoved (efter *Nyerups* Oversættelse.

6. Eller ogsaa: Skjægtid *(barbata* ɔ: *barbara ætas).*

7. Eller: Frænde, Slægtning — da Ilden vel her betragtes som en Emanation fra *Surtur*, Ildhimmelens Hersker — fra hvis Rige *Muspell* Solen og andre lysende Himmelkloder, samt alleslags Lynstraaler og ildagtige Meteorer vare udsprungne. Det var ogsaa ham, som *först udsendte Heden*, hvorved Verdenslegemet fik sit förste Liv.

8. Eller: *Hrymur*, Rimthursernes Anförer. — Navnet kommer vist af Ordet *Hrim*, men det har en dobbelt Betydning, nemlig: *a)* Rimfrost, *b)* Sod. — Her forekommer en Uoverensstemmelse med den yngre Edda (der maa have fulgt andre Kilder), i det *Hrymur* der siges at styre Skibet *Naglfar* (istedenfor *Loke)*, hvilket dog aldeles ikke er sandsynligt, da *Rimthurserne* ikke kunne tænkes at staae i en saadan Forbindelse med *Muspells Flammeaander* — skjönt de paa forskjellige Maader siges at medvirke til et fælles Øjemed, nemlig vor Verdens Undergang. Derimod kunde man let falde paa at digte, at *Loke* eller *Loge*, som den jordiske Ilds Dæmon, sögte at styre eller lede de empyreiske Ildaanders mythiske Fartöj til Jorderige. — At man derimod tænkte sig *Hrym*, Frostjætternes Anförer, som agende over Ishavet i en uhyre Slæde, er ikke usandsynligt. See ellers *Edda ant.* III. 87.

9. Jætte-Ørnen *Hræsvelg*, som ligefrem betyder *Aadselslugeren.*

10. *Naglfar* (eller *Naglfari*) betyder ligefrem *Nagleskib* af *Nagli*, Nagle, Söm. Rimeligvis har man herved ment en Komet, som i Skikkelse ligner en Nagle og kaldtes ellers af vore Forfædre *Halestjerne*. I Oldtiden ansaae man dem for at bebude store Ulykker, hvortil da Verdens Undergang ogsaa hörte. Den yngre Edda og et hedensk overtroisk Folkesagn have udledt Ordet fra *Nagl*, *Nögl*, Negl — hvorom mere i det Fölgende. Hos Romerne betydede *clavus* undertiden et Roer. Jfr. *den ældre Edda* IV. 263. Et andet mythisk Navn af samme Oprindelse, nemlig *Naglfare (Naglfari)* tillægger den yngre Edda *Nattens* förste Ægtemand *(Rasks* Udg. S. 11, *Nyerups* Overs. S. 13). Jeg troer, at Nattehimmelen (der synes at være beslaaet med Stjernerne som skinnende Naglehoveder og saaledes at drage frem) menes derved. Jfr. min Overs. af *den ældre Edda* I. 107–108. — En lignende Forestilling har man maaske gjort sig om *Muspelheims* Udseende, og derfor i en mythisk Gaade givet den (som Flammeaandernes Fartöj, i det den med dem nedsegnede mod Jordens Himmel) et lignende Navn. *Skybladner (Skíþbladnir)* betegner vel vor Jords Skyluft; dog siges *Muspells Naglfare* eller *Naglfar* at være det störste Skib — i den yngre E. l. c. S. 48 (ligesom man maatte tænke sig Empyræet for at være af större Omfang end Stjernehimmelen).

11. Nemlig Guden *Freyr* — hvorom mere i det Fölgende.

12. Anderledes berettes det i den yngre Edda. I *Grimnersmaal* hedder det om Himmelborgen (Gudeslottet eller Solhuset) *Landvide:*

Med Ris og med
Höjt Græs overgroes
Vidars Landvide,
Der Sönnen sig nedlader
Rask af Hestens Ryg,
For sin Fader at hævne.

See derom *den ældre Edda* I. 67, 99, 124-129, 148, 172, 235 o. f.

13. *Hlodyna* eller *Hlódyn* (Jorden) er den samme som den germaniske *Hludana*, hvilket *Skule Thorlacius* först har vist. See ellers *Edda ant.* III. 434-436.

14. Jfr. ovenfor II. 127, 132-133. Om de her anförte Steder af *Vala's Spaadom* see ellers *Edda ant.* III. 43-51, 64-68.

15. *Vigridr* (ogsaa nævnt i den yngre Edda) betyder formodentlig "svævende Kampplads" ɔ: Luften. Derimod kaldes den samme mythiske Valplads *Oscopner* (ɔ: *Uskabt* eller Ufravigelig) i *Fafners* sidste Samtale med *Sigurd*, som spurgte saaledes:

Sig du mig, *Fafner!*
Da man siger du er
Viis og ret meget veed —
Hvad den Kampmark hedder,
Hvor Sværd-Vædske blande
Surtur og *Aser* sammen?

Hvortil *Fafner* svarer:

Oscopner den hedder,
Der alle Guder skulle
Spydene svinge;
Bifröst brister,
Da bort de drage;
Hestene i Söen [Elven] svömme.

Udtrykket *móda*, som jeg har oversat ved Sö, dyb Elv, kan og betyde Dunst (Taage), ligesom *Bif* — hvoraf *Bifröst* kommer — betegner baade *Luften* og *Havet*. See *d. æ. E.* IV. 221 St. Udg. III. 303. De katholske Islændere sagde og, at *Christus* paa den yderste Dag vilde holde den store Verdens-Ret i Luften, lige over *Marias* Gravsted (*Rimbegla* S. 334). Jfr. *Volsunga Saga* i *Rafns nord. Kjæmpehistorier* 1ste D. 2. H. S. 62.

16. *Edda ant.* I. 10–11, 27, 31 o. f. D. Overs. I. 88, 91, 96, 98, 104–105, 124–125, 129.

17. *Edda antiq.* I. 340–342, Dansk Overs. III. 20–21, 54.

18. ɔ: *Jættinden* (i Jernskoven) föder Uhyrer til Verdens og *Menneskenes* Ulykker; *Thurserne* længes efter Gudernes Tusmörke, men *Valkyrierne* sörge over dets Nærmelse.

19. Den strænge *Urde* bevogtede nu *Odreirer*, Visdommens eller den spaaende Begeistrings Orakel-Kar, og tilstædte Ingen Adgang dertil.

20. *Odins* ene Ravn, Tanken, som udsendes for at indhente Dvergenes eller Sortalfernes Orakelsvar, da de himmelske tauge. Den her nævnte *Dain* var Dvergenes ypperste Runemester, efter *Odins Runesang*, samt synes og at have været Sövnens (og Drömmenes) Dæmon. See *Ed. ant.* III. 316, Dansk Overs. IV. 224.

21. Her menes formodentlig de 4 Dverge, som bære Himmelen.

22. ɔ: Ned mod *Ginnungagab* eller Afgrundens Mörke.

23. Særdeles mærkeligt skulde det være, om *Albrænderen (Alsvidr)* her betegnede *Surtur* selv, da vi her vilde have et afgjörende Bevis for vore

Forfædres stoiske og brahmansk-buddhistiske Tanker om vor og flere Verdeners ofte gjentagne Fald og Fornyelse. En saadan Forndsætning passer meget tydelig til hele Periodens Mening. Ellers er *Alsvidr* et bekjendt Navn for en af Solens Heste — ligesom *Svidr* et af *Odins* bekjendte Navne. See *den ældre Edda* I. 158, 186; IV. 282. Jfr. 215.

24. See ellers *Edda ant.* I. 206-211, III. 282, Dansk Overs. II. 218-220, 230-232, IV. 215.

25. *Edda ant.* I. 248-49, D. Overs. II. 258-59, 266. At *Odin* tiltaler Gjenfærdet saaledes

Ej er du en *Vala*
Eller viis Kone;
Snarere er du trende
Thursers Moder —

synes at vise, at *Odin* anseer hende for *Angurbode* (den Sorgbebudende), Moder til de tre mest berygtede Thursevæsener eller mythiske Uhyrer.

26. Begge disse Talemaader forekomme her. — Til Verdensbranden mentes ellers *Loke* (eller *Loge*) selv at bidrage. See ellers *Edda ant.* I. 167, 168, 179, D. Overs. II. 297, 303, 305, 314, 318.

27. See Ordbögerne til *Edda antiq.* III. 220, 543-344.

28. Denne Talemaade forekommer endnu ofte i danske Almuefortællinger; see f. Ex. *Thieles danske Folkesagn* I. 90, om Kong *Valdemars* Jagt (optegnet efter mundtlig Beretning). Naar han (som natligt Gjenfærd) lösner et Skud og Hundene höre det *"saa briste alle Baand og Lænker."* Lignende Sagns Oprindelse fra Hedendommen har jeg bemærket ovenfor IV. 340, 353.

29. Her fölger i Texten et gammelt Folkesagn, anvendt paa en overtroisk Almue-Regel og sigtende

til Navnets Sprogrödder (da *Naglfar* kan oversættes ved et Skib, som bestaaer af Negle): "Dette Skib er gjort af Menneskers Negle, hvorfor det er værdt at lægge Mærke til, at naar Nogen döer, hvis Negle ikke have været afskaarne, fremskynder han derved det Skibs Bygning, som baade Guder og Mennesker maatte önske at seent blev færdigt." Om Neglers Afskjæren har en mangefoldig Overtro stedse hersket hos de fleste Folk. Saaledes f. Ex. hos de gamle Perser, der holdt det for en Religionspligt at forvare og begrave deres afskaarne Negle. (*Kleuker Zendavesta im kleinen* 2 Th.). Ghebrerne iagttage den endnu med mange Ceremonier, og det skeer udtrykkelig i den Hensigt, at de onde Aander ikke skulle kunne bruge dem for at skade Menneskene. (*Hyde de vet. Pers. relig*, S. 458). — Pythagoræerne anbefalede og megen Forsigtighed ved afskaarne Haar og Negle, uden Tvivl i samme Hensigt; man skulde nemlig spytte paa dem, hvilket man allevegne har anseet for at være et Middel mod Forgjörelse. (*Brücker Hist. philos*. I. 1099). — Jöderne havde den ommeldte Persiske Overtro om Neglene, og sagde endog (efter *Buxtorf*) at den, som kastede det Afskaarne paa Jorden, var ugudelig; thi da kom det i *Satans* Vold, og onde Folk brugte det til Hexekunster. De afskaarne Negle skulde derfor enten brændes eller begraves i Jorden. Aldeles overensstemmende med denne og den pythagoreiske Overtro (om Haar og Negle) er den Danske, som berettes efter *Monrads* Haandskrift i *Thieles danske Folkesagn* III. 103–104 (hvor han selv og har bemærket hin gamle om *Naglfare*). I Danmark og Tydskland har man sagt, at *Fredagen* var den heldigste Tid til at skjære sine Negle. Muelig kom

det först af Troen paa *Freya*, som yndede og beskyttede Nethed, samt desuden övede den himmelske (hvide) Magie, der rimeligvis mentes at virke mod den sorte, som tilhörte Afgrundens Magter.

30. "Hvor stærk Broen *Bifröst* end er, gaaer den dog i Stykker, naar *Muspells* Sönner drage i Orlog og ride over den; deres Heste maa da svömme over [Luftens] store Floder, og saaledes komme de frem." See *den yngre Edda* l. c. S. 14, *Nyerups* Overs. S. 16. (Paa begge Steder mangle Ordene: *at heria*, som findes i nogle Haandskrifter). Jfr. ovenfor Anm. 15.

31. Her fölger et andet overtroisk Almuesagn fra den nordiske Hedenold: "Paa den Fod har *Vidar* den Sko, som der hele Tiden har været samlet til af de Læderstrimler, som man skjærer af Skoene for Tæerne eller Hælene — hvorfor hver den, som vil tænke paa at komme Aserne til Hjelp, ikke maa forsömme at afskjære disse Lapper." I *Skalda* (S. 105) antydes derimod den vistnok ældre Mening, at hin stærke Sko var af Jern eller Staal, da *Vidar* der kaldes *Jernskoens Ejer*. Jfr. *d. æ. E.* I. 124–125.

32. De ovenstaaende prosaiske Fortællinger ere tagne af *den yngre Edda* l. c. S. 70–73, 75, 76. Jfr. *Nyerups* Overs. S. 86–90, 93, 95, 96. Ellers omměldes Verdens Undergang og de dertil hörende Begivenheder paa forskjellige Steder i den nordiske Hedenolds saakaldte historiske Digte. *Fafners* Underretning om *Surturs* og Asernes Valplads er meddelt ovenfor Anm. 15. *Da Sigrunes* Terne en Aftenstund saae ridende Gjenfærd, spurgte hun om Elementernes Oplösning eller Gudernes Tusmörke allerede var forhaanden. Da *Glömvare* sögte at for-

maae sin Ægtemand *Gunnar* til at forkaste *Atles* Indbydelse til et forræderisk Gilde, fortalte hun, blandt andre varslende Drömme, ogsaa den, at hun syntes at Gudernes Tusmörke allerede var faldet paa. See *Edda ant.* II. 109–110, 430, 754–755. Hertil hörer og den bekjendte Strophe af *Eyvind Skaldespilders Hakonarmál:*

För ubunden
Over Folks Sæder
Fenris-Ulv vil fare o. s. v.

See *Hkr.* I. 164. I et andet Digt har den samme Skjald (hvis udbredte mythologiske Kundskab overhoved er meget mærkelig) antydet den Maade, hvorpaa *Fenrer* för havde været fængslet. Sstds. I. 153. Flere lignende Exempler fra andre hedenske Skjaldes Digte tillader Rummet ikke at anföre.

33. See *Edda ant.* III. 51–54. Dansk Overs. I. 52–34, 68–69. De her nævnte Guder synes ellers at sættes for alle Aserne tilhobe, da det synes og at være en Selvfölge, at da Menneskets Aand ansaaes for udödelig, maatte Guddommens, især *Odins*, ansees for at være det — i det mindste ved nye Emanationer, da man tillige vel kunde tænke sig den gamle eller ödelagte Verdens *Odin* optaget til *Gimle* eller den overhimmelske Verden, omtrent som Buddhisterne lære noget lignende om de forskjellige Verdensperioders *Buddha'er.*

34. *Edda antiq.* I. 31–32, Dansk Overs. I. 98, 124–129.

35. See *den yngre Edda* S. 76, 77, D. Overs. S. 95, 66; *Edda antiq.* I. 28-30, Oversætt. l. 96-97, 118-122. See ellers ovenf. II. 70-71, 84-85, 234-236, 262-263.

36. Især I. 13, 17, II. 294-295, 298, III. 184, 186-187, 217-242, IV. 1-2, 24 o. f., 103, 267-276, 322-325.

37. *Den yngre Edda* l. c. S. 77. Jfr. *Nyerups* Overs. S. 97. Om Slutningen af selve *Gylfaginning* see ovenfor I. 383-384; jfr. 400 samt 381 o. f.

38. *Bastholms historisk-philosoph. Undersögelser om de ældste Folkeslægters rel. og philos. Meninger*, S. 606 o. f.

39. Med Hensyn til den her omhandlede Skildring af Verdens og Gudernes Undergang i den yngre Edda, er denne Bemærkning særdeles træffende og rigtig, da de selvsamme mythiske Personer uden Tvivl her (som ellers saa ofte) fremkomme under forskjellige Skikkelser og Navne, og Hedendommens mange forskjellige Digtninger, af aldeles heterogen Oprindelse eller Skikkelse, ere blevne benyttede derved; dog kun ved at sammenblandes og kastes mellem hinanden. Saaledes forestilte, uden Tvivl, *Freyr* i de ældste Tider Solen som dens mandlige Guddom og herskede over de jordiske Lysalfer; efter hans Dyrkeres — tildels en særegen Sekts — Tanker var det da sandsynligt, at kun *Surtur*, de overhimmelske Lysalfers Herre, der raadte for *Muspell*, af hvis Funker Solen selv var opstaaet, og som selv svang et endnu klarere Flammesværd, kunde i Gudestriden blive *Freyrs* Overvinder; — Andre sagde derimod, efter den almindelige Mening, at Solen, eller dens styrende Gudinde, skulde opsluges af Afgrundsulven (ligesaavel som Himmelguden *Odin* selv, der af Mange betragtedes som den höjeste Aars- og Sol-Gud); *Maanen* (som *Men, Lunus*) og *Tir* eller *Tyr*, som allerede forhen har mistet sin ene Arm (eller Side) i *Fenrisulvens* Gab,

fældes eller fortæres begge af et Uhyre med et dobbelt Navn *(Garmur; Mána-Garmur)* ellers snart skildret som en Ulv, under Navn af *Hate*, og snart som en glubende Hund. At Tordneren qvæles af Jordslangens eller det rasende Storhavs voldsomme Brænding og giftige Uddunstninger, kan derimod endnu være vel forstaaeligt for Alle. Hvorledes forskjellige Beretninger allerede i Hedendommen havdes om Udfaldet af hans ældre Kamp med Midgaardsormen, har jeg viist i *Edda ant.* III. 478-483, D. Overs. II. 42-55.

40. De Hebraiske Oldsagns store Lighed med de Persiske er nu almindelig bekjendt, og var allerede forlængst bemærket af Grækerne, (see ovenfor IV. 454); men at vore Forfædre udvandrede hertil Norden fra Persernes Nabolag, og at de oprindelig have hört til en Folkestamme, har jeg i nærværende Værk sögt at godtgjöre. Jfr. ovenfor I. 90-91, 110-111, III. 167, 177-178 og mange flere Steder

41. Jfr. ovenfor I. 2, 19. "Da Intet var" kan ellers saare let have skullet antyde den Mening: "Da Intet af det, som nu hörer til vor organiserede Verden, endnu var til i sin rette eller fuldkomne Skikkelse." *Intet* svarer altsaa hos *Vala* til det uordnede Chaos.

42. Jfr. det ovenfor (om Guldalderen) anförte II. 107 o. f.

43. Jfr. Anm. 40, samt endvidere ovenfor II. 69-71 o. fl. St.

44. Hvis han ikke endog var födt i selve Phoenicien. See herom ovenfor I. 81, 161-162. Jævnför 163-164, 166.

45. Phoeniciernes og andre Asiaters store Indflydelse paa Grækernes övrige philosophiske Syste-

mers Uddannelse har jeg ellers sögt at vise ovenfor I. 68-70, 76-81, 157-159, II. 237.

46. Hvo der nærmere vil lære at kjende Andres forskjellige Betragtninger over disse Myther henviser jeg til *Mallet Indl. til Danm. Riges Hist*, 1756 S. 66-68 (hvor den stoiske Tragiker *Seneca's* berömte Beskrivelse over *Verdensbranden* og *Gudernes Död*, samt Overgangen til et nyt Chaos, ogsaa er indfört. See *Senecas Hercules Oeteus* V. 1112 o. f. *Ed. T. Baden* II. 216-217). *Suhm om Odin og den hed. Gudelære* S. 312 o. f. *Nyerups Wörterbuch der Skand. Mythol.* S. 88 o. f. *Grundtvig Nordens Mythologie eller Udsigt over Eddalæren*, S. 134-140. *Mone Gesch. des Nord-Europ. Heidenth.* I. 439-479. *Münter Kirchengesch. von Dänemark und Norwegen* I. 114-122. Jfr. den Arnæmagneanske Commissions Fortale til dens Udgave af *Edda antiq.* T. I. pag. XXI-XXVI., hvis Anskuelser i Hovedsagen vel stemme baade med *Bastholms* ovenanförte og mine egne, saavel med Hensyn til de mythiske Væseners physisk-allegoriske Forklaring, som vor Mythologies asiatiske Oprindelse.

47. See *Edda ant.* I. 31-32 (efter *Sophocles*, *Ovid*, *Seneca* og *Lucan*). Af samme Oprindelse er *Ciceros* Spaadom: at Jorden tilsidst skal fortæres af Ild, men dens Fornyelse og paafölge (*de nat. Deor.* II. 46). Om de græske Philosophers hertil svarende Meninger see *Brücker Hist. philos.* I. 711, 932, 945-948, 951, 1215. *Buhle Gesch. der Philos.* I. 313 o. fl. St. Jfr. Anm. 81.

48. *Aeschyli Tragoediæ ed. C. G. Schütz* 1782, I. 46 (*Προμηθευς δεσμωτης* v. 511 o. f.). *Welcker* mener, at den her forekommende Spaadom er taget af de Eleusinske Mysteriers Lære, hvori den dog

var bleven nöjere udviklet og forklaret. (I Skriftet *Die Æschyl. Trilogie Prometheus* &c. 1824 S. 104–111). Hermed stemmer et Sted af *Pindar* overeens (*Olymp.* II. 64 o. f.). "De Trætter, som ej vare forligte under *Zeus's* Herredömme paa Jorden, skal *En* bilægge, forkyndende Dommen med stræng Nödvendighed." (Jfr. ovenfor IV. 102 o. f. 487 o. f.). Dernæst besynges deres Lyksalighed, som i Livet vare ædle og holdt sorne Eeder, i Overeensstemmelse med Eddaernes Beskrivelse over *Gimle* — hvorfra Meenedere ogsaa vare udelukkede.

49. See *Thorlacii Ant. bor. obs. misc.* III. 52.

50. See ovenfor I. 79–80, 158 (jfr. 5). *Heraklits* Overeensstemmelse med Orphisk og Persisk Lære har *Creuzer* udförlig sögt at vise i *Symb. u. M. d. a. V.* II. 193–194, 196, 199, 324. At hin Lære i Hovedsagen var Orphisk vises af forskjellige gamle Forfattere, som *Plutarch om Philosophernes Meninger* I. 5, og *Censorinus de die natali Cap.* 18. (*Ed. Lindenbrog* p. 131). Angaaende dens Overeensstemmelse med Persernes Meninger jævnför ovenfor III. 237.

51. At dette især skulde iværksættes ved Meteoret *Πρηστηρ* eller *Typhon* (en Veirstötte eller Skypompe, for saavidt den viste sig som ildagtig eller lynende) har *Creuzer* sögt at godtgjöre i *Symb. und Mythol.* I. 603, jævnfört med hans *Dionysus* p. 79 o. f. samt hans Afhandling *de fato* p. 27. Han har fundet Sidestykket dertil i den flammende Storm, som efter de indiske Oldsagn skulde ödelægge Verden, dog saaledes at Sæden med det samme nedlagdes til dens Fremkomst paa ny. I det fölgende ville vi see, at et saadant Meteor, som Veirstötten (eller den heftigste Storm) tillægges en skabende Kraft for den tilkommende Verden i de buddhistiske

Systemer. Jfr. ovenfor I. 92, 123, 348, 359, 366, samt IV. 494, 523. *D. æ. E.* IV. 293. Ellers er det bekjendt nok, at Græker og Romere almindelig antoge Verdens afvexlende Ødelæggelser ved Ild og Vand; see f. Ex. *Censorinus de die natali* Cap. XVIII. samt *Lindenbrogs* Anmærkninger ved Udgaven af 1642 S. 136-138.

52. See f. Ex. *Görres's* Beregninger over Verdensaldrene i *Asiat. M. Gesch.* I. 407-408 (om Verdensbranden) 409 o. f. (om den store Flod) samt de hertil hörende chronologiske Combinationer. Ellers antager *Prichard* det for vist, at hin græsk-romerske Lære om Verdens afvexlende Undergang ved *Vand* og *Ild* oprindelig var kommen fra Ægypterne — skjönt han dog vil vise, at Ægypternes Tro stemmer overens med den Indiske, saavel i denne som andre Dele, hvilket han vidtlöftig söger at udvikle, ved at samle mange hertil hörende Steder i sin *Analysis of the Egyptian Mythology* S. 177-193. Udtrykkelige Vidnesbyrd for denne særegne Sætning i den Ægyptiske Troeslære findes hos *Plato* i *Timæus*, som dog bemærker, at en Saitisk Præst sagde, at Ægypten ej skulde beskadiges af Floden eller Jordbranden (see *Plat. Opp. ed. Tiedemann* XII. 303), og i en af *Hermes's* Asklepiske Dialoger, hvor Gud siges at udrydde al Ondskab ved Vandflod eller Ildebrand og atter give Verden sin ældste Skikkelse. (*Hermes Trismeg. Op.* p. 607).

53. *Qvæst. natural.* III, 29. Jfr. *Görres* l. c. II, 272 o. f.

54. Netop der er det, at *Heimdall* (efter mit oldnordiske Zodiakal-System) stöder i *Gjallarhornet* for at forkynde Gudestriden og Verdensbranden.

See *Edda antiq.* III. 10-12, 417 o. f., D. Overs. I. 15 o. f., 148, 240 o. f.

55 *α.* Ved eller strax efter en Oversvömmelse (foraarsaget af Verdenskroppens udströmmede Blod o: Have og Vande) begyndte eller fuldendtes vor nuværende Verdens Skabelse, efter Eddalæren. Da först kom Solen tilsyne, og fremkommer hvert Aar paa ny, som den gjenfödte *Freyr*, til et höjere Liv i *Stenbukkens* Himmeltegn. See *Edda ant.* III. 279, 361, D. Overs. I. 48, 196 o. f. IV. 231.

55 *β.* Jfr. ovenfor III. 225-227, II. 108 o. f. De nyskabte Mennesker skulde da först leve i en Uskyldigheds-Tilstand *(inscii scelerum & melioribus auspiciis nati)*, men snart skulde Lasten snige sig ind i Verden, og Menneskekjönnet endelig modnes til Fordærvelse. *Seneca Qvæst. nat.* III. 29. Fölgende Sted af samme Forfatter (*Epist.* 9) er höist mærkværdigt med Hensyn til dets bogstavelige Overensstemmelse med den Indiske Lære: — *Qvalis est Jovis, cum resoluto mundo & diis in unum confusis, paullisper, cessante natura, acqviescit sibi, cogitationibus suis traditus.* Jfr. §. 15, samt ovf. III. 223.

56. *Psalm.* CII. 26, 27, CIV. 30. *Esaias* LI. 6. *Daniel* XI. 2 o. f. 40 o. f. XII. 1-13.

57. *Matth. Ev.* XVI. 27, XXIV. 35; 21 o. f. *Marci* XIII. 7 o. f. *Lucæ* XXI. 33; — 25 o. f.

58. Eller: Magter. Dette Udtryk svarer ganske til det eddiske *Regin*, hvormed de ældste Edda-Digte betegne vor Verdens Elementar-Guddomme. Jfr. ellers *Esaiæ* XIII. 4-16, *Joel* II. 1-13, ovenfor IV. 482, 488.

59. II. *Petri Epist.* III. 6-7, 10-12. *Seths* Börn indgrove og (efter *Josephus*) den *Adams* Spaadom paa tvende Söiler, at Verden engang skulde öde-

lægges ved *Vand* (nemlig i Syndfloden) og engang ved *Ild* (paa den yderste Dag). *Ant. Jud.* I. 2.

60. *Esaias* LXV. 17-25, LXVI. 22.

61. II. *Petri Ep.* III. 13.

62. Aabenbar. VI. 2 o. f., VIII. 5 o. f., IX. 1 o. f., samt fl. St. I de sidste Dage vil de Ugudeliges Antal være meget stort, men de Helliges ringe.

63. Netop paa en lignende Maade maa man tænke sig *Muspells* Flammeaander, naar de fremdrage til Hest for at hærge Jorden. See ovenfor III. 221, IV. 493.

64. See *Mönster om Chiliasmen* som *en almindelig Mythe* i *Sjællands Stifts Landemodes videnskabelige Forhandlinger* I. 181, 316 o. f. *Fundgruben des Orients* I. 164, 278, II. 30.

65. See ovenfor om *Desatirs* Bekjendere I. 213, og *Nasaræerne* I. 219. Jfr. *Codex Nasaræus* I. 94. De Förstnævnte antage det store Verdensaar (bestaaende af forskjellige tusindaarige Perioder). See *The Dessatir or sacred writings of the ancient Persian prophets &c. Bombay* 1818, II. 19 o. f.

66. *Zendavesta von Kleuker* III. 30, 111, 115. *Rhode heilige Sage des Zendvolks* S. 463 o. f. Den sidstnævnte Forfatter har i den Anledning peget til *Matth.* XXIV. 40, 41, XXV. 31, 32. Jfr. ovenfor III, 229, 240, IV. 388 o. f.

67. *Zendavesta* III. 113 o. f. (jfr. I. 24 o. f., 276-286). *Rhode* l. c. S. 468 o. f. *Bastholm om de ældste Folks phil. og relig. Men.* S. 267 o. f.

68. *Plutarch om Isis og Osiris.* See ellers *Creuzer Symb. u. Mythol.* I. 707-708. Jfr. ovenfor I. 112, 115, 119 o. f. 181-182. Perserne beregnede Verdensaaret (i forskjellige Perioder) til 12000 Aar. See *Görres As. M. G.* I. 219 o. f.; jfr. 223 o. f. 235

o. f. *Allgem. Weltgesch.* I. 70 o. f. *Hyde de rel. vet. Pers.* (som her peger til *Michaels* Kamp med Dragen) S. 293 o. f. End en besynderlig Overensstemmelse have Persernes ældste Sagn med de nordiske (om *Loke*) — om den onde dæmoniske *Zohak*, som blev bunden fast til Bjerget *Demavand*, hvor han ligger til den yderste Dag, da han skal dræbes af *Salm. Kleuker* l. c. I. 110. Jfr. *Firdussi* l. c. I. 37. *Mos Choren Hist. Armen.* S. 77.

69. See *Görres As. Myth. Gesch.* I. 315 (efter *Davis*, *Sonnerat* og *le Gentil*). *Wagner Ideen zu einer allgemeiner Mythologie der alten Welt* S. 130 o. f. I begge Skrifter anstilles vidtlöftige Undersögelser over Indernes uhyre lange Verdensperioder, som dog stedse vende tilbage, da Verden vexelvis forgaaer og fornyes til uendelig Tid. Efter Nogle udgjör ellers et Soleaar en almindelig Gudedag, hvoraf Sommeren betragtes som Dagen, Vinteren som Natten. 12000 Gudeaar udgjöre en Gudealder, men 1000 slige en Dag for *Brahma* (eller *Brahm*), og hans Nat har den samme Længde. *Asiat. Res.* II. 112 (efter et af de ældste Sanskrit Skrifter, *Manus Taler til Jordens förste Beboere*). Saaledes hedder det og i Bibelen, at for Gud ere 1000 Aar som en Dag, som en Nattevagt, *Ps.* XC. 4; II. *Petri* III. 8.

70. *Wagner* l. c. S. 133, 146 o. f. *Meyer myth. Wörterb.* II. 461, 488.

71. *Polier Mythologie des Indous* I. 161 o. f., II. 677. *Bastholm Hist. philos. Unders.* S. 355.

72. *Ward View of the Lit. &c. of the Hindus* II. XXIII.; jfr. *N. Müller Gl. W. u. K. d. a. Hindus* I. 17, samt *Paulini Syst. Brahm. Meyer Myth. Wörterbuch* (under *Calighi*). Til disse Begivenheder

sigter uden Tvivl fölgende Formular i Brahmanernes Ligbegjængelses-Liturgie. "Jorden, Havet og selve Guderne forgaae — hvi skulde da ikke Mennesket, den Boble, være forgjængeligt!" *Colebrooke on the religious ceremonies of the Hindus As. Res.* VII. 244. Efter nogle Beretninger overlever *Vishnu* — efter andre *Brahm* eller *Brahma* — allene Alverdenens Undergang, tilbringende en lang Tid i dybe Betragtninger, og skal derefter igjen frembringe den paa ny.

73. Indernes sædvanlige Aarstider ere ogsaa 6; dog antage Brahmanerne kun 4 Verdensaldre. Efter *Dsainaernes* Regning skrive vi nu (1826) Aar 2471 af vor Verdens nærværende 5te eller næstsidste Periode. See *Dubois Moeurs institutions & cérémonies des peuples d'Inde. A Paris* 1825, II. 509. — Derimod ere nu, efter Brahmanernes Regning, 4927 Aar forlöbne af *Kali-jug* eller den sidste Verdensalder, som i alt skal vare 432,000 Aar (altsaa netop Antallet paa de Einherier, der udgaae af *Valhalls* Porte for at stride mod Afgrundsulven, der tilsidst skal opsluge *Tidernes Fader). Bentley remarks on ancient Hindu æras As. Res.* V. 316. *Den ældre E.* I. 174, 249 (efter Prof. *Syndals* sindrige Bemærkning). — Efter *Berosus* og *Syncellus* forlöb ogsaa 432,000 Aar mellem Skabelsen og Syndfloden. Jfr. *Diodor* om Chaldæernes astronomiske Observationer for det selvsamme Antal af Aar. I Middelalderen mente de katholske Islændere, at Verden i alt skulde staae 7000 Aar, og at man, da *Rimbegla* blev forfattet, allerede havde oplevet 6575, saa at den da kun havde 425 tilbage (S. 362). Derimod skrive vi nu 5586 efter Jödernes Regning, men 5793 eller endog 6539 efter vor kristelige. De som forestille

sig, at denne Verden i alt skal staae 6000 Aar, have altsaa i det mindste 207 Aar at löbe paa for dem og deres Efterkommere. Vore katholske Forfædre antoge og 6 Verdensaldre, hvoraf den sidste begyndte ved *Christi* Födsel. Jfr. II. 108.

74. Rimeligvis et Isbjerg af *Himalaja*, i hvilken Bjergkjede Gudebjerget *Meruh* og siges at ligge.

75. *Dubois* l. c. II. 510. *Account of the Jains, collected with a priest of this sect. Asiat. Res.* II. 257, 262. *Particulars of the Jains by Buchanan* ibid. p. 282, 286. Om de her fremsatte Hovedlærdommes formodentlige Sammenblanding mellem Buddhisters, Dsainaers og Brahmaners Systemer, jævnför *Hermes* XXIV. 299, 300 o. f.

76. *Davy Account of the interior of Ceylon* 1821, S. 203 o. f.

77. *Buchanan on the religion and literature of the Burmas. As. Res.* VI. 240 o. f. Jfr. ovenfor II. 113-114. De 7 Sole synes at svare til Verdens 7 sidste Ødelæggelsesaar i *Edda* (ovenfor §. 6).

78. *Pallas Reise im Russischen Reich* I. 538 o. f. *Bergmann Wanderungen unter den Kalmukken* III. 28. Jfr. ovenfor I. 136-137. Den flödeagtige og dog ambrosialske Materie, som omgiver den unge Jord i alle buddhistisk-lamaiske Systemer, som lade Menneskeslægtens Stamfædre næres derved, er uden Tvivl oprnnden fra de brahmanske Myther om *det ambrosialske Melkehav*, hvoraf Gudebjerget og Verden fremkom, samt *Dsainaernes* om en saadan *Melkeregn*, hvormed de vestlige Folks ældste Myther om *Melkevejen* (som *Urda-Urania's* himmelske Væld) kunne jævnföres (see ovenfor II. 223 o. f. 228, 259, 261), hvortil og kommer det nordiske Oldsagn om *Audumblas Melkeströmme*, hvorved *Ymer*

(som det endnu uorganiserede Verdenslegeme) i Begyndelsen nærtes. Jfr. I. 283 o. f. 292, 297 o. f. II. 230. *Liv* og *Livthraser* næres derimod af *Morgenduggen*, der og mentes at være oprunden fra *Urdas* himmelske Kilde. See ovenfor II. 126 o. f. 137, 199 o. f.

79. Efter *Strabos* Beretning i 4de Bog. Jfr. ovenfor I. 62-64, 151-152. Hin Lære trængte endog frem til den nye Verden, hvor Mexikanerne, ligesom Brahmaner og Græker, antoge 4 Verdensaldre, med ligesaa mange ödelæggende Katastropher ved alle Elementers Oprör — af Vandflod, Jordskjælv, Storme og Ildebrand — hvilken sidste dog mentes at forestaae den nulevende Menneskeslægt. *Mayer Mythol. Wörterbuch* II. 9, Om asiatiske Folks og Troesmeningers sandsynlige Udbredelse til *Amerika* ad forskjellige Veje, see ovf. I. 142-143, 205-207, 209, IV. 426, 475.

80. Ogsaa Mennesket — den mindre Verden — *fremkommet af Vand* og siden ved Badets eller den hedenske Daabs bekjendte Ceremonie *overskyllet med Vand*, skulde tilsidst *opbrændes paa Ligbaalet*, for i en ny, anden og bedre Verden at modtage en herligere Skikkelse og saligere Tilværelse.

81. — — — *Ergo qvandoqve erit [finis] rebus humanis, cum partes ejus [mundi] interire debuerint abolerive funditus totæ, ut de integro totæ rudes innoxiæqve generentur, nec supersit in deteriora magister. Seneca, Qvæst. nat.* III. 29. Jfr. C. 28: — *cum Deo visum ordiri mediora, vetera finire.*

Tillæg til alle fire Bind.

I. 63 *o. f.* 182. — *Serpette de Marincourt* antager i hans *Histoire de la Gaule* (udkommet i 3 Tomer i *Paris* 1822), at Gallernes druidiske Tro var monotheistisk — dog saa at forskjellige Underguder dyrkedes. I Britannien vare dog vel Druidernes Institutter mest ublandede. *(Goett. gel. Anz.* 1825, S. 1022).

I. 103–105, 171-172, 173-174, 192-193; *II.* 229, 256-258; *III.* 110-112, 177-178; *IV.* 387, 410. — Siden er jeg bleven opmærksom paa en Afhandling af den lærde *Meiners de origine ordinum s. castarum in Ægypto & India* i *Comm. soc. Goet. T.*, hvorved han söger at vise, at Kastevæsenet reiste sig fra begge Landes Erobring ved Krigere og Hierarker af den kaukasiske Menneskestamme. At de indiske Pariaher paa en saadan Maade ere bragte under Trældomsaaget erkjender ogsaa *Dubois* i *Moeurs* &c. *des peuples d'Inde* (1825) I. 50 o. f. — En Brittisk Cavallerie-Officier, som havde gjort en Reise paa 1500 engl. Mile i det sydlige Indien (1821) og siden reiste i Ægypten (1822), bevidner, at Figurer og Stil i *Karnaks* berömte Templer have den störste Lighed med slige Fremstillinger i de ældste Ostindiske Pagoder. Farvematerialierne ere öjensynlig de samme, men i Ægypten have Malerierne holdt sig bedre, ved det Luften der har en större Törhed. Af *Diary of a tour through Southern India*, *Egypt. and Palestina* i *Ethnogr. Arch.* (1825) XXVII. 82. — At de indiske Krigere, som af Britterne förtes til Ægypten mod de Franske, faldt ned for de gamle Ægyptiske Gudebilleder, som vare det deres egne, er en bekjendt historisk Kjendsgjerning.

I. 110-111, 177 *o. f.* — Efter *Journal des Savans* 1825, S. 274, har Orientalisten *Ousely* (i hans *Travels in various countries of the east particularly Persia &c. Part III. London* 1825) meddelt for-

skjellige mærkværdige Efterretninger om Ghebrer (eller Bekjendere af Persernes gamle Tro) i *Jezd*, *Schiraz*, *Ispahan* o. fl. St. Adskillige blandt dem vare særdeles skjönne Folk. De mere oplyste ansaa han for rene Deister, og troer at de i *Kerman* og *Jezd* ere i Besiddelse af Religionsböger af meget höj Ælde.

I. 259, 389. — De Udtryk: *at Brahma ikke vises nogen Dyrkelse* maa berigtiges saaledes: at han ingen særegne Templer har (som *Vishnu* og *Siva*), at hans Billede ikke sees i noget Tempel som det fornemste, og at ingen særegne Fester holdes til hans Ære. Forfatteren af Afhandlingen over *Hinduernes Religion*, *Mythologie og Philosophie*, i *Hermes* 24de Bind 1824, söger at vise, at *Brahm* og *Brahma* ere Et, og at denne Guddom længe af en vis Sekt blev dyrket som den höjeste. At Brahmanerne, ved deres mange religiöse og liturgiske Ceremonier, hyppig erindre deres guddommelige Stamfader og Beskytter, *Brahma*, er en Selvfölge.

II. 59 *o. f.* 64 *o. f.* 81 *o. f.* — Af en Afhandling i *Literary Gazette*, kaldet *Sylvan sketches* har *Liter. Wochenblatt der Börsenhalle*, 1825, No. 22, meddelt flersidig interessante Optegnelser om *Æsketræet*, hvori Forfatteren ogsaa har taget Hensyn til Folketroen, samt bemærket *Edda's* og *Hesiods* Beretninger om Menneskenes Oprindelse fra dette Træ. Adskilligt anføres der af *Evelyn* og Andre, angaaende den Brittiske Almues Meninger om dets og de af dets samtlige Dele lavede Medikamenters overordentlige Lægedomskraft, især for syge Börn, som skulle tage smaa Stykker af ungt Æsketræ ind, eller en Qvist deraf trækkes gjennem deres Strube. I *Skotlands* Höjlande putter Jordemoderen et Stykke grönt Æsketræ i Ilden; den Saft, som da udvælder af dets anden Ende, helder hun i en Skee og giver det nyfödte Barn den som dets förste Næring. Et meget stort Æsketræ staaer i *Kennethy*, *Kings* Grevskab i Irland (Provindsen *Leinster*); op til de laveste af Grenene, som strække sig uhyre vidt omkring, har det en Höjde af 17 Fod. Egnens Almuefolk pleje ved Ligbegjængelser at sætte Liget en kort Tid under dette Træ, gjöre deres Bön og der-

efter lægge en Sten paa den Hob, som dækker dets Rödder eller omgiver Stammen. At de Nordamerikanske Vilde undertiden bisætte Lig i udhulede Æsketræer, som dog blive staaende, seer man af *Keatings* Reise i *Ethnogr. Archiv* (1826) XXIX. 287. Det er vel muligt, at den store Anseelse, hvori Æsketræet har staaet hos saa mange vidt adspredte Folk, har udbredt sig fra Höj-Asien af; thi det groer paa de nordlige indiske Bjerge i Kongeriget *Nepal*, grændsende til *Himalaja*. Der er en Art deraf, temmelig lignende vor nordiske, opdaget af vor berömte Landsmand Dr. *Wallick*, og er nu bekjendt under det botaniske Navn af *Fraxinus floribunda Wallichii*. Denne Underretning skylder jeg Hr. Prof. *I. W. Hornemanns* Godhed; Træet selv er allerede under haus Opsyn i Kjöbenhavns botaniske Have. I det egentlige Indien kan Æsketræet ellers ikke voxe formedelst Heden; men der betragtes et af Landets skjönneste Træer *(ficus religiosa)*, kaldet blandt andet *Assuata (Aschwata, Asvattah)* som særdeles helligt (da *Vishnu* siges at være fremkommet deraf o. s. v.). Det staaer helst i Nærheden af Gudernes Templer og Billedstötter. Derunder skee tit Brahmanernes Forsamlinger, religiöse Handlinger og andre Höjtideligheder, som Ægtevielse m. m. Herved maa vi vistnok tænke paa den samme Bestemmelse for det nordlige *Askvidr* (Ask-ved &c.). Brahmanerne vie undertiden dette Træ til Ægteskab med et andet, kaldet *Vepu* (helliget *Siva*), med mange Ceremonier. Herved mindes vi atter om *Askur* og *Embla*, som det förste Ægtepar blandt Træerne o. s. v. See *Dubois Moeurs &c. des peuples d'Inde* (1825) I. 452. Dette Træ kaldes (paa Tamulisk) *Arashu* af *Paolino* (see ovenfor II. 167) og er det samme som kaldes *Guds Træ* m. m. af Buddhisterne (II. 169 o. f.). Jfr. næste Tillæg.

II. 126 *o. f.* 134, 142, 148 *o. f.* 155, 158 *o. f.* — *Angaaende Asken* Yggdrasill *eller Verdenstræet, dens jordiske Sindbilleder* m. m. (jfr. II. 65, 81 o. f.). Hr. Prof. *Olufsen* har i sit Skrift *om Danmarks Brændselsvæsen, Kbhvn.* 1811, S. 359, sögt at vise af physiske Grunde, hvorfor man i det nordiske Klima maatte fortrinlig vælge Asken *(fraxinus)* til at plante fristaaende — hvorfor man og seer den paa höje og

frie Steder, som paa Gadestevnepladser o. s. v. Ligeledes har han S. 540 peget hen paa, hvor overmaade gammel denne Skik maatte være, med Hensyn til Mythen om *Ygdrasill*, samt bemærket Overensstemmelsen mellem Gudernes Forsamling under den og de danske Bönders sædvanlige Gadestævne under en Ask. Det ommeldte Skrift havde jeg ikke læst, hvorimod jeg for nylig blev gjort opmærksom derpaa. Ved denne Lejlighed maa jeg bemærke, at jeg har antaget *Virgils æsculus* for især at betegne en *qvercus* (II. 158, 159), men ved en Trykfeil, hvorpaa jeg först nu er bleven opmærksom, er Ordet *Eeg* der forvandlet til *Eng*, hvorved min Mening let kan misforstaaes af Læseren. — I den nys ommeldte Engelske Afhandling *om Æsketræet* omtales adskillige vidunderligen store Træer af denne Art, som nu ere til i Storbritannien, hvoraf det störste er paa *Lochaber* Kirkegaard i Skotland; 5 Fod ovenfor Jorden har det en Tykkelse af 58 Fod i Omkreds.

I det engelske Tidsskrift *the Herald* indrykkedes 1824 en vel skreven Undersögelse om Oprindelsen til adskillige brittiske Fester og Folkeskikke, hvoriblandt og *Maji*-Lystighederne. Hver By i hele England havde fordum sit Maji-Træ *(Maypole)* med de dertil hörende Lege og Dandse. Romernes *Floralia* indtraf næsten paa samme Tid som de hedenske Nordboers Sommerdagshöjtid, hvorfor Festens Oprindelse vel kan være blandet der i Landet. Paa den selvsamme Tid fejredes *Beltein* (Ild- eller Sol-Festen) af Höjskotterne, som dog hörte til Celterne. Maji-Træet prydedes i England (ogsaa i *Cornwall*) med Vimpler, Blomster-Krandse o. s. v. Malkepigerne trak pyntede dertil og förte med sig Köer, hvis Horn vare forgyldte (en Skik, som forekommer i *den ældre Edda*, tildels om Offer-Köer; Kbh. Udg. I. 191-192; II. 29, 908, hvor den og paavises hos Græker, Romere og Inder; jævnför den Danske Overs. II. 113, 124; III. 260) o. s. v. Selv Hoffet og de Store, med Adel og Borgerskab, deltoge i lignende Lystigheder. Da holdtes ogsaa den saakaldte Maji-Mark *(Field of May* eller *Ey-Commons)* o: et Vaarting under aaben Himmel. Alle samledes der ved Majistötten *(column of May)*, som Retfærdighedens höjtidelig opreiste Standart; den sva-

rede altsaa til Tydskernes *Irmensul* eller *Truhtenbaum*, den nordiske Efterligning af *Yggdrasill* ved Gudernes Domsted o. s. v. Krandsen, ophængt paa Majistangens Top, var et Signal til at kalde Folk sammen o. s. v. Til Enden af *Jacob* den andens Regjering höjtideligholdtes denne Folkefest ved Hoffet (ligesom det endnu skeer i *Stockholm*). Den og dens Skikke afskaffedes siden af Puritanerne. *Londons* sidste Majistang, over 100 Fod höj, borttoges fra sit Sted 1717, for at understötte *Newtons* störste Kikkert. *(Spirit of the public Journals, London* 1825, S. 443 o. f.). — Frankerne havde lignende Skikke. Den sidste *Maji-Marks Forsamling* (eller Rigsdag) prövede *Napoleon* paa at udskrive som almindelig Folkeforsamling efter hans Tilbagekomst til Frankerige 1815. Om de i Indien endnu hellige Forsamlingstræer m. m. jævnför det næstforegaaende Tillæg (S. 538).

II. 165 *o. f.* 170 *o. f.* 187-188. — I *Transactions of the royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland Vol. I. Part. I. Lond.* 1824, — som jeg ikke endnu har faaet Lejlighed til at see, findes en Afhandling af *Noehden* om *Baniantræet* eller *ficus Indica*, hvor dette mærkværdige Træ uden Tvivl er mest omstændelig og tilforladelig beskrevet (efter *Journ. des Savans* 1825, S. 458).

II. 171, 190 (*jfr.* 149-150, 179). — *Bhillerne*, et temmelig talrigt Folk i Bjergegnene af de indiske Provindser *Malwa* og *Candeish* (som menes at bestaae af Hinduer, udstödte af forskjellige Stammer) have ikke Templer (skjönt de tilbede baade Guder og Heroer), men holde deres *Forsamlinger* under *store Træer, omgivne af Kampestene. Journ. des Sav.* 1825 S. 461 af *Malcolms* Efterretninger om hint Folkeslag i *Transact. of the royal Asiat. Soc. Vol. I. Part. I.* 1824. *Malwa* grændser til *Guzerat*, hvor de mærkværdige *Kattier* (som synes at have lignende Sæder) opholde sig. See om dem ofr. I. 195-196. Jfr. Forerindringen her ovenfor S. VIII.

II. 290. — I *Moriers* Beskrivelse over hans anden Reise i Persien bemærker han (i Anledning af dette Lands Overtro) at visse Familier i England

endnu foregive, at naar en af dem döer, sees en *hvid Due* svævende over Sengen. See *Odin Wolffs Journ. for Pol.* &c. 1821, III. 234. Skulde vel ikke den kristne Overtro om Sjælene som hvide Duer have staaet i Forbindelse med den evangeliske Beretning om den hellige Aands Aabenbaring i en *Dues* Skikkelse, saaledes at den i visse Maader kunde betragtes som gudelige og fromme Sjæles ypperste Udsender og Forbillede? Denne Anskuelse stod og i fuldkommen Modsætning til de hedenske Nordboers og Inders Forestilling af Sjælene som *sorte Ravne*. Jfr. ovenfor IV. 5 om disse *Odin* helligede Fugle; *Ravnen* blev og de Danske Hedningers Bannermærke.

III. 2, 4, 5, 31, 84, 85. — "Det var Hedninger-"nes Tro, at jo höjere Rögen" (naar Ligene brænd-"tes efter *Odins* Befaling) "slog op i Luften, jo "större Herlighed bekom den i Himmelen, som Lig-"baalet tilhörte" siger *Snorre Sturlesön* om Nordboerne. — En træffende Oplysning over dette Sted findes i *Finlaysons* i England nylig udkomne Beskrivelse over det Brittisk-Ostindiske Gesandtskabs Reise til *Siam* og *Cochin-China* i Aarene 1821 og 1822. Ved de Siamesiske Buddhisters Ligbaal læse Præsterne (blandt andet) et Vers i det uddöde *Pali*-Sprog (som hörer til deres Ritual, ligesom Sanskrit til Brahmanernes, Latin til Katholikernes og Slavonisk til Russernes kirkelige Liturgie) — i det de tiltale den Afdöde: "Ak! dödeligt er Legemet! "Gid din Sjæl saaledes hæve sig til Himmelen, som "denne Rög stiger i Höjden!" Jfr. III. 56, 57, 64, 97, samt *alm. Hist, over Reiser* XIII. 202, hvor det berettes, at Talapoinernes Sange ved Ligbegjængelsen vise de Afdöde Vejen til Himmelen. Adskillige af Buddhisternes moralske Sentenzer svare ogsaa bogstavelig til de for os (som *Odins* egen Lære) i *Havamaal* opbevarede. See f. Ex. *den ældre Edda* III. 121, 154. — Det er rimeligvis tildels foraarsaget af den för ommeldte Overtro, at man i *Siam*, for de afdöde Store, opförer meget höje Bygninger, som Taarne, paa hvis Tag man lægger Jord, og Baalet oven paa den. Jo höjere en saadan *Borg* er (at jeg skal tale i *Brynhildes* eddiske Stil om hendes og *Sigurds* prægtige Ligbaal) des höjere Stand

var den Afdöde af, samt menes vel og at nyde en des större Herlighed i Himmelen. De Figurer af Mennesker, Dyr, Husgeraad o. s. v., som opstilles omkring Baalet (ligesom Billeder af alt sligt ved slige Lejligheder brændes af Chineserne) ere vist traadte istedenfor saadanne virkelige Gjenstande, som forhen brændtes med de hedenfarne Store. See *La Loubère's* Beskrivelse i *almind. Hist. over Reiser* &c. XIII. 202. Jfr. *Edda antiq.* II. 240-43, 258, 932-33, 936, Dansk Overs. IV. 80-82, 90. — Cochinchineserne have lignende Skikke; kun opföre de til de Stores Ligbegjængelse et prægtigt Pallads, som opbrændes med mange deri indsatte Billeder o. s. v. (*Borri Beschr. von Cochin-China* i *Saml. der b. Reisebeschr. Berlin* 1768 VI. 515 o. f.).

III. 44-48, 84, 96. — Til Sammenligning med Kongens eller Hierarkens Forgudelse i *Upsal*, som det hedenske Sverrigs Hovedstad, under Navnet *Odin*, er fölgende nylig bekjendtgjorte Beretning af *Finlaysons* ovenfor paaberaabte Reise til *Siam* og *Cochin-China* særdeles mærkværdig: De Siamesiske Kongers Lig brændes med overordentlig stor Höjtidelighed og Pragt, hvorved Kamplege, Skuespil o. s. v. finde Sted. Efter at Sjælen er henvist til at opstige med Rögen til Himmelen og det forhen balsamerede Legeme er fortæret af Ilden, samles Asken af Præsterne med mange Ceremonier, blandes med Vand og æltes til en Deig, hvoraf de forfærdige Kongens Billede, i en Buddhas Stilling og Skikkelse, som derpaa forgyldes og opstilles i Templet, hvor det siden tilbedes af dem og Folket, samt nyder en Dyrkelse, der næsten er ligesaa stor, som den der vederfares *Buddha* selv. Allerede i levende Live viser Folket Kongen her en saa stor Ærefrygt, som om han var den paa Jorden aabenbarede Guddom, hvis Repræsentant han ansees at være, ligesom han og ved de offentlige Audienzer, saavidt mueligt, efterligner Buddha-Statuernes Stilling og Udseende. De store Lamaer i *Tibèt* lade sig ogsaa afbilde paa den selvsamme Maade, efter *Bulletin des Sciences histor. Nov.* 1825. S. 387.

IV. 91, 93. — Efter *Bothos Kronicke der Saszen* skal en Afgud have staaet paa den af *Carl* den store

forstyrrede *Irmensäule*, som havde *en Vægt* i Fane og Skjold. Dette kan vel være mueligt, da Vægten var et naturligt Sindbillede, saavel for *Handelen*, som for *Retsplejen*, der begge fandt Sted ved Hedningernes Markeder eller Torve. See *v. der Hagens Irmin* &c. (*Breslau* 1817) S. 14.

IV. 141. — *Pontoppidan* gjætter meget rigtig, at Ordet *Sejerskjorte* skal sigte til Overvindelse af alt Ondt, som kunde möde dens Besidder. Han fortæller, at Nogle gjemme deres Efterbyrd (*secundinæ*) under hint Navn, samt bære den stedse paa Kroppen og betragte den som *en Skytsaand* (*tutelare numen*). *Everric. ferm. vet.* S. 81.

IV. 307-308, 311. — Grækernes *Nike* var, som bekjendt, en Sejersnymphe og betyder Sejer (den Sejrende); men *Creuzer* troer, at *Athene*, som en Maanegudinde, oprindelig forestiltes under dette Navn. (*Symb. und Mythol.* l. e. IV. 204 o. f.). Den store Gudinde havde undertiden andre Nympher under sig, som betegnedes med hendes Navn, f. Ex. *Junones* af *Juno*, *Veneres* af *Venus* o. s. v. At Maanen hver Maaned sejrer over Mörket er bekjendt nok. Baade *Nike* og *Hora'erne* hörte til *Jupiters* qvindelige Fölge eller Omgivelser; de sidstnævnte ere uden al Tvivl af physisk Oprindelse. Ved *Nike* erindres man endvidere om Maanens Kampe mod de den forfölgende Uhyrer, hvis Fordrivelse selv Græker og Romere sögte at befordre ved Skrig og Larm, hvorfra ogsaa det bekjendte *Vince Luna!* Her var *Himlens* og *Maanens Sejer* (*Νικη*) af stor Vigtighed. Jeg fremsætter kun disse löse Bemærkninger, uden at ville eller kunne lægge nogen synderlig Vægt derpaa med Hensyn til hine nordiske Nympher. Nærmere beslægtede med dem ere maaske de indiske *Najiker*, som udgjöre det qvindelige Fölge for Gudinden *Durga*, den store Gudinde, som baade tilhörte Himlen og Dybet, hvorfor ogsaa hendes Billede eller Sindbillede ved hendes störste aarlige Fest kastes i Vandet (der i de foreskrevne Bönner siges at være hendes eget Element og rette Opholdssted; see f. Ex. *Transact. of the lit. Soc. of Bombay* III. 80, 82 o. f.), for at föres paa det af Strömmen til Havet). De siges at spaa eller aaben-

bare tilkommende Begivenheder, fatte tit lidenskabelig Kjærlighed til skjönne Ynglinge, for hvilke de og bære stor Omhu, forsyne dem med daglig Föde, forflytte dem i stor Hast til hvilketsomhelst Sted, de maatte önske m. m. Elske derimod disse Mænd en anden Qvinde, saa ödelægge de strax deres Friere. (*Ward View of the Literature &c. of the Hindus* II. 151). Alt dette stemmer nöje nok overens med de bekjendte Fortællinger om de sydeuropæiske Feer, nordiske Alf- eller Hav-Möer o. s. v. Med Indernes *Nayik*, *Naijk*, kan man atter jævnföre det Græske *Nais*, *Naias* (hvoraf i Flertallet *Naider* og *Naiader*).

Rettelser.

S. 6. L. 20: *editur*, l. *editus*.
- 8. - 22: *Byder*, l. *Lyder*.
- 11. - 20: *Tordner*, l. *Tordneren*.
- 15. - 4: *Averni*, l. *Avernis*.
- 38. - 21: *Atlas*, l. *Atles*.
- 39. - 11: *Legeme*, l. *Legemer*.
- 110. - 15: *inde*, l. *Minde*.
- 114. - 2: *Vilje*, l. *Vilji*.
- 119. - 30: 190, l. 190 α.
- 121. - 17: 190, l. 190 β.
- — - 21: *Guldtings*, l. *Gulethings*.
- 136. - 33: *Mij*, l. *M. G.* (Moeso-Gothisk),
- 139. - 4: *animor*, l. *animos*.
- 155. - 34: *Afhandlinger*, l. *Afhandling*.
- 157. - 5: *Þrúdur*, l. *Þrúdar*.
- 165. - 32: *med*, l. *mod*.
- 166. - 27: *κα*, l. *και*.
- 167. - 21: *Aristotales*, l. *Aristoteles*.
- 202. - 28: *antage*, l. *antages*.
- 204. - 1: udgaaer Titelen *Förste Hovedstykke*.
- 209. - 8: *Potte*, l. *Porte*.
- 261. - 3: *Yndlings Sön*, l. *Yndlings-Sön*.
- 296. - 4: *af*, l. *at*.
- 300. - 1: *afsin*, l. *afsindig*.
- 308. - 24: *Blomster*, l. *Blomster-*,
- 323. - 22: *Kaahe*, l. *Kaabe*.
- 340. - 12: efter *og* tillæg: *om*.
- 356. - 21: udelades: *selv*.
- 399. - 5: *Sivá's*, l. *Sivă's*.
- 415. - 24: *For*, l. *Over*.
- 418. - 1: *Sæl-*, l. *Sælhunde*.
- 426. - 19: l. *Kamschadalers*, *Korækers*.
- 476. - 32: *Sklærsild*, l. *Skjærsild*.
- 492. - 4,5: *paa*, l. *af*.
- 503. - 15: *den*, l. *dette*.
- 535. - 30: *mediora*, l. *meliora*.

Subscribent-Liste.

Hans Durchlauchtighed Prinds *F. C. W. L.* af *Hessen-Philipsthal*, Ridder af Elephanten, General-Major &c.

Hr. *Aall*, *J.*, Jernværksejer i Norge, R. af D.
— *v. Abrahamson*, Divisions-Adjutant, Major og Kammerjunker, Ridder af forskjellige Ordener.
— *Andersen*, Bogholder i Statsgjelds-Directionen.
— *Aurivillius*, Professor &c. i Upsala.
— *Bache*, Casserer.
— *Bastholm*, Sognepræst, Ridder af Dannebroge.
— *Bechmann*, Sognepræst til Boeslunde i Sjælland.
— *Bentzien*, Cand. Theol.
— *Berg*, Malermester.
— *Biarnesen*, *Thorder*, Student i Island.
Bibliothek, det Fyenske militaire.
Hr. *Biörn*, Dr. Philos., Rector i Nyborg.
— *Borch*, Forstander ved Opfostringshuset.
— *Borgen*, Cand. Theol.
Hs. Excel. *v. Brockenhus*, Geheime-Conferenzraad, Overhofmester, Storkors af D. &c.
Hs. Exc. *J. Bülow* til *Sanderumgaard*, Geh. Conferenzraad, Ridder af Elephanten, Storkors af Dannebroge og Dannebrogsmand, Commandeur af Nordstjerne-Ordenen &c. — 2 Expl.
Hr. *Christensen*, *C. F.*, Maler.
— *Clausen*, Professor og Stiftsprovst.
— *Clausen*, Regisseur og Kongelig Skuespiller.
— *Collin*, Etatsraad, Finants-Deputeret, R. af D.
— *de Coninck*, *P. E.*, i Bourdeaux.
Den *Cotta*'iske Boghandling i Tübingen.
Hr. *Dewhurst*, *I. H.*
— *Ebbesen*, Kjöbmand i Reikevig.
— *Engelstoft*, Etatsraad, Professor, R. af D. &c.
— *Estrup*, Dr. Phil., Lector ved Sorö Academie.
— *Fabricius*, Commandeur, R. af D.
— *Fagersten*, *O.*, Kammerraad i Stockholm.
— *Fenger*, *H. A.*
— *Ferrall*, Cand. jur.
— *Fick*, Overkrigskommissair og Auctionsdirecteur.
— *Finsen*, *O.*, Sysselmand, i Reikevig.
— *v. Gehren*, Dr. i Feldberg i Hessen.
— *Grönlund*, Overlærer i Vordingborg.
— *Gudmundsen*, Cand. Theol.

Hr. *Gunlögsen*, Adjunct ved Bessesteds lærde Skole.
— *Guldbrand*, Mag. i Stockholm.
— *Hansen*, *C. F.*, Etatsraad og Overbygnings-Directeur, Ridder &c.
— *Hartmann*, Boghandler i Christiania — 4 Expl.
Hs. Exc. *v. Hauch*, Overhofmarskalk, R. af El. &c.
Hr. *Hertzberg*, Pastor.
— *Hinrichsen*, *C.*, Cand. Philolog.
— *Hohlenberg*, Dr. Philos. og Lector Theol.
— *Holm*, Fuldmægtig.
— *Holten*, Etatsraad, R. af D. &c.
— *Höyen*, *N. L.*, Cand. Philos.
— *Hiort*, *P.*, Lector ved Sorö Academie.
— *Jaspersen*.
— *Johnsen*, *J.*, Lector Theolog. paa Bessested i Island.
— *Johnsen*, Justitsraad, Assessor i Statsgjelds-Directionen.
— *Juel*, *K.*, Baron, Kammerherre &c.
— *Juel Wind*, Baron, Cand. jur.
— *Jürgensen*, *J.*, Cand. Theol.
— *Iversen*, Factor i Havnefjord.
— *Kall*, Auditeur og Bureau-Chef.
— *Kirstein*, Etatsraad, R. af D.
— *Kirstein*, *H. E.*, i Bourdeaux.
— *Lange*, Etatsraad og Raadmand.
— *Larsen*, Assessor i Politieretten.
— *Lund*, Justitsraad og Assessor i Statsgjelds-Directionen.
Hs. Exc. *O. Malling*, Geheime-Statsminister, Kongl. Historiograph, Storkors af Dannebroge &c.
Hr. *Menno* i Trondhjem — 4 Expl.
Metropolitanskolen i Kjöbenhavn.
Hs. Exc. *v. Moltke*, Geheime-Conferenzraad, Overpræsident, Storkors af Dannebroge &c.
Hr. *Monrad*, Kammerjunker, Assessor auscultans og Bureau-Chef i General-Postdirectionen.
— *Muhle*, Secretair.
— *Müller*, Justitsraad.
— *Münster*, Dr. Theol., Medlem af Universitets-Directionen, Ridder &c.
— *Mölholm*, *Chr.*, Captein &c.
— *Möller*, *A.*, Fuldmægtig ved Vaisenhuset.
— *Neergaard*, *I. Th.*, Sognepræst til *Sjelle* i Aarhus Stift.
— *Nielsen*, Kongelig Skuespiller.
— *Overskou*, Kongelig Skuespiller.
— *Palme*, Hof- og Stads-Rets-Procurator.

Hr. *Paulsen*, Amtsforvalter.
— *Petersen*, Bergraad i Norge.
— *Preetzmann*, Etatsraad og Told-Inspecteur.
— *Preus*, Overlærer i Christiansand — 2 Expl.
— *Rafn*, Lieutenant &c.
— *Rasmussen*, Professor i de österlandske Sprog.
— *Rasmussen*, *N. P.*, Pastor i Farum.
— *Reinhardt*, Professor i Naturhistorien.
— *Riis Lowson*, Cancellieraad og Bureau-Chef.
— *Romanzoff*, Greve &c. i St. Petersborg.
— *Rosendal*, Bestyrer af Fridericias lærde Skole.
— *Rosenvinge*, *Kolderup*, Prof. i Lovkyndigheden.
— *Rudelbach*, Dr. Philos.
— *Scavenius*, Kammerjunker.
— *Schmidt*, *N. M.*
— *Schmidt*, i Kjöbenhavn.
— *Schröter*, *I. H.*, Sognepræst paa Syderö, i Færöerne.
— *Sibbern*, Professor i Philosophien.
— *Steenberg*, Adjunct ved Helsingörs lærde Skole.
— *Stenbloch*, Prof. i Historien i Christiania.
Stiftsbibliotheket i Roeskilde.
Hr. *Stiller* i Rostock.
— *Ström*, Dr. Medic.
— *Suhr*, Rector i Vordingborg.
— *Thomsen*, *Jac.*, Justitsraad og Bankdirecteur.
— *Thomsen*, *Chr.*, Cancellieraad.
— *Thomsen*, Kjöbmand i Reikevig.
— *Thorgrimsen*, *S.*, Landfoged, i Reikevig.
— *Thorlacius*, Etatsraad, Prof., R. af D. — 5 Expl.
— *Thorsteinson*, *B.*, Amtmand i Island.
— *Timm*, *G. F.*, Hofkleinsmedmester.
— *Trojel*, Cand. Theol.
— *Velskow*, i Kjöbenhavn.
— *Visbye*, Cand. Theol.
— *Waage Petersen*, Hof-Agent og Vinhandler.
— *Walther*, Maler og Kobberstikker.
— *Werlauff*, Justitsraad, Professor &c.
— *Werligh*.
— *Westengaard*, *L. C.*, Adjunct.
— *Wiborg*, Justitsraad og Contoir-Chef.
— *Wichmann*.
— *With*, Assessor i Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten.
— *Wolff*, Secretair i Calcutta.
— *Örsted*, Etatsraad, General-Procureur og Cancellie-Deputeret, R. af D.